

ACADEMIA DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI
INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE, POLITICE ȘI SOCIOLOGICE

Cu titlu de manuscris
C.Z.U.: 341.6(043.3)

ALEXANDRA NICA

IMUNITATEA DE JURISDICȚIE A STATELOR

**SPECIALITATEA 552.08 – DREPT INTERNAȚIONAL ȘI
EUROPEAN PUBLIC**

Teză de doctor în drept

Conducător științific: _____ Diana Sârcu (Scobioală), doctor habilitat în drept,
profesor universitar

Autor: _____ Alexandra Nica

Chișinău, 2022

©Nica Alexandra, 2022

CUPRINS

ADNOTARE (în limba română, engleză și rusă).....	5
LISTA ABREVIERILOR	8
INTRODUCERE	9

CAPITOLUL 1. FUNDAMENTAREA TEORETICĂ, NORMATIVĂ ȘI JURISPRUDENȚIALĂ A IMUNITĂȚII DE JURISDICȚIE A STATELOR

1.1. Considerații doctrinare privind imunitatea de jurisdicție a statelor.....	19
1.2. Instrumente internaționale de reglementare a imunității de jurisdicție.....	32
1.3. Acte legislative interne asupra imunității de jurisdicție.....	37
1.4. Actul jurisdicțional de aplicare a imunității de jurisdicție a statelor.....	44
1.5. Concluzii la Capitolul 1.....	46

CAPITOLUL 2. AFIRMAREA PRINCIPIULUI IMUNITĂȚII DE JURISDICȚIE A STATELOR

2.1. Aspecte istorico-evolutive ale imunității de jurisdicție a statelor.....	48
2.2. Accepțiunile imunității statului.....	59
2.3. Definirea imunității de jurisdicție.....	67
2.4. Concluzii la Capitolul 2.....	72

CAPITOLUL 3. DILEMA IMUNITĂȚII DE JURISDICȚIE A STATELOR ÎN PRACTICA INSTANȚELOR INTERNAȚIONALE

3.1. Abordări actuale ale imunității de jurisdicție a statelor în lumina hotărârilor Curții Internaționale de Justiție.....	74
3.2. Imunitatea de jurisdicție prin prisma jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului.....	92
3.3. Concluzii la Capitolul 3.....	111

CAPITOLUL 4. IMUNITATEA DE JURISDICȚIE A STATELOR ÎN LUMINA PRECEDENTULUI JUDICIAR NAȚIONAL

4.1. Imunitatea de jurisdicție a statelor în contextul despăgubirii pentru crime de război și împotriva umanității.....	113
4.2. Imunitatea de jurisdicție a statelor în contextul despăgubirii pentru acte de tortură	

și de terorism.....	129
4.3. Concluzii la Capitolul 4.....	145
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI.....	148
LISTA BIBLIOGRAFICĂ.....	154
ANEXE	167
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII.....	174
CV-UL AUTORULUI	175

ADNOTARE

Alexandra NICA

IMUNITATEA DE JURISDICȚIE A STATELOR

Teză de doctor în drept

Specialitatea: 552.08 – Drept internațional și european public. Chișinău, 2022

Structura tezei: introducere, 4 capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia din 165 surse, text de bază 153 pagini, 5 anexe. Rezultatele sunt reflectate în 13 publicații, printre care articole științifice, comunicate la conferințe de profil naționale și internaționale.

Cuvinte-cheie: imunitate de jurisdicție, contencios internațional, jurisprudență, Curtea Internațională de Justiție, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, act jurisdicțional.

Scopul lucrării constă în analiza multidimensională a imunității de jurisdicție a statelor, cu identificarea accepțiunilor, definițiilor și a particularităților sale, prin studierea actelor adoptate de diverse jurisdicții naționale și internaționale la soluționarea unor spețe concrete.

Obiectivele cercetării: identificarea fazei actuale de afirmare a imunității de jurisdicție a statelor prin raportare la parcursul istorico-evolutiv; determinarea accepțiunilor imunității statului; definirea imunității de jurisdicție; conturarea abordărilor actuale ale imunității de jurisdicție a statelor în lumina jurisprudenței degajate de CIJ și de CEDO; elucidarea exemplelor de practică judiciară privind aplicarea imunității de jurisdicție a statelor în cauzele referitoare la despăgubiri pentru crime de război și împotriva umanității, pentru acte de tortură și de terorism.

Noutatea și originalitatea științifică rezidă în definitivarea unui studiu doctrinar național asupra imunității de jurisdicție a statelor, cu determinarea particularităților și limitelor de aplicabilitate ale acesteia, în special, prin analiza soluțiilor practice formulate de diverse jurisdicții naționale și internaționale.

Rezultatele obținute, care contribuie la soluționarea unei probleme științifice importante rezidă în conceptualizarea principului imunității de jurisdicție a statelor în sistemul dreptului internațional public prin identificarea particularităților și limitelor sale de aplicare de către diverse instanțe naționale și internaționale, ceea ce conduce la clarificarea pentru teoreticienii și practicienii din domeniul dreptului a situațiilor în care instanțele statului-for urmează să recunoască statului reclamat imunitatea de jurisdicție, precum și excepțiile corespunzătoare, în vederea uniformizării aplicării acestei imunități și excluderii practicii judiciare divergente.

Semnificația teoretică a cercetării. Prezenta teză propusă spre susținere are caracter științific consolidat, fiind axată pe particularitățile și limitele de aplicare ale imunității de jurisdicție a statelor în contextul dreptului internațional public contemporan. Demersul științific dezvoltă o privire analitică asupra cauzelor soluționate de foruri naționale și internaționale, la cazul statelor *per se*, organelor lor și agenților care le reprezintă.

Valoarea aplicativă a lucrării. Lucrarea este destinată unui public inițiat în materia dreptului internațional public, dreptului contenciosului internațional, dreptului internațional al drepturilor omului, dreptului conflictelor armate. Prezenta teză este de interes pentru teoreticienii și practicienii din sfera dreptului și a justiției, oferind platformă solidă pentru reflecție asupra limitelor imunității de jurisdicție a statelor.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele cercetării, concluziile și recomandările definitivare pe parcursul efectuării studiului au fost valorificate în textele articolelor științifice publicate în reviste de specialitate în țară și peste hotare, aprobate în cadrul conferințelor de profil naționale și internaționale, discutate pe parcursul unor activități de formare.

ANNOTATION

Alexandra NICA

JURISDICTIONAL IMMUNITY OF STATES

Ph.D. thesis

Specialty: 552.08 – International and European Public Law. Chisinau, 2022

Structure of the thesis: introduction, 4 chapters, general conclusions and recommendations, bibliography which includes 165 sources, basic text of 153 pages, 5 attachments. The results of the research are exposed in 13 scientific articles, reports to scientific conferences, consolidated volume.

Keywords: jurisdictional immunity of states, international litigation, case-law, International Court of Justice, European Court of Human Rights, jurisdictional act.

Goal of the thesis: consists in the multidimensional analysis of the jurisdictional immunity of states, with identification of its acceptations, definitions and peculiarities, namely through study of the acts adopted by national and international jurisdictions on the concrete cases.

Objectives of the research: identifying the current phase of affirmation of the jurisdictional immunity of states by reporting to the historical-evolutionary course; determination of the meanings of the immunity of state; defining the concept of the jurisdictional immunity of states; outlining current approaches to the jurisdictional immunity of states in the light of the ICJ and the ECtHR case-law; elucidation of examples of judicial practice in the application of jurisdictional immunity of states in the cases relating to the compensation for damages resulting from war crimes and crimes against humanity, from acts of torture and terrorism.

Scientific novelty and originality. The scientific novelty and originality of the thesis resides in finalization of a national doctrinal study on the jurisdictional immunity of states, with determination of its peculiarities and limits of its application through the analysis of solutions given by national and international jurisdictions.

Obtained results that contribute to the solution of an important scientific problem: lies in conceptualization of the principle of jurisdictional immunity of states in the system of international law by identifying its particularities and limits of application by national and international courts, which leads to clarification for legal theorists and practitioners of the cases in which the courts are to recognize jurisdictional immunity to the foreign State, as well as the corresponding exceptions, in order to make the application of immunity uniform and to exclude divergent practice.

Theoretical meaning of the research. Present work has a consolidated scientific character, being focused on the peculiarities and limits of application of the jurisdictional immunity of states in the context of modern international public law. The scientific demarche develops an analytical view on the cases solved by national and international fora in relation to the states, their bodies and representing agents.

Practical value of the work. The research is targeting the public initiated in the field of international public law, law of international litigation, armed conflicts law. Undoubtedly, the thesis presents interest for theoreticians and practitioners of law and justice sectors, offering a solid platform for reflection on the limits of the jurisdictional immunity of states.

Implementation of the scientific results. The results, conclusions and recommendations formulated through this research had been enlightened in the texts of scientific articles published in specialised journals, approved at the national and international profile conferences, discussed at training sessions.

АННОТАЦИЯ

Александра НИКА

ЮРИСДИКЦИОННЫЙ ИММУНИТЕТ ГОСУДАРСТВ

Диссертация на соискание учёной степени доктора права.

Специальность: 552.08 – Международное и европейское публичное право.

Кишинёв, 2022

Структура диссертации: введение, 4 главы, общие выводы и рекомендации, библиография, включающая 165 источников, основной текст изложен на 153 страницах, 5 приложений. Результаты исследования освещены в 13 научных статьях и методико-дидактических работах.

Ключевые слова: юрисдикционный иммунитет государств, международное судебное разбирательство, судебная практика, Международный Суд ООН, Европейский Суд по Правам Человека, юрисдикционный акт.

Цель диссертации. Целью исследования является многосторонний анализ юрисдикционного иммунитета государств, а также выявление его значений, определений и особенностей, путем изучения судебных актов, принятых национальными и международными судебными инстанциями в процессе разрешения конкретных споров.

Задачи исследования: выявление текущей стадии развития юрисдикционного иммунитета государств с исторической перспективой; освящение смыслов иммунитета государств; определение концепции юрисдикционного иммунитета государств; идентификация текущих подходов применения юрисдикционного иммунитета государств в свете практики Международного Суда ООН и ЕСПЧ; раскрытие примеров судебной практики по применению юрисдикционного иммунитета государств в отношении компенсации за военные преступления и преступления против человечности, за акты пыток и терроризм.

Новизна и научная оригинальность заключается в завершении национального научного исследования юрисдикционного иммунитета государств, с выявлением его особенностей и рамок применения посредством анализа решений различных национальных и международных инстанций.

Результаты исследования, способствующие решению важной научной проблемы, заключаются в концептуализации принципа юрисдикционного иммунитета государств в системе международного права, с выявлением его особенностей и пределов применения различными судами, что приводит к разъяснению ситуаций, в которых судебным инстанциям следует признать иностранному государству юрисдикционный иммунитет, с целью обеспечить единообразное применение иммунитета и исключить расходящуюся судебную практику.

Теоретическое значение. Исследование обладает научным характером и фокусируется на особенностях и рамках применения принципа юрисдикционного иммунитета государств в контексте современного международного публичного права. Научная работа развивает аналитический взгляд на споры, разрешенные национальными и международными форумами по отношению к государствам как таковым, государственным органам и представителям.

Практическая значимость исследования. Работа нацелена на аудиторию, обладающую знаниями в сфере международного публичного права, международного права судебных споров, международного права прав человека, права международных конфликтов. Несомненно, настоящая диссертация представляет интерес для теоретиков и практиков сфер права и юстиции, открывает платформу для дискуссий о границах юрисдикционного иммунитета государств.

Внедрение научных результатов. Результаты, выводы и рекомендации, сформулированные в диссертации, были опубликованы в статьях различных профильных национальных и зарубежных журналов, одобрены в рамках национальных и международных конференций, обсуждались на учебных тренингах.

LISTA ABREVIERILOR

alin.	alineat
art.	articol
c.	contra
CDI	Comisia de drept internațional
CEDO	Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale (Convenția Europeană a Drepturilor Omului)
CIA	Agenția Centrală de Informații
CIJ	Curtea Internațională de Justiție
CIP	Curtea Internațională Penală
CPC	Cod de procedură civilă
CtEDO	Curtea Europeană a Drepturilor Omului
INOSA	Imobiliaria del Nor-Oeste, S.A.
KGB	Comitetul pentru Securitatea Statului
OEP	Organizația pentru Eliberarea Palestinei
ONU	Organizația Națiunilor Unite
RM	Republica Moldova
RPC	Republica Populară Chineză
sec.	secolul
SUA	Statele Unite ale Americii
TIPIu	Tribunalul Internațional Penal pentru fosta Iugoslavia
URSS	Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste
v.	versus

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța temei abordate. Raporturile între statele lumii, de pe poziții de egalitate între suverani, au fost permanent caracteristice istoriei universale. Privilegiile pe care un stat – de cele mai dese ori, în persoana șefului de stat – le recunoștea pentru reprezentanții oficiali ai altor state: inițial soli și trimiși, mai târziu agenți diplomatici, și, indubitabil, suverani, au fost în mod continuu valorificate pe timp de pace și pe timp de război.

Conceptul egalității suverane s-a conturat separat deja în dreptul roman, deși juriștii primului imperiu transcontinental demonstau o abordare aparte în ceea ce privește tratamentul egal al altor state și națiuni, privilegiile egalitare fiind, în special, recunoscute aliaților.

Este firesc faptul că, din perspectivă istorico-evolutivă, conceptul de egalitate suverană a statelor, popoarelor și națiunilor a condiționat apariția mai multor abordări asupra imunității. Astfel, în mod distinct s-au afirmat imunitatea șefilor de state, imunitatea agenților diplomatici și consulari, mai recent – imunitatea organizațiilor internaționale, imunitatea de jurisdicție și imunitatea de executare a statelor. Alteori, respectivele categorii de imunitate au fost privite transversal, intercalându-se.

Deși începând cu perioada modernă toate categoriile imunității și-au găsit o aplicare practică, imunitatea de jurisdicție a statelor a făcut obiectul unor analize juridice și jurisprudențiale limitate.

Afirmarea și dezvoltarea imunității de jurisdicție a statelor, ca principiu al dreptului internațional public, a luat amploare în sec. al XIX-lea cu celebra cauză soluționată de Președintele Curții Supreme a Statelor Unite, Chief Justice Marshall, *Vasul Exchange c. McFaddon*, când magistratul american a concluzionat asupra imunității absolute de care urmează să se bucure un stat în fața instanțelor jurisdicționale ale statului for, exemplificând în mod practic abordarea imunității de jurisdicție absolute.

Timp de un secol, până la sfârșitul Primului Război Mondial, principiul imunității de jurisdicție a statelor s-a regăsit în cauze limitate în vizorul magistraților, situația schimbându-se în perioada interbelică. De atunci, odată cu primele voci care au declarat asupra necesității schimbării atitudinii față de regula enunțată, prin trasarea diferențelor de principiu între imunitățile statului referitoare la acțiunile suverane, în capacitatea oficială (*acta jure imperii*) și acțiunile de domeniu privat (*acta jure gestionis*), imunității de jurisdicție în fața tribunalelor statului-for i s-a acordat o atenție specială.

Regretabil, dar evenimentele tragice care au caracterizat cel de al Doilea Război Mondial, îndeosebi fărâdelegile armatei naziste, au provocat o nouă anvergură în configurarea principiului imunității de jurisdicție.

Valul de cauze inițiate de victimele ororilor săvârșite de armata celui de-al Treilea Reich întru compensarea prejudiciilor materiale și, mai ales, morale pentru omucideri, tortură, violuri, strămutări, muncă forțată, distrugeri de proprietăți, ne mai vorbind de ruperea relațiilor de familie și emoționale, la care acestea și descendenții lor au fost supuși, au impus magistrații din diverse colțuri ale lumii să adopte o poziție asupra angajării răspunderii Germaniei în limitele alegațiilor invocate. Astfel, judecătorii europeni și americani au fost nevoiți să analizeze în ce măsură acțiunile – fără îndoială, condamnabile ale statului respectiv – au putut fi evaluate pe cale juridică, cu stabilirea daunelor compensatorii.

Între timp, anumite state, precum cele ale sistemului de drept comun, au reușit să adopte acte legislative speciale care să reglementeze aspectele aferente imunității de jurisdicție, precum și excepțiile acesteia.

Suplimentar soluțiilor divergente adoptate în cauzele respective uneori chiar și de către instanțele din același stat, a fost constatată și lipsa unei abordări clare și uniforme în dreptul internațional public asupra problematicii supuse prezentului demers științific.

Dezacordul de opinii la nivele naționale a condiționat sesizarea jurisdicțiilor internaționale să se pronunțe în optica respectivă. Anumite soluții au fost formulate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului, care, odată cu cauzele *Al-Adsani c. Regatului Unit* și *Cudak c. Lituaniei*, pare a fi pus punctul final în interpretarea și aplicarea principiului imunității de jurisdicție, cel puțin, la etapa actuală de dezvoltare a dreptului internațional și a relațiilor între statele lumii.

Domeniul în cauză nu a fost străin nici jurisprudenței Curții Internaționale de Justiție, care, în anul 2012, și-a dat verdictul final în celebra afacere *Imunitățile juridice ale statului* (Germania c. Italiei, intervenient Grecia), unde a recunoscut că pentru actele, inclusiv ilegale, comise în timpul celui de al Doilea Război Mondial, Germania se bucură de imunitate de jurisdicție ce rezidă dintr-o regulă a dreptului internațional cutumiar și, în context, nu poate fi obligată spre plata despăgubirilor compensatorii de jurisdicțiile altor state.

Concluziile instanțelor internaționale, în mod paradoxal, au condiționat apariția mai multor întrebări decât soluții. Dincolo de criticile emoționale aduse justeței și corectitudinii acestora, au apărut multiple chestiuni de ordin juridic, în special, referitoare la ecuația de balanță formulată de magistrați între principiul imunității de jurisdicție de sorginte cutumiar, care a îmbrăcat forma unui tratat internațional cu vocație universală abia în 2004 și care încă nu a intrat în vigoare, și normele cu caracter imperativ ale dreptului internațional public referitoare la interzicerea torturii, de

încălcarea cărora Germania nazistă a fost învinuită. Jurisdicțiile internaționale au formulat concluzii concordate privind raportarea acestor două reguli și diferența între normele de ordin procedural, precum sunt cele referitoare la imunitate, și de ordin material, precum sunt cele referitoare la interzicerea torturii. Însă valul de interes, reacții și critici în rândurile juriștilor din diferite regiuni de pe mapamond, provocat, în special, de soluția pronunțată de CIJ, plasează un observator echidistant să reflecte asupra faptului că afirmarea accepțiunilor imunității de jurisdicție a statelor nu se va opri aici.

Noile provocări cu care se confruntă omenirea – lupta consolidată cu flagelul terorismului internațional și opoziția vizavi de statele considerate finanțatoare a acestuia; reîntoarcerea pe agendă a discuțiilor despre un eventual nou Război Rece; regimurile de protecție a unor persoane căutate; luptele și erorile mediatizate ale serviciilor de inteligență; tehnologiile avansate și proprietățile virtuale; afirmarea unor noi economii de pondere; creșterea influenței corporațiilor transnaționale imense pe arena internațională, condimentate de drepturile și libertățile fundamentale ale omului, și majorele diferențe între societățile metropolelor contemporane, în care discrepanțele de ordin religios și social sunt cel mai puțin surprinzătoare, în mod inevitabil vor atinge și relațiile inter-statale de domeniu juridic, unde principiul imunității de jurisdicție nu va putea fi trecut nejustificat cu vederea.

În acest sens, deși, din retrospectiva jurisdicțională, în ultimele decenii imunitatea unui stat în fața forurilor unui alt stat a vizat problematica consecințelor celui de al Doilea Război Mondial, plata despăgubirilor pentru comiterea crimelor de război și împotriva umanității, compensarea daunelor provocate de acte de tortură și de terorism de către agenții statului, activitățile din domeniul privat al statelor, principalele provocări cu care juriștii se vor confrunta în aplicarea acestuia, având în vedere realitățile actuale, sunt înainte.

Scopul lucrării. Ținând cont de actualitatea și importanța prezentului subiect de cercetare, acesta are ca *scop* analiza multidimensională a imunității de jurisdicție a statelor, cu identificarea accepțiunilor, definițiilor și a particularităților acesteia, în special, prin studierea hotărârilor adoptate de diverse jurisdicții internaționale și naționale la soluționarea unor spețe concrete. Formularea propriei definiții a imunității de jurisdicție a statelor va condiționa realizarea deplină a scopului urmărit.

Prezenta lucrare pornește de la *ipoteza* că imunitatea de jurisdicție a statelor, evoluând de la regula dreptului cutumiar la un principiu fundamental de natură procedurală al dreptului internațional public, condiționează existența unui conflict aparent de norme de drept, imunitatea de jurisdicție fiind privită drept o barieră de procedură în angajarea răspunderii statelor sau a reprezentanților acestora în cel mai înalt grad pentru încălcările normelor internaționale cu caracter

imperativ în ceea ce privește neagresiunea și, mai recent, interzicerea torturii și a relexor tratamente.

În vederea realizării scopului fixat, au fost identificate următoarele **obiective de cercetare**:

- ✓ Identificarea fazei actuale de afirmare a imunității de jurisdicție a statelor prin raportare la parcursul istorico-evolutiv;
- ✓ Determinarea accepțiunilor imunității statului;
- ✓ Definirea imunității de jurisdicție a statelor;
- ✓ Conturarea abordărilor actuale ale imunității de jurisdicție a statelor în lumina jurisprudenței degajate de Curtea Internațională de Justiție și de Curtea Europeană a Drepturilor Omului;
- ✓ Elucidarea exemplelor de practică judiciară privind aplicarea imunității de jurisdicție a statelor în cauzele referitoare la despăgubiri pentru crime de război și împotriva umanității, pentru acte de tortură și de terorism, în vederea diminuării rolului practicilor divergente.

Astfel, **rezultatele obținute care contribuie la soluționarea unei probleme științifice importante** rezidă în conceptualizarea principului imunității de jurisdicție a statelor în sistemul dreptului internațional public prin identificarea particularităților și limitelor sale de aplicare de către diverse instanțe internaționale și naționale, ceea ce conduce la clarificarea pentru teoreticienii și practicienii din domeniul dreptului a situațiilor în care instanțele statului-for urmează să recunoască statului reclamat imunitatea de jurisdicție, precum și excepțiile corespunzătoare, în vederea uniformizării aplicării acestei imunități și excluderii practicii judiciare divergente.

- ✓ *Din perspectivă teoretică*, este formulată o veritabilă teorie științifică asupra imunității de jurisdicție a statelor, fiind stabilite accepțiunile și abordările acesteia în sens normativ și jurisprudencial.
- ✓ *Din perspectivă practică*, sunt trecute în revistă și analizate o multitudine de spețe soluționate de instituțiile jurisdicționale internaționale și naționale, fiind astfel determinate limitele de aplicare a imunității de jurisdicție a statelor.

Noutatea științifică a rezultatelor obținute. Noutatea și originalitatea științifică a prezentei lucrări rezidă în definitivarea unui studiu doctrinar național asupra imunității de jurisdicție a statelor, cu determinarea particularităților și limitelor de aplicabilitate ale acesteia, în special, prin analiza soluțiilor formulate de diverse jurisdicții internaționale și naționale într-o gamă largă de situații juridice și faptice; formularea propriilor concluzii și recomandări la tema cercetării.

Semnificația teoretică. Prezenta teză propusă spre susținere are caracter științific consolidat, fiind axată pe particularitățile și limitele de aplicare a imunității de jurisdicție a statelor în contextul dreptului internațional public contemporan. Demersul științific dezvoltă o privire analitică asupra cauzelor soluționate de foruri internaționale și naționale privind aplicarea

imunității de jurisdicție a statelor, la cazul statelor *per se*, organelor lor și agenților care le reprezintă.

Valoarea aplicativă a lucrării. Lucrarea este destinată unui public inițiat în materia dreptului internațional public, dreptului internațional cutumiar, dreptului contenciosului internațional, dreptului internațional al drepturilor omului, dreptului conflictelor armate. Fără îndoială, prezenta teză trezește interesul teoreticienilor dreptului internațional pentru a descoperi elementele distinctive ale principiului supus investigației științifice, accepțiunile și definițiile acestuia, locul și rolul său în cadrul sistemului de drept internațional contemporan.

Lucrarea prezintă interes special pentru practicienii din sfera dreptului și a justiției, oferind platformă solidă pentru reflecție asupra limitelor aplicabilității imunității de jurisdicție a statelor unei game largi de situații factice și juridice de ordin practic, inclusiv cu referire la cererile împotriva altor state cu care pot fi sesizate instanțele de judecată din Republica Moldova.

Implementarea rezultatelor cercetării. Rezultatele cercetării, concluziile și recomandările definitive pe parcursul efectuării studiului au fost valorificate în textele articolelor științifice publicate în reviste de specialitate în țară și peste hotare, precum și prezentate și discutate în cadrul conferințelor de profil naționale și internaționale. De asemenea, rezultatele au fost discutate în cadrul unor activități de formare la segmentul dreptului CEDO și a jurisdicțiilor internaționale organizate la Institutul Național al Justiției.

Sinteza metodologiei de cercetare și justificarea metodelor de cercetare alese. Analizând imunitatea de jurisdicție a statelor din perspectivă normativă și jurisprudențială, s-a recurs la o diversitate de metode de cercetare științifică, și anume:

- *metoda istorică*, utilizată pentru cercetarea evoluției istorice și filozofico-juridice a imunității de jurisdicție a statelor;
- *metoda comparativă*, cu ajutorul căreia au fost analizate multiplele cauze soluționate de forurile internaționale și naționale privind aplicarea imunității statelor;
- *metoda logică*, indispensabilă pe parcursul studierii actelor normative și a raționamentelor judiciare, precum și în cadrul formulării concluziilor și recomandărilor;
- *metoda cantitativă*, la care s-a recurs în contextul sistematizării și evidențierii surselor normative și doctrinare privind imunitatea de jurisdicție a statelor;
- *metoda prospectivă*, utilizată pentru identificarea celor mai eficiente căi de optimizare a legislației naționale și de formare a unor idei diriguitoare pentru aplicarea imunității de jurisdicție a statelor dintr-o perspectivă uniformizată;
- *metoda sistemică*, care a permis abordarea actelor normative drept sistem ce demonstrează interconexiuni externe;

– *metoda analizei sintetice/generalizatoare*, indispensabilă în cadrul formulării concluziilor cu caracter general și a recomandărilor, inclusiv propunerilor de *lege ferenda*.

Analiza științifică a unui anumit domeniu în mod inevitabil condiționează identificarea anumitor *probleme de cercetare*, precum: existența unor opinii divergente, inclusiv la nivel de foruri supreme, în ceea ce privește esența și locul imunității de jurisdicție în sistemul dreptului internațional public contemporan legate de corelația între conceptele concurente ale imunității statului și drepturile subiectului individual; inaccesibilitatea actelor jurisdicționale ale forurilor naționale care conțin reflecții asupra imunității de jurisdicție; derularea procesului continuu de afirmare a imunității din perspectiva dreptului internațional.

În contextul respectivelor probleme de cercetare, principalele *direcții de cercetare* ale prezentei lucrări s-au raportat la: analiza abordărilor imunității de jurisdicție la diferite etape istorice și în prezent; identificarea particularităților și limitelor ei de aplicare în lumina jurisprudenței degajate de forurile internaționale (CIJ, CtEDO) și de jurisdicțiile naționale reprezentativ selectate de pe întreaga hartă a lumii.

Publicațiile la tema tezei. Rezultatele obținute sunt publicate în 6 articole din revistele de profil și prezentate în cadrul a 6 conferințe naționale și internaționale, incluse în conținutul unui comentariu tematic:

1. Nica A. *Abordările actuale ale principiului imunității de jurisdicție a statelor în lumina hotărârii CIJ din 03 februarie 2012*. În: Materialele Conferinței științifice internaționale a doctoranzilor și tinerilor cercetători “Tendințe contemporane ale dezvoltării științei în contextul valorificării opțiunii europene: viziuni ale tinerilor cercetători”. Vol. I, Ediția a VII-a, 30 mai 2013, Chișinău, p. 243-252.

2. Nica A. *Aspectele istorico-evolutive ale regulei imunității jurisdicționale a statelor*. În: Materialele Conferinței științifice internaționale anuale a tinerilor cercetători „Consolidarea statului de drept în Republica Moldova în contextul evoluției sistemului internațional și proceselor integraționiste”, vol. II, Secția drept internațional și relații internaționale, Ediția a VIII-a, 3 iunie 2014, Chișinău, p. 207-216.

3. Nica A. *Accepțiunile principiului imunității statului*. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale, 2014, nr. 4 (34), p. 66-74.

4. Nica A. *Definirea principiului imunității de jurisdicție prin prisma jurisprudenței degajate de CEDO*. În: Materialele Conferinței științifice naționale cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”, 10-11 noiembrie 2014, Rezumate ale comunicărilor, Științe sociale, vol. II, CEP USM, Chișinău, 2014, p. 206-209.

5. Nica A. *Definirea principiului imunității de jurisdicție a statelor prin prisma surselor normative*. În: Materialele Conferinței științifice pentru studenții ciclului I, II și doctoranzi „Jurisdicția teritorială a statelor: obligații pozitive și responsabilitate”, 8 aprilie 2014, Rezumatele comunicărilor, Chișinău, CEP USM, 2015, p. 25-29.

6. Nica A. *Principiul imunității de jurisdicție a statelor în lumina hotărârii Curții Europene a Drepturilor Omului în speța Jones ș.a. contra Marii Britanii*. În: Culegerea comunicărilor participanților la Conferința științifică internațională „Interacțiunea dreptului intern cu dreptul internațional: provocări și soluții” (Palatul Republicii, 14 noiembrie 2014), manifestare dedicată celei de-a 70-a aniversări a dlui profesor universitar Nicolae Osmochescu, vol. II, Chișinău, 2015, p. 302-307.

7. Nica A. *Aplicarea principiului imunității de jurisdicție în speța referitoare la tabloul „Madame Soler” al lui Pablo Picasso*. În: Rezumate ale comunicărilor, Științe juridice, Conferința Științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”, 28-29 septembrie 2016, CEP USM, Chișinău, 2016, p. 109-113.

8. Nica A. *Rule of state immunity: historical perspective*. În: International law and integration problems (Azerbaidjan), 2016, No. 1 (45), p. 5-11.

9. Nica A. ș.a. *Convenția Europeană a Drepturilor Omului: Comentariu asupra hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului versus Republica Moldova*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2017. 576 p.

10. Nica A. *The principle of the jurisdictional immunities of states: from normative to jurisprudential perspective*. În: Revista Institutului Național al Justiției, 2018, nr. 3 (46), p. 55-60.

11. Nica A. *Principiul imunității de jurisdicție în lumina jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului*. În: Revista Institutului Național al Justiției, 2018, nr. 2 (45), p. 37-46.

12. Nica A. *Case law of American courts on the application of the principle of jurisdictional immunities of states in cases with regard to the Middle East*. In: Bulletin of Academy of Justice (Armenia), Nr. 1 (3), 2020, p. 14-21.

13. Ніка О. *Справи, що стосуються застосування принципу юрисдикційного імунітету держав до обставин Другої світової війни*. В: Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2019, № 2 (22), с. 73-84.

Sumarul compartimentelor tezei. Structura tezei este condiționată de scopul și obiectivele cercetării și include: lista abrevierilor, adnotare în limbile română, engleză și rusă, introducere, patru capitole consolidate, concluzii generale și recomandări, listă bibliografică și anexe.

Capitolul 1, cu denumirea *Fundamentarea teoretică, normativă și jurisprudențială a imunității de jurisdicție a statelor*, evidențiază considerațiunile doctrinare privind imunitatea de jurisdicție a statelor, fiind trecute în revistă opiniile doctrinarilor și practicienilor anglofoni, precum Ernest K. Bankas, Daniel T. Murphy, Pasquale De Sena și Francesca De Vittor, Lorna McGregor, Roger O’Keefe, Lee M. Caplan, Maw Marlar, Christian Tomuschat, Lee Walker, Andrea Bianchi, Curtis A. Bradley și Laurence R. Helfer, August Reinisch; reprezentanților doctrinei ruse a dreptului internațional – Mark Boguslavskiy, Gulnara Shaykhutdinova, Nikolay Ushakov, Irina Hlestova, Aleksandr Tsimmerman, Anna Lapshina, Oleg Kravcenko, Aleksandr Vylegzhanin, Nadejda Churilina și, în final, ale doctrinarilor români și moldoveni, care au abordat anumite implicații ale imunității de jurisdicție – Carmen Moldovan, Raluca Miga-Beșteliu, Mihai Poalelungi și Stas Splavnic, Valeriu Babără, Vitalie Gamurari, Olga Dorul.

De asemenea, compartimentul structural în cauză scoate în vizor principalele instrumente internaționale de reglementare a imunității de jurisdicție, și anume: Convenția internațională pentru unificarea anumitor reguli privitoare la imunitățile vaselor de stat din 10 aprilie 1926 și Protocolul adițional la aceasta; Convenția Națiunilor Unite asupra dreptului mării; Convenția Europeană asupra imunității statului (ETS 74) din 16 mai 1972 și Protocolul adițional la aceasta (ETS nr. 74A); Proiectul de articole al Comisiei de drept internațional (CDI) cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora din 1991 și, finalmente, Convenția Națiunilor Unite cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora din 2 decembrie 2004.

În mod distinct, sunt prezentate actele legislative interne statuatoare asupra imunității de jurisdicție, aici regăsindu-se Legea Statelor Unite ale Americii asupra imunității statelor străine din 1976, Legea Regatului Unit asupra imunității statului din 1978, Legea Australiei asupra imunităților statelor străine, adoptată în 1985, Legea Canadei asupra imunității statului străin din 1985, Legea federală a Rusiei privind imunitățile jurisdicționale ale unui stat străin, din 2015. La segmentul național sunt analizate prevederile Codului de procedură civilă al Republicii Moldova aferente imunității de jurisdicție a statelor străine și reglementările conținute în Recomandarea Curții Supreme de Justiție nr. 26 privind imunitatea misiunilor diplomatice, ca instrument de unificare a practicii judiciare.

Adițional, în cadrul Capitolului 1 este analizat și actul jurisdicțional de aplicare a imunității de jurisdicție a statelor care constituie fundamentul de natură jurisprudențială al cercetării. Or, procesul complex de analiză și evaluare a imunității de jurisdicție a statelor în circumstanțele unei cauze concrete îmbracă forma predefinită a actului jurisdicțional, care, în fiecare caz separat, relevă limitele și particularitățile sale de aplicare. Astfel, actele jurisdicționale au fost clasificate în

funcție de diverse criterii pentru a reliefa particularitățile procesului sofisticat de aplicare a imunității de jurisdicție a statelor și pentru a stabili limitele sale de transpunere practică. Capitolul respectiv finalizează cu concluzii.

Capitolul 2, intitulat *Afirmarea principiului imunității de jurisdicție a statelor*, scoate în vizor rezultatele cercetării științifice privind aspectele istorico-evolutive ale imunității de jurisdicție, inclusiv doctrinele imunității absolute și restrictive și aplicarea acestora în diferite state ale lumii; accepțiunile imunității statului, și anume: imunitatea de jurisdicție, imunitatea de executare, imunitatea șefilor de stat/agenților statului. Tot aici sunt prezentate reflecțiile asupra definirii imunității de jurisdicție din perspectiva normativă (instrumente internaționale și naționale) și jurisprudențială. Este formulată definiția proprie a imunității de jurisdicție a statelor. Capitolul finalizează cu o serie de concluzii asupra aspectelor cercetate.

Capitolul 3, denumit *Dilema imunității de jurisdicție a statelor în practica instanțelor internaționale*, cel de-al doilea compartiment consolidat de substanță al prezentei lucrări, reflectă o trecere în revistă și analiză a multiplelor cauze soluționate de jurisdicțiile internaționale la tematica respectivă. În mod separat, este dezvoltată analiza afacerilor soluționate de Curtea Internațională de Justiție, atenția specială fiind acordată studierii raționamentelor în speța *Imunitățile jurisdicționale ale statului* (Germania c. Italiei, intervenient Grecia). De asemenea, sunt prezentate reflecțiile analitice asupra spețelor soluționate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului la tematica imunității de jurisdicție a statelor, încadrată în sfera de reglementare a art. 6 și 3 CEDO și a art. 1 din Protocolul adițional la Convenție. Au fost cercetate atât spețele care se refereau la activități în exercițiul puterii suverane ale statelor (*acta jure imperii*), cât și activități de drept privat ale acestor din urmă (*acta jure gestionis*). În mod tradițional, respectivul compartiment finalizează cu concluzii fundamentate în subiectele cercetate.

Capitolul 4, cu denumirea *Imunitatea de jurisdicție a statelor în lumina precedentului judiciar național*, este cel de-al treilea compartiment consolidat de substanță, cu referințe la prevederile Convenției Națiunilor Unite cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora, ale Convenției Europene asupra imunității statului și relevă rezultatele cercetării științifice ale raționamentelor jurisdicționale formulate de judecătorii din diverse regiuni ale lumii în ceea ce privește aplicarea principiului imunității de jurisdicție a statelor în contextul despăgubirii pentru crime de război și împotriva umanității, pentru acte de tortură și de terorism. Cauzele au fost grupate în funcție de problematica abordată. Astfel, la segmentul compensării pentru crime de război și împotriva umanității a fost cercetat blocul spețelor fundamentate pe circumstanțele celui de al Doilea Război Mondial, care au acoperit o arie geografică impunătoare – de la Statele Unite spre Europa (Italia, Germania, Polonia, Grecia), până în Extremul Orient. O

analiză specială a fost acordată speței privind tabloul celebrului pictor spaniol Pablo Picasso „Madame Soler”, soarta juridică a căruia s-a fundamentat în aplicarea principiului imunității de jurisdicție a statelor. Tot aici au fost analizate implicațiile principiului imunității de jurisdicție a statelor în cauza referitoare la operațiunile militare desfășurate de Israel pe teritoriul Libanului sub comandamentul generalului Moshe Ya’alon și atacul în marea liberă a vasului petrolier privat de către nava de război aflată sub pavilionul Argentinei în timpul conflictului din insulele Falkland.

A doua grupă generică de spețe referitoare la imunitatea de jurisdicție a statelor în contextul despăgubirii pentru acte de tortură și de terorism a vizat încălcările drepturilor omului, urmare a evenimentelor legate de acțiuni comise pe timpul guvernării lui Augusto Pinochet; faptele ce țin de lovitura de stat din Argentina în 1976, când puterea a fost preluată de junta militară; evenimentele lamentabile din Orientul Apropiat, precum activitățile ilegale ale membrilor Organizației pentru Eliberarea Palestinei din martie 1978; tragicul incident organizat de forțele libiene ce s-a produs deasupra orașelului Lockerbie din Marea Britanie la 21 decembrie 1988, soldat cu explodarea avionului care efectua o cursă transatlantică civilă; răpirile de persoane și relele tratamente aplicate în Iran, Irak, Kuwait și Arabia Saudită în perioada anilor 1991-2002; persecutarea adeptilor curentului Falun Gong în China, deplânsă în fața instanțelor judecătorești din SUA, Australia și Noua Zeelandă. Capitolul finalizează cu concluzii tematice asupra analizei dezvoltate.

Concluziile generale și recomandările conțin reflecții finale de ansamblu fundamentate pe cercetările științifice dezvoltate asupra principiului imunității de jurisdicție a statelor în cadrul dreptului internațional public, în general, și a dreptului contenciosului internațional, în particular.

CAPITOLUL 1. FUNDAMENTAREA TEORETICĂ, NORMATIVĂ ȘI JURISPRUDENȚIALĂ A IMUNITĂȚII DE JURISDICȚIE A STATELOR

1.1. Considerații doctrinare privind imunitatea de jurisdicție a statelor

În diversitatea multidisciplinară a literaturii de specialitate un loc deosebit revine lucrărilor care abordează teme subscrise imunității de jurisdicție a statelor. Imunitatea de care beneficiază statele în procedurile judiciare în fața instanțelor naționale străine reliefează un domeniu separat al dreptului internațional.

Efectuând o analiză complexă a lucrărilor doctrinarilor străini și autohtoni aferente tematicii supuse prezentului demers științific, trecem în revistă următoarele considerațiuni științifice, care scot în vizor esența, particularitățile și accepțiunile imunității de jurisdicție.

Astfel, în prim-plan urmează să specificăm că imunitatea de jurisdicție și-a găsit o anumită expresie în lucrările teoreticienilor dreptului și ale juriștilor de carieră din străinătate.

Spre exemplu, autorul *Ernest K. Bankas* a consacrat problematicii în cauză o lucrare consolidată, intitulată *The state immunity controversy in international law* [10, 541 p.], în care a prezentat originile imunității de jurisdicție absolute, făcând trimitere și la lucrările filozofilor medievali precum Th. Hobbes și J. Bodin; dezvoltarea imunității restrictive, cu stabilirea principalelor concluzii ale magistraților în spețele timpurii ce au vizat imunitatea de jurisdicție a vaselor maritime; corelația între privilegiile diplomatice și imunitatea de jurisdicție; imunitatea restrictivă analizată de jurisdicțiile americane și britanice; litigiile private inițiate în state străine împotriva statelor africane; statele africane și abordările imunității de jurisdicție; raportul Comisiei pentru Dreptul Internațional asupra imunităților de jurisdicție a statelor; imunitatea statelor și anumite aspecte problematice nerezolvate – legătura teritorială, testul scopului, activități mixte ale statelor cu antrenarea comercianților privați, aspectele arbitrajului, doctrina acțiunilor statului; relația între imunitatea statului și încălcările dreptului internațional; prezentarea Convenției ONU asupra statelor și imunităților lor (în variantă de proiect); imunitatea statelor la etapa actuală.

Autorul într-o manieră analitică a prezentat principalele implicații ale imunității statelor, accentul principal fiind pus pe aspectele istorico-evolutive și conceptuale. Cu toate acestea, accepțiunile ce reies din raționamentele jurisprudențiale, precum și definitivarea analitică a aplicării imunității de jurisdicție, cu mici excepții, lipsesc.

O altă lucrare consolidată dedicată exclusiv problematicii imunității statelor este volumul lui *Xiaodong Yang State immunity in international law* [151, 761 p.]. Autorul urmărește evoluția istorică a doctrinei și practicii relevante, analizează rațiunea imunității restrictive și inspectează

îndeaproape excepții importante de imunitate, cum ar fi tranzacțiile comerciale, contractele de muncă, răspunderea morală, entitățile separate, executarea hotărârilor, ridicarea imunității și interacțiunea dintre imunitatea statului și drepturile omului. Lucrarea reflectă o imagine completă a cadrului normativ privind imunitatea statală în prezent și recomandă informații utile pentru mediul academic. Analiza cazuistică a soluțiilor date de jurisdicțiile unor țări, în special, de drept comun, și a literaturii de specialitate, scoate în vizor semnificația deosebită a doctrinei și principiilor generale.

Similar doctrinarului Bankas, Xiaodong Yang dezvoltă opiniile proprii asupra imunității de jurisdicție din perspectiva corelației între aceasta și încălcările drepturilor omului (în special, în aspectul aplicabilității normelor *jus cogens*), dar și a genezei Convenției ONU cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora.

În lucrarea științifică timpurie (1968) a doctrinarului **Daniel T. Murphy**, cu denumirea *The American doctrine of sovereign immunity: a historical analysis* [104, p. 583-603], autorul a încercat să prezinte publicului evoluția doctrinei imunității suverane în ultimii o sută cincizeci de ani, baza teoretică și limitele structurale fiind mai întâi conturate în hotărârea dată în cauza *The Schooner Exchange* de către judecătorul Marshall. Într-o manieră logică, autorul a prezentat principiul supus cercetării dintr-o perspectivă istorică, precedentul judiciar timpuriu, stabilirea teoriei imunității absolute, particularitățile în cauzele care implică afacerile externe, evoluțiile aplicabilității principiului în SUA după așa-numita scrisoare a Secretarului de Stat, Tate, etc. Într-un mod particular, doctrinarul a subliniat că de-a lungul acestei discuții destul de abstracte asupra teoriei imunității suverane absolute și restrictive, intereselor pragmatice ale reclamantului – subiectul privat (individual) – nu li s-a acordat decât o anumită atenție. De când teoria absolută a imunității suverane cuprinde restricțiile și ele acordă unei națiuni străine o protecție și mai mare, acolo poate fi o mică stinghere diplomatică sau politică a guvernului la aplicarea doctrinei de către instanțele americane. Astfel, orice determinare a reformării doctrinei imunității suverane se va baza, probabil, pe considerații de corectitudine și dreptate față de reclamantul individual privat. În acest sens, pot fi încheiate tratate care detaliază drepturile cetățenilor unui stat contractant de a acționa în judecată celălalt stat național. Alternativ, un act al Congresului poate fi folosit pentru a delimita domeniul exact al doctrinei imunității suverane în instanțele americane, ținând cont de interesul superior al cetățeanului american.

În pofida faptului că lucrarea datează cu deceniul al șaptelea al secolului trecut, ea își păstrează actualitatea, întrucât la acea etapă timpurie autorul a reușit să ridice anumite întrebări, în special, vizând corelația imunității statului și drepturilor subiectului individual, bătălia între conceptele respective concurente urmând a fi dată la începutul sec. XXI, lupta continuând.

În această optică, autorii *Pasquale De Sena* și *Francesca De Vittor*, în articolul științific *State Immunity and human rights: the Italian Supreme Court Decision on the Ferrini case* [137, p. 89-112], au analizat corelația între regula de imunitate de jurisdicția recunoscută unui stat și încălcările grave ale drepturilor fundamentale ale omului, ultimele fiind consacrate de norme imperative ale dreptului internațional, din perspectiva hotărârii dată în cauza *Ferrini* de Curtea Supremă de Justiție de la Roma, predecesoarea hotărârii-dicton pronunțată în anul 2012 de Curtea Internațională de Justiție în afacerea *Imunitățile jurisdicționale ale statutului (Germania c. Italiei, intervenient Grecia)*.

Autorii au efectuat o privire analitică asupra raționamentelor magistraților formulate de Curtea Supremă Italiană, care a afirmat în cauza *Ferrini* că Germania nu avea dreptul la imunitate suverană pentru încălcări grave ale drepturilor omului comise de forțele de ocupație germane în timpul celui de al Doilea Război Mondial. Pentru a ajunge la această concluzie inovatoare, Curtea s-a referit pe larg la argumentele juridice sofisticate, cum ar fi conceptul de infracțiuni internaționale, principiul primatului normelor *jus cogens* și noțiunea unei analogii stricte între imunitatea statală și imunitatea restrictivă (funcțională) caracteristică agenților statului. Autorii au demonstrat că, pe baza interpretării sistematice a ordinii juridice internaționale, Curtea a efectuat o „echilibrare a valorilor” între cele două principii de drept internațional fundamentale ale egalității suverane a statelor și ale protecției inviolabile a drepturilor omului.

Publicația în cauză analizează raționamentul Curții și coerența acestuia cu teoria juridică internațională și jurisprudența anterioară, pentru a verifica dacă și în ce sens hotărârea *Ferrini* poate facilita o reevaluare radicală a relației dintre drepturile omului și principiul imunității statale. În final, autorii au reușit să concluzioneze că cel mai interesant aspect al soluției *Ferrini* se referă la implicațiile sale în contextul mai larg al jurisprudenței privind conflictul dintre imunitatea statului și normele ce consacră protecția drepturilor fundamentale ale omului.

În aceeași ordine de idei, doctrinara *Lorna McGregor*, în publicația *Torture and State immunity: deflecting impunity, distorting sovereignty* [97, p. 903-919], a formulat o problemă de cercetare specifică, și anume dacă imunitatea suverană recunoscută statelor în temeiul dreptului internațional cutumiar se ridică la o veritabilă impunitate în cazurile în care subiecții individuali deplâng încălcări grave ale drepturilor omului și, îndeosebi, actele de tortură comise de agenții statului. De asemenea, ea a analizat impactul evoluției suveranității, demnității și politeții statale asupra conceptului imunității, dar și corelația între suveranitate și imunitate.

Operând cu respectivele concepte indispensabil legate de cel al statului, autoarea, în fine, a concluzionat că istoricul redactării Convenției Națiunilor Unite cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora din 2004 expune evitarea relației dintre imunitate

și tortură și a specificat că, atunci când Convenția se afla încă în proiect, Președintele Comitetului Națiunilor Unite împotriva torturii, în discuția sa despre Legea asupra imunității statului străin din Canada, a considerat că termenii Convenției nu ar exclude faptul ca Canada să adopte o excepție de la imunitatea de stat pentru cazurile de tortură, or, ca contramăsură permisă de dreptul internațional public, un stat ar putea exclude aplicarea imunității față de un alt stat – o acțiune autorizată de a răspunde torturii aplicate de statul respectiv.

Dezbaterile teoretice continuă cu un alt articol al **Lornei McGregor**, cu denumirea *State Immunity and Human Rights: Is There a Future after Germany v. Italy?* [96, p. 125-145], în care doctrinara analizează dacă decizia recentă a Curții Internaționale de Justiție în domeniul imunității de jurisdicție a statului soluționează definitiv chestiunea că statele se bucură de imunitate de jurisdicție în cazurile care implică acuzații de încălcare a drepturilor omului. Autoarea relevă, mai întâi, că hotărârea poate împiedica dezvoltarea unei excepții de la imunitatea de stat doar în funcție de natura afirmațiilor. Cu toate acestea, ea susține că respingerea de către Curte a așa-numitei excepții de la imunitate a „forului de ultimă instanță” nu poate fi determinantă. Mai degrabă, o astfel de excepție ar putea apărea în continuare în instanțele naționale și internaționale mandatate pentru a evalua impactul lipsei de mijloace alternative disponibile pentru soluționarea unei cereri privind dreptul de acces la o instanță.

Articolul se încheie cu o evaluare a impactului hotărârii asupra distincției între imunitatea statului și imunitatea *ratione materiae* în proceduri civile și penale, precum și cu conturarea posibilității formulării răspunderii civile individuale în dreptul internațional public (în contrast cu răspunderea penală individuală), când victimele încălcărilor drepturilor omului pot solicita despăgubiri pentru nerespectarea normelor cu caracter imperativ nu doar de la statele ce s-ar bucura de imunitatea de jurisdicție, dar și de la agenții responsabili ai respectivelor state.

Într-un articol științific cu o denumire mai emotivă – *State immunity and Human Rights: heads and walls, hearts and minds* – a doctinarului **Roger O’Keefe** [118, p. 999-1045], autorul sugerează că argumentele împotriva imunității de stat ca obstacol pentru acțiunile civile privind tratamentele ilicite la nivel internațional sunt nu numai destinate să rămână neauzite, dar sunt și greșit direcționate, atât din punct de vedere al corectitudinii, cât și cel al obiectivelor apărătorilor drepturilor omului. Doctinarul opinează că ar face mai mult sens pentru grupurile de interese ale victimelor să abordeze eșecul presupuselor state responsabile să le creeze o cale de atac împotriva deplânselor situații condamnabile, precum și eșecul statelor de a apăra suficient interesele cetățenilor lor, în contextul coraportului imunității statului și a drepturilor omului. În publicația respectivă, autorul analizează focusul strategic actual asupra imunității de jurisdicție, în contextul prevederilor Convenției ONU cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor

acestora, jurisprudența Curții de la Strasbourg, aplicarea a principiului imunității de către anumite jurisdicții, precum CIJ, dar și cazurile de inaplicabilitate a imunității.

În publicația științifică *State immunity, human rights and jus cogens: a critique of the normative hierarchy theory* a lui **Lee M. Caplan** [18, p. 741-781], deosebită pe această listă de considerații teoretico-practice, autorul formulează o evaluare critică a teoriei ierarhiei normative și concluzionează că această teorie nu este autentică, deoarece se bazează pe ipoteze false privind doctrina imunității statului străin. De fapt, doctrina în cauză, ca majoritatea doctrinelor juridice, a evoluat și s-a schimbat în ultimele secole. Autorul, în timp ce critică teoria ierarhiei normative, propune o bază teoretică solidă care poate servi drept fundament pentru soluționarea unui caz practic, antrenând problematica drepturilor omului. Teoria imunității de jurisdicție restrictivă, adoptată de majoritatea statelor, trasează linia dintre comportamentul statului după calitatea sa de subiect în cadrul relațiilor internaționale, în funcție de acte suverane (*acte jure imperii*) și acte cu caracter privat (*acte jure gestionis*). Cu toate acestea, autorul subliniază că scopul inițial al Legii americane asupra imunității statelor a fost de a intensifica, și nu de a pune în pericol relațiile dintre state. Autorul susține că, în sensul dreptului internațional, imunitatea de jurisdicție urmează a fi aplicată numai în ceea ce privește activitatea statului îndreptată spre binele comunității națiunilor. Astfel, în cazul în care comportamentul statului este în mod evident în detrimentul relațiilor cu alte state, dar este, totuși, protejat de legile privind imunitatea statului intern, abordarea restrictivă ar fi incompatibilă cu normele dreptului internațional. Mai mult, caracterul nedefinit al normelor *jus cogens*, cuplat cu aplicabilitatea generală a teoriei ierarhiei normative, care investeste toate normele imperative cu potențialul de neaplicare a imunității, poate prezenta probleme instanțelor. Solicitarea aplicării teoriei dincolo de cazurile de genocid, sclavie și tortură ar pune instanțele naționale într-o poziție dificilă. Această teorie nu numai că ar priva guvernul statului-for de dreptul de a reglementa accesul la propriile instanțe, ci și le-ar obliga să stabilească dacă o anumită normă de drept internațional a atins statutul de *jus cogens*, o sarcină în care doctrinele juridice internaționale de zeci de ani demonstrează un succes limitat. Teoria ierarhiei normative impune instanțele să se pronunțe asupra tuturor încălcărilor normelor cu caracter obligatoriu, chiar și a celor care nu consacră drepturi ale omului, dar sunt considerate *jus cogens*, cum ar fi *pacta sunt servanda*.

Autorul subliniază constant, la capitolul aplicabilității imunității de jurisdicție a statului, că autorizarea judecătorilor de a determina parametrii normelor *jus cogens* prin aplicarea teoriei ierarhiei normative poate submina principiul separării puterilor într-un stat, în unele cazuri transferând inadecvat puterea de la ramurile politice ale guvernării la sistemul judiciar. În cele din urmă, adoptarea teoriei ierarhiei normative ar putea fi primul pas pe o pantă alunecoasă care începe

cu imunitatea de jurisdicție a statului, dar ar putea să se extindă rapid la imunitatea statului de executare împotriva proprietății suverane și, în cele din urmă, să amenințe cooperarea internațională între state.

O altă opinie pe terenul prezentei cercetări aparține doctrinarului **Maw Marlar** și este expusă în articolul *Recent trends in the principle of state immunity* [95, p. 97-115]. Aici autorul cercetează de o manieră succintă doctrina imunității statului (absolută și restrictivă), tipologia imunității de jurisdicție (referitoare la stat, șef de stat, imunitatea diplomatică, imunitatea organizațiilor internaționale și a funcționarilor care fac parte din ele); cazurile și condițiile ridicării imunității; tendințele actuale ale principiului imunității statului în exemplul Legilor speciale din Marea Britanie și SUA, precum și al Convenției ONU, și, în fine, prezentarea imunității statului din perspectiva mai specifică a Myanmar care s-a ciocnit cu trei cauze în care imunitatea de jurisdicție a avut anumite implicații referitoare la diverse situații din anii 1940, când, în urma activității trupelor militare engleze, au avut loc distrugerii de proprietăți, dar și aplicată la cererea oficialei Agenții de Noutăți a URSS „TASS” de a înceta procesul penal de defăimare inițiat în anii 1950 pe motivul imunității de jurisdicție [95, p. 111-112]. Concentrându-se pe o tematică specifică precum aplicarea imunității de jurisdicție în Myanmar, autorul concluzionează, cu referire la zilele noastre, că în Myanmar nu există nicio legislație internă specifică privind imunitatea statului, însă cele trei cazuri de atunci legate de această problemă arată dorința de a avea o legislație proprie în acest domeniu.

O altă publicație științifică în care imunitatea statului (în sens larg) își găsește abordare aparține profesorului **Christian Tomuschat**, co-agent din partea Republicii Federale Germania în fața CIJ în cauza *Imunitățile jurisdicționale ale statului*, intitulată *The International Law of State immunity and its Development by National institutions* [142, p. 1105-1140]. În contextul afacerii, deferite spre soluționare Curții Internaționale de Justiție, juristul analizează premisele istorice ale disputei între Italia și Germania; sensul și scopul imunității recunoscută statelor; precum și situațiile/excepțiile de la aplicabilitatea principiului imunității de jurisdicție în cazurile de încălcări grave ale dreptului internațional al drepturilor omului. Separat, autorul analizează anumite exemple ale precedentului judiciar american, precum și esența juridică a normelor internaționale cu caracter obligatoriu, reflectând asupra faptului dacă se poate de stabilit o nouă regulă a dreptului internațional privind inaplicabilitatea imunității de jurisdicție la cazul încălcării normelor peremptorii care consacră drepturi și libertăți fundamentale ale omului.

Un alt articol științific care se înscrie în lista celor dedicate hotărârii Curții Internaționale de Justiție în cauza *Imunitățile jurisdicționale ale statului* aparține cercetătorului științific de la Universitatea din Sydney, Australia, **Lee Walker**, cu denumirea *Jurisdictional immunities of the*

state [149, p. 251-257]. Doctrinarul a realizat o analiză pe marginea afacerii enunțate, subliniind că raționamentul magistraților internaționali a marcat un nou moment-pilot în aplicabilitatea imunității statului străin și a reliefat anumite excepții de la aceasta legate de dreptul internațional al drepturilor omului și crimele de război și contra umanității.

Publicația în cauză relevă starea actuală a concepțiilor privind aplicarea principiului imunității de jurisdicție a statelor în lumina hotărârii CIJ, fiind scoase în vizor faptele materiale și stabilite problemele juridice pertinente.

Continuând cercetarea surselor doctrinare din perspectiva coraportului între imunitatea de jurisdicție și drepturile omului, evidențiem publicația profesorului universitar italian **Andrea Bianchi**, intitulată *Immunity versus human rights: the Pinochet case* [13, p. 237-277], care dezvoltă o analiză a speței ce vizează fostul lider chilian Augusto Pinochet. Doctrinara explică esența cauzei respective, când fostul șef de stat al unei țări străine a fost considerat responsabil, pentru prima dată, de către o instanță jurisdicțională în statul străin (Marea Britanie) pentru acte de tortură despre care se presupune că au fost ordonate și comise în timpul mandatului său. Caracterul fără precedent al cauzei determină întrebarea dacă tribunalele naționale pot completa în mod corespunzător tribunalele internaționale în aplicarea dreptului penal internațional și, în caz afirmativ, în ce măsură poate exista o excepție de imunitate sau lipsă de jurisdicție.

Autoarea a elucidat că diviziunea în cadrul Camerei Lorzilor cu privire la interpretarea domeniului de aplicare a imunităților de jurisdicție șefilor de state străine în ceea ce privește infracțiunile de drept internațional ascunde un conflict mai profund bazat pe percepția diferită asupra faptului că valorile și interesele ar trebui să fie prioritate în dreptul internațional contemporan. În esență, articolul respectiv demonstrează că nici imunitățile de jurisdicție, nici actul de stat și alte doctrine similare nu sunt în concordanță cu noțiunea de infracțiuni de drept internațional și că cercetarea coerenței normative ar trebui să determine o reevaluare a relației dintre drepturile omului și principiul imunității de jurisdicție.

O altă publicație ce prezintă un anumit interes pe terenul prezentei cercetări științifice este articolul comun al lui **Curtis A. Bradley** și **Laurence R. Helfer** cu denumirea *International law and the U.S. common law of foreign official immunity* [15, p. 213-273], în care autorii au analizat practica instanțelor americane referitoare la imunitatea oficialilor din state străine. S-a notat că Curtea Supremă din SUA a susținut în unanimitate că Legea asupra imunității statelor străine nu se aplică proceselor aduse împotriva oficialilor străini pentru presupusele încălcări ale drepturilor omului. Curtea nu a definit neapărat calea pentru un viitor litigiu în materie de drepturi ale omului împotriva unor astfel de funcționari, cu toate acestea, a specificat că asemenea situații pot condiționa în continuare inaplicabilitatea regulii imunității suverane străine în conformitate cu

dreptul comun. În același timp, autorii au subliniat că Curtea a oferit doar îndrumări minime la conținutul și domeniul de aplicare a imunității în dreptul comun.

Publicația doctrinarului **August Reinisch**, intitulată *European Court practice concerning state immunity from enforcement measures* [131, p. 803-836], scoate în evidență una din accepțiunile imunității statului, care se referă la domeniul executării. Profesorul universitar efectuează un studiu al practicii judiciare din Europa, concentrându-se pe jurisprudența ultimilor 50 de ani, pentru a permite o evaluare a faptului dacă mai multe codificări recente importante aferente Convenției Națiunilor Unite din 2004 cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora fortifică, de fapt, o astfel de practică sau se îndepărtează de ea. Autorul accentuează că jurisprudența instanțelor naționale din Europa în ceea ce privește imunitatea de executare este departe de a fi uniformă; cu toate acestea, în ultimele decenii au apărut anumite principii comune. Imunitatea absolută de măsurile de executare a fost în mare parte abandonată și aproape toate jurisdicțiile au adoptat o abordare restrictivă a imunității de executare într-o formă sau alta.

În detalii, autorul investighează accepțiunile imunității absolute și restrictive de executare; tendințele de egalizare a conceptelor imunității de executare și, respectiv, jurisdicționale; originile ce se trag de la imunitatea diplomatică; cazurile de neacordare a imunității în raporturi de executare și cele de autorizare a unor măsuri în acest sens; principalele excepții de la imunitatea de executare.

Analizând în continuare doctrina anglofonă aferentă domeniului prezentei teze, nominalizăm și publicația cu tentă istorică a teoreticianului **Benjamin Straumann**, intitulată *The Peace of Westphalia as a Secular Constitution* [141, p. 173-188], care scoate în vizor bazele moderne ale principiului imunității suverane a statelor. De fapt, Pacea de la Westfalia, încheiată în temeiul Tratatului de la Westfalia (1648) în contextul relațiilor internaționale, este una dintre cele mai importante evenimente care proclamă suveranitatea statului. Autorul analizează evenimentele istorice-cheie precum Războiul de treizeci de ani, negocierile diferitelor puteri în încercarea de a pune capăt conflictelor din Europa, conținutul tratatului de la Westfalia, care a rezultat din aceste discuții, și implicațiile Păcii de la Westfalia referitor la ideile privind statul și suveranitatea în contextul relațiilor internaționale. Conceptul „Westfalia” este adesea folosit pentru a delimita un sistem de state egale și suverane, care a pus bazele conceptului de statalitate suverană, a generat proclamarea la scară largă a ideii egalității suverane, care, la rândul său, a condiționat și afirmarea modernă a imunității de jurisdicție a statelor.

Analizând doctrina anglofonă care relevă anumite considerațiuni privind imunitatea de jurisdicție a statelor, putem concluziona că tematica respectivă își găsește o anumită abordare și

expresie, însă cercetările efectuate au un caracter cazuist și nu acoperă toate golurile cunoașterii științifice a acestei tematici complexe.

Dacă ne îndreptăm spre doctrina rusă, scoatem în vizor faptul că aceasta demonstrează existența anumitor cercetări asupra tematicii respective, primele lucrări fiind editate cu 6 decenii în urmă și fiind destul de laconice, referindu-se, în principal, la cercetarea surselor normative internaționale, analizele recente fiind axate și pe studiul selectiv al unor acte jurisdicționale pronunțate de forurile internaționale.

Astfel, prima lucrare la tematica imunității statului a apărut în 1962, autor **Mark Boguslavskiy** [152, 232 p.], și a reprezentat, de fapt, nucleul cercetărilor incorporate în teza de doctor a autorului, în care au fost analizate aspecte referitoare, în special, la imunitatea proprietăților statului: conceptul imunității statului în dreptul internațional public (teoria imunității restrictive, exemple de precedent judiciar al statelor occidentale, imunitatea în lumina legislației URSS), recunoașterea diplomatică și imunitatea statului (lupta statelor sovietice pentru recunoașterea imunității proprietăților lor), naționalizarea și imunitatea statului, monopolul comerțului extern și imunitatea de stat (statutul reprezentanțelor comerciale ale URSS), imunitatea flotei maritime.

Lucrarea respectivă a prezentat rezultatul unei cercetări științifice dezvoltate în realitățile lumii din anii '50-'60 ai sec. XX, realități ce diferă de provocările cu care se ciocnesc justițiarul internațional și juriștii în anii '20 ai sec. XXI, cu toate acestea, tematica imunității statului a fost în continuare dezvoltată de doctrinarul Mark Boguslavskiy, care a inclus diverse aspecte, în special, referitoare la imunitatea proprietăților statului, în lucrările mai recente dedicate dreptului internațional privat [153, 604 p.]

O altă cercetare distinctă (teză) la tematica imunității de jurisdicție a statelor, din perspectiva, în special, normativă, a fost dezvoltată în 1991 de teoreticiană **Gulnara Shaykhutdinova** [165]. Obiectul cercetării l-au reprezentat convențiile internaționale (globale, regionale), tratatele bilaterale ale statelor, activitățile Comisiei de drept internațional a ONU. În lucrare au fost prezentate și anumite exemple de practică judiciară în cazurile care au implicat imunitatea de jurisdicție a statelor.

Drept lucrare consolidată, deși timpurie, urmează a fi nominalizată monografia doctrinarului rus **Nikolay Ushakov** [159, 240 p.] din 1993, în care se justifică existența imunității de jurisdicție a statelor în dreptul internațional, că acest principiu constituie o regulă general acceptabilă și nedisputată în dreptul internațional cutumiar, că fiecare stat se bucură de imunitate față de jurisdicțiile altui stat. În mod distinct autorul analizează Proiectul de articole al Comisiei

de drept internațional al ONU cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora, care va sta la baza Convenției ONU ulterioare.

În același sens, menționăm publicația lui *Oleg Kravcenko* [155, p. 48-54], în care sunt analizate laconic conceptul și direcțiile evolutive ale imunității de jurisdicție a statului, teoriile aferente acestuia – a imunității absolute și, respectiv, restrictive, precum și formulate anumite concluzii. O atenție aparte merită opinia autorului precum că, prin aplicarea principiului imunității absolute, statul nu poate decât să capete reputația unui partener incert și nesigur, având în vedere că regula se aplică în cazul neexecutării sau executării necorespunzătoare a obligațiilor contractuale. Or, imunitatea absolută nu este doar un fenomen politic și juridic, dar și un acoperământ pentru funcționarii de stat care nu-și îndeplinesc obligațiile funcționale în mod corespunzător [155, p. 53].

În acest sens, evidențiem monografia doctrinării *Irina Hlestova* [161, 216 p.], care relevă un studiu al imunității de jurisdicție a statului, fiind generalizate și analizate practicile care acționează în Federația Rusă și alte state, actele legislative, tratatele internaționale referitoare la imunitatea statului. De asemenea, este prezentat conceptul de imunitate al unui stat străin, legislația și anumite exemple de practică judiciară a țărilor străine, codificarea juridică internațională și proiectele de documente elaborate de organismele internaționale. În mod separat, în cadrul unui capitol structural complex se analizează legislația rusă în domeniul imunității unui stat străin, tratatele internaționale, precum și tendințele dezvoltării legislației ruse. Un aspect specific al lucrării este faptul că autoarea mai degrabă operează cu acte normative și internaționale, efectuând o prezentare și analiză a acestora, decât se referă la cazuri soluționate de jurisdicții, acestea având un caracter cazuist și izolat.

De asemenea, merită atenție articolul științific al lui *Aleksandr Tsimmerman* [162, p. 98-115], în care sunt prezentate caracteristicile statului ca subiect al relațiilor juridice, emergente în cadrul cooperării tehnico-militare în lumea contemporană, în lumina conceptului de imunitate funcțională (restrictivă). Sunt investigate problemele legate de răspunderea statului și a persoanelor juridice de drept public la îndeplinirea tranzacțiilor comerciale internaționale privind proprietățile militare. Autorul explică faptul că contractele inițiate de companiile de stat sunt adesea considerate de instanțele străine ca fiind încheiate în numele statului. În ciuda faptului că o serie de instrumente internaționale consacră imunitate pentru proprietatea de stat de natură militară, utilizarea lor nu a fost larg răspândită. Cercetarea efectuată permite să se concluzioneze că, pe baza unei hotărâri judiciare sau arbitrale pronunțate împotriva unei companii de stat, pretenția poate fi încasată din contul proprietăților de natură militară, obiect al tranzacției comerciale, care se află în proprietatea unui alt stat.

Merită atenție și publicația doctrinei *Anna Lapshina* [156, p. 79-84], în care autoarea se referă la domeniul arbitrajului internațional și subliniază că, conform studiilor practicii de specialitate, examinarea litigiilor arbitrale are un număr de caracteristici, printre care sunt următoarele: a) aspecte legate de imunitatea statului; b) chestiuni legate de cooperarea în materie de drept; c) definiție specială a legii aplicabile. Doctrinara încearcă să analizeze particularitățile menționate și să identifice soluții, ținând cont de doctrina și practica curților arbitrale internaționale. În ceea ce privește imunitatea statului, aceasta este pe scurt analizată din perspectiva dreptului internațional privat și sunt prezentate două accepțiuni ale ei – imunitatea proprietăților statului aflate în străinătate și imunitatea de jurisdicție, ultima referindu-se la imunitatea de a fi reclamat în proces judiciar, de a fi subiectul sechestrului sau altor măsuri preventive de asigurare a acțiunii, executare silită a hotărârilor judiciare sau, îndeosebi, arbitrale. De asemenea, autoarea prezintă sumar conceptele imunității de jurisdicție absolută și restrictivă, în contextul tematicii examinării litigiilor arbitrale.

Este semnificativă și publicația autorilor *Aleksandr Vylegzhanin și Nadejda Churilina* [154, p. 35-51] dedicată fundamentelor juridice internaționale ale imunității de jurisdicție a statelor. Publicația enunță că, în pofida diverselor estimări teoretice, imunitatea de jurisdicție a statului în formatul normativ desemnat, trebuie considerată principiu de drept internațional, care își are origini în izvoarele de bază, precum sunt cutuma internațională, lucrările Comisiei de drept internațional, convențiile privind imunitățile de jurisdicție, interpretările normelor de drept internațional asupra imunității formulate de Curtea Internațională de Justiție și considerentele Curții Europene a Drepturilor Omului.

Un alt articol relevant al autoarei *Nadejda Churilina* se referă la analiza principalelor constatări ale CIJ referitor la imunitatea de jurisdicție a statelor și scoate în vizor concluziile formulate de forul contenciosului internațional în marcanta cauză, în care au fost antrenate Italia și Germania [164, p. 39-46].

Totodată, vom menționa și lucrarea (teza) aceleiași doctrine *Nadejda Churilina* [163], în care autoarea dezvoltă o analiză a conceptului de imunitate de jurisdicție din perspectiva literaturii de specialitate ruse și străine, trece în revistă principalele convenții internaționale care consacră principiul imunității și scoate în vizor aspectele dreptului diplomatic pe acest teren, focusându-se pe argumentele limitării imunității jurisdicționale a unui stat în dreptul internațional contemporan și rolul practicii judiciare în formarea și aplicarea imunității de jurisdicție. În plan practic, doctrinara analizează implicațiile imunității de jurisdicție în contextul litigiilor inițiate împotriva Federației Ruse, antrenând ex-acționarii companiei „Yukos”.

În ceea ce ține de doctrina românească, am identificat publicația autoarei **Carmen Moldovan**, intitulată *Aspecte noi privind principiul imunității de jurisdicție a statelor* [102, p. 89-100], în care sunt analizate la general conceptul jurisdicției unui stat, aspecte ale codificării principiului imunității statelor, tipurile imunității – absolută și restrictivă, sesizarea Curții Internaționale de Justiție de către Germania (2008). În respectivele contexte sunt trecute în revistă și câteva cauze soluționate de foruri naționale și internaționale la tematica jurisdicției (*Distomo, Al-Adsani, Ferrini, Jones, Bouzari*).

Tot aici menționăm și monografia autoarei **Raluca Miga-Besteliu**, cu denumirea *Drept internațional. Introducere în dreptul internațional public* [100, 472 p.], în care o secțiune aparte este dedicată imunității statelor. Astfel, autoarea formulează noțiunile generale pe acest teren, prezintă o scurtă incursiune istorică privind aplicabilitatea imunității statelor, categorisește imunitatea în cea de jurisdicție și de executare, circumscriind sfera acestora cu exemple care țin de imunitatea de jurisdicție a statului nemijlocit, imunitățile de jurisdicție a organizațiilor internaționale, agenților diplomatici și consulari. În același context evidențiază și irelevanța calității oficiale a făptuitorului în contextul imunității șefilor de state sau de guverne.

Din perspectiva doctrinei autohtone, anumite implicații ale principiului imunității de jurisdicție pot fi regăsite în diverse contexte.

În special, menționăm lucrarea consolidată a lui **Mihai Poalelungi și Stas Splaynic**, intitulată *Extraterritorialitatea Convenției Europene a Drepturilor Omului: obligații pozitive și jurisdicție* [126, 300 p.], în care autorii – aferent domeniilor complexe precum obligația generală de protecție a drepturilor omului inerentă statelor părți la CEDO; jurisdicția și elementele răspunderii extraterritoriale ale statelor; cazuri speciale de aplicare extraterritorială a CEDO și aplicarea extraterritorială a CEDO în circumstanțe de conflict armat – au reușit, la capitolul limitările aplicării extraterritoriale a CEDO, să prezinte și principiul imunității de jurisdicție sub forma unei limitări reale. În particular, autorii au atins subiectul sensibil al coraportului între imunitatea de jurisdicție și încălcarea normelor cu caracter obligatoriu al dreptului internațional public care consacră drepturi și libertăți fundamentale, stabilindu-se că în categoria dată extraterritorialitatea se manifestă într-un mod mai specific, problema interpretării jurisdicției fiind omisă, deoarece drepturile se invocă a fi încălcate de către sfera judiciară a statului în privința actelor altor state. Autorii au trecut în revistă anumite cauze soluționate de Curtea de la Strasbourg, în care imunitatea de jurisdicție (la cazul statelor și organizațiilor internaționale) a fost analizată – *Al-Adsani c. Regatului Unit, Stichting Mothers of Srebrenica c. Olandei, Jones ș.a. c. Regatului Unit, Manoilescu și Dobrescu c. României și Federației Ruse*.

De asemenea, în ceea ce privește dreptul internațional privat, imunitatea de jurisdicție este pe scurt analizată în textul publicației doctrinarului **Valeriu Babără**, cu denumirea *Imunitatea de jurisdicție a statelor în procesele de drept internațional privat* [9, p. 7-8], în care sunt prezentate cele două forme ale imunității – absolută și funcțională (restrictivă), precum și stabilite diferențele între actele *jure imperii* și *jure gestionis*. Aici autorul tratează problema imunității jurisdicționale a statelor în procesele de drept privat internațional, inclusiv prin prisma art. 457 din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova.

În alt context, în ceea ce ține de imunitatea șefilor de state, în special, la subiectul crimelor internaționale, anumite implicații ale imunității de jurisdicție le găsim în articolul doctrinarului **Vitalie Gamurari**, intitulat *Cazul generalului Pinochet: o nouă interpretare a conceptului imunității de stat acordată în raport cu comiterea unor crime internaționale?* [83, p. 12-16]. Autorul analizează imunitatea jurisdicțională din perspectiva răspunderii penale individuale pentru comiterea crimelor internaționale, abordând două tipuri de imunitate în acest sens – imunitatea *ratione materiae*, care cuprinde actele oficiale ale persoanei, adică acele comise în cadrul exercitării obligațiilor de serviciu, și imunitatea *ratione personae*, care are caracter absolut, adică nu doar protejează persoana respectivă atunci când ea acționează din numele statului, ci o și îndepărtează totalmente de instanțele judiciare ale altor state.

În același context urmează a fi nominalizată o altă publicație a lui **Vitalie Gamurari**, cu denumirea *Răspunderea persoanelor ce se bucură de imunități și privilegii pentru comiterea crimelor internaționale în baza obligațiilor erga omnes* [84, p. 18-26], în care a fost analizat procesul penal inițiat în Franța împotriva liderului libian Muammar al-Gaddafi pentru implicarea în atentatul terorist comis asupra unei nave aeriene deasupra deșertului Ténéré (Niger), în urma căruia au decedat 170 de persoane. Curios este faptul că procurorul francez a invocat „imunitatea de jurisdicție absolută” de care beneficiază, în baza unei cutume internaționale bine determinate, orice șef de stat sau de guvern, poziție care nu a fost susținută de Camera de Acuzare a Curții de Apel a Franței. La caz, doctrinarul a subliniat evoluția abordărilor imunității de jurisdicție a șefilor de stat ca exponenți ai statului. Dacă secole în urmă suveranul și statul reprezentau un tot întreg, orice act comis de suveran fiind atribuit statului, iar faptul că un suveran ar putea fi supus sistemului legal național al unui alt stat era apreciat drept un atentat la principiul de egalitate suverană, consacrat prin maxima latină *Par in parem non habeat imperium* și la statul străin nemijlocit, actualmente șefii de state nu mai sunt identificați cu statele pe care le conduc. Astfel, argumentul bazat pe respectarea suveranității de stat pentru a justifica exonerarea penală a conducătorilor în exercițiu nu mai este întemeiat, iar neacordarea imunității autorilor crimelor de acest gen, de asemenea, poate fi privită ca o obligație *erga omnes*.

În această optică se înscrie și publicația științifică a doctrinei autohtone *Olga Dorul*, intitulată *Cadrul normativ internațional în materia irelevanței calității oficiale a făptuitorului în procesul de angajare a răspunderii internaționale penale* [82, p. 51-56], în care se subliniază că, în virtutea art. 27 al Statutului Curții Internaționale Penale (irelevanța calității oficiale) [139], șefii de state, șefii de guverne sau foștii șefi de state sau de guverne nu pot pretinde aplicarea excepției de ordin procedural a imunității de jurisdicție a unui stat străin în procesul de angajare a răspunderii internaționale penale pentru comiterea crimelor internaționale.

Deși cele din urmă publicații ale doctinarilor autohtoni se referă la aspecte ale dreptului internațional penal și ale răspunderii penale individuale, ele manifestă importanță pe terenul prezentei cercetări științifice întrucât scot în vizor neaplicarea imunității de jurisdicție a statelor față de șefii de state și de guverne în cazul acuzării de comiterea crimelor internaționale, chiar și în fața instanțelor de judecată străine.

1.2. Instrumente internaționale de reglementare a imunității de jurisdicție

Principiul imunității de jurisdicție își găsește expresie și într-o serie de instrumente internaționale, cu vocație universală și regională. Din această perspectivă, putem nominaliza următoarele acte.

În primul rând, trecem în revistă instrumentele timpurii adoptate – *Convenția internațională pentru unificarea anumitor reguli privitoare la imunitățile vaselor de stat* [75], semnată la Bruxelles la 10 aprilie 1926, și *Protocolul adițional la aceasta* [129], semnat la Bruxelles la 24 mai 1934, care consacră anumite aspecte referitoare la imunitățile navelor maritime. În particular, acestea stabilesc că navele de război, yachturile de stat, vasele de supraveghere, vasele-spital, vasele auxiliare, vasele de aprovizionare și alte bastimente aparținând unui stat sau exploatate de el și afectate în mod exclusiv nu vor fi supuse sechestrelor, deciziunilor sau detențiunilor de pe urma unei măsuri judiciare oarecare, niciunei proceduri judiciare *in rem* (art. 3). Iar art. 1 al Protocolului adițional stipulează că vasele navlosite de către state, fie pe termen, fie cu călătoria, afectate exclusiv unui serviciu guvernamental și necomercial, precum și caricurile transportate de aceste vase nu pot face obiectul niciunui sechestru, interdicții sau detențiuni oarecare, însă această imunitate nu prejudiciază cu nimic oricare alte drepturi sau recursuri eventuale ale interesaților.

În aceeași ordine de idei se înscrie și *Convenția Națiunilor Unite asupra dreptului mării* [76], semnată la Montego Bay la 10 decembrie 1982, care în art. 32 consacră imunitatea navelor de război și altor nave utilizate în scopuri necomerciale, și anume că nicio dispoziție din respectiva

Convenție nu aduce atingere imunităților de care se bucură navele de război și celelalte nave de stat utilizate în scopuri necomerciale, sub rezerva anumitor excepții. Art. 95 reglementează imunitatea navelor de război în marea liberă, ele bucurându-se de imunitate completă de jurisdicție față de orice alt stat decât statul pavilionului. Iar art. 96 al Convenției asupra dreptului mării se referă, la rândul său, la imunitatea navelor afectate în mod exclusiv unui serviciu public necomercial, stabilind că navele aparținând unui stat sau exploatate de acesta și afectate exclusiv unui serviciu public necomercial se bucură, în marea liberă, de imunitate completă de jurisdicție față de oricare alt stat decât statul pavilionului.

Respectivele tratate internaționale consacră un domeniu specific – imunitatea navelor unui stat, care relevă anumite implicații subtile în ceea ce privește imunitatea de jurisdicție a statului *per se*.

O sursă fundamentală a dreptului internațional cutumiar care reglementează nemijlocit domeniul imunității juridice a statelor o prezintă **Convenția Europeană asupra imunității statului** (ETS 74) [73] și **Protocolul adițional la aceasta** (ETS nr. 74A) [128], la care Republica Moldova nu este parte. Convenția Europeană asupra imunității statului, care a fost semnată la Basel la 16 mai 1972, cu ocazia celei de-a VII-a Conferință a miniștrilor europeni de justiție, este în prezent în vigoare în 8 state membre ale Consiliului Europei: Austria, Belgia, Cipru, Germania, Luxemburg, Olanda, Elveția și Regatul Unit. Șase dintre acestea (Austria, Belgia, Cipru, Olanda, Luxemburg și Elveția) sunt, de asemenea, părți la Protocolul adițional, care instituie tribunalul european în materie de imunitate statală.

Convenția urmărește să stabilească norme comune privind domeniul de aplicare a imunității unei părți din jurisdicția instanțelor unei alte părți și specifică cazurile în care o parte nu poate pretinde imunitate în fața instanțelor străine. Aceasta se aplică atunci când partea în cauză acceptă competența instanței și în procedurile referitoare la contractele de muncă, participarea la o societate sau asociație, activități industriale, comerciale sau financiare; drepturile asupra bunurilor imobile în statul în care se află instanța; despăgubiri pentru vătămări corporale sau daune materiale.

În conformitate cu art. 15, imunitatea de jurisdicție trebuie să fie acordată în toate cazurile care nu sunt incluse în listă, adică statele semnatare sunt imune la jurisdicția instanțelor unui alt stat contractant, dacă procesele nu cad sub incidența articolelor 1-14 ale Convenției, care includ procedurile privind contractele de muncă (art. 5); participația la societăți sau alte organe colective (art. 6); tranzacțiile comerciale (art. 7); proprietatea intelectuală și industrială (art. 8); proprietatea, posesia și folosința bunurilor (art. 9); prejudiciile personale și cele aduse bunurilor cauzate printr-un act sau o omisiune comisă pe teritoriul statului-for (art. 11); acordurile de arbitraj (art. 12).

O altă linie generală a instrumentului menționat prevede că un stat contractant trebuie să pună în executare hotărârile pronunțate împotriva sa în cazurile în care acesta nu poate pretinde imunitate în temeiul articolelor 1-13. Pentru a asigura îndeplinirea efectivă a acestei obligații, garanțiile judiciare sunt prevăzute la art. 21.

Capitolul II al Convenției consacră reguli procedurale, Capitolul III detaliază efectele hotărârilor judecătorești, iar Capitolele IV și V trec în revistă prevederi generale și facultative.

Pe lângă aceste dispoziții fundamentale, Convenția conține norme privind alte aspecte importante legate de participarea statelor străine la procedurile judiciare, care au condus adesea la dificultăți practice. Aceste norme se referă, în special, la notificarea documentelor judiciare cu privire la statele străine, la scutirea de către statele străine de la obligația de a garanta costurile și la interzicerea sancțiunilor împotriva unui stat care, în calitate de parte la procedură, refuză să prezinte dovezi.

Este de menționat că Convenția nu acoperă problema imunității în cadrul procedurilor în fața autorităților administrative ale altui stat. Pe de altă parte, aceasta include dispoziții cu privire la alte aspecte decât imunitatea, care apar în procedurile judiciare la care un stat este parte: de exemplu, deservirea procesului. De asemenea, statelor le revine obligația de a pune în aplicare anumite hotărâri.

Partea introductivă și partea finală ale Convenției urmează aceleași rânduri ca și celelalte convenții ale Consiliului Europei din domeniul juridic. Preambulul menționează, de asemenea, motive speciale pentru încheierea prezentei Convenții și subliniază că scopul său este de a soluționa problemele imunității numai în relațiile dintre statele contractante care sunt membre ale Consiliului Europei.

Drept document premergător al convenției internaționale cu vocație universală (Convenția Națiunilor Unite cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora analizată *infra*) nominalizăm ***Proiectul de articole al Comisiei de drept internațional (CDI) cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora*** [127] elaborat în 1991.

În fapt, Comisia de drept internațional a efectuat un studiu aprofundat asupra jurisdicției teritoriale a statului, suveranității unui stat, precum și imunității de jurisdicție, adoptând textul final la douăzeci și două proiecte de articole privind imunitatea jurisdicțională a statelor și a proprietății acestora, cu comentarii adiacente. În conformitate cu art. 23 din Statutul său, Comisia a prezentat proiectul de articole Adunării Generale a Națiunilor Unite împreună cu recomandarea ca să se convoace o conferință internațională a plenipotențiarilor, pentru examinarea proiectelor de articole și încheierea unei convenții în acest sens.

Proiectele de articole prezentate de Comisie includ cinci părți, și anume: Partea I – *Dispoziții introductive*, care cuprinde patru articole referitoare la domeniul de aplicare, utilizarea termenilor, privilegiile și imunități neafectate de proiectul respectiv etc.; Partea a II-a – *Principii generale*, include dispoziții referitoare la imunitatea statului, modalități de punere în aplicare a imunității statului, consimțământul expres pentru exercitarea jurisdicției, efectele participării la procese judiciare, cereri reconvenționale; Partea a III-a – *Proceduri în care imunitatea de stat nu poate fi invocată*, se referă la tranzacții comerciale, contracte de muncă, acțiuni ce țin de compensarea prejudiciului, cereri privind proprietatea și posesia, proprietatea intelectuală și industrială, participarea la societăți sau alte organisme colective, situația navelor deținute sau exploatate de un stat, efectele acordului de arbitraj; Partea a IV-a – *Imunitatea statului de măsurile de constrângere adoptate în cadrul procedurilor judiciare*, ține de măsurile nemijlocite și cazurile implicând categorii specifice de proprietăți; Partea a V-a – *Dispoziții diverse*, se referă la procese, hotărâri neexecutate, privilegiile și imunități în cadrul procedurilor judiciare.

Este marcant faptul că, în ceea ce privește problema soluționării litigiilor, Comisia de drept internațional a fost de părere că aceasta ar putea fi abordată la conferința internațională propusă, în cazul în care se va considera că ar trebui prevăzut un mecanism juridic privind soluționarea litigiilor în legătură cu proiectul de articole.

Ulterior, în baza respectivului proiect de articole al Comisiei de drept internațional, la 2 decembrie 2004, Adunarea Generală a ONU a adoptat *Convenția Națiunilor Unite cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora* [77], neintrată în vigoare la moment.

Convenția a fost deschisă spre semnare tuturor statelor începând cu data de 30 septembrie 2005 și va intra în vigoare în a treizecea zi de la data depunerii celui de-al treizecelea instrument de ratificare, acceptare, aprobare sau aderare. La moment, 22 de state au ratificat-o, devenind părți la tratat, 8 dintre ele formulând declarații și rezerve – Arabia Saudită, Finlanda, Elveția, Iranul, Italia, Liechtensteinul, Norvegia și Suedia [85].

În Preambulul Convenției se evocă preocupările statelor-părți referitor la faptul că imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora constituie un principiu general acceptat în dreptul internațional cutumiar, având în vedere principiile dreptului internațional consacrate de Carta ONU, convinse de faptul că o convenție internațională asupra imunităților de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora ar consolida preeminența dreptului și securității juridice, în special, în interiorul raporturilor dintre state și persoanele fizice și juridice, și ar contribui la codificarea și la dezvoltarea dreptului internațional și la armonizarea practicii în acest domeniu, ținând cont de evoluția practicii statelor în ceea ce privește imunitățile de jurisdicție ale

statelor și ale bunurilor acestora, precum și afirmând că regulile de drept internațional cutumiar continuă să guverneze chestiunile care nu au fost reglementate de dispozițiile prezentei convenții.

Convenția include șase părți, și anume: introducere, principii generale, situații în care statele nu pot invoca imunitatea, imunitatea statelor față de măsurile asigurătorii privitoare la un proces în fața unei instanțe, dispoziții diverse și clauze finale.

Partea I, *Introducere*, detaliază domeniul de aplicare a tratatului, termenii utilizați, privilegiile și imunități neafectate de Convenție, precum și prevederile referitoare la neretroactivitate.

În particular, în ceea ce ține de imunități, art. 3 stabilește că *Prezenta convenție nu afectează privilegiile și imunitățile de care se bucura un stat, în virtutea dreptului internațional în ceea ce privește exercitarea funcțiilor: misiunilor diplomatice, posturilor consulare, misiunilor speciale, misiunilor pe lângă organizațiile internaționale sau delegațiilor lor în organele organizațiilor internaționale ori la conferințele internaționale; și persoanelor care au legătură cu acestea. Prezenta convenție nu afectează nici privilegiile și imunitățile pe care dreptul internațional le recunoaște ratione personae șefilor de stat. Prezenta convenție nu afectează privilegiile și imunitățile pe care dreptul internațional le recunoaște unui stat cu privire la aeronavele sau obiectele spațiale aflate în proprietatea ori care sunt exploatate de respectivul stat.*

Partea a II-a, *Principii generale*, consacră imunitatea statelor, modalitățile pentru a da efect imunității statelor, consimțământul expres pentru exercitarea jurisdicției, efectul participării la un proces în fața unei instanțe, cereri reconvenționale.

În special, art. 5 prevede ca principiu general că *un stat beneficiază, pentru el și bunurile sale, de imunitate de jurisdicție în fața instanțelor unui alt stat, sub rezerva dispozițiilor prezentei Convenții*. Iar art. 7 stabilește că *un stat nu poate invoca imunitatea de jurisdicție într-un proces care se derulează în fața instanței unui alt stat într-o afacere sau într-un litigiu, dacă a consimțit în mod expres la exercitarea jurisdicției acestei instanțe cu privire la această afacere sau la acest litigiu: a) printr-un acord internațional; b) printr-un contract scris; sau c) printr-o declarație făcută în fața unei instanțe sau printr-o comunicare scrisă într-un proces determinat. Acordul dat de un stat pentru aplicarea legii unui alt stat nu se consideră consimțământ la exercitarea jurisdicției de către instanțele acestui ultim stat.*

Partea a III-a a Convenției – *Situații în care statele nu pot invoca imunitatea* – trece în revistă tranzacțiile comerciale; contractele de muncă; vătămrile personale și prejudiciile aduse bunurilor cauzate printr-o acțiune sau o omisiune produsă, în tot sau în parte, pe teritoriul statului litigiului; proprietatea, posesia și folosința bunurilor; proprietatea intelectuală și industrială;

participația la societăți sau alte organe colective; navele aflate în proprietatea sau exploatarea unui stat; și acordurile de arbitraj.

La rândul său, Partea a IV-a, intitulată *Imunitatea statelor față de măsurile asigurătorii privitoare la un proces în fața unei instanțe*, conține prevederi privind imunitatea statului față de măsuri asigurătorii anterioare și ulterioare judecării, efectul consimțământului la exercitarea jurisdicției, precum și categorii specifice de bunuri.

Partea a V-a, *Dispoziții diverse*, se referă în particular la notificarea cererii introductive de instanță, pronunțarea deciziei în lipsă, privilegiu și imunități în timpul derulării procesului. Finalmente, Partea a V-a consacră dispoziții finale.

Este de menționat că Convenția ONU privind imunitățile de jurisdicție nu conține excepții de la imunitatea statelor bazate pe o presupusă încălcare a normelor dreptului internațional cu caracter imperativ *jus cogens*.

În contextul celor relatate supra, se impune a sublinia faptul că două tratate internaționale – Convenția Europeană asupra imunității statului și Convenția Națiunilor Unite cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora – constituie surse speciale și veritabile care consacră particularitățile aplicării imunității de jurisdicție a statelor în dreptul internațional public, celelalte instrumente internaționale referindu-se doar la anumite aspecte aferente/tangențiale acestui domeniu.

1.3. Acte legislative interne asupra imunității de jurisdicție

Conform dreptului internațional public, statele străine și instituțiile acestora au, în general, dreptul la imunitate față de jurisdicția instanțelor din alte țări. Acest principiu este cunoscut sub titlul de *imunitatea de stat străin* sau *imunitatea suverană*. Din cadrul conceptului mai general și complex al imunității suverane face parte și imunitatea de jurisdicție, inclusiv accepțiunile sale.

În sec. XX, în perioada postbelică, având în vedere ascensiunea relațiilor de cooperare între statele lumii, unele din acestea, în special, cele ale sistemului de drept comun, au adoptat acte legislative separate care să statueze asupra imunității de jurisdicție a statelor străine, făcând distincția între capacitatea suverană a statului și cea privată.

Primul act normativ de pe mapamond care reglementează domeniul imunității de jurisdicție este *Legea Statelor Unite ale Americii asupra imunității statelor străine* din 1976 (*Foreign Sovereign Immunities Act*) [146], care stabilește limitările cu privire la acționarea în instanțele de judecată federale sau de nivelul statelor a unui stat suveran, precum și a subdiviziunilor sale politice, agențiilor sau instituțiilor. Legea stabilește proceduri specifice în ceea ce ține de

notificarea procesului, sechestrarea proprietății și executarea unei hotărâri judecătorești împotriva unui stat străin, astfel oferind baza exclusivă și mijloacele juridice de a iniția un proces împotriva unui suveran străin în Statele Unite.

În detaliu, actul normativ în cauză reglementează condițiile aplicării principiului imunității de jurisdicție a unui stat străin, excepțiile generale de la imunitate, gradul de răspundere, cereri reconvenționale, reprezentarea în instanță în cauze care implică imunitatea, imunitățile de sechestru și confiscarea proprietății unui stat străin, excepțiile aplicabile imunității de sechestru și confiscare, categoriile de bunuri imune de la executare.

Astfel, Legea SUA asupra imunității statelor străine extinde imunitatea de a acționa în justiție asupra statelor străine și a agențiilor și instituțiilor acestora, sub rezerva unor excepții și calificări. În plus, Legea stabilește o schemă jurisdicțională cuprinzătoare pentru acțiuni care implică state străine.

Conceptul de imunitate suverană reflectă principiul potrivit căruia guvernul unei națiuni, un stat sau o subdiviziune politică a acestuia nu poate fi reclamat în instanță străină fără consimțământul său. Nicio persoană nu poate obliga un stat suveran să soluționeze cererile împotriva unui alt stat, indiferent de legitimitatea pretențiilor înaintate sau de ilegalitatea conduitei guvernamentale care a dat naștere reclamațiilor. Acest principiu general, însă, face obiectul numeroaselor excepții și calificări. Legea asupra imunității statelor străine trasează o distincție fundamentală între suveranul național și statele străine. Privilegiul imunității se extinde la ambele, însă rațiunea sa fundamentală poate fi diferită.

De asemenea, Legea stabilește și excepțiile de la imunitate pentru statele străine, și anume: un stat străin nu este imun în fața instanțelor din Statele Unite sau ale statelor, dacă:

- statul străin a renunțat la imunitate;
- acțiunea se bazează pe o activitate comercială desfășurată în Statele Unite de către statul străin; sau de un act efectuat în SUA în legătură cu o activitate comercială a statului străin în altă parte; sau de un act în afara teritoriului Statelor Unite în legătură cu o activitate comercială a statului străin în altă parte, iar acest act produce un efect direct în SUA;
- sunt puse în discuție drepturile de proprietate în încălcarea dreptului internațional și că bunurile sunt amplasate în Statele Unite în legătură cu o activitate comercială desfășurată în SUA de către statul străin; sau acea proprietate sau orice proprietate schimbată pentru o astfel de proprietate este deținută sau exploatată de o agenție a statului străin și că această agenție este angajată într-o activitate comercială în Statele Unite;

- sunt puse în discuție drepturi de proprietate în Statele Unite ale Americii dobândite prin succesiune sau donație, sau drepturi asupra unor bunuri imobile situate în SUA;
- se solicită despăgubiri bănești împotriva unui stat străin pentru vătămare corporală sau deces, sau daune/pierderi de proprietate, care au avut loc în Statele Unite și care au fost cauzate de actul sau omisiunea aceluia stat străin, sau al oricărui funcționar sau angajat al aceluia stat străin, în timp ce acționează în limitele mandatului sau angajării sale;
- un proces în amiralitate este adus pentru executarea unei garanții maritime împotriva unei nave sau încărcături a statului străin, bazată pe o activitate comercială a statului străin.

În ceea ce privește imunitatea de executare, aceasta nu este aplicabilă, dacă:

- statul străin a renunțat la imunitatea sa;
- proprietatea este/a fost utilizată pentru activitatea comercială;
- executarea se referă la o hotărâre de stabilire a drepturilor de proprietate care a fost luată în temeiul dreptului internațional;
- executarea se referă la o hotărâre care stabilește drepturi de proprietate asupra bunurilor dobândite prin succesiune sau donație situate în Statele Unite, cu condiția ca această proprietate să nu fie utilizată în scopul menținerii unei misiuni diplomatice sau consulare sau a reședinței șefului acestei misiuni;
- proprietatea constă în orice obligație contractuală sau orice alte încasări rezultate dintr-o astfel de obligație contractuală de a despăgubi sau de a prejudicia statul străin sau angajații săi, în conformitate cu politica de asigurare auto sau alt tip de răspundere civilă, sau de asigurare împotriva accidentelor;
- hotărârea se bazează pe un act jurisdicțional care confirmă o hotărâre arbitrală pronunțată împotriva statului străin, cu condiția ca executarea să nu fie incompatibilă cu nicio prevedere din acordul arbitral;
- navele unui stat străin nu sunt imune la arestare sau confiscare.

Este notabil faptul că de la adoptarea Legii SUA asupra imunității statelor străine în 1976 au apărut numeroase probleme juridice în ceea ce privește diversele interpretări ale dispozițiilor acesteia, fapt care a condus la formarea unui grup de lucru al Asociației Barourilor Americane care urmărește amendarea Legii în cauză.

Un alt act normativ intern care consacră imunitatea statelor străine este *Legea Regatului Unit asupra imunității statului* (*State Immunity Act*) din 1978 [144], care prevede că imunitatea de stat cuprinde abordarea restrictivă și, implicit, acceptă distincția tradițională între actele *jure*

imperii și actele *jure gestionis*. Prezenta lege definește conceptele în cauză prin delimitarea activităților pentru care statul este imun în fața proceselor judiciare într-un alt stat.

Legea asupra imunității statului enumeră 12 excepții majore la cererea tradițională de stat a imunității. Cele mai importante excepții includ tranzacțiile comerciale ale statelor, procedurile legate de proprietate și vătămarea corporală, precum și acțiunile *in rem* care implică un scop comercial. Legea încearcă să limiteze discreția judiciară prin stabilirea de standarde specifice pentru activități protejate și neprotejate. Spre exemplu, actul definește termenul de *tranzacții comerciale*, care, la rândul său, se pare a fi lăsat la discreția semnificativă a interpretării judiciare. Cu toate acestea, atunci când se citește în contextul întregului act normativ, definiția limitează în mod substanțial interpretarea judiciară.

Trebuie remarcat faptul că, la momentul adoptării Legii privind imunitatea statului, Marea Britanie a semnat, dar încă nu a ratificat, Convenția Consiliului Europei asupra imunității statului. Cu toate acestea, textul Legii alteori reproduce pe cel al Convenției Europene. De fapt, scopul original și principal al Legii era de a permite Regatului Unit să ratifice Convenția Consiliului Europei. Astfel, se poate presupune că ratificarea în limba engleză în conformitate cu procedurile Convenției Europene este doar *pro forma*.

Legea nu numai că a permis Regatului Unit să ratifice Convenția internațională pentru unificarea anumitor reguli privitoare la imunitățile vaselor de stat de la Bruxelles din 1926, amendată prin Protocolul său din 1934 privind imunitatea navelor de stat și Convenția Europeană asupra imunității statului, dar, de asemenea, a codificat și normele privind imunitățile care trebuie acordate oricărui stat în fața instanțelor Coroanei.

Având în vedere faptul că imunitățile acordate prin Lege au fost mai restrictive decât regimul stabilit prin Convenția Europeană, Regatul Unit a făcut o declarație în acest sens în temeiul art. 24 al Convenției. O astfel de declarație a permis ca Legea națională să se dezvolte dincolo de limitele stabilite de Convenția Consiliului Europei. Actul a urmărit tendința evoluțiilor regulilor de drept comun și a intrat în vigoare la 22 noiembrie 1978, iar Regatul Unit a aderat astfel la numărul permanent al statelor care adoptă doctrina imunității restrictive, în temeiul căreia unui stat i se acordă imunitate numai în privința actelor prin care se exercită autoritatea suverană (*jure imperii*).

Partea întâi, capitolul consolidat al Legii, intitulat *Procedurile în Regatul Unit inițiate de către sau împotriva altor state*, este modelată îndeaproape, bazându-se pe prevederile din Convenția Consiliului Europei, ale cărei principii principale pot fi aplicabile la nivel global.

Capitolul respectiv conține prevederi referitoare la imunitatea generală de jurisdicție; excepțiile de imunitate; aspecte de procedură (inclusiv procesele în absență și privilegiile

procedurale); prevederi adiționale (statele care au dreptul la imunități și privilegii, restricțiile și extinderile imunităților și privilegiilor); reguli de interpretare ale prevederilor Părții I.

În ceea ce privește excepțiile de la imunitate, acestea sunt următoarele:

- recunoașterea jurisdicției instanțelor Coroanei;
- tranzacțiile comerciale și contractele care sunt derulate în Regatul Unit;
- contractele de muncă;
- cauzare de daune persoanei și proprietăților;
- proprietatea și posesia bunurilor;
- brevete și mărci;
- litigiile care decurg din calitatea de asociat într-o societate;
- cazuri de arbitraj;
- navele utilizate în scopuri comerciale;
- taxele și impozitele.

Partea a doua a Legii, intitulată *Hotărâri împotriva Regatului Unit în statele-părți la Convenția Consiliului Europei*, conține reglementări privind recunoașterea hotărârilor pronunțate împotriva Marii Britanii, excepțiile de la recunoaștere.

Partea a treia, cu denumirea *Aspecte diverse și complementare*, conține prevederi referitoare la statutul și capacitatea șefului de stat, reguli de interpretare generală, proceduri de intrare în vigoare etc.

Este de menționat faptul că diferența fundamentală între Legea Regatului Unit asupra imunității statului și Convenția asupra imunității statului ține de domeniul de aplicare a instrumentelor respective. Convenția este aplicabilă exclusiv acelor membri ai Consiliului Europei care au ratificat-o, pe când Legea Coroanei se referă la toate statele lumii.

Un alt instrument juridic național aferent domeniului imunității de jurisdicție a statelor străine este ***Legea Australiei asupra imunităților statelor străine*** (*Foreign States Immunities Act*) adoptată în anul 1985 [8]. Actul în cauză consacră o imunitate generală pentru statele străine din jurisdicția instanțelor din Australia în procedurile civile, cu un număr limitat de excepții definite.

Conform prevederilor Legii, trimiterea la un stat străin include o referire la guvernul executiv sau la o parte a guvernului executiv, sau la o subdiviziune politică a acestuia. Astfel, cerințele legii se pot aplica procedurilor care implică misiuni diplomatice, șefi de stat, șefi de guvern, miniștri și oficiali ai guvernului străin.

Similar instrumentelor american și britanic, Legea australiană, de asemenea, stabilește o listă de excepții de la imunitatea de jurisdicție, și anume litigiile legate de: tranzacții comerciale,

contracte de muncă, vătămări personale sau distrugere de proprietăți, proprietatea și posesia, mărci, brevete și drepturi de proprietate intelectuală, calitatea de asociat al companiilor private, situații de arbitraj, acțiuni în revendicare (*in rem*), cambii, taxe și impozite.

Legea descrie în mod distinct procedurile în ceea ce privește statele străine, precum și detaliază aspectele referitoare la imunitatea de executare.

Finalmente, cel din urmă stat care a reușit să adopte un act legislativ separat în domeniul imunității de jurisdicție a statelor este *Canada*, denumirea acestuia fiind *Legea imunității statului străin* (*State Immunity Act*) [17]. Legea în cauză conține prevederi referitor la imunitatea jurisdicțională a statelor străine, procedurile relevante, căile de atac, aspectele legate de executare, noțiuni și termeni.

În ceea ce privește excepțiile de la imunitate, Legea menționează, în mod tradițional, cauzele privind activități comerciale, vătămări corporale, distrugerii de bunuri și proprietăți, dreptul maritim, acțiuni în revendicare a bunurilor. Pe lângă respectivele excepții, de o manieră inovatoare, Legea consacră și excepția privind susținerea/finanțarea terorismului, care condiționează neaplicarea principiului imunității de jurisdicție.

Având în vedere actele legislative naționale analizate supra, conchidem că patru state ale lumii, care fac parte din sistemul de drept anglo-saxon (SUA, Marea Britanie, Australia) sau mixt (ambivalent, precum este cazul Canadei) au reușit să adopte instrumente juridice separate, consacrate exclusiv domeniului imunității de jurisdicție a statelor. În ceea ce ține de statele sistemului de drept continental, anumite implicații ale principiului supus cercetării științifice pot fi regăsite în textele legilor și codurilor procedurale.

Astfel, în ceea ce privește *Federația Rusă*, la 3 noiembrie 2015 a fost adoptată *Legea federală privind imunitățile jurisdicționale ale unui stat străin și proprietatea unui stat străin în Federația Rusă* (*Федеральный закон о юрисдикционных иммунитетах иностранного государства и имущества иностранного государства в Российской Федерации*), în vigoare din 1 ianuarie 2016 [160]. Actul normativ respectiv a proclamat bazele aplicabilității imunității restrictive de jurisdicție a statului străin, stabilind drept excepții de la principiul imunității angajarea statului străin în litigiile referitoare la: tranzacții civile/comerciale, activități de antreprenariat, raporturi de muncă, participarea în cadrul persoanelor juridice, dreptul de proprietate, despăgubiri ce reies din delict, proprietatea intelectuală, exploatarea de vase. Totodată, potrivit Legii respective, un stat străin se bucură de imunitate de jurisdicție în ceea ce privește asigurarea acțiunilor și executarea hotărârilor judecătorești, cu excepția cazurilor când statul străin a renunțat expres la imunitate ori proprietățile statului respectiv sunt utilizate în alte scopuri decât activități legate de suveranitatea de stat.

În ceea ce privește **România**, Codul de procedură civilă român nu consacră imunitatea de jurisdicție a statelor străine și nici nu menționează vreo implicație a acesteia. Cu toate acestea, România face parte din cele 36 de state semnatare ale *Convenției Națiunilor Unite cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora*, aceasta fiind publicată deja și în *Monitorul Oficial* al României [78]. Astfel, după ce va intra în vigoare, Convenția va constitui parte integrantă din sistemul de drept al statului.

Dacă ne referim la situația Republicii Moldova, spre deosebire de statele din sistemul de drept anglo-saxon, legislația națională nu relevă un act normativ distinct dedicat exclusiv imunității de jurisdicție a statelor străine. În cazul nostru, anumite reglementări se regăsesc în legislația procesual-civilă, și anume: ***Codul de procedură civilă al Republicii Moldova*** [64] stipulează în art. 457 alin. (1), la capitolul Procedura în procesele cu element de extraneitate, că intentarea în instanța judecătorească a Republicii Moldova a unei acțiuni către un alt stat, antrenarea acestuia în proces în calitate de pârât sau de intervenient, punerea sub sechestru a bunului său amplasat pe teritoriul Republicii Moldova sau adoptarea împotriva bunului unor alte măsuri de asigurare a acțiunii, sau punerea lui sub sechestru în procedura de executare a hotărârii judecătorești se pot face numai cu consimțământul organelor competente ale statului respectiv, dacă legea națională sau tratatul internațional la care Republica Moldova este parte nu prevede altfel.

Deci, legislația națională consacră regula imunității de jurisdicție a statului străin, excepțiile de la aceasta urmând a fi reglementate de legi speciale sau de prevederile tratatelor internaționale la care ambele state sunt parte.

Anumite aspecte ale imunității de jurisdicție sunt detaliate în instrumente de unificare a practicii judiciare. Astfel, ***Recomandarea Curții Supreme de Justiție nr. 26 privind imunitatea misiunilor diplomatice*** [130] *inter alia* prevede că imunitatea de jurisdicție a statelor străine nu are o valoare absolută, ea este recunoscută atunci când litigiul privește acte de suveranitate și poate fi exclusă în cazul în care acțiunea în justiție se referă la acte care nu se încadrează în sfera autorității publice. Instanța supremă, de asemenea, atenționează că, în lipsa unei practici judiciare naționale, precum și a unei jurisprudențe internaționale suficiente, instanțele judecătorești, înainte de a decide punerea pe rol a categoriei de cereri menționate, vor ține cont de prevederile Convenției Națiunilor Unite cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora, care, deși nu a fost semnată de Republica Moldova, totuși, constituie un reper pentru soluționarea cauzelor, atât în conformitate cu prevederile internaționale care garantează imunitatea de jurisdicție a statelor și reprezentanților săi, cât și în conformitate cu prevederile art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

1.4. Actul jurisdicțional de aplicare a imunității de jurisdicție a statelor

Atât în plan teoretic, cât și în cel practic, imunitatea de jurisdicție a statelor, prin definiție, urmează a fi aplicată de către jurisdicția unui stat în ceea ce privește statul străin și/sau bunurile acestuia, printr-un act pronunțat de respectiva jurisdicție. Or, în sensul art. 1 (domeniu de aplicare) din Convenția Națiunilor Unite cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora, „Prezenta Convenție se aplică imunității de jurisdicție a unui stat și a bunurilor sale în fața instanțelor unui alt stat” [77]. Respectiv, *în mod generic*, principiul imunității de jurisdicție a statelor își găsește aplicare determinată prin actele jurisdicționale pronunțate de instanțele de judecată ale unui stat sesizate cu soluționarea unui litigiu îndreptat împotriva unui stat străin, organelor sau reprezentanților lui (împotriva „statului”, în sensul art. 2 alin. (1) lit. b) din Convenția citată, potrivit prevederilor instrumentelor naționale speciale, în corespunde cu practica judiciară existentă). *În mod special*, principiul imunității de jurisdicție a statelor își poate găsi expresie și în actele adoptate de jurisdicțiile internaționale sesizate, în virtutea competențelor lor, să se pronunțe fie în cauze de contencios interstatal general (CIJ), fie în spețe de contencios al drepturilor omului (CtEDO) asupra chestiunilor imunității statului.

Procesul complex de analiză și evaluare a principiului imunității de jurisdicție a statelor în circumstanțele unei cauze concrete îmbracă forma predefinită a actului jurisdicțional, care, în fiecare caz separat, relevă limitele și particularitățile sale de aplicare. Astfel, actul jurisdicțional constituie fundamentul de natură jurisprudențială al cercetării principiului imunității de jurisdicție a statelor.

Actele jurisdicționale de aplicare a imunității de jurisdicție a statelor pot fi clasificate în multiple grupe, în funcție de câteva criterii:

A. După jurisdicția emitentă:

– *Acte pronunțate de jurisdicții internaționale:*

1. Hotărâri ale Curții Internaționale de Justiție [138], ca instanță de contencios interstatal general [124] în afacerile referitoare *la mandatul de arest din 11 aprilie 2000* (Republica Democrată Congo c. Belgiei) [6], *la anumite chestiuni privind asistență reciprocă în materie penală* (Djibouti c. Franței) [5], și *Imunitățile jurisdicționale ale statului* (Germania c. Italiei, intervenient Grecia) [4].

2. Hotărâri și decizii ale Curții Europene a Drepturilor Omului [12], ca instanță de contencios regional al drepturilor omului în baza plângerilor individuale [123], într-o serie de cauze precum *Fogarty c. Regatului Unit* [31], *Al-Adsani c. Regatului Unit* [21], *McElhinney c. Irlandei* [42], *Manoilescu și Dobrescu c. României și Rusiei* [41], *Kalogeropoulou și alții c. Greciei și Germaniei* [40], *Cudak c. Lituaniei* [27], *Sabeh El Leil c. Franței* [53], *Jones și alții c.*

Regatul Unit [38], *NML Capital Ltd c. Franței* [46], *Naku c. Lituaniei și Suediei* [43], *Treska c. Albaniei și Italiei* [62], *Sedlmayer c. Germaniei* [56], *Oleynikov c. Rusiei* [47].

– *Acte pronunțate de jurisdicții naționale*: la stadiul actual de dezvoltare a dreptului internațional public, în contextul neintrării în vigoare a Convenției ONU cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora și a numărului foarte limitat de state-părți la Convenția Europeană asupra imunității statului, majoritatea jurisdicțiilor naționale care au soluționat cauze implicând chestiuni ale imunității de jurisdicție a statelor aparțin sistemului judiciar al țărilor în care au fost adoptate acte legislative distincte asupra respectivei problematice, analizate în subcapitolul precedent, și anume SUA, Marea Britanie, Canada, Australia. În ceea ce privește categoria de cereri privind despăgubirile pentru atrocitățile comise în timpul celui de al Doilea Război Mondial, suplimentar soluțiilor pronunțate de jurisdicțiile SUA, un număr limitat de cauze a fost soluționat prin adoptarea actelor jurisdicționale de către instanțele europene din Italia, Grecia, Slovenia, Polonia.

B. După forma actului:

– *Hotărâri*: forma actului jurisdicțional specifică pentru soluțiile date în cauze implicând imunitatea de jurisdicție a statelor de către CIJ, CEDO, instanțe de judecată naționale.

– *Decizii*: actele jurisdicționale îmbrăcând această formă sunt specifice soluțiilor pronunțate de CtEDO asupra chestiunii admisibilității unei cereri.

– *Ordonanțe*: actele jurisdicționale pronunțate de instanțele naționale (preponderent, SUA).

C. După fazele procedurii:

– *Acte pe marginea fondului*: în cauze în care tribunalul național sesizat s-a considerat competent să examineze litigiul în fond și în aprecierea la caz a principiului imunității de jurisdicție a statului reclamat a conchis fie asupra aplicării lui, cu respingerea ulterioară a acțiunii înaintate, fie asupra neaplicării acestuia, cu admiterea sau, după caz, respingerea acțiunii îndreptate împotriva statului străin pârât. În ceea ce privește jurisdicțiile internaționale, la capitolul imunității de jurisdicție a statelor CIJ a adoptat hotărâri în fond în trei afaceri, iar CtEDO a adoptat atât acte jurisdicționale în fond (hotărâri), cât și acte asupra admisibilității (decizii).

– *Acte asupra chestiunilor preliminare*: în situații în care instanța națională sesizată s-a considerat incompetentă să soluționeze fondul cauzei pe motivul recunoașterii imunității statului străin reclamat și lipsei jurisdicției sale în speță, aceasta și-a declinat competența prin adoptarea unui act jurisdicțional asupra chestiunilor preliminare (asupra chestiunii jurisdicției). În ceea ce privește CtEDO, pot fi menționate și deciziile cu privire la admisibilitate în cinci cauze în care Curtea a declarat plângerile prin care se reclama încălcarea drepturilor protejate de Convenția Europeană a Drepturilor Omului, urmare a recunoașterii imunității statului străin în statul-for drept

inadmisibile, în temeiul diferitor criterii din art. 35 din CEDO, și anume: *Manoilescu și Dobrescu c. României și Rusiei* [41], *Kalogeropoulou și alții c. Greciei și Germaniei* [40], *NML Capital Ltd c. Franței* [46], *Treska c. Albaniei și Italiei* [62], *Sedelmayer c. Germaniei* [56].

1.5. Concluzii la Capitolul 1

Efectuând o analiză multidimensională a fundamentării teoretice, normative și jurisprudențiale a principiului imunității de jurisdicție a statelor, am formulat următoarele concluzii:

1. Principiul imunității de jurisdicție a statelor, deși are o istorie lungă de afirmare, este în continuare în proces de transformare și definitivare, realitățile sec. XXI, în special, combaterea torturii și a terorismului internațional, determină noi abordări față de această regulă, aparent simplă, a dreptului internațional cutumiar și chiar generează o *armonizare* a ei cu normele obligatorii ale dreptului internațional public. Pe de o parte, abordările teoretice identificate demonstrează reflecții asupra anumitor accepțiuni ale imunității de jurisdicție preponderent din perspectiva doctrinei americane și, mai recent, raportate la cauza soluționată de Curtea Internațională de Jurisdicție. Pe de altă parte, studiile doctrinare care să releve cercetări ample asupra imunității de jurisdicție din perspectivă jurisdicțională, ce să acopere harta globului pământesc și forurile naționale, lipsesc. În fine, instrumentele normative internaționale și naționale reflectă tentative clar orientate de a distinge imunitatea statelor în ceea ce privește expresia conduitei suverane și cea a conduitei de ordin privat, adică *acta jure imperii* de *acta jure gestionis*.

2. Imunitatea de jurisdicție a statelor este consacrată printr-un șir de acte legislative ale statelor sistemului de drept anglo-saxon (SUA, Marea Britanie, Australia) și cel mixt (Canada). Din statele de drept continental, mai recent Federația Rusă a adoptat un act normativ distinct asupra imunității de jurisdicție a statului străin. România a ratificat Convenția ONU cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora, însă nu a adoptat vreun act normativ separat subsecvent în legislația națională. În ceea ce privește Republica Moldova, anumite reglementări asupra imunității statelor străine se regăsesc în Codul de procedură civilă, iar clarificări întru aplicarea acesteia – în Recomandarea Curții Supreme de Justiție nr. 26 privind imunitatea misiunilor diplomatice, ca instrument de unificare a practicii judiciare.

3. În plan practic, imunitatea de jurisdicție a statelor își găsește expresie primară în actele jurisdicționale adoptate de instanțele judiciare naționale și, subsecvent, internaționale. Anume actul jurisdicțional relevă în fiecare caz separat particularitățile și limitele de aplicare a imunității

de jurisdicție a statelor. Astfel, actul jurisdicțional constituie fundamentul principal de natură jurisprudențială al cercetării principiului imunității de jurisdicție a statelor.

CAPITOLUL 2. AFIRMAREA PRINCIPIULUI IMUNITĂȚII DE JURISDICȚIE A STATELOR

2.1. Aspecte istorico-evolutive ale imunității de jurisdicție a statelor

Imunitatea de jurisdicție a statului reprezintă unul din conceptele vechi afirmate în dreptul internațional cutumiar, care și-a găsit o anumită expresie încă în dreptul roman prin sintagma „*Par in parem non habet imperium*”, ceea ce înseamnă că un egal nu are putere asupra unui alt egal. Totuși, printre primele surse scrise care s-au păstrat până acum această maximă este inserată în textul edictului Papei Inocențiu al III-lea din 1199, inclus în compilația surselor dreptului canonic denumită „*Liber extra*”, codificată de teologul Raimundo de Penafort la cererea Papei Grigorie al IX-lea. Maxima avea un sens original în context religios, referindu-se la imposibilitatea Papei de a atenta la drepturile succesorilor săi. Ulterior, Dante Alighieri a adoptat maxima raporturilor între suveranii ce dispun de ranguri și titluri diferite, dar egale în context ierarhic. Oricum, sensul modern al maximei i-a fost oferit de juriștii Universității din Bologna [148, p. 9].

Istoriceste, regula imunității jurisdicționale a statului s-a dezvoltat de la principiul suveranității monarhului asupra teritoriilor și populației țării pe care o guvernează, în Europa medievală regii și domnitorii beneficiind de imunitate în fața curților altor state atunci când se deplasau peste hotarele propriei țări. Odată cu semnarea în 1648 a Tratatului de Pace de la Westfalia, regula imunității de jurisdicție a suveranului unui stat și, în consecință, a statului pe care îl reprezintă, a devenit acceptată politic de mai mulți subiecți ai relațiilor de pe arena internațională. Însă, la acel moment imunitatea de jurisdicție a statului nu a fost complet separată de imunitățile recunoscute monarhului unui stat străin și, de fapt, a fost legată generic de principiul universal al egalității suverane a statelor, neavând o configurare juridică distinctă [141, p. 173]. Noua ordine internațională instaurată odată cu tratatul respectiv de pace, care a condiționat tratamentul statelor pe poziții de egalitate, independență și suveranitate, a respins argumentele anterioare de supremație a unui stat asupra altuia, sistemul conceput astfel neputând să accepte ca o entitate politică să exercite o jurisdicție nedorită asupra unei alte entități, având aceleași drepturi și privilegii.

Teoria modernă a suveranității statului care a dat naștere doctrinei imunității jurisdicționale a acestuia s-a afirmat în Franța, filozoful Jean Bodin oferindu-i în lucrările sale o anumită expresie. El a considerat că suveranitatea constituie o putere a suveranului asupra cetățenilor sau celor conduși, care nu este legată de vreo lege a țării. Însă dreptul internațional se regăsește în afara sferei de influență a suveranului statal [7, p. 48].

Mai târziu, multipli doctrinari ai Renașterii, precum Thomas Hobbes, John Locke, Jean-Jaques Rousseau, Jeremy Bentham și John Austin, au contribuit substanțial la dezvoltarea teoriei suveranității și imunității statului. Hugo Grotius, considerat ca fiind părintele dreptului internațional, de asemenea, în lucrările sale a evidențiat statul ca fiind exponent al puterii suverane. El a subliniat importanța suveranității externe și implicațiile acesteia asupra egalității suverane și independenței statelor în ordinea juridică internațională [10, p. 3].

Conceptual, imunitatea de jurisdicție este legată de imunitatea șefului de stat în străinătate, dar și de imunitățile și privilegiile recunoscute agenților diplomatici, însă s-a configurat ca un principiu cutumiar de sine stătător, care a evoluat și a dat naștere unei veritabile și complexe doctrine juridice ale imunității jurisdicționale [114, p. 5].

Doctrina imunității de jurisdicție a statului, precum majoritatea doctrinelor juridice, s-a dezvoltat și s-a modificat pe parcursul timpului, înregistrând anumite progrese în perioade istorice concrete. Prima perioadă majoră a afirmării regulii imunității jurisdicționale a cuprins sec. XVIII-XIX și a fost denumită etapa imunității absolute, deoarece s-a considerat că statele sunt complet imune în cadrul procedurilor juridice interne dezvoltate în alte state.

A doua perioadă începe odată cu sec. XX, când statele occidentale au adoptat o abordare restrictivă a imunității jurisdicționale ca răspuns la participarea crescândă a lor în cadrul relațiilor comerciale internaționale. Această perioadă a fost marcată de dezvoltarea distincției teoretice între *acta jure imperii*, de natură publică sau guvernamentală pentru care imunitatea este recunoscută, și *acta jure gestionis*, care implică o conduită privată sau comercială ce nu incumbă imunitate jurisdicțională. Distincția s-a fundamentat pe ideea că actele de gestiune nu atentează la suveranitatea sau demnitatea entității statale.

Având în vedere faptul că aplicarea de către instanțele naționale de judecată a regulii imunității jurisdicționale în dependență de acte publice/private a întâmpinat anumite dificultăți practice, în 1970-1980 anumite state, mai ales din sistemul de drept anglo-saxon, au dezvoltat o variație funcțională a abordării restrictive față de principiul enunțat, înlocuind diferența ambiguă cu norme de drept interne ce au consacrat imunitatea statelor [18, p. 743].

Doctrina imunității jurisdicționale absolute. Fundamentul juridic inițial al doctrinei imunității jurisdicționale a fost formulat de Președintele Curții Supreme a SUA, John Marshall, în speța *Vasul Exchange contra McFaddon*. În luna iulie a anului 1811 vasul sub pavilionul francez Balou nr. 5 a intrat în apele portului marin din Philadelphia din cauza unor iregularități funcționale. În timpul cât corabia staționa în port la reparație, în instanța de judecată federală districtuală a fost intentată o acțiune în confiscare de către doi cetățeni americani, comercianți, care au pretins că sunt proprietarii vasului respectiv, care purta anterior denumirea de „The Exchange”, acesta fiind confiscat de către forțele

navale militare ale Franței când traversa Oceanul Atlantic spre Marea Britanie și ulterior transformat în vas militar și redenumit. În fața instanței reclamanții au cerut restabilirea dreptului legitim de proprietate asupra vasului, pe când procurorul SUA, participant în cadrul cauzei, a cerut respingerea acțiunii din cauza lipsei de competență jurisdicțională. Curtea districtuală a respins pretențiile comercianților, cauza în ordine de recurs fiind deferită spre soluționare Curții Supreme a SUA. Președintele Marshall a formulat unele considerente juridice pertinente și a menținut soluția privind respingerea acțiunii înaintate. Curtea Supremă a stabilit, conducându-se de principiul cutumiar „*par in parem non habet imperium*”, că autoritatea statului în limitele teritoriului său este absolută și deplină, neadmițând limitări extrinseci. Dacă, însă, restricțiile aduse autorității statului sunt de origine străină, ele influențează asupra puterii statului, plasându-l pe poziții de inegalitate, ceea ce contravine maximei enunțate, deoarece astfel un stat tentează să exercite autoritate superioară asupra altui stat în absența acordului expres al ultimului în acest sens, deși excepția de la regula imunității îl cere direct [104, p. 585].

Președintele Curții a încercat să demonstreze aplicabilitatea practică a acestei concluzii abstracte. El a enumerat trei domenii ale relațiilor internaționale în care statele au cedat în mod voluntar și spre avantajul mutual o parte din autoritatea lor inerentă și absolută. În domeniile respective statele se abțin de la exercitarea puterii judiciare pe care o dețin. Având în vedere faptul că normele cutumiare de care statele se conduc sunt cuprinse în sistemul dreptului internațional, aceste concesiuni de autoritate pot fi privite ca derivate din acest drept. *In concreto*, judecătorul Marshall a invocat imunitatea de arestare sau reținere a unui suveran în teritoriile statului străin și imunitatea recunoscută de națiunile civilizate miniștrilor și agenților străini. Suplimentar, el a menționat situația de cedare a propriei jurisdicții teritoriale în cazul trecerii prin teritoriul unui stat a forțelor militare ale altui stat suveran, cu acordul primului. Prezumând că, prin acordarea liberului de trecere forțelor armate prin teritoriul său, statul respectiv a renunțat la dreptul său de jurisdicție asupra armatei pe perioada tranzitului acesteia, consimțământul prin care se autorizează trecerea prin teritorii străine implică o imunitate neconsacrată expres de a fi liber de jurisdicția suveranului local. Dacă, însă, forțele militare tranzitează fără a avea o autorizație generală sau specială în această privință, prezumția imunității nu intervine. O asemenea calificare juridică rezidă în drepturile și obligațiile statului suveran de a-și proteja propriile teritorii. Revenind la cazul din speță și analizând situația vasului militar ce staționa în apele teritoriale americane, Curtea a aplicat prin analogie această excepție și a stabilit că, în situația în care portul marin este deschis vaselor tuturor statelor în mod liber, un vas militar poate intra în teritoriul statului portuar și obține protecția suveranului local, inclusiv imunitatea de jurisdicție în fața tribunalelor ultimului, chiar dacă nu îi este acordată vreo permisiune specială de a staționa.

Această speță este, de regulă, citată ca sursa jurisdicțională originală a doctrinei imunității absolute a statelor, deși Președintele Curții Supreme a SUA a analizat situația vasului francez militar și

i-a recunoscut imunitatea de jurisdicție mai mult ca un gest de curtoazie politică și amicitie care trebuie să caracterizeze relațiile între două state suverane și egale ce nu se află în stare de rivalitate sau de război. Magistratul, în argumentarea soluției finale, a enunțat drepturile egale și independența la scara de egalitate a entităților statale, ceea ce implică imunitatea de jurisdicție a vasului militar francez în fața tribunalelor americane.

Însă, chiar dacă originile juridice ale soluției în speța *Vasul Exchange c. McFaddon* au avut implicații fundamentate în curtoazia politică și demnitatea egală a statelor, natura calificării juridice a cauzei denotă în mod neechivoc fundamente certe ale accepțiunilor contemporane ale doctrinei imunității jurisdicționale absolute. Analizând situația vasului militar francez, opinia jurisdicțională a magistratului american a avut o aplicare îngustă și s-a concentrat exclusiv la vasele de război ale statului străin care, fără îndoială, aparțin sferei activității suverane a acestuia. Totodată, Marshall a menționat că un monarh, achiziționând proprietăți într-un stat străin, poate fi considerat ca supunând bunurile respective jurisdicției teritoriale ale statului în care acestea se regăsesc, prezumându-se faptul că monarhul a acționat la tranzacție în calitate de persoană privată [148, p. 14].

Din anul 1812 și până la începutul anilor 1900, s-a conturat secolul doctrinei imunității jurisdicționale absolute, care cel mai adesea a vizat spețe referitoare la vase străine ce staționau în SUA, curțile americane fiind sesizate cu acțiuni *in rem* (de revendicare a bunului) și soluționând astfel cauze legate de marină și amiralitate, cu utilizarea principiilor de bază degajate de către Președintele Curții Supreme, John Marshall [104, p. 587].

Totuși, imunitatea absolută a statelor nu a fost întrutotul *absolută*. De la bun început existau anumite excepții de la această regulă. În primul rând, un stat întotdeauna a putut să apeleze la jurisdicția altui stat sau în oricare mod să renunțe la imunitatea de care beneficiază, inițiind în calitate de reclamant o acțiune în judecata străină sau consemnând la participarea în calitate de pârât fără careva obiecții. Altfel spus, un stat străin putea fi pârât în instanțele statului-for în cazul în care primul era de acord să participe în cauza respectivă, ce urma a fi examinată în fond. Totodată, potrivit principiului corelativității, un stat nu putea invoca imunitatea jurisdicțională în cazul depunerii unei acțiuni reconvenționale dacă acțiunea inițială a fost intentată de el. În al doilea rând, bunurile imobiliare mereu au fost calificate ca parte integrantă a teritoriului statului în care se regăsesc și, de altfel, supuse exclusiv legii acestui stat (*lex rei sitae*). Din considerentele respective, bunurile imobile au fost în mod continuu supuse jurisdicției teritoriale pe parcursul întregii perioade de afirmare a principiului imunității, iar exceptarea acestor bunuri de la reglementările imunității a fost consacrată de sursele juridice contemporane ale unor state, dar și cele internaționale. În al treilea rând, au existat jurisdicții în care statele nu puteau invoca imunitatea de jurisdicție (spre exemplu, tribunalele arbitrale). Oricum, situația proprietăților

imobiliare și renunțarea expresă la imunitate au constituit de la bun început excepții de bază de la regula imunității jurisdicționale recunoscute statului străin în instanțele statului-for. Dacă au existat discuții doctrinare referitoare la sensul, scopul și semnificația juridică a renunțării la imunitate, excepția bunurilor imobile a fost recunoscută, practic, de toți teoreticienii de domeniu. Chiar s-a mers mai departe și s-a afirmat că achiziționarea de către un stat a imobilelor în străinătate reprezintă o renunțare expresă la imunitatea de jurisdicție ce i se cuvine [151, p. 10-11].

Reiterând cele relatate supra, subliniem că sec. XIX, având în vedere vectorul proiectat de Curtea Supremă a SUA în speța din 1812, s-a afirmat ca fiind etapa doctrinei absolute a imunității de jurisdicție a statelor, deși caracterul absolut respectiv nu trebuie înțeles ca unul categoric ce nu admite nicio excepție. Această abordare a fost preluată de jurisdicțiile americane într-o serie de cauze, precum *Roseric, Maipo, Pesaro* [104, p. 590-591] și cele engleze în spețele *Prințul Frederic, Charkieh, Parlement Belge, Porto Alexandre* [134, p. 9-19].

Însă, cu anumite conotații din sec. XIX și, ulterior, din sec. XX, unele state, printre care țările mediteraneene Italia, Egiptul, Grecia și cele europene continentale, precum Belgia, au manifestat tendințe clare în adoptarea doctrinei imunității jurisdicționale restrictive a statelor, cu diferențierea conduitei statului vizat în dependență de caracterul privat sau suveran al acesteia, imunitatea fiind acordată numai în cel din urmă caz. Statele cu sistemul de drept comun, precum SUA, Marea Britanie, Australia și Canada, au adoptat ideile europene și și-au schimbat viziunile spre teoria imunității jurisdicționale restrictive mult mai târziu. Oricum, până la etapa actuală există state ce împărtășesc doctrina imunității absolute de jurisdicție, precum este cazul Chinei [149, p. 251-252].

Tot aici urmează să menționăm și exemplul mai deosebit al Myanmar (Birma), care s-a ciocnit cu aplicarea principiului imunității de jurisdicție, în aspectul absolut al acestuia, în anii 1940. Astfel, în spețele *U Kiaw Din v. Guvernul britanic* și *U Zenya v. Secretarul de Stat în Afaceri Militare*, Înalta Curte de la Rangoon s-a pronunțat în anii 1948 și 1949 asupra despăgubirilor pretinse de la Coroana Britanică în urma acțiunilor trupelor militare engleze, când au avut loc anumite distrugerii de proprietăți, considerând că statul englez beneficiază în mod categoric de imunitate de jurisdicție [136, p. 482].

Doctrina imunității jurisdicționale restrictive (funcționale). Înainte de 1900 și Primul Război Mondial, majoritatea țărilor marine împărtășeau ideile doctrinei imunității absolute, cu excepția Italiei și Belgiei, care manifestau opinii juridice pe marginea unei imunități restrictive, și Olandei, jurisdicțiile căreia nu și-au expus raționamente în contextul imunităților statului. Însă, nu se poate afirma că trecerea spre doctrina restrictivă a imunității jurisdicționale a fost una bruscă și a datat cu ani concreți, cel puțin, din simplul motiv că jurisprudența internă a statelor pe categoria

de cauze în care imunitatea de jurisdicție a fost sau a putut fi invocată este destul de limitată. Or, până la finalizarea războiului și instaurarea sistemului politic de la Versailles, cele mai multe spețe de acest gen au inclus considerațiuni în favoarea imunității absolute.

Teoria imunității restrictive s-a afirmat și s-a dezvoltat ca răspuns la evoluțiile cu care s-a ciocnit comunitatea internațională în domeniul comerțului maritim internațional care, la finele sec. XIX – începutul sec. XX, a vizat tot mai multe țări ale lumii. Având în vedere implicarea continuă a statelor în raporturile comerciale care, de fapt, presupun drepturi și responsabilități cu caracter privat, în mod gradual jurisdicțiile interne au acceptat ideea că un stat nu trebuie să beneficieze de imunitate de jurisdicție în cazul în care acționează nu ca o entitate suverană, dar ca o entitate privată. În 1878-1880, curțile belgiene, în două spețe – *Duruty* și *Dreyfus*, au pus bazele jurisdicționale ale imunității restrictive a statului. Mai târziu, în 1882, Curtea de Casație a Italiei, în speța *Morellet*, a delimitat funcțiile statului cu caracter politic și cele cu implicații economico-comerciale, considerând că activitățile comerciale nu ar trebui să beneficieze de imunitate în cadrul proceselor de judecată.

Aceleași raționamente au fost invocate de Curtea de Casație a Italiei în speța *Guttieres*. Peste un timp, și instanțele Austro-Ungariei și-au modificat abordarea regulii imunității jurisdicționale, adoptând doctrina restrictivă după exemplul Belgiei și Italiei, deși inițial au promovat conceptul doctrinei absolute. Este de remarcat faptul că, după 1918, opțiunile Austriei din nou au fost pentru imunitatea absolută, abia în 1950 judecătorii naționali iarăși, și deja definitiv, reîntorcându-se spre doctrina imunității jurisdicționale restrictive.

La finele sec. XIX – începutul sec. XX, tribunalele egiptene și grecești, de asemenea, au adoptat raționamente în favoarea unei imunități jurisdicționale limitate, considerând că activitatea comercială a unui stat diferă de cea cu caracter suveran și nu este susceptibilă unei protecții de imunitate [148, p. 20-22].

Dacă analizăm cazul Elveției, acest stat a renunțat la doctrina imunității absolute în 1918, când în jurisprudența degajată de Tribunalul Federal a fost marcată o distincție netă între acțiunile statului străin exercitate în cadrul puterii suverane (*acta jure imperii*) și cele întreprinse în calitate de subiect privat în relații cu caracter comercial (*acta jure gestionis*). Totodată, tribunalul a subliniat și legătura teritorială, adică faptul dacă acțiunile contestate ale statului străin au sau nu conexiuni cu teritoriul elvețian. De atunci, distincția acțiunilor, în dependență de caracterul acestora și cerința legăturii teritoriale, a devenit pilonul de bază în practica judiciară a Elveției cu privire la doctrina imunității jurisdicționale a unui stat străin.

Cât despre Franța, instanțele franceze care printre primele au aderat la doctrina imunității absolute, emițând încă în 1849 hotărâri în acest sens, la începutul sec. XX au manifestat atitudini

ambivalente în jurisprudența degajată, ambele accepțiuni ale imunității jurisdicționale fiind analizate și aplicate. În 1924, în speța *România v. Pascalet*, Curtea Comercială din Marsilia a aplicat regula imunității restrictive, subliniind că speța nu denotă acțiuni de autoritate suverană prin achiziționarea de către Regatul Român a mărfurilor de la o companie franceză. De acum înainte, instanțele franceze au optat pentru o imunitate de jurisdicție limitată în cauzele ce vizau activități comerciale. Dar nu erau rare și spețele în care imunitatea absolută a fost aplicată, și nici acelea în care s-a invocat o imunitate necalificată. Curtea de Casație a Franței nu a constituit o excepție în acest sens, deși preponderent a apelat către doctrina imunității restrictive, au fost emise hotărâri în care s-a optat pentru imunitatea absolută. Punctul final în această abordare controversată și confuză a fost pus abia în 1969, când Curtea de Casație în mod definitiv a adoptat doctrina nouă a imunității [151, p. 15].

Cu referire la Germania [135, p. 55-72], evidențiem că, cel puțin, până în 1926, instanțele sale au urmat doctrina imunității jurisdicționale absolute, ulterior adoptând doctrina imunității restrictive, abordarea respectivă fiind valabilă și actualmente.

În rândul statelor care s-au orientat gradual spre doctrina imunității jurisdicționale restrictive în mod separat se poziționează SUA care, de fapt, a fost leagănul doctrinei moderne a imunității absolute. Curțile americane, atât înainte de 1914, cât și în perioadele interbelică și postbelică, aplicau continuu regula imunității de jurisdicție în temeiul principiilor degajate de judecătorul John Marshall în 1812, nefiind documentate excepții în acest sens. Însă merită subliniat faptul că aplicarea precedentului judiciar formulat anterior nu a fost o procedură mecanică, magistrații americani dezvoltând raționamente noi în contextul imunității de jurisdicție, operând cu criteriile actelor suverane și celor comerciale exercitate în beneficiul întregii națiuni, pe care le-au asimilat cu acțiunile de stat în exercițiul puterii suverane (speța *Maipo*).

O trăsătură distinctă a aplicării în practică a principiului imunității jurisdicționale este faptul implicării active a puterii executive în spețele de acest gen. Astfel, în situațiile când un for federal era sesizat cu o cerere, de regulă, în revendicarea unei nave maritime, Departamentul de Stat al SUA era înștiințat în acest sens și anume el invoca aplicabilitatea regulii imunității. S-a configurat o practică judiciară constantă pe această categorie de cauze, Departamentul de Stat înaintând cereri prin care solicita recunoașterea imunității statului reclamat, care întotdeauna au fost acceptate și admise de către instanțe. Doar în cazul în care autoritatea executivului american nu depunea o astfel de cerere instanța de jurisdicție federală din oficiu sau la solicitarea agentului statului pârât analiza la caz aplicabilitatea principiului imunității. Altfel spus, dacă imunitatea de jurisdicție se invoca de către organul executiv, forurile naționale o acceptau, fără a-i analiza temeinicia și aplicabilitatea cazului deferit spre soluționare, și doar în cazul în care, din diferite

motive, Departamentul de Stat omitea să invoce regula imunității, judecătorii recurgeau la analiza dacă aceasta este aplicabilă cazului [108, p. 212].

Din această optică, nu pare surprinzător faptul că reorientarea spre doctrina imunității restrictive s-a datorat nu forurilor judecătorești, dar puterii executive americane, și anume: Departamentului de Stat, consilierul juridic al căruia, Jack B. Tate, în 1952 a adresat Procurorului General al SUA o scrisoare (cunoscută cu denumirea de „scrisoarea Tate”) în care a exprimat poziția oficială a Departamentului asupra imunității jurisdicționale și a subliniat că de acum încolo Guvernul american va împărtăși teoria imunității restrictive [104, p. 597]. Printre argumentele în favoarea acestei opinii consilierul de stat a menționat poziția inechitabilă a participanților la proces, dintre care unul este statul străin, căruia i se va oferi imunitate, dacă speța ce urmează a fi soluționată se referă la raporturi comerciale, și ambiguitatea motivelor de a recunoaște o imunitate absolută în cazul în care statele străine în situații similare consemnează să fie pârâte în fața instanțelor lor interne. Totodată, Tate a subliniat că, deși executivul nu se poate amesteca în afacerile jurisdicționale, dânsul consideră că tribunalele vor ezita în aplicarea regulii imunității absolute, în condițiile în care guvernul nu o susține.

Scrisoarea Departamentului de Stat, într-adevăr, a condiționat dezvoltarea practicii judiciare americane în direcția imunității restrictive, deși judecătorii naționali investiți cu astfel de cauze nu menționau direct despre indicațiile puterii executive, ei au renunțat în mod practic la principiile degajate timp de un secol și jumătate încoace de la speța *Vasul Exchange*. Însă discreția magistraților americani nu a fost împărtășită de către juriștii teoreticieni și avocații de carieră, care criticau în mod deschis amestecul guvernului în afacerile puterii judecătorești. Deși criticii, de cele mai dese ori, recunoșteau învechirea abordărilor jurisdicționale în privința imunității statelor, ei condamnau în mod categoric metodele adoptate de Departamentul de Stat pentru a reconfigura jurisprudența ulterioară pe categoria respectivă de spețe. De atunci încoace, tribunalele federale au adoptat teoria imunității restrictive și chiar au recurs în raționamentele formulate la diferențierea conduitei statului străin reclamat în dependență de actele *jure imperii* și cele *jure gestionis*, prima speță în șirul viitor lung unde distincția se sublinia expres fiind *Victory Transport* (1965). Oricum, eventuala neconcordanță între precedentul judiciar formulat anterior și cel configurat după 1952 a fost depășită odată cu adoptarea în anul 1976 de către Congresul SUA a Legii americane asupra imunității statelor străine, care, în mod expres, a consacrat abordarea restrictivă a doctrinei imunității de jurisdicție. În fapt, SUA a fost primul stat al sistemului de drept comun, care a promulgat o lege specială ce reglementa imunitatea jurisdicțională și stipula expres cazurile de aplicabilitate a regulii respective și excepțiile de la aceasta. Ulterior, precum s-a arătat pe

parcursului capitolului precedent, Marea Britanie în 1978, Australia și Canada în 1985 au adoptat legi naționale similare.

Urmând aceeași ordine de idei, dacă investigăm abordările juridice formulate de curțile engleze, vizualizăm că chiar până în deceniul 8 al sec. XX acestea au aplicat doctrina imunității jurisdicționale absolute, ignorând în mod categoric metamorfozele sociale și politice aduse de perioada contemporană. Acest fapt pare bizar, cel puțin, deoarece Marea Britanie, începând cu sec. XVII, și-a asumat rolul de „Mecca” al comerțului maritim internațional și finanțelor, ceea ce, în mod logic, urma să condiționeze opțiunea forurilor interne pentru imunitatea limitată de jurisdicție, însă aceasta nu a fost cazul. Alăturarea tribunalelor engleze la raționamentele formulate în spețele *Parlement Belge* și *Prințul Frederic* au marcat o lungă istorie a aplicabilității teoriei imunității absolute în spațiul britanic, practica respectivă schimbându-se doar cu semnarea Convenției Europene asupra imunității statului din 16 mai 1972, ratificată de Parlamentul britanic în 1979, și adoptarea în 1978, a Legii Regatului Unit asupra imunității statului. Astfel, începând cu anii 1970, putem vorbi despre o nouă epocă în istoria teoriei imunității jurisdicționale în Marea Britanie, cauzele *Amiralul Filipinez* din 1975 și *Trendex* din 1977 demonstrând în mod elocvent schimbările respective. Totuși, atașamentul față de doctrina imunității absolute a rămas în continuu atât de pronunțat, încât chiar și în 1984, lordul Diplock, judecător, membru al Camerei Comunelor a Parlamentului britanic, utiliza termenul de „imunitatea de jurisdicție absolută a statelor străine”, în contextul prevederilor Legii din 1978, care în mod clar a reglementat imunitatea restrictivă [151, p. 17-18].

Dacă analizăm legislația și practica statelor socialiste în perioada postbelică, evidențiem că anume doctrina imunității jurisdicționale absolute a fost cel mai des aplicată. URSS, dar și alte state ale sistemului socialist, au optat pentru imunitate în cel mai înalt grad în fața instanțelor din alte state, recunoscând altor state aceeași imunitate absolută. Între altele, aceasta se datorează lipsei proprietății private în sistemul comunist și întreținerii raporturilor comerciale, mai ales internaționale, prin intermediul autorităților publice, ceea ce făcea imposibilă însăși aplicabilitatea doctrinei imunității restrictive, unde statul acționează în calitate de subiect privat, deoarece statele socialiste întotdeauna acționau ca exponenți ai puterii suverane, indiferent de specificul raporturilor la care participau. Mai mult decât atât, niciodată nu s-a pus la îndoială faptul că reprezentanțele comerciale ale URSS, inaugurate în străinătate (*торговые представительства*), nu sunt subiecte în cadrul relațiilor cu caracter privat. În numeroase cazuri, statul sovietic a reiterat că reprezentanțele comerciale acționează în numele puterii suverane și continuu a optat pentru inserarea clauzei imunității acestora față de jurisdicția statelor-gază pe teritoriile cărora au fost

deschise, în textele convențiilor bilaterale. Așadar, sistemul de drept socialist a fost marcat de aplicabilitatea imunității jurisdicționale absolute.

Alta a fost situația după sfârșitul Războiului Rece. Statele Europei Centrale și de Est (Polonia, Cehia, Slovacia, Ungaria, România, Bulgaria etc.) s-au reprofilat relativ rapid la standardele procesuale relevante occidentale și au adoptat, practic, unanim doctrina imunității de jurisdicție restrictivă.

Controversată a rămas poziția instanțelor rusești și, nemijlocit, legislația rusă. Astfel, formal, normele juridice și interpretarea lor denotă abordarea imunității absolute, ceea ce nu corespunde realităților juridice ale Federației Ruse, fapt recunoscut expres de juriștii din domeniu, care consideră că relațiile sociale existente denotă abordarea de către statul rus a regulii imunității de jurisdicție restrictivă (T. Neshatayeva, V. Yarkov) [153, p. 185-186].

Deși unii doctrinari americani (B. Carl, R. Higgins) [10, p. 27] consideră în continuare că Rusia optează pentru o doctrină a imunității absolute, punctul final asupra acestei chestiuni pare a fi pus odată cu intrarea în vigoare, la 1 ianuarie 2016, a *Legii federale din 3 noiembrie 2015 privind imunitățile jurisdicționale ale unui stat străin și proprietatea unui stat străin în Federația Rusă* [160]. Actul normativ respectiv a proclamat bazele aplicabilității imunității restrictive de jurisdicție a statului străin, stabilind drept excepții de la principiul imunității angajarea statului străin în litigiile referitoare la: tranzacții civile/comerciale, activități de antreprenariat, raporturi de muncă, participarea în cadrul persoanelor juridice, dreptul de proprietate, despăgubiri ce reies din delict, proprietatea intelectuală, exploatarea de vase. Totodată, potrivit legii respective, un stat străin se bucură de imunitate de jurisdicție în ceea ce privește asigurarea acțiunilor și executarea hotărârilor judecătorești, cu excepția cazurilor când statul străin a renunțat expres la imunitate ori proprietățile statului respectiv sunt utilizate în alte scopuri decât activități legate de suveranitatea de stat.

Cercetând evoluția istorică a doctrinei imunității jurisdicționale a statelor, nu putem să nu ne referim în acest context și la exemplul Republicii Moldova. Având în vedere abordările actuale ale principiului enunțat (de după proclamarea independenței și până actualmente), urmează să subliniem că statul nostru, deși a adoptat doctrina occidentală a imunității jurisdicționale restrictive, nu a dezvoltat o practică judiciară bogată la acest subiect. În sens normativ, imunitatea jurisdicțională își găsește o anumită consacrare în textul art. 457 din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova [64], la capitolul Procedura în procesele cu element de extraneitate, care operează cu accepțiunile unei imunități limitate. Însă, spre regret, nu sunt înregistrate spre viziunea publicului larg spețe concrete care să elucideze opiniile magistraților naționali în privința abordării imunității de jurisdicție. În mod firesc, se observă lipsa jurisprudenței pe acest segment, în primul

rând, din cauza că statul nostru a devenit subiect plenipotențiar de drept internațional abia de trei decenii; în al doilea rând, din cauza absenței accesului la mare și la porturile marine, în care vasele străine ar fi putut staționa, deoarece multiple spețe care au ridicat chestiuni pe marginea imunității de jurisdicție s-au referit la acțiuni legate de navele maritime ale statelor străine, care au practicat activități de transport a mărfurilor comerciale; iar în al treilea rând, din cauza deficienței cererilor de despăgubire împotriva altor state pentru eventualele încălcări ale drepturilor omului comise în străinătate sau de către agenții respectivelor state pe teritoriul național. Din aceste motive, nu putem să analizăm practica judiciară a Republicii Moldova pe categoria respectivă de spețe și să identificăm direcțiile sale de evoluție.

Totuși, având în vedere prevederile legislative naționale și, în pofida faptului că Republica Moldova nu este parte la Convenția Europeană asupra imunității statului și nici nu a semnat Convenția Națiunilor Unite cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora, considerăm că în cazul în care instanțele interne vor fi sesizate cu o cerere de chemare în judecată împotriva unui stat străin, prin care se vor contesta anumite acțiuni ale ultimului, autoritățile judiciare naționale vor adopta doctrina imunității de jurisdicție restrictivă. Dar, în acest context, urmează de ținut cont de faptul că, deși art. 457 CPC reglementează posibilitatea acționării în instanță a unui stat străin, art. 59 din același cod nu indică statul străin ca eventualul participant (reclamant sau pârât) în cadrul proceselor de judecată civile în instanțele naționale, ceea ce denotă existența unui conflict, cel puțin, aparent, între normele naționale de drept procesual. Oricum, în cazul admiterii spre examinare a unei cereri de chemare în judecată împotriva unui stat străin, la momentul actual nu există premise pentru ca autoritățile naționale să opteze pentru imunitatea de jurisdicție absolută.

Date fiind cele relevate supra, evidențiem că în doctrina actuală a dreptului internațional se accentuează, în mod tradițional, două concepții de imunitate jurisdicțională – absolută și restrictivă (funcțională), concepția imunității restrictive fiind invocată cel mai des, ea implicând diferențierea acțiunilor statului reclamat în dependență de activitatea în exercitarea funcțiilor suverane și activități comerciale.

Dacă ne referim la argumentele invocate în sprijinul imunității jurisdicționale restrictive, menționăm următoarele:

– Actele de autoritate, de drept public, se deosebesc generic de actele de gestiune, de drept privat, de unde rezultă și distincția între actele *jure imperii* și cele *jure gestionis*.

– Principiul suveranității statului, din care rezultă imunitatea statului și a bunurilor sale, ar fi perimat și nu ar avea nicio valoare referitor la necesitățile economice ale comunității internaționale.

– Consacrarea teoriei imunității restrictive de convenții internaționale speciale.

Dreptul de a invoca imunitatea jurisdicțională se referă exclusiv la cazul exercitării funcțiilor suverane. În celelalte cazuri, statul nu este imun, fiind plasat în condiții de egalitate cu alți participanți ai tranzacțiilor comerciale. Însă, nici în temeiul abordării restrictive, aplicarea regulii imunității jurisdicționale în plan practic nu este simplă. În primul rând, deoarece la momentul actual nu există criterii obiective certe pentru a diferenția categoric activitatea statului în calitate de suveran și entitate în cadrul relațiilor de drept privat. Criteriile menționate în acest sens – caracterul raporturilor la care statul participă și scopul activității desfășurate – în plan practic, adesea se configurează a fi ineficiente. În al doilea rând, nu există vreun act internațional unic în vigoare care să reglementeze în cele mai subtile detalii aspectele imunității statului. În 1972 a fost adoptată Convenția Europeană asupra imunității statului, iar în 2004 – Convenția Națiunilor Unite cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora, ambele acte internaționale bazându-se pe conceptul imunității jurisdicționale restrictive. Cu toate acestea, Convenția Europeană are un caracter regional, și, respectiv, se răsfrânge asupra unui număr limitat de state, pe când Convenția Națiunilor Unite până și astăzi nu a intrat în vigoare, ceea ce denotă faptul că statele lumii nu se grăbesc să renunțe la imunitățile lor jurisdicționale [156, p. 80].

La obiecțiile enunțate se mai adaugă următoarele: teoria imunității restrictive disociază conceptul indivizibil al suveranității statului, care acționează în mod suveran, indiferent de natura actelor efectuate, iar invocarea convențiilor internaționale în favoarea imunității restrictive are o valoare limitată, având în vedere că însăși încheierea acestora confirmă existența unor reguli de drept internațional unanim admise, de la care s-a căutat să se stabilească excepții printr-o convenție specială. Pe de altă parte, convențiile respective confirmă existența acelei reguli prin faptul că statele au dreptul de a renunța la imunitatea lor de jurisdicție care reprezintă un drept și nu o obligație internațională, astfel, renunțarea poate produce efecte doar pentru părțile contractante, iar necesitatea renunțării demonstrează existența unui drept prealabil, obiect al renunțării [9, p. 7-8].

2.2. Accepțiunile imunității statului

În dreptul internațional public actual, imunitățile statului reprezintă o problemă specifică și complexă. În fapt, există diferite categorii de imunități ce derivă din raționamente separate. Astfel, imunitatea poate privi statul *per se*, aceasta fiind imunitatea suverană a statului în calitate de subiect plenipotențiar de drepturi și obligații în dreptului internațional public. O atare imunitate poate fi de două tipuri – de jurisdicție și de executare. Nu în ultimul rând, prin

sintagma „imunitatea unui stat” se au în vedere și avantajele/distincțiile garantate persoanelor care reprezintă statul la cel mai înalt nivel, așa-numita „imunitate a șefilor de stat sau de guverne”, recunoscută pentru a asigura exercitarea corespunzătoare și corectă a înaltelor funcții cu care oficialii de rang înalt sunt investiți. În fapt, statul, oficialii și agenții acestuia beneficiază de anumite imunități specifice pentru a asigura îndeplinirea funcțiilor și sarcinilor distincte în conformitate cu normele și principiile dreptului internațional public. La momentul actual sunt catalogate diverse tipuri de imunități ale statului, care diferă în dependență de subiectul căruia îi este adresată imunitatea și quantumul drepturilor speciale incluse în conținutul acestei imunități [106, p. 68].

Imunitatea de jurisdicție a statului. Categoria de imunitate care face obiectul prezentului demers științific va a fi prezentată de o manieră de ansamblu în contextul accepțiunilor imunității statului. Astfel, statele beneficiază de imunitate de jurisdicție în fața tribunalelor unui alt stat, în lipsa propriului acord expres și direct. Astfel, principiul imunității statului (denumit în literatura anglofonă și principiu al imunității suverane) reglementează întinderea în care statul poate cere liberarea sa de sub jurisdicția forurilor naționale ale unui alt stat, imunitatea reprezentând o excepție sau limitare de la jurisdicție. Doctrina imunității statului stabilește că, de principiu, un stat suveran este imun în fața tribunalelor unui alt stat suveran, aceasta constituind o regulă general-acceptabilă și nedisputată în dreptul internațional cutumiar.

Imunitatea de stat servește două obiective. Primul – asigurarea posibilității statului de a-și exercita funcțiile în afara oricărui amestec din exterior. Cea de-a doua se referă la garantarea demnității statului, căruia îi poate fi adus prejudiciu în cazul în care un stat suveran va fi impus să îndeplinească dispozițiile unui alt stat. Evident că obiectivul principal – garantarea unei funcționalități normale a statului – este supus pericolului într-o măsură mai mare în cazul procedurii *mala fide* din partea instanțelor judiciare [83, p. 13].

În accepțiunea modernă imunitatea de jurisdicție a statului și-a găsit abordarea încă în 1812, în cadrul examinării speței *Vasul Exchange contra McFaddon* analizată supra. În acest sens, problematica imunității jurisdicționale a unui stat în aspectul absolut a fost ideea care a guvernat opiniile doctrinarilor și practicienilor dreptului internațional mai bine de un secol.

Este marcant faptul că conceptul imunității statului în doctrina actuală a dreptului internațional public este privit precum unul dependent de specificul conduitei statului care se evocă. Astfel, dacă sunt analizate activitățile aparținând domeniului privat, precum cele comerciale, statului nu îi este recunoscută imunitatea de jurisdicție, însă dacă activitățile statale țin de exercitarea puterii suverane, imunitatea jurisdicțională este inalienabilă. Acest postulat formulează abordarea restrictivă a imunității de jurisdicție,

spre deosebire de cea absolută, depinzând de distincția practică de acte *jure gestionis* (de domeniul privat) și acte *jure imperii* (de domeniul public/exercitare a suveranității) ale statelor [132, p. 373].

Deci, doctrinei imunității statelor îi sunt caracteristice două școli: absolută și restrictivă, cea restrictivă fiind de origine occidentală și de o popularizare accelerată în ultimele decenii, date fiind restructurările lumii după colapsul sistemului socialist [18, p. 760].

Principiul imunității statelor s-a desprins ca și unul jurisprudențial degajat, avându-și originile în practica judecătorească a tribunalelor naționale. De la 1812 încoace, tribunalele diverselor state ale lumii s-au ciocnit în cadrul activității lor practice cu situații, deși rare, când un individ sau un grup de indivizi pretindea încălcarea unor drepturi de către alte state, încălcare care a avut loc fie pe teritoriul statului-for (precum în spețele vizând acțiunile armate ale celui de-al Treilea Reich în Italia și Grecia) sau pe teritoriul statului pretins culpabil (acte de tortură săvârșite în limitele teritoriului statului respectiv). În dependență de considerațiunile juridice persistente, precum și *opinio juris* a magistraților sesizați, tribunalele naționale au adoptat diferite decizii, însă în toate cazurile în procesul definitivării raționamentului final magistrații din diferite state au făcut tentative mai mult sau mai puțin reușite să interpreteze și să aplice normele relevante ale dreptului internațional.

Spre exemplu, în vestita speță *Ferrini contra Germaniei*, Curtea de Casație a Italiei în 2004 a ajuns la concluzia că Germania nu se bucură de imunitate de jurisdicție în privința crimelor internaționale săvârșite de forțele militare în timpul celui de al Doilea Război Mondial, această speță fiind unică în felul ei [137, p. 90]. Ulterior, soluția enunțată a fost răsturnată de către Curtea Internațională de Justiție, care, în hotărârea din 3 februarie 2012 pe marginea cauzei *Imunitățile jurisdicționale ale statului (Germania c. Italiei, intervenient Grecia)* [4], a stabilit expres că principiul imunității de jurisdicție constituie o regulă cutumiară a dreptului internațional public, aplicabilă raporturilor interstatale, ce nu poate fi exclusă prin invocarea încălcărilor normelor *jus cogens*, chiar și în situația în care aceste norme consacră drepturi fundamentale ale omului, interzicerea crimelor de război și a celor contra umanității.

Imunitatea de executare a statului. Acest tip al imunității suverane se referă la prerogativa statului de a beneficia de dreptul de a nu fi supus măsurilor de executare asupra bunurilor sale de către alte state. *Stricto sensu*, imunitatea de executare diferă de cea jurisdicțională, în timp ce cea de-a doua se referă la limitarea instanțelor judecătorești ale statului-for de a examina litigii în care este pârât un alt stat, cea dintâi privește restricționarea autorității execuționale a jurisdicțiilor interne sau altor organe cu atribuții din sfera executării. Deși în sec. XX majoritatea statelor au renunțat la doctrina imunității de jurisdicție absolute în favoarea celei restrictive, imunitatea de executare este în continuare privită exclusiv în aspectul său absolut, ceea ce condiționează afirmarea acesteia ca „cel din urmă bastion al imunității suverane a statului” [131, p. 804].

De regulă, legislația națională a statelor interzice de principiu exercitarea măsurilor de executare asupra proprietăților unui stat străin, iar instrumentele internaționale în materie, deși nu sunt atât de categorice și admit unele certe excepții, operează pe larg cu termenul imunității statului de executare. Printre respectivele excepții s-ar găsi: consemnarea la executare de către statul-subiect al executării, adică situația când însăși statul vizat își dă acordul asupra aplicării de măsuri execuționale asupra proprietăților sale amplasate în alt stat; aplicarea măsurilor de executare asupra proprietății destinate uzului comercial și asupra bunurilor acaparate cu încălcarea normelor dreptului internațional.

În genere, dacă o hotărâre este pronunțată pe teritoriul aceluiași stat în care se solicită executarea, statul reclamat nu trebuie să beneficieze de imunitate de jurisdicție. Dacă un stat dispune de imunitate jurisdicțională, el nu poate fi pârât în cadrul unui proces de judecată din străinătate, respectiv, în privința sa nu poate fi adoptată nicio hotărâre și nici aplicate măsuri executorii. Astfel, problema admisibilității unei măsuri executorii poate apărea doar în spețele în care statul acționează în lipsa capacității sale suverane, ca subiect de drept privat, fiind lipsit de imunitate de jurisdicție în cadrul procesului judiciar străin.

Cu titlu de exemplu de aplicare a imunității de executare poate fi invocat procesul din instanțele olandeze, antrenând societatea înregistrată în Republica Moldova, „Ascom-Grup SA”, specializată în domeniul petrolier și al gazelor naturale, și Guvernul Kazahstanului. Astfel, la 18 decembrie 2020, Curtea Supremă a Olandei a anulat decizia Curții de Apel Amsterdam cu privire la aplicarea sechestrului asupra acțiunilor în litigiu, care aparțineau unei societăți terțe în dispută, înregistrate în Kazahstan prin invocarea art. 19 lit. c) din Convenția ONU cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora – „imunitatea statului față de măsuri asigurătorii ulterioare judecătii” și recunoscând norma în cauză drept cutumă internațională [158]. Actualmente, acest litigiu este unicul proces cunoscut în care au fost aplicate normele cu privire la imunitatea statelor (Convenția ONU cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora, deși neintrată în vigoare), vizând *inter alia* și Republica Moldova, cu referință la o societate privată moldovenească.

Convenția ONU cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora [77], în art. 19 la care a făcut trimitere instanța olandeză, stipulează că „nicio măsură asiguratorie, cum ar fi confiscarea, reținerea/poprirea, executarea, nu poate fi luată ulterior judecătii împotriva bunurilor unui stat în legătură cu o procedură intentată în fața instanței unui alt stat, decât dacă și în măsura în care:

- a) statul și-a exprimat expres consimțământul la luarea unor astfel de măsuri:
 - (i) printr-un acord internațional;
 - (ii) printr-un acord de arbitraj sau contract scris; ori
 - (iii) printr-o declarație în fața tribunalului sau printr-o comunicare scrisă ulterior apariției unui diferend între părți; ori

- b) statul a rezervat/afectat bunuri pentru satisfacerea cererii care constituie obiectul acestei proceduri; sau
- c) a fost stabilit că bunurile sunt utilizate/destinate a fi utilizate de către stat în alte scopuri decât cele guvernamentale necomerciale și sunt situate pe teritoriul statului-for, cu condiția ca măsurile asigurătorii ulterioare judecătii să nu se refere decât la bunurile care au legătură cu entitatea împotriva căreia a fost intentat procesul”.

La rândul său, Convenția Europeană asupra imunității statului [73], în art. 23, consacră, de asemenea, imunitatea de executare a statului în aspectul său absolut, stipulând că „nu poate fi luată nicio măsură de executare sau preventivă împotriva proprietății unui stat contractant pe teritoriul unui alt stat contractant, cu excepția situației în care și în măsura în care statul a consimțit în mod expres în scris în fiecare caz particular”.

Imunitatea șefilor de stat. Această categorie a imunității s-a dezvoltat de la prerogativele înalte recunoscute monarhilor și suzeranilor în perioada antică și medievală, deși, cu timpul, autoritatea absolută a acestora s-a diminuat, statele lumii au căutat să le ofere în continuare un anumit soi special de protecție. Conceptul a evoluat spre a fi interpretat ca fiind prerogativa liderului național în exercițiu sau în demisie *de a nu fi supus jurisdicției altor state* pentru actele săvârșite în timpul aflării la putere susceptibile a fi calificate prin prisma dreptului penal al acelor state [95, p. 103].

Convenția ONU cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora [77] stipulează expres în art. 2 alin. (1) lit. b) că termenul „de stat” desemnează „statul și organele sale de guvernare”; „reprezentanții statului, când aceștia acționează sub acest titlu”. Respectiv, agenții statului, inclusiv titularii funcțiilor oficiale de rang înalt pot fi asimilați statului *per se* și se pot bucura de imunitatea de jurisdicție recunoscută celui din urmă. Totodată, aceeași Convenție în art. 3 alin. (2) prevede că prezenta convenție nu afectează privilegiile și imunitățile pe care dreptul internațional le recunoaște *ratione personae* șefilor de stat.

Imunitatea *ratione personae* reprezintă o imunitate absolută, adică nu doar protejează persoana respectivă atunci când ea acționează din numele statului, ci o și îndepărtează totalmente de instanțele judiciare ale altor state, indiferent de calitatea în care apare – oficială sau privată. Grupul din care fac parte asemenea persoane, reprezentanți ai statului, este destul de limitat – șeful de stat, șeful guvernului și ministrul afacerilor externe, în perioada în care ei se află în străinătate, bucurându-se de imunitate *ratione personae* doar pentru perioada în care ocupă funcția dată. Odată cu părăsirea postului ocupat încetează și imunitatea *ratione personae*, rămânând doar imunitatea *ratione materiae* în raport cu acțiunile comise în timp ce-și exercitau obligațiile de serviciu [83, p. 13].

Este marcant faptul că, în aspectul absolut, doctrina imunității șefilor de stat naște impedimente pentru a aduce în fața justiției pe cei vinovați de comiterea crimelor internaționale grave, situație care pare să se contreze cu interesul crescând al comunității internaționale în protecția drepturilor și libertăților fundamentale recunoscute ființelor umane. Decizia pronunțată în speța *Pinochet (Marea Britanie)* [52], în care, pentru prima dată în istoria contemporană, un fost șef de stat a fost acuzat de tribunalele unui alt stat (Spania) de comiterea crimelor grave și deosebit de grave, printre care tortură, omoruri, luare de ostatici, crime împotriva umanității în perioada de exercițiu a funcției – a marcat o cotitură nouă în doctrina actuală a imunității șefilor de state.

În fapt, Pinochet, între 11 septembrie 1973 și 11 martie 1990, a exercitat funcția de Președinte al Republicii Chile. Se consideră că în această perioadă în Chile au fost comise infracțiuni grave (tortură, luare de ostatici și omoruri) pentru care șeful de stat a fost direct responsabil. La 16 octombrie 1998, în timp ce generalul Pinochet vizita Regatul Unit, el a fost arestat în baza unui mandat spaniol de arest provizoriu, emis la cererea unui tribunal al Spaniei, susținându-se că a fost responsabil de asasinarea cetățenilor spanioli în Chile. Ulterior, a fost emis un al doilea mandat spaniol de arest preventiv, potrivit căruia Augusto Pinochet a fost responsabil pentru acte sistematice de omor, tortură, „dispariție”, detenție ilegală și transferuri forțate atât în Chile, cât și în alte state.

Augusto Pinochet a contestat mandatele de arest. Ambele mandate au fost anulate, însă anularea celui de-al doilea mandat a fost suspendată până la examinarea unui recurs la Camera Lorzilor în legătură cu „interpretarea corespunzătoare și sfera de aplicare a imunității unui fost șef de stat în procedurile de arest și extrădare în Regatul Unit cu privire la faptele săvârșite în timpul în care era șef de stat”. Serviciul de urmărire penală al Coroanei (care conducea procedura în numele Guvernului spaniol) a acceptat că un șef de stat străin ar fi imun de arest sau urmărire penală în timpul exercitării mandatului său, însă generalul Pinochet a încetat să mai fie șef al statului, prin urmare, el poate fi arestat și urmărit penal pentru crimele de care este acuzat. Pe de altă parte, generalul Pinochet a susținut că imunitatea sa în ceea ce privește faptele comise în timpul președinției persistă chiar și după încheierea mandatului său.

Soluția a fost pronunțată la 25 noiembrie 1998, recursul a fost admis, iar Camera Lorzilor a restabilit cel de-al doilea mandat din 23 octombrie 1998. Camera, cu majoritate de voturi, a decis că Augusto Pinochet nu are dreptul la imunitate. Lordul Steyn, membru al completului de judecată, a subliniat că actele de genocid și tortură, luare de ostatici, încălcările grave ale dreptului umanitar, condamnate potrivit dreptului internațional public, direct se califică a fi un comportament ce excede funcțiile legitime ale șefului de stat [13, p. 241]. *Ad contrario*, în opiniile sale disidente,

lorzii Slynn și Lloyd au stipulat că nu este de competența instanței să diferențieze acțiunile în funcție de caracterul lor mai pronunțat de abatere spre impunitate sau moralitate, în speță chestiunea principală fiind de a stabili dacă actele imputabile lui Pinochet, pentru care autoritățile Coroanei de la Madrid au cerut extrădarea, au fost sau nu săvârșite sub autoritatea șefului de stat. În acest context, când o persoană este acuzată de ordonarea sau comiterea infracțiunilor în calitate de șef de stat/guvern, în colaborare cu alte instituții publice sau funcționari de stat, executarea faptelor condamnabile fiind pusă pe seama organelor poliției naționale sau ale serviciilor secrete, rezultă o concluzie fermă că acuzatul a acționat în capacitate de exponent al puterii de stat. Deși lorzii Slynn și Lloyd au admis că imunitatea unui șef de stat în demisie ar putea fi restricționată în cazul comiterii crimelor internaționale, ei au notat că o asemenea excepție ar trebui prevăzută expres de convenții interstatale în care statele decid să investească instanțe de judecată competente de a examina spețele respective.

Cu toate acestea, hotărârea lorzilor a fost atacată de avocații lui Pinochet pe motiv că unul dintre membrii completului de judecată care au examinat recursul, lordul Hoffman, avea legături cu Amnesty International, care a intervenit în cauză. Un nou grup de cinci lorzi a fost convocat să audieze demersul din partea avocaților lui Pinochet și a anulat în unanimitate hotărârea din 25 noiembrie 1998. Lorzii au considerat că poziția lui Hoffman în calitate de director neremunerat al Amnesty International Charity Ltd. s-a ridicat la incompatibilitate. Anularea deciziei din 25 noiembrie 1998 a dus la reexaminarea cererii de recurs, de această dată în fața unei camere din șapte magistrați. Chile și organizațiile pentru drepturile omului au avut dreptul să participe la audierea care a durat 12 zile în ianuarie 1999.

Reexaminând cauza, Camera Lorzilor a concluzionat că dreptul internațional nu impunea Regatul Unit să acorde imunitate unui fost șef de stat pentru acte pe care dreptul internațional nu doar le interzice, ci și pentru care impune o răspundere penală individuală; există o obligație pozitivă conform dreptului internațional de a nu acorda imunitate în astfel de circumstanțe. Camera a susținut că niciun acord internațional nu consacră în mod expres imunitatea unui șef de stat sau a unui fost șef de stat. Cu toate acestea, în lumina cutumei internaționale, un stat are așteptarea legitimă ca șeful statului să beneficieze de o imunitate de jurisdicție în fața instanțelor altor state. Această imunitate reflectă respectul datorat demnității șefului statului, însă extinderea imunității este incertă. Un fost șef de stat nu mai reprezintă grandoarea și demnitatea națiunii sale. El nu se bucură de imunitate pentru actele personale efectuate în timpul mandatului său. Orice cerință de acordare a imunității se aplică numai actelor cu caracter oficial săvârșite în exercitarea funcției de șef de stat, imunitate *ratione materiae*, și nu se extinde la comportamentul penal în temeiul dreptului internațional.

Într-o hotărâre complexă, emisă la 24 martie 1999, Camera Lorzilor, în contextul a patru opinii separate, a admis recursul declarat, stabilind că Pinochet poate fi extrădat în Spania doar pentru crimele de tortură și instigare la tortură comise după 8 decembrie 1988, data la care toate cele trei țări în cauză – Spania, Chile și Regatul Unit – au ratificat Convenția ONU împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante [79] și aceasta a devenit parte a dreptului lor intern. Astfel, Camera Lorzilor a afirmat că generalul Pinochet nu avea dreptul la imunitate în ceea ce privește actele de tortură și instigare la comiterea torturii, care se presupunea că au fost comise când el deținea calitatea de șef de stat.

Indiferent de nivelul de convingere al argumentelor aduse de judecători, la determinarea practicii statelor și, în special, a *opinio juris*, trebuie luate în considerație concluziile ce se conțin în cele patru opinii separate. În viziunea Camerei Lorzilor, refuzul de acordare a imunității lui Pinochet trebuie privit ca practică de stat a Marii Britanii ce confirmă norma internațională, conform căreia nu se acordă imunitate *ratione materiae* față de urmărirea penală în raport cu infracțiunile grave. Altfel spus, această hotărâre, ca practică de stat și *opinio juris* în scopurile determinării dreptului internațional cutumiar, este aplicabilă nu doar cazurilor cu privire la tortură în baza Convenției nominalizate, ci se răsfrânge și asupra tuturor infracțiunilor grave [83, p. 15-16].

Soluția pronunțată de Camera Lorzilor în speța *Pinochet* a deschis calea spre afirmarea conceptului imunității restrictive a șefilor de stat/reprezentanților guvernului în fața tribunalelor unui alt stat, ulterior reiterat în hotărârea Curții Internaționale de Justiție în Afacerea referitoare la *Mandatul de arest din 11 aprilie 2000 (Republica Democrată Congo c. Belgiei)* [6], în care magistrații internaționali s-au pronunțat asupra legitimității emiterii de către Tribunalul belgian a mandatului internațional de arest pe numele ministrului congolez al afacerilor externe (în exercițiu), Abdulae Yerodia, acesta fiind bănuit de comiterea crimelor de război și contra umanității.

Poziția unică a șefilor de stat sau altor oficiali de rang înalt a justificat de la bun început o protecție, cel puțin, egală, dacă nu mai largă a acestora decât cea recunoscută agenților diplomatici sau consulari pe perioada exercițiului funcției și s-a răsfrânt asupra tuturor acțiunilor săvârșite acasă și în străinătate, de natură privată sau publică. Cu timpul însă, date fiind evoluțiile principiului imunității recunoscute statelor și acceptarea abordării restrictive a imunității suverane, imunitatea recunoscută oficialilor de stat, de asemenea, s-a transformat, la momentul actual statele optând pentru o imunitate restrictivă a șefilor de stat și de guvern, iar în dreptul internațional penal adevărindu-se conceptul irelevanței calității oficiale a făptuitorului, consacrat expres de Statutul Curții Internaționale Penale [82, p. 51-56].

2.3. Definirea imunității de jurisdicție

Imunitatea de jurisdicție a statelor derivă din principiul fundamental al dreptului internațional public de egalitate suverană a statelor ca subiecte plenipotențiare clasice în cadrul relațiilor internaționale, găsindu-și primele accepțiuni încă în dreptul roman al ginților (*jus gentium*). În fapt, termenul de „imunitate” derivă de la cuvintele latine „*immunus*” și „*immunitas*”, ceea ce înseamnă „liber, eliberat” și, respectiv, „libertate”.

Regula imunității jurisdicționale s-a afirmat ca fiind o normă a dreptului cutumiar, recunoscută și respectată de către state în cadrul relațiilor între ele, abia în plin sec. XX găsindu-și o expresie convențională, la 16 mai 1972 fiind adoptată *Convenția Europeană asupra imunității statului*, în vigoare din 11 iunie 1976 [73], iar la 2 decembrie 2004 – *Convenția Națiunilor Unite cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora*, neintrată în vigoare [77]. Imunitatea de jurisdicție a unui stat străin în dreptul internațional public diferă de imunitatea statului de a fi pârât de către persoane fizice sau juridice în instanțele de judecată proprii. În ultima situație, stabilirea imunității jurisdicționale și întinderea acesteia ține exclusiv de competențele statului respectiv și este determinată de legislația sa națională și tratatele internaționale relevante la care acesta este parte. Totodată, imunitatea unui stat străin diferă și de imunitatea recunoscută și garantată unei organizații internaționale, deși ambele categorii de imunități denotă fundamente juridice similare [153, p. 176].

Pentru a defini imunitatea de jurisdicție a statelor, considerăm oportun de a prezenta succint abordările acesteia conform surselor normative convenționale internaționale și interne ale unor state. În acest sens, *Convenția Națiunilor Unite cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora* [77] stabilește că un stat se bucură de imunitate de jurisdicție în fața tribunalelor unui alt stat în ceea ce privește pe el și proprietatea sa. Un stat urmează să respecte principiul imunității de jurisdicție al altor state în cadrul proceselor judiciare în fața curților sale, prin proces judiciar inițiat împotriva unui alt stat înțelegându-se o cauză în care statul imun este chemat ca parte; sau proprietatea, drepturile, interesele sau activitățile acestui stat pot fi afectate de cauza respectivă.

Aici trebuie remarcat faptul că Convenția ONU operează expres cu noțiunea de „**principiu**” în contextul imunității de jurisdicție a statelor, în Preambulul tratatului fiind notat: „...*considerând că imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora constituie un principiu general acceptat în dreptul internațional cutumiar...*”. Având în vedere rolul crescând al imunității de jurisdicție a statelor, putem concluziona asupra creării de premise pentru configurarea în viitor a unei instituții distincte a dreptului contenciosului internațional, importanța căreia va crește în

continuare în lumina spețelor soluționate în practica judiciară. Însă la stadiul actual al dreptului internațional public, ținând cont inclusiv de prevederile Convenției Națiunilor Unite cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora și de procesul continuu de afirmare al imunității, considerăm că termenul de „principiu” redă cel mai bine natura juridică și particularitățile conceptului imunității de jurisdicție a statelor.

Conform *Proiectului de articole al Comisiei de Drept Internațional (CDI) cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora* [127], imunitatea de jurisdicție presupune privilegiul de eliberare, suspendare sau lipsa competenței de a exercita jurisdicția de autoritățile jurisdicționale ale statului teritorial asupra unui alt stat, împotriva căruia este depusă o acțiune de drept. Iar sintagma „imunitate jurisdicțională” privește nu doar privilegiul statului de a nu fi supus exercițiului puterii de a judeca, în mod habitual atribuită unui organ judecătoresc sau unui magistrat al statului-for, dar, de asemenea, exercițiului oricărui altor puteri, administrative și executive, sau oricărui altor măsuri și proceduri aferente procesului de judecată.

La rândul său, *Convenția Europeană asupra imunității statului* [73] nu definește expres imunitatea de jurisdicție și nici nu enumeră caracterele ei, însă prescrie cu exactitate situațiile juridice în care imunitatea nu poate fi invocată, și anume litigiile referitoare la: tranzacții comerciale, contracte de muncă, cauzarea de prejudicii persoanelor sau bunurilor, stabilirea dreptului de proprietate și folosință asupra bunurilor imobile, stabilirea dreptului de proprietate asupra bunurilor conform succesiunii și donației, apărarea drepturilor de proprietate intelectuală și industrială, participarea la fondarea sau gestionarea unor societăți comerciale, exploatarea navelor maritime, spețele arbitrale.

Dacă cercetăm prevederile legale ale unor state în care imunitatea de jurisdicție este recunoscută expres, nominalizăm *Legea SUA asupra imunității statelor străine* [146], în care s-a stabilit că statele străine beneficiază de imunitate de jurisdicție în fața curților SUA, cu anumite excepții. În esență, excepțiile respective s-au referit la activitatea comercială în care statul reclamat este implicat, acțiunile privind obligațiile ce se nasc din cauzare de daune și cererile reconvenționale ale persoanelor, dacă statul străin intenționează nemijlocit o acțiune în judecata americană. În 2006 a fost introdusă excepția statului terorist, conform căreia, în cazul depunerii unei cereri al cărei obiect este repararea de prejudicii cauzate de acte de terorism produse în afara SUA, iar statul pârât este recunoscut de către Departamentul de Stat ca fiind finanțator al terorismului, el nu va beneficia de imunitate jurisdicțională [15, p. 221], patru state ale lumii fiind considerate că finanțează terorismul (Iranul, Sudanul, Siria, Coreea de Nord) [94].

La rândul său, *Legea Regatului Unit asupra imunității statului* [144] prevede în art. 1 că un stat beneficiază de imunitate de jurisdicție în fața curților britanice, cu anumite excepții.

Totodată, se subliniază că instanța de judecată urmează să aplice regula imunității de jurisdicție din oficiu, chiar dacă statul străin pârât nu apare în proces și nu o solicită expres. În art. 13 din aceeași Lege stabilește alte privilegii procedurale aferente, și anume: inadmisibilitatea aplicării de amenzi judiciare statului pârât care refuză să prezinte probe sau să divulge informații în cadrul procesului; imposibilitatea emiterii de ordonanțe judiciare îndreptate împotriva proprietăților statului străin; imposibilitatea executării hotărârilor judecătorești cu privire la confiscarea, deținerea sau înstrăinarea bunurilor ce aparțin statului străin. În mod special, art. 14 din Legea enunțată consacră expres că imunitățile și privilegiile recunoscute sunt aplicabile oricărui stat străin sau stat-membru al Comunității de Națiuni (Commonwealth), precum și șefului de stat/suzeranului în capacitatea sa publică, guvernului statului și oricărui departament guvernamental.

În aceeași optică, *Legea Australiei asupra imunităților statelor străine* [8] stipulează în art. 9 că statele străine beneficiază de imunitate de jurisdicție în fața instanțelor australiene în cadrul procedurilor judiciare, cu excepțiile stipulate de Lege. Printre excepțiile respective sunt enumerate: tranzacțiile comerciale, contractele de muncă, cauzarea de prejudicii, stabilirea dreptului de proprietate, proprietatea intelectuală, participarea în cadrul corporațiilor transnaționale, acțiuni în revendicarea bunurilor (*in rem*), cambiile, impozitele și taxele.

Precum vedem, sursele normative internaționale și interne consacră excepții similare de la aplicabilitatea imunității de jurisdicție a statelor.

Dacă ne referim la Republica Moldova, reiterăm că *Codul de procedură civilă al Republicii Moldova* [64] stipulează în art. 457 alin. (1), la capitolul Procedura în procesele cu element de extraneitate, că intentarea în instanța judecătorească a Republicii Moldova a unei acțiuni către un alt stat, antrenarea acestuia în proces în calitate de pârât sau de intervenient, punerea sub sechestru a bunului său amplasat pe teritoriul Republicii Moldova sau adoptarea împotriva bunului a altor măsuri de asigurare a acțiunii, sau punerea lui sub sechestru în procedura de executare a hotărârii judecătorești se pot face numai cu consimțământul organelor competente ale statului respectiv, dacă legea națională sau tratatul internațional la care Republica Moldova este parte nu prevede altfel.

Deci, legislația națională consacră imunitatea de jurisdicție a statului străin, excepțiile de la aceasta fiind reglementate de legi speciale sau de prevederile tratatelor internaționale la care ambele state sunt parte. Deși actele normative menționate supra (internaționale și interne) nu dezvoltă o definiție clară a principiului imunității de jurisdicție, ele permit a determina cadrul concret de aplicabilitate a acestuia și a releva caracteristicile ce-i sunt inalienabile [110, p. 28].

Imunitatea de jurisdicție a statelor își găsește o certă expresie nu doar în cadrul instrumentelor internaționale care o reglementează sau surselor doctrinare ce îi oferă o nuanțare distinctă, dar și prin prisma jurisprudenței relevante degajate de forurile internaționale. Abordările principiului, argumentările și comentariile formulate de magistrații internaționali formează o bază juridică solidă pentru a defini cât mai exact conceptul imunității jurisdicționale și de a configura cadrul special în care acesta este aplicabil.

Practica judiciară dezvoltată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului fără îndoială ocupă un loc deosebit în lista surselor juridice ce consacră imunitatea de jurisdicție, spețele concrete în care jurisdicția contenciosului european al drepturilor omului a fost sesizată să se pronunțe asupra alegatelor încălcări ale drepturilor și libertăților protejate de *Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale* (CEDO) [74] relevă unele accepțiuni inedite ale regulii imunității jurisdicționale a statelor. De cele mai dese ori, imunitatea de jurisdicție a statului este analizată de Curtea de la Strasbourg în spețele în care se reclamă încălcări ale dreptului la un proces echitabil (art. 6 din CEDO), mai rar sunt cazurile referitoare la dreptul la proprietate (art. 1 Protocol nr. 1 la Convenție).

Spre exemplu, în speța *Cudak c. Lituaniei* [27], unde reclamanta s-a plâns de încălcarea dreptului de acces la justiție prin aplicarea de către instanțele lituaniene a imunității de jurisdicție față de statul polonez în cadrul procedurilor interne cu privire la contestarea eliberării din funcția de Secretar al Ambasadei Poloniei la Vilnius, Curtea Europeană a notat că imunitatea de jurisdicție a statelor în dreptul internațional s-a dezvoltat de la sintagma latină „*par in parem non habeat imperium*”, în virtutea căreia un stat nu poate fi supus jurisdicției unui alt stat. Totodată, s-a subliniat că acordarea imunității unui stat în cadrul procedurilor civile desfășurate în fața instanțelor de judecată interne urmărește scopul legitim de a se conforma normelor internaționale privind promovarea politeții și a bunelor relații între state prin respectarea suveranității statului pârât. La cazul din speță, Curtea a conchis asupra încălcării dreptului reclamantei la un proces echitabil, subliniind că raporturile de muncă între ea, în calitate de angajată, și Ambasada Poloniei, în calitate de angajator, sunt guvernate de dreptul privat și nu ating în nici un mod interesele de securitate și suveranitate ale statului polonez.

În speța *Fogarty c. Regatului Unit* [31], în care reclamanta eliberată din funcția de asistent administrativ al Ambasadei SUA la Londra a pretins încălcarea dreptului garantat de art. 6 paragraf 1 al Convenției prin aplicarea imunității de jurisdicție în cadrul proceselor cu privire la repararea prejudiciului cauzat prin hărțuire sexuală și contestarea refuzului angajării în serviciu în altă funcție, forul european, între altele, a notat că recunoașterea imunității de jurisdicție statului reclamat nu se califică ca un drept subiectiv, dar ca și o barieră de procedură, ceea ce nu a permis

reclamantei să-și înainteze cererea spre examinare în fond. Totodată, Curtea a statuat că adoptarea de către un stat a măsurilor fundamentate în normele recunoscute ale dreptului internațional privind imunitatea jurisdicțională a statelor, de principiu, nu poate fi privită ca impunând o restricție disproporțională dreptului de acces la justiție. Deși acest drept este indispensabil procesului echitabil, anumite restricții pot fi privite ca inerente, limitările general acceptate de către comunitatea internațională ca parte a doctrinei imunității statului fiind un exemplu elocvent în acest sens. Curtea a conchis asupra neîncălării dreptului reclamantei protejat de art. 6 pe motiv că acțiunea sa, în principal, a vizat contestarea refuzului Ambasadei SUA de a o angaja într-o altă funcție, iar procedura de recrutare și selecție a personalului pentru activitatea reprezentanțelor în străinătate poate, prin însăși natura sa, atinge chestiuni confidențiale și sensibile, precum organizarea activității diplomatice și politica externă ale unui stat, ceea ce poate duce la prejudicierea intereselor naționale și a suveranității.

În deciziile cu privire la admisibilitate *Manoilescu și Dobrescu c. României și Rusiei* [41] și *Treska c. Albaniei și Italiei* [62], CtEDO a mai reiterat cu privire la imunitatea de jurisdicție că statele sunt imune în fața procedurilor de executare ce implică sechestrarea proprietății utilizate pentru reprezentanțe diplomatice sau consulare situate în statul-for, iar imunitatea *inter alia* prezumă și asigurarea funcționării optime a misiunilor diplomatice străine prin neinstituire de obstacole în fața activității lor (*ne impediatur legatio*).

În decizia mai recentă cu privire la admisibilitate *Sedlmayer c. Germaniei* [56], Curtea a adăugat că imunitatea de jurisdicție implică, cu un număr limitat de excepții prestabilite, că statele străine beneficiază de imunitate de executare pe teritoriul statului-for. Într-o altă speță relativ recentă, *Sabeh El Leil c. Franței* [53], Marea Cameră a Curții a subliniat unele principii generale aplicabile în cadrul spețelor în care se reclamă încălcarea drepturilor garantate prin aplicarea regulii imunității jurisdicționale a statului străin, și anume: caracterul specific al Convenției de tratat asupra drepturilor omului implică necesitatea de a ține cont de alte norme internaționale relevante, inclusiv acelea care se referă la recunoașterea imunității de jurisdicție altui stat; situația în care statul-for va respinge o paletă largă de drepturi civile sau va recunoaște anumitor categorii de persoane imunitate de răspundere civilă prin aplicarea de blanchetă a regulii imunității de jurisdicție, fără existența unui control de supraveghere a aplicabilității Convenției, nu va satisface principiile supremației legii într-o societate democratică și standardele fundamentale garantate de art. 6; în cauzele în care aplicabilitatea imunității jurisdicționale limitează exercițiul dreptului de acces la justiție, instanța urmează să evalueze dacă circumstanțele cauzei au justificat respectiva restricționare; restricționarea dreptului trebuie să fie proporțională scopului legitim urmărit; aplicabilitatea imunității de jurisdicție absolute a statelor s-a erodat de mai mult timp, existând mai

multe excepții în acest sens, precum cele referitoare la angajare, inclusiv în cadrul reprezentanțelor diplomatice și consulare [111, p. 208].

În speța *Oleynikov c. Rusiei* [47], Curtea de la Strasbourg a mers mai departe și a considerat că aplicarea de către statul-for a imunității jurisdicționale în accepțiunea sa absolută, în cazul în care reclamantul a pretins restituirea împrumutului contractat de către consilierul comercial al Ambasadei Republicii Coreea de Nord, este contrară standardelor inserate în Convenție, deoarece prezentul litigiu se referă la raporturi de drept privat, care implică acordarea imunității restrictive. Curtea a apreciat ca fiind irelevant faptul consacrării legale a imunității absolute în Codul de procedură civilă al Federației Ruse și a subliniat că semnarea fără ratificarea Convenției ONU asupra imunității jurisdicționale a statelor și proprietăților lor denotă intenția Guvernului Federației Ruse de a se conforma anume regulii imunității restrictive. Totodată, CtEDO a subliniat că aplicarea de blanchetă a imunității de jurisdicție, fără a investiga circumstanțele de fapt ale speței și fără a analiza esența juridică a tranzacției încheiate între părți cu privire la împrumut, se ridică la o încălcare a principiului proporționalității, fiind atinsă însăși substanța dreptului la tribunal protejat de art. 6 paragraf 1. Astfel, jurisprudența degajată de forul de la Strasbourg ne oferă o platformă solidă pentru a defini doctrinar imunitatea de jurisdicție și a-i stabili accepțiile practice.

Ținând cont de cele relatate, îndrăznim să formulăm o definiție proprie a imunității de jurisdicție a statelor, care, în opinia noastră, relevă particularitățile sale, și anume că imunitatea de jurisdicție a statelor este un principiu de sorginte cutumiar, potrivit căruia un stat ca subiect de drept internațional public, se bucură de prerogativa inopozabilității calității procesuale jurisdicționale raportată unei cereri introductive în instanța forului străin, fiind astfel exceptat de la jurisdicția statului-for, decât în cazul unor excepții strict definite. Prerogativa respectivă care îmbracă forma imunității este aplicabilă atât statului *per se*, cât și entităților care îl formează, organelor sale și persoanelor/agenților care îl reprezintă.

2.4. Concluzii la Capitolul 2

Cercetând procesul complex de afirmare a principiului imunității de jurisdicție a statelor, am reușit să enunțăm concluziile ce urmează:

1. În doctrina contemporană a dreptului internațional public, în mod tradițional, se accentuează două concepte de imunitate de jurisdicție – absolută și restrictivă (funcțională), actualmente anume imunitatea restrictivă fiind invocată cel mai des, implicând diferențierea acțiunilor statului reclamat în dependență de activitatea în exercitarea funcțiilor suverane și activitatea cu caracter privat. Argumentele invocate în sprijinul imunității de jurisdicție restrictive

sunt următoarele: actele de autoritate, de drept public, se deosebesc generic de actele de gestiune, de drept privat, având obiecte și scopuri diferite, de unde rezultă și distincția de principiu între ele; suveranitatea statului, din care rezultă imunitatea sa și a bunurilor sale, ar fi afectată în contextul necesităților economice mondiale; conceptul imunității restrictive derivă din convenții internaționale speciale.

2. Conceptul imunității statului este unul complex și multidimensional, iar accepțiunile acestuia presupun privilegii specifice recunoscute diverselor categorii de subiecți speciali, precum statul *per se*, organele sale și agenții care îl reprezintă. Imunitățile respective le-au fost recunoscute subiecților pentru a asigura o desfășurare ordonată și pozitivă a raporturilor internaționale interstatale, iar imunitățile statului reprezintă în acest context garanții speciale care nu sunt nerezonabile sau disproporționale.

3. În ceea ce ține de consacrarea imunității de jurisdicție în sistemul de drept al Republicii Moldova, având în vedere prevederile legislative naționale și, în pofida faptului că Republica Moldova nu este parte la Convenția Europeană asupra imunității statului și nici la Convenția Națiunilor Unite cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora, considerăm că, în cazul în care instanțele interne vor fi sesizate cu o cerere de chemare în judecată împotriva unui stat străin prin care se vor contesta anumite acțiuni ale ultimului, autoritățile judiciare naționale vor adopta conceptul imunității de jurisdicție restrictive. Totuși, urmează de ținut cont de faptul că, deși art. 457 CPC reglementează posibilitatea acționării în instanță a unui stat străin, art. 59 din același cod nu indică statul străin ca eventual participant (reclamant sau pârât) în cadrul proceselor de judecată civile în instanțele naționale, ceea ce denotă existența unui conflict, cel puțin, aparent, între normele naționale de drept procesual. Oricum, în cazul admiterii spre examinare a unei cereri de chemare în judecată împotriva unui stat străin, la momentul actual nu există premise ca autoritățile naționale să opteze pentru imunitatea de jurisdicție absolută.

4. *Definiția proprie a imunității de jurisdicție a statelor* o vom formula astfel: imunitatea de jurisdicție a statelor reprezintă un principiu de sorginte cutumiar, potrivit căruia un stat, ca subiect de drept internațional public, se bucură de prerogativa inopozabilității calității procesuale jurisdicționale raportată unei cereri introductive în instanța statului străin, fiind astfel exceptat de la jurisdicția statului-for, decât în cazul unor excepții strict definite. Prerogativa respectivă, care îmbracă forma imunității, este aplicabilă atât statului *per se*, cât și entităților care îl formează, organelor sale și persoanelor/agenților care îl reprezintă.

CAPITOLUL 3. DILEMA IMUNITĂȚII DE JURISDICȚIE A STATELOR ÎN PRACTICA INSTANȚELOR INTERNAȚIONALE

3.1. Abordări actuale ale imunității de jurisdicție a statelor în lumina hotărârilor Curții Internaționale de Justiție

Imunitatea de jurisdicție a statelor – regula juridică fundamentată în sfera aplicabilității principiului recunoscut al egalității suverane a statelor lumii și inadmisibilității amestecului în afacerile interne ale unui stat-subiect plenipotențiar al dreptului internațional public – în plin secol XXI și-a găsit o nouă expresie suficient de determinată juridic și politic.

Analizând imunitatea de jurisdicție din perspectiva jurisprudențială, rezută că anume Curtea Internațională de Justiție a dezvoltat o practică judiciară notorie, în care principiul respectiv și-a găsit expresia certă. Urmează a fi remarcat faptul că o abordare consolidată o regăsim în jurisprudența CIJ începând cu anii 2000, raționamentele înalților magistrați pe acest teren culminând cu revoluționara hotărâre în afacerea *Imunitățile jurisdicționale ale statului* (Germania c. Italiei, intervenient Grecia) [4], minuțios analizată *infra*.

Prima speță în care CIJ a abordat de o manieră complexă problematica imunității de jurisdicție este *afacerea referitoare la mandatul de arest din 11 aprilie 2000 (Republica Democrată Congo c. Belgiei)* [6], care s-a referit la imunitatea ministrului de externe în exercițiu. În fapt, la 11 aprilie 2000, un judecător de instrucție al unei instanțe din Bruxelles a emis un „mandat internațional de arest în absență” împotriva dlui Abdulaye Yerodia Ndombasi, acuzându-l de comiterea infracțiunilor care constituie încălcări grave ale convențiilor de la Geneva din 1949 și ale protocoalelor adiționale la acestea, precum și de crime împotriva umanității. La momentul când a fost eliberat mandatul de arest, Yerodia era Ministru al afacerilor externe din Congo.

Mandatul de arest a fost transmis către Congo la 7 iunie 2000, fiind primit de autoritățile congoleze la 12 iulie 2000. Potrivit Belgiei, mandatul a fost, în același timp, transmis la Organizația Internațională de Poliție (Interpol), devenind astfel accesibil tuturor statelor.

Conform mandatului de arest, Yerodia a fost acuzat de faptul că discursurile sale publice din august 1998 incitau la ura rasială. Infracțiunile respective sunt pedepsite în Belgia în temeiul Legii din 16 iunie 1993 privind pedeapsa încălcărilor grave ale convențiilor internaționale de la Geneva din 12 august 1949 și ale protocoalelor I și II din 8 iunie 1977 adiționale la aceasta, amendată prin Legea din 10 februarie 1999 privind pedepsirea încălcării grave a dreptului umanitar internațional.

Art. 7 din Legea belgiană stipulează că „instanțele belgiene sunt competente să examineze infracțiunile prevăzute de prezenta lege”. În speță, potrivit Belgiei, plângerile în baza cărora a fost eliberat mandatul de arest au provenit de la 12 persoane cu domiciliul în Belgia, dintre care cinci erau de naționalitate belgiană.

Cu toate acestea, Belgia nu contesta faptul că presupusele acte la care se referă mandatul de arest s-au comis în afara teritoriului belgian, că Yerodia nu era cetățean belgian la momentul acestor fapte și că nu se afla pe teritoriul Belgiei în momentul emiterii și circulației mandatului de arest. Faptul că nici un cetățean belgian nu a fost victimă a violenței despre care se spune că a rezultat din presupusele infracțiuni ale lui Yerodia nu a fost, de asemenea, contestat. Art. 5 alineatul (3) din Legea belgiană prevede că „imunitatea legată de capacitatea oficială a persoanei nu împiedică aplicarea prezentei legi”.

La 17 octombrie 2000, Congo a depus o cerere la CIJ, prin care Curții i s-a solicitat „să declare că Regatul Belgiei trebuie să anuleze mandatul internațional de arest eliberat la 11 aprilie 2000”. Congo a invocat în cererea sa două motive juridice separate. În primul rând, a susținut că „competența universală pe care statul belgian și-o atribuie în temeiul art. 7 din legea în cauză” a constituit o „încălcare a principiului că un stat nu își poate exercita autoritatea pe teritoriul unui alt stat și a principiului egalității suverane” între membrii Organizației Națiunilor Unite, în conformitate cu art. 2 alineatul (1) din Carta Națiunilor Unite [19].

În al doilea rând, s-a susținut că „nerecunoașterea, în temeiul art. 5 din legea belgiană, a imunității unui ministru al afacerilor externe în exercițiu” a constituit o „încălcare a imunității diplomatice a ministrului afacerilor externe al unui stat suveran”, astfel cum este recunoscut de jurisprudența Curții și care rezultă din art. 41 alineatul (2) din Convenția de la Viena din 18 aprilie 1961 cu privire la relațiile diplomatice [72].

Dezvoltând raționamentele jurisprudențiale, Curtea Internațională de Justiție a observat că în dreptul internațional se stabilește cu fermitate că, la fel ca și agenții diplomatici și consulari, anumiți titulari de funcții de rang înalt în stat, cum ar fi șeful statului, șeful guvernului și ministrul afacerilor externe, beneficiază de imunități de jurisdicțiile altor state, atât civile, cât și penale.

Examinând rolul ministrului într-un stat, CIJ a stabilit că funcțiile unui ministru al afacerilor externe sunt de așa natură încât, pe întreaga durată a mandatului său, el sau ea, în străinătate, se bucură de o imunitate deplină față de jurisdicția penală și inviolabilitate. Această imunitate și inviolabilitate protejează persoana în cauză împotriva oricărui act de autoritate al altui stat care ar împiedica în îndeplinirea îndatoririlor sale.

În ceea ce privește argumentul Belgiei, potrivit căruia imunitățile acordate actualilor miniștri pentru afaceri externe nu pot în nici un caz să îi protejeze în situația în care sunt bănuți

că au comis crime de război sau crime împotriva umanității, Curtea a examinat cu atenție practica statelor, inclusiv legislația națională și cele câteva decizii ale instanțelor naționale superioare, cum ar fi Camera Lorzilor sau Curtea de Casație franceză. Din această practică nu a fost posibil să se deducă, potrivit dreptului internațional, orice formă de excepție de la regula ce acordă imunitate de jurisdicție penală și inviolabilitate miniștrilor afacerilor externe, în cazul în care sunt bănuți că au comis crime de război sau crime împotriva umanității. Curtea a examinat, de asemenea, normele care reglementează imunitatea sau răspunderea penală a persoanelor cu capacitate oficială cuprinse în instrumentele juridice ce instituie tribunale penale internaționale și care sunt aplicabile în mod special celor din urmă. Ea a constatat că și aceste reguli nu îi permit să concluzioneze că există o astfel de excepție în dreptul internațional cutumiar în ceea ce privește instanțele naționale, la momentul examinării cererii.

De asemenea, CIJ a remarcat faptul că normele care reglementează competența instanțelor naționale trebuie diferențiate cu atenție de cele care reglementează imunitățile jurisdicționale: jurisdicția nu implică lipsa imunității, în timp ce absența imunității nu implică competența. Astfel, deși diverse convenții internaționale pentru prevenirea și sancționarea anumitor infracțiuni grave impun statelor obligații de urmărire penală sau de extrădare, cerând astfel extinderea jurisdicției lor penale, această extindere a jurisdicției nu afectează în niciun fel imunitățile din dreptul internațional cutumiar, incluzând imunitățile miniștrilor afacerilor externe. Aceștia rămân opozabili în fața instanțelor unui stat străin, chiar dacă acele instanțe exercită o astfel de jurisdicție în temeiul acestor convenții.

Cu toate acestea, Curtea a subliniat că imunitatea de jurisdicție de care se bucură miniștrii afacerilor externe nu înseamnă că aceștia se bucură de **impunitate** în ceea ce privește infracțiunile pe care le-ar fi comis, indiferent de gravitatea lor. Imunitatea de jurisdicție penală și responsabilitatea penală individuală sunt concepte destul de separate. Deși imunitatea jurisdicțională este de natură procedurală, răspunderea penală este o chestiune de drept material. Imunitatea jurisdicțională poate fi înlăturată în urmărirea penală pentru o anumită perioadă sau pentru anumite infracțiuni; imunitatea nu poate exonera persoana căreia i se aplică de răspunderea penală.

Astfel, imunitățile de care beneficiază, în temeiul dreptului internațional, un actual sau fost ministru al afacerilor externe nu reprezintă un obstacol pentru urmărirea penală în anumite circumstanțe.

În primul rând, asemenea persoane nu beneficiază de imunitate penală, în temeiul dreptului internațional, în țările lor și, prin urmare, pot fi judecate de curțile acestor țări în conformitate cu normele relevante ale dreptului intern.

În al doilea rând, aceste persoane vor înceta să se bucure de imunitate din partea unei jurisdicții străine, dacă statul pe care îl reprezintă sau l-au reprezentat decide să renunțe la această imunitate.

În al treilea rând, după ce o persoană încetează să dețină funcția de ministru al afacerilor externe, nu va mai beneficia de imunitățile acordate de dreptul internațional în alte state. Cu condiția ca aceasta să aibă jurisdicție în temeiul dreptului internațional, o instanță a unui stat poate judeca un fost ministru al afacerilor externe al altui stat pentru fapte săvârșite înainte sau ulterior perioadei sale de mandat, precum și pentru faptele săvârșite în mod privat în timpul acestei perioade.

În al patrulea rând, un actual sau un fost ministru al afacerilor externe poate fi supus unei proceduri penale în fața anumitor instanțe penale internaționale, în cazul în care acestea au jurisdicție și sunt competente de a se pronunța – Curtea Internațională Penală, Tribunalul Internațional Penal pentru fosta Iugoslavia, Tribunalul Internațional Penal pentru Ruanda.

În aceeași ordine de idei, CIJ a notat că emiterea ca atare a mandatului de arest în litigiu reprezintă un act al autorităților judiciare belgiene, menit să permită arestarea pe teritoriul belgian a unui actual ministru al afacerilor externe al unui alt stat, sub acuzația de crime de război și de crime împotriva umanității. Faptul că mandatul este executoriu rezultă în mod evident din ordinul dat „tuturor executorilor judecătorești și agenților autorității publice să execute acest mandat de arest” și din afirmația din mandat, potrivit căreia „funcția de ministru al afacerilor externe deținută în prezent de către învinuit nu implică imunitatea de jurisdicție și de executare”. Curtea a notat că mandatul a făcut, cu siguranță, o excepție pentru cazul unei vizite oficiale a dlui Yerodia în Belgia și că acesta nu a fost niciodată arestat sau reținut în Belgia. Cu toate acestea, CIJ a fost obligată să constate că, având în vedere natura și scopul mandatului, simpla sa emitere a încălcat imunitatea de care a beneficiat Yerodia, în calitate de ministru al afacerilor externe al Congo.

În consecință, CIJ a concluzionat că emiterea mandatului și, îndeosebi, transmiterea acestuia către Interpol a reprezentat o încălcare a obligației Belgiei față de Congo, prin faptul că nu a respectat imunitatea ministrului Yerodia și, în special, a încălcat imunitatea de jurisdicție penală și inviolabilitatea de care acesta se bucura în conformitate cu dreptul internațional.

Într-o altă *afacere referitoare la anumite chestiuni privind asistență reciprocă în materie penală (Djibouti c. Franței)* [5] CIJ, de asemenea, a abordat aspecte ale imunității statelor din perspectiva imunității de care se bucură un șef de stat, circumstanțele, de fapt, fiind particulare.

În speță, la data de 19 octombrie 1995, cadavrul judecătorului Bernard Borrel, cetățean francez care a fost detașat în calitate de consilier tehnic al Ministerului Justiției din Djibouti, a fost descoperit la 80 km de orașul Djibouti. Din motiv că anumite aspecte ale morții lui Borrel au rămas

inexplicabile, procurorul Republicii Djibouti a inițiat o investigație judiciară la 28 februarie 1996 în cauza morții judecătorului francez. Această anchetă a concluzionat asupra sinuciderii și a fost închisă la 7 decembrie 2003.

În Franța, o anchetă judiciară pentru a determina cauza morții judecătorului Borrel a fost deschisă la 7 decembrie 1995 de o instanță din Toulouse. La 3 martie 1997, familia Borrel a înaintat o acțiune ca parte civilă pe baza aceluiași fapt, iar în urma rapoartelor medico-legale suplimentare care au pus la îndoială ipoteza suicidului, a fost deschisă o anchetă judiciară la 22 aprilie 1997 „împotriva lui X pentru omorul lui Bernard Borrel” la Tribunalul din Toulouse. Aceste două proceduri au fost conexe la 30 aprilie 1997, cazul fiind transmis unei instanțe în Paris. În cadrul acestor proceduri de investigare, unul din martori (Mohamed Saleh Alhoumekani, fost ofițer al gărzii prezidențiale din Djibouti), a afirmat că câțiva cetățeni djiboutieni, printre care și Ismael Omar Guelleh – Președintele Republicii Djibouti și Hassan Gouled Aptidon, în acel moment – secretar privat principal al Președintelui Republicii Djibouti, au fost implicați în asasinarea lui Bernard Borrel.

În cadrul vizitei oficiale a șefului statului Djibouti la Paris, judecătorul de instrucție responsabil de cazul Borrel a trimis o citație ca martor Președintelui Republicii Djibouti la 17 mai 2005 prin fax către Ambasada Republicii Djibouti din Franța, invitându-l să se prezinte personal în instanță la ora 9.30 a doua zi, 18 mai 2005. Ambasadorul Republicii Djibouti la Paris a trimis o scrisoare ministrului francez al afacerilor externe pentru a protesta împotriva citației șefului statului, descriind-o ca „nulă și neavenită în conținut și în formă”, solicitând luarea măsurilor necesare împotriva judecătorului de instrucție. Djibouti a dedus, din lipsa scuzei și din faptul că nu a fost declarată nulă citația, că atacul asupra imunității, onoarei și demnității șefului statului a continuat. Djibouti a mai adăugat că Franța trebuie să ia măsuri preventive pentru a proteja imunitatea și demnitatea unui șef de stat care se află pe teritoriul său într-o vizită oficială, bazându-se pe art. 29 din Convenția de la Viena cu privire la relațiile diplomatice [72]. Pentru Djibouti, Franța s-a făcut responsabilă de „acte ilicite la nivel internațional, constând în încălcări ale principiilor politeții internaționale și ale regulilor obișnuite și convenționale referitoare la imunități”.

La 14 februarie 2007, pe căi diplomatice, a urmat a doua citație adresată Președintelui Republicii Djibouti de a se înfățișa în fața instanței de judecată franceze, mediatizată în presa locală.

La caz, Curtea a constatat că citația adresată Președintelui Republicii Djibouti de către judecătorul de instrucție francez la 17 mai 2005 nu era asociată cu măsurile de constrângere prevăzute de art. 109 din Codul de procedură penală francez; de fapt, a fost doar o invitație de a

depune mărturie pe care șeful statului putea să o accepte sau să o refuze în mod liber. În consecință, nu a existat niciun atac al Franței asupra imunităților de jurisdicție penală de care se bucura șeful statului, întrucât nu i-a fost impusă nicio obligație în legătură cu anchetarea cazului Borrel.

Cu toate acestea, CIJ a observat faptul că judecătorul de instrucție a adresat citația Președintelui djiboutian, fără a ține seama de procedurile oficiale prevăzute la art. 656 din Codul francez de procedură penală, citarea cu privire la „declarația scrisă a reprezentantului puterii străine”, considerând astfel că, invitând un șef de stat să dea mărturie prin simpla trimitere a unui fax și prin stabilirea unui termen-limită extrem de scurt, fără consultare, să se prezinte, judecătorul nu a acționat în conformitate cu amabilitățile datorate unui șef de stat străin. De asemenea, legea franceză ține cont de cerințele de favoare internațională în stabilirea unor proceduri specifice pentru mărturiile reprezentanților puterilor străine, de exemplu, prin solicitarea ca toate cererile privind declarațiile să fie transmise prin intermediul ministrului afacerilor externe și ca declarația să fie primită de primul Președinte al Curții de Apel. În opinia Curții, este regretabil faptul că aceste proceduri nu au fost respectate de judecătorul de instrucție și că, deși a fost conștient de acest fapt, Ministerul Afacerilor Externe al Franței nu a oferit scuzele de rigoare Președintelui djiboutian.

Curtea a luat act de toate defectele oficiale în conformitate cu legea franceză referitoare la citația adresată șefului statului djiboutian la 17 mai 2005, cu toate acestea, a considerat că speța nu relevă, în sine, o încălcare de către Franța a obligațiilor sale internaționale privind imunitatea de jurisdicție penală și inviolabilitatea șefilor de stat străini. Însă, după cum s-a menționat deja, Franța datorează o scuză statului djiboutian.

Cât privește cea de-a doua citație adresată Președintelui, Republica Djibouti a considerat că aceasta a fost făcută respectând procedura prevăzută în art. 656, însă contestă caracterul adecvat al timpului ales de judecătorul de instrucție pentru a întreprinde această acțiune. Djibouti a reamintit că a doua citație a martorilor a fost emisă la 14 februarie 2007, când Președintele Republicii Djibouti se afla în Franța pentru cea de-a 24-a Conferință a șefilor de stat din Africa și Franța, care urma să aibă loc la Cannes la 15 și 16 februarie 2007. În opinia Djibouti, judecătorul de instrucție a găsit cel mai bun moment pentru a obține o acoperire în mass-media a cererii sale. În ceea ce privește Ministerul Afacerilor Externe al Franței, Djibouti a considerat că acesta ar fi putut aștepta până când Președintele Ismael Omar Guelleh se va întoarce acasă, înainte de a-i trimite o citație de a depune mărturie în scris. Mai mult, Djibouti a afirmat că sistemul judiciar a informat presa într-un stadiu foarte timpuriu, deoarece informațiile au fost raportate în aceeași zi, 14 februarie 2007, de către mai multe agenții de știri, dintre care unele indică faptul că le-au primit din „surse judiciare”. În orice caz, Djibouti a considerat că președintele a fost plasat într-o situație

„care, evident, era o jenă, cu atât mai mult cu cât reclamatul nu a considerat necesar să-și ceară scuze” și că, în consecință, Franța nu a căutat să repare „prejudiciile cauzate imunității, onoarei și demnității Președintelui Republicii Djibouti”.

CIJ a hotărât că invitația de a depune mărturie din 14 februarie 2007 adresată Președintelui Republicii Djibouti a fost emisă în urma procedurii prevăzută la art. 656 din Codul de procedură penală francez și, prin urmare, în conformitate cu legislația franceză, consimțământul șefului statului este în mod expres cerut în această cerere de mărturie, transmisă prin intermediul autorităților și în forma prescrisă de lege. Astfel, această măsură nu a putut încălca imunitatea de jurisdicție de care se bucură șeful statului djiboutian. Totodată, Curtea nu a considerat că a avut loc un atac asupra onoarei sau demnității președintelui doar pentru că această citație i-a fost trimisă atunci când s-a aflat în Franța pentru a participa la o conferință internațională [116, p. 60].

Ulterior, la 3 februarie 2012, Curtea Internațională de Justiție a pronunțat hotărârea sa pe marginea afacerii *Imunitățile jurisdicționale ale statului (Germania c. Italiei, intervenient Grecia)* [4], în care a delimitat standardele aplicabilității imunității de jurisdicție ale unui stat-pârât în procedurile judiciare inițiate și dezvoltate în cadrul jurisdicției naționale ale statului-for. De fapt, respectiva speță a consolidat un fundament nou în abordarea principiului imunității de jurisdicție a statelor.

În detaliu, CIJ a conturat obiectul nemijlocit asupra căruia urma să se pronunțe jurisdicția internațională, date fiind chestiunile ridicate de părțile litigante. În acest sens, Curtea a conchis [4, § 50] că sarcina ei constă în a determina dacă eșecul unui stat de a satisface complet obligațiunea sa de plată a unei pretinse reparații poate avea efect juridic direct asupra existenței și opțiunii valorificării imunității de jurisdicție a statului în cauză în fața tribunalelor statului străin, problema juridică pusă în fața forului internațional fiind de a stabili cadrul legal cutumiar și convențional al dreptului internațional public în vederea abordării principiului imunității de jurisdicție în lumina prezentului litigiu [105, p. 243].

Deși hotărârea care prezintă terenul nemijlocit al investigației științifice desfășurate este una recentă, circumstanțele care stau la baza litigiului dedus soluționării Curții onuziene datează cu evenimentele celui de al Doilea Război Mondial, referindu-se la consecințele devastatoare ale celui mai sângeros conflict la scară mondială pentru categoria concretă de subiecți civili, strămutați de către forțele militare naziste în cadrul ocupației teritoriilor Europei, inclusiv a Italiei, la muncă forțată de diferită natură în limitele geografice ale celui de-al Treilea Reich.

Circumstanțele speței sunt, spre regret, tipice în contextul situației din Europa în perioada ocupației germane la finele celui de al Doilea Război Mondial. Astfel, în fața CIJ au fost puse chestiuni referitoare la autorizarea de către tribunalele naționale italiene a plății reparației

pecuniare pretinse de către mai mulți resortisanți italieni, care au avut de suferit de pe urma strămutării de pe teritoriul național în Germania, impuși să muncească în cadrul industriei de război sau care au suferit de pe urma unor masacre organizate de către trupele germane pe teritoriul italian, înaintând cerințe (*in personam* sau succesorii) privind plata unor reparații față de responsabilii de atrocitățile respective și nemijlocit statul german.

Este de remarcat faptul că multiplele solicitări care, de la anul 2000 încoace, vor fi adresate jurisdicțiilor naționale de către indivizii care au avut de suferit de pe urma acțiunilor forțelor naziste au fost condiționate de adoptarea și intrarea în vigoare a Legii federale germane din 2 august 2000 prin care a fost creată Fundația „Memorie, Responsabilitate și Viitor” [90], în competențele acesteia intrând stabilirea și achitarea cu titlu de reparații a mijloacelor financiare în beneficiul persoanelor care au fost impuse în perioada fascistă la muncă forțată sau alte injustiții, o trăsătură distinctă a actului normativ adoptat fiind faptul că Legea nu prevedea mecanisme directe de plată a reparațiilor către persoanele păgubite sau succesorii acestora, ci doar mecanisme speciale indirecte, prin intermediul organizațiilor de parteneriat precum Organizația Internațională pentru Migrație cu sediul la Geneva. Una din prevederile speciale ale acestei Legi a fost și faptul că ea nu se răsfrânge asupra persoanelor care au statut de prizonieri de război, cu opțiunea compensării acestora, deoarece legislatorul german a considerat că, în conformitate cu normele recunoscute ale dreptului internațional, prizonierii de război pot fi impuși în mod legitim la muncă forțată de către puterea deținătoare.

Cazul Italiei. În șirul cauzelor soluționate de către curțile de justiție italiene în acest sens cea dintâi este speța *Ferrini contra Republicii Federale Germane*, în care reclamantul Luigi Ferrini, la 23 septembrie 1998, s-a plâns în cererea de chemare în judecată adresată Tribunalului Arezzo că, la 4 august 1944, a fost capturat de trupele germane în provincia italiană Arezzo și deportat pe teritoriul Germaniei, unde a fost impus să muncească în industria militară până la 20 aprilie 1945, solicitând tribunalului să oblige statul federal să repare prejudiciul cauzat pentru daunele fizice și mentale rezultate din tratamentul inuman care i se aplica în perioada detenției silite de către ofițerii Reichului [137, p. 93].

Este notoriu faptul că atât Tribunalul Arezzo, în calitate de instanță de drept comun, cât și Curtea de Apel Florența, ca și jurisdicție competentă să examineze cererile de apel depuse împotriva actelor adoptate de către primele instanțe, au conchis asupra lipsei de competență jurisdicțională de a examina alegațiile formulate de recurentul-apelant, invocând aplicabilitatea regulii imunității de jurisdicție a statului cu privire la acțiunile forțelor germane în exercitarea puterii suverane (*acta jure imperii*), în final concluzionând că, deși tratamentul aplicat lui Ferrini este susceptibil de a fi calificat ca crimă de război în lumina normelor dreptului internațional public

din acea perioadă, actele atribuite Germaniei reflectă natura suverană a entității statale [87, p. 165-166].

Ținând cont de constatările respective, cu totul surprinzătoare se prezintă a fi concluzia Curții de Casație, care, în mod categoric, a decis că un stat străin nu poate beneficia de imunitate asupra actelor puterii suverane care pot fi clasificate ca fiind crime internaționale în perioada comiterii lor, admitând în așa fel acțiunea solicitantului.

A urmat o serie de alte acțiuni civile înaintate de către resortisanții italieni în fața tribunalelor naționale, de asemenea, fiind invocate alegațiile de compensare a maltratărilor la care au fost supuși solicitanții sau predecesorii acestora de către forțele militare naziste, în urma strămutării lor forțate și obligarea de a munci la uzinele militare germane (spețele *Giovanni Manteli și alții contra Republicii Federale Germane*, *Liberato Maietta contra Republicii Federale Germane* etc.)

O particularitate o prezintă speța în care tribunalele penale italiene (Tribunalul Militar La Spezia și Curtea de Apel Militară Roma) au condamnat *in absentia* pe Max Josef Milde, membru al diviziunii forțelor armate germane „Hermann Göring”, acuzat de organizarea efectivă a masacrelor îndreptate împotriva populației civile comise la 29 iunie 1944 în localitățile italiene Civitella (Val di Chiana), Cornia și San Pancrazio, stabilind persoanei judecate pedeapsa de detenție pe viață și determinând obligațiunea personală a lui Max Josef Milde, dar și a statului german per ansamblu, de a repara prejudiciul cauzat prin acțiunile culpabile prin plata de reparații succesurilor victimelor. Deși autoritățile oficiale ale statului-reclamat au obiectat în fața Curții de Casație italiene, invocând lipsa de jurisdicție a tribunalelor de a examina actele comise în exercițiul puterii suverane ale statului german, forul italian suprem a respins argumentele pârâtului, ca fiind nerelevante, concludând în hotărârea dată la 21 octombrie 2008 că, la cazul **spețelor care denotă crime conform dreptului internațional umanitar, imunitatea jurisdicțională a unui stat urmează a fi ridicată** [140, p. 16-17].

În lumina celor menționate, putem afirma că, de la începutul mileniului III încoace, instanțele de jurisdicție italiene au format un cadru jurisdicțional pertinent privitor la obligațiunea oficialului Berlin de a achita reparații sub forma mijloacelor pecuniare în beneficiul persoanelor fizice care au avut de suferit de pe urma atrocităților comise de către forțele militare ale Wehrmachtului în timpul celui de al Doilea Război Mondial, persoanele fizice respective neintrând în nicio categorie generică de subiecți care au fost îndreptățiți la recepționarea reparațiilor, precum victimele Holocaustului de pe teritoriile germane, austriece, cehe, slovace, poloneze.

Cazul Greciei. Un atare cadru politic și juridic cu privire la solicitările persoanelor fizice de a le fi alocate compensații din partea autorităților germane pentru acțiunile militarilor naziști

săvârșite pe teritoriile naționale ale solicitanților în anii 1939-1945 s-a configurat nu doar în Italia în mod excepțional, asemenea alegații înaintate în fața forurilor naționale au fost proprii și justițiabililor greci. Astfel, în anul 1995 succesorii victimelor care au suferit în cadrul masacrului planificat și organizat de către militarii germani la 10 iunie 1944 în localitatea greacă Distomo (regiunea Beotia), soldat cu moartea a peste 200 de persoane civile, inclusiv femei și copii, au depus cerere de chemare în judecată la Tribunalul grec Livadia, solicitând plata compensațiilor din partea Guvernului german pentru pagubele cauzate, inclusiv pentru lipsirea de viață și distrugerea proprietăților private. La 30 septembrie 1997 jurisdicția investită a adoptat hotărârea în care a constatat existența dreptului solicitanților la compensațiile pretinse și a dispus achitarea acestora integral [49, p. 246-253].

Deși Germania a declarat apel împotriva hotărârii pronunțate în defavoarea sa de către instanța de fond, acesta a fost respins de către Curtea Supremă Elenă (*Areios Pagos*) prin decizia dată la 4 mai 2000, cu menținerea în vigoare a soluției instanței ierarhic inferioare [50, p. 212-229].

Însă, în pofida faptului că hotărârea a fost pronunțată în favoarea reclamanților, satisfăcându-le pe deplin alegațiile, ea a rămas, efectiv, neexecutată, din motiv că Ministerul de Justiție al Greciei a refuzat categoric să emită autorizația, conform căreia este operabilă executarea unei hotărâri judecătorești definitive și valabile pronunțate de către un for național pe teritoriul grec împotriva unui alt for național. Astfel, deși, în mod teoretic, reclamanții au fost îndreptățiți la anumite compensații, în mod practic, valorificarea dreptului lor la repararea prejudiciului cauzat anterior prin faptele soldaților Wehrmachtului, contrare dreptului internațional umanitar, a rămas iluzorie și nesusceptibilă executării chiar din motivul lipsei dorinței oficialilor naționali, fapt care nu a putut să nu condiționeze nemulțumirea atât a reclamanților vizați nemijlocit de circumstanțele cauzei, cât și a conaționalilor lor greci neimplicați direct în speță.

În asemenea circumstanțe, reclamanții au căutat să utilizeze toate mecanismele posibile în vederea satisfacerii pretențiilor proprii, mai ales în situația în care au avut un câștig efectiv de cauză în fața tribunalelor naționale. Ei au înaintat plângere împotriva Greciei și Germaniei la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, invocând încălcarea de către guvernele reclamate a dreptului la un proces echitabil (art. 6 paragraf 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului) și a dreptului la proprietate (art. 1 Protocol nr. 1 la Convenție), însă, prin decizia din 12 decembrie 2002, pronunțată în speța *Kalogeropoulou și alții c. Greciei și Germaniei* [40], cererea a fost declarată ca fiind inadmisibilă.

De asemenea, reclamanții au încercat să obțină executarea hotărârii în favoarea lor, înaintând o cerere în acest sens în fața curților de justiție de pe teritoriul Germaniei, care, însă, au

respins demersul cu privire la eliberarea titlului executoriu în baza unei hotărâri judecătorești străine, motivând prin faptul imposibilității de a recunoaște actele jurisdicționale emise de către instanțele grecești cu încălcarea vădită a echității procedurii prin lipsirea Germaniei de imunitatea sa jurisdicțională. Astfel, nici tribunalele germane nu au considerat oportun și posibil de a încuviința executarea unor acte judecătorești definitive prin care s-a dispus obligarea oficialului Berlin de a repara daunele cauzate de actele condamnabile comise de către forțele militare naziste în perioada belică, invocate fiind încălcările de procedură comise de către tribunalele grecești la soluționarea litigiului prin refuzul de a recunoaște și aplica regula imunității jurisdicționale față de statul german pârât.

Dar, oricât ar părea de paradoxal, până la urmă, executarea hotărârii Tribunalului Livadia, menținută prin decizia Curții Supreme Elene, a fost autorizată de către Curtea de Apel Florența la 16 iunie 2006, care a conchis că hotărârea dată de către forul grecesc este susceptibilă de a fi executată în limitele teritoriului italian, în consecință fiind instituită interdicția creditorului privind bunurile imobile ale debitorului, cu grevarea proprietății imobiliare (Villa Vigoni) aparținând Guvernului german amplasată pe teritoriul Italiei [142, p. 1114-1115].

În asemenea circumstanțe, se prezintă a fi lipsită de o logică juridică clară și forte a magistraților greci configurarea ulterioară a jurisprudenței interne pe marginea aplicabilității principiului imunității jurisdicționale.

Astfel, după speța menționată supra – *Prefectura Voyotiei c. Germaniei*, în cauza *Margellos c. Germaniei* – forurile grecești au ajuns la o concluzie diametral opusă celei deduse în lumina circumstanțelor masacrului de la Distomo, constatând că plângerile victimelor și succesorilor acestora care au avut de suferit în urma crimelor de război și celor contra umanității săvârșite de către militarii naziști împotriva populației civile în localitatea Lidoriki în anul 1944, urmează a fi respinse dată fiind aplicabilitatea regulii imunității de jurisdicție față de Germania la stadiul prezent de dezvoltare a dreptului internațional public (decizia Curții Supreme Speciale Elene din 17 septembrie 2002) [118, p. 1015].

În lumina unei asemenea incertitudini juridice cu privire la *opinio juris* a magistraților eleni pe marginea aplicabilității imunității de jurisdicție a statelor la etapa actuală a relațiilor de pe arena internațională, nu se poate concluziona în mod ferm asupra unei abordări determinate și finalizate formulate de practicienii greci cu privire la interpretarea normelor dreptului internațional din materia imunității statului, în mod imperativ fiind necesară estimarea calificării juridice date de către Curtea Internațională de Justiție problematicii respective.

Raționamentele Curții Internaționale de Justiție. În urma sus-menționatei aplicări a interdicției asupra proprietății imobiliare aparținând Germaniei, localizate în limitele teritoriale ale

statului italian, guvernul afectat a decis să sesizeze CIJ cu o cerere împotriva Italiei [1], în care a invocat încălcarea principiului cutumiar al imunității de jurisdicție a unui stat de către autoritățile italiene în cadrul examinării plângerilor resortisanților italieni împotriva Germaniei și autorizarea executării hotărârii date de către forurile grecești prin aplicarea sechestrului pe bunurile statului german.

În cadrul diferendului juridic astfel creat, CIJ a fost pe poziția să se pronunțe asupra legalității și conformității acțiunilor statului italian reclamat. Astfel, Curtea onuziană urma să evalueze prin prisma dreptului internațional convențional și cutumiar refuzul jurisdicțiilor naționale italiene de a conferi Germaniei dreptul la imunitatea de jurisdicție a acesteia în cadrul procedurilor interne.

În acest sens, instanța internațională de justiție a considerat necesar să se pronunțe asupra fiecărui argument relevant invocat de către jurisdicțiile italiene pentru a-și justifica refuzul de a recunoaște și acorda Germaniei imunitatea jurisdicțională.

Merită atenție considerația CIJ privind ilegalitatea acțiunilor săvârșite de către forțele militare germane, fapt recunoscut de către statul reclamant la toate etapele procedurii internaționale, care, însă, în opinia magistraților internaționali, în nici un mod nu afectează caracterul suveran al acțiunilor respective, ele fiind în mod indubitabil *acta jure imperii* – acțiuni săvârșite de către un stat în exercițiul puterii sale suverane [4, § 60].

Astfel, jurisdicția internațională a decis că esența acțiunilor contestate în cadrul procedurilor interne, și anume faptul că ele constituie încălcări grave ale dreptului internațional umanitar și a regulilor de purtare a războiului îndreptate împotriva populației civile (inclusiv femei și copii) nu aduce atingerii caracterului suveran al acțiunilor respective, statul în exercițiul puterilor sale oficiale adoptând atât acțiuni licite cât și ilicite.

Cu privire la argumentele invocate de către statul reclamat în justificarea deciziei sale, urmează să le enumerăm în prim-plan. Astfel, Italia a considerat că ridicarea imunității de jurisdicție recunoscută Germaniei, în virtutea dreptului internațional public, se fundamentează pe următoarele motive:

- locul comiterii faptei prejudiciabile;
- natura actelor care au stat la baza înaintării cererilor în fața curților de justiție italiene.

Locul comiterii faptei prejudiciabile

Subliniem că argumentul în cauză a fost invocat de către statul reclamat doar cu referire la acțiunile armatei germane săvârșite nemijlocit pe teritoriul statului italian, adică maltrătarile aplicate față de resortisanții italieni impuși să muncească la obiectele industriei de război ale Wehrmachtului, precum și situația grecilor, nu au căzut sub aplicabilitatea pretensei excepții.

Deși autoritățile italiene au considerat că dreptul internațional cutumiar la etapa actuală s-a dezvoltat substanțial, astfel încât să reglementeze faptul refuzului de a acorda imunitatea de jurisdicție statului care întreprinde acțiuni soldate cu moartea persoanelor, prejudicierea sănătății și distrugerea proprietăților, chiar și când aceste acte sunt săvârșite în exercițiul puterii suverane a entității politice, CIJ a stabilit că nu este pe poziția să soluționeze chestiunea dacă unele prevederi din dreptul internațional cutumiar pot fi receptate ca fiind o excepție fundamentată de locul comiterii faptelor prejudiciabile, aplicabilă, în general, cu privire la toate actele suverane ale statelor. Funcțiile CIJ se rezumă la acțiunile săvârșite de către forțele armate ale unui stat străin în limitele teritoriale ale statului-for în cadrul unui conflict armat concret.

În opinia noastră, este semnificativ faptul că, analizând argumentul respectiv invocat de către statul pârât, CIJ a evaluat un suport convențional și jurisprudențial solid, în mod special consultând precedentul judiciar în materie degajat de instanțele naționale din diferite state, printre care Polonia, Germania, Irlanda, SUA, Belgia etc., și ajungând la concluzia că marea majoritate a jurisdicțiilor naționale în cadrul procedurilor interne intentate împotriva unui alt stat acordă celui din urmă imunitatea jurisdicțională, numărul redus al soluțiilor judecătorești contrare fiind, de asemenea, un factor esențial la cazul speței care ar denota necesitatea recunoașterii imunității jurisdicționale unui stat în orice situație, dacă se ridică chestiuni cu privire la actele suverane ale acestuia [4, § 77].

Remarcăm faptul că hotărârea în speța dată constituie una dintre puținele acte jurisdicționale adoptate de către Înalțul for internațional, în care CIJ a dezvoltat concluzii în baza considerentelor instanțelor naționale de justiție din diverse state, în acest sens fiind vizibilă o legătură inversată între tribunalul de talie internațională și instanțele de talie națională, instanța onuziană prin deducția juridică formulând *opinio juris* finală în limitele stabilite de raționamentele diferitelor instanțe interne.

Mai mult ca atât, nu putem trece cu vederea și faptul că într-o asemenea situație jurisprudența internă a statelor lumii, care a ajuns în vizorul instanței internaționale și a constituit un teren particular pentru găsirea adevărului juridic de către aceasta, a îmbrăcat forma unui *quasi* izvor de drept internațional, noi fiind în prezența unui caz unic în care actele judiciare interne influențează deciziile Curții Internaționale permanente a contenciosului interstatal, direcționând-o să adopte raționamente identice în speță similară și să instituie standarde noi de conduită pentru subiecții interesați, care vor fi obligatorii pentru părțile în diferend și vor servi în mod cert ca model pentru alți subiecți neimplicați în cauza deferită spre examinare.

Însă, chiar magistrații CIJ au criticat preocuparea acesteia de a contura limitele raționamentelor instanțelor naționale din diferite state, cercetarea formală a actelor jurisdicționale

conflictuale adoptate de către curțile interne, prin interpretarea abstractă și aplicarea în vacuum a regulii imunității jurisdicționale, nefiind cea mai bună metodă de a determina și clarifica cadrul legal în acest domeniu [120, § 27].

Oricum, CIJ a considerat că argumentul coinciderii locului săvârșirii faptei cu limitele teritoriale ale statului-for, astfel fiind aplicabil, cu titlu de excepție, principiul locului comiterii faptei prejudiciabile în exercițiul puterii suverane a statului german și privându-l, în consecință, de dreptul la imunitatea de jurisdicție, urmează a fi respins, dezvoltările actuale ale dreptului internațional cutumiar și, în mod special, practica internă a statelor lumii neautorizând nicio derogare din asemenea motive de la regula imunității jurisdicționale.

Subliniem că, deși argumentul privind locului comiterii faptei prejudiciabile nu a fost considerat a fi unul determinant de către autoritățile italiene [137, p. 97], respingerea acestuia de către CIJ a condiționat în final, în mod cert, reevaluarea practicii judiciare italiene în materie, mai ales cu privire la cauzele în care se estimează competența jurisdicțională bazată pe legătura de cauzalitate între locul comiterii unei fapte prejudiciabile și survenirea consecințelor ei.

Natura actelor care au stat la baza înaintării cererilor în fața curților de justiție italiene

Acest argument a constituit chintesența raționamentului magistraților italieni în cadrul procedurilor interne și a servit pentru conturarea unui teren juridic solid prezentat în fața CIJ de către partea pârâtă în cadrul litigiului internațional în vederea demonstrării corectitudinii și justeței deciziilor adoptate de către tribunalele interne cu privire la toate cauzele soluționate în baza cererilor resortisanților prejudiciați ai Italiei și Greciei.

Este semnificativ faptul că argumentul respectiv a îmbrăcat forma unui motiv generic care înglobează în sine alte trei motive specifice și concrete, precum gravitatea încălcărilor săvârșite, legătura între normele *jus cogens* cu regula imunității jurisdicționale și argumentul „celei din urmă speranțe”.

Gravitatea încălcărilor comise

Partea italiană a pretins că săvârșirea unor acte care constituie grave încălcări ale dreptului internațional al conflictelor armate de către forțele germane ale celui de-al Treilea Reich, fapt recunoscut expres de către partea germană, autorizează privarea absolută sau, cel puțin, restricționarea acordării imunității jurisdicționale pentru statul autor.

În analiza dezvoltată în prim-plan CIJ a evidențiat că condiționarea aplicabilității principiului imunității jurisdicționale în funcție de gravitatea actelor comise în exercițiul puterii suverane a statului prezintă o oarecare problemă logică, însă o simplă negare a imunității jurisdicționale pe motiv că faptele comise de stat angajează o gravitate sporită, în oricare situație nu poate fi admisă [4, § 82].

Analizând practica instanțelor naționale, dar și a instanțelor internaționale ale contenciosului drepturilor omului (Curtea Europeană a Drepturilor Omului), CIJ a conchis că stadiul actual al dezvoltării dreptului internațional convențional nu permite a priva sau restricționa aplicabilitatea principiului imunității de jurisdicție față de un stat pârât în cadrul procedurilor interne ale unui alt stat în baza faptului că actele contestate ale pârâtului constituie încălcări grave ale dreptului internațional public.

Este interesantă o atare concluzie, mai ales în circumstanțele în care partea germană, în cadrul întregii proceduri în fața CIJ, a recunoscut continuu că acțiunile forțelor sale militare de care s-au plâns victimele-resortisanți greci și italieni constituie încălcări grave ale dreptului umanitar și a regulilor recunoscute de purtare a războiului, însă a pretins că natura acțiunilor ilegale săvârșite în exercițiul puterii suverane nu trebuie să influențeze aplicabilitatea regulii imunității.

În acest sens este marcantă opinia disidentă a judecătorului Augusto Cançado Trindade din completul de judecată care a adoptat hotărârea – obiectul investigației teoretice, el subliniind că la cazul din speța deferită spre soluționare nu este corectă estimarea acțiunilor comise de forțele militare germane pe teritoriul italian în timpul celui de al Doilea Război Mondial ca și *acta jure imperii*, acestea după însăși esența lor fiind *delicta imperii*, adică acțiuni ilegale săvârșite de un stat contrare normelor conviețuirii între popoare și ***considerațiilor elementare de umanitate*** [121, § 290].

Astfel, un act atroce care constituie o crimă internațională de o gravitate sporită, angajând răspunderea internațională a statului care l-a comis sau a autorizat comiterea acestuia, nici nu poate fi privit ca o acțiune în exercițiul puterii suverane, fiind o infracțiune a puterii suverane respective, completul de judecată majoritar urmând o cale eronată a modelării problemei juridice soluționate.

Oricum, CIJ a statuat că caracterul de o gravitate sporită a acțiunilor suverane nu constituie motiv suficient pentru a exclude imunitatea de jurisdicție și a aplica excepția de non-imunitate.

Legătura între normele jus cogens și regula imunității jurisdicționale

Curtea onuziană s-a pronunțat și cu privire la argumentul statului pârât pe marginea poziției speciale pe care o ocupă normele cu caracter imperativ ale dreptului internațional public și corelația acestora cu principiul imunității jurisdicționale. Partea italiană a pretins că, dată fiind poziția de superioritate recunoscută normelor *jus cogens* în raport cu oricare altă normă convențională sau cutumiară a dreptului internațional public, în situația când statul german a comis încălcări ale acestor norme în limitele perioadei de război norma cutumiară care consacră principiul imunității de jurisdicție nu este susceptibilă de a fi aplicată.

CIJ a notat că argumentul respectiv se fundamentează pe existența unui oarecare conflict între norma cu caracter imperativ a dreptului internațional și norma cutumiară a imunității

jurisdicționale, conflict care nu este decât aparent, în realitate neexistând nicio contrapunere între normele respective din simpla considerațiune că acestea sunt de specific diferit și vizează chestiuni separate, regula imunității jurisdicționale fiind de natură procedurală aplicabilă la cazul determinării, dacă tribunalele naționale ale unui stat sunt în drept sau nu sunt capabile să-și exercite jurisdicția asupra unui alt stat [4, § 93].

Astfel, forul internațional a stabilit că, în prezența unei încălcări, chiar și grosolane, a unei norme *materiale* cu caracter imperativ a dreptului internațional public, care nu admite nicio derogare, nu se justifică excluderea aplicării normei *procedurale* de origine cutumiară care consacră imunitatea de jurisdicție a unui stat față de tribunalele naționale ale altui stat. CIJ a decis că stabilirea scopurilor și limitelor jurisdicției unui tribunal intern al statului-for nu derogă în nici un fel de la prevederile materiale ale normei imperative, neafectând, deci, aplicabilitatea acesteia din urmă.

În lumina celor enunțate, precum și în urma unei reevaluări a jurisprudenței internaționale și interne în materie, CIJ a hotărât că chiar și în situația când procedurile în fața instanțelor de justiție italiene s-au referit la încălcări grave ale normelor cu caracter imperativ ale dreptului internațional, acest fapt nu a adus atingere aplicabilității la caz a principiului procedural al imunității jurisdicționale a statului, argumentul Guvernului italian în acest sens fiind, de asemenea, respins.

Este marcant că argumentele respective ale raționamentelor magistraților CIJ încă înainte de adoptarea soluției finale pe marginea prezentului litigiu internațional au fost considerate ca fiind insuficiente pentru a justifica aplicabilitatea imunității de jurisdicție, în asemenea circumstanțe aceasta ducând la o veritabilă supremație a impunității statelor vinovate de comiterea actelor prejudiciabile și condamnable la scara globală de către toate popoarele și națiunile din lume [97, p. 907].

Argumentul „celei din urmă speranțe”

Cel din urmă argument expus de partea italiană în cadrul dezbaterilor în fața forului internațional s-a referit la faptul că imunitatea de jurisdicție a Germaniei a fost ridicată din motivul că oricare alte încercări ale numeroaselor victime de a le fi acordate reparații pentru prejudiciul suferit în urma acțiunilor armatelor germane au eșuat, un număr impunător de persoane fizice rămânând astfel în afara oricăror compensații pecuniare la care au dreptul de a pretinde.

CIJ a notat în acest sens multiplele mecanisme adoptate de către statul german în vederea asigurării plății reparațiilor pentru resortisanții italieni care au avut de suferit de pe urma crimelor internaționale de război și împotriva umanității, însă a subliniat că regretă faptul refuzului autorităților federale de a recunoaște dreptul la reparație al persoanelor strămutate și impuse la

muncă silnică din motiv că acestea sunt asimilate celor care au statutul de prizonieri de război, în situația când însăși Germania la etapa relevantă a evenimentelor militare a refuzat să recunoască indivizilor strămutați statutul de prizonieri beligeranți și protecția oferită în limitele acestui statut.

De asemenea, în viziunea magistraților internaționali, chestiunea aplicabilității regulii imunității jurisdicționale urmează a fi separată de cea a responsabilității statului, în virtutea normelor de drept internațional de a repara daunele cauzate de acțiunile sale, oricare ar fi natura acestora.

CIJ s-a pronunțat și asupra faptului că, dacă o asemenea excepție de la aplicabilitatea principiului imunității de jurisdicție ar fi operantă, ea ar aduce atingere neconformă raporturilor cu caracter politic între state în vederea atingerii unui acord pentru soluționarea problematicei achitării reparațiilor persoanelor prejudiciate, nefiind admisibilă ideea conform căreia instanțele de judecată ale unuia dintre state ar fi pe poziția să se pronunțe asupra adecvării și corectitudinii acordului atins sau urmat a fi atins.

Deci, argumentul respectiv expus de către statul italian, de asemenea, a fost respins, ca fiind neîntemeiat în circumstanțele cauzei.

Deși în cadrul procedurilor în fața CIJ Italia s-a referit nu doar la pertinența și relevanța fiecărui argument expus, dar a invocat și semnificația combinată a argumentelor prezentate, considerând că aceasta, de asemenea, poate justifica ridicarea imunității statului german în cadrul litigiilor interne, în circumstanțele când CIJ a respins fiecare argument în parte a fost logică și respingerea alegatei influențe combinate a motivelor date de către instanțele italiene.

Astfel, cu votul majorității magistraților internaționali, Curtea onuziană a recunoscut că Italia a încălcat obligațiunea sa de a respecta principiul imunității de jurisdicție de care beneficiază Republica Federală Germană, în virtutea dreptului internațional public, prin examinarea cererilor de acordare a reparațiilor resortisanților italieni, prin adoptarea măsurilor de siguranță cu aplicarea interdicției pe proprietatea imobiliară a statului german amplasată pe teritoriul italian (Villa Vigoni) și prin eliberarea titlului executoriu (*exequatur*) în baza hotărârii Tribunalului grec prin care Germania a fost obligată să plătească reparații pecuniare în favoarea victimelor masacrului de la Distomo și succesorilor acestora.

Disputa respectivă soluționată de către Curtea Internațională de Justiție a ridicat chestiuni specifice cu privire la poziția statelor în relațiile internaționale, în mod special vizând problematica imunității jurisdicționale a unui stat în fața tribunalelor unui alt stat-subiect plenipotențiar în cadrul relațiilor de pe arena internațională contemporană. Urmează să evidențiem unele caractere distincte ale hotărârii CIJ pronunțate, condiționate de circumstanțele irepetabile în care este plasat cadrul nemijlocit al speței soluționate.

În prim-plan, nu putem trece cu vederea faptul contextului politic existent la momentul săvârșirii actelor condamnabile cauzatoare de daune, compensarea cărora a fost solicitată de către resortisanții italieni și greci. Faptele imputabile statului german au fost comise în perioada celui de al Doilea Război Mondial pe teatrul activ al operațiunilor beligerante și în cadrul celui mai devastator și sângeros război cunoscut de umanitate, însă cu cinci decenii înainte de înaintarea nemijlocită a solicitărilor victimelor de a le fi reparate prejudiciile.

În pofida faptului imprescriptibilității crimelor contra umanității și a celor de război și a caracterului vădit ilegal al acțiunilor întreprinse de către armatele germane, CIJ a fost în situația foarte dificilă să se pronunțe asupra deciziei instanțelor de jurisdicție italiene de a ridica regula imunității de jurisdicție recunoscută Germaniei, în virtutea normelor cutumiare ale dreptului internațional public în plin secol XXI, când atrocitățile comise în perioada 1939-1945 mai sunt încă vii în conștiința generațiilor prezente, dar fiind scursă o perioadă considerabilă de timp de la comiterea actelor respective.

Oricum, fundamentul raționamentelor forului internațional permanent s-a referit la evaluarea pretensei legături de cauzalitate între normele cu caracter imperativ ale dreptului internațional public, care, la cazul diferendului juridic, sunt cele de domeniul dreptului internațional umanitar și a dreptului conflictelor armate, și norma cutumiară a imunității de jurisdicție a statelor, fundamentată în baza principiului egalității suverane a statelor lumii, care, la rândul său, de asemenea, constituie o normă *jus cogens*.

CIJ a ajuns la concluzia că la caz nu se poate trasa o legătură de cauzalitate între normele *jus cogens* încălcate și principiul cutumiar al imunității de jurisdicție, deoarece aceste două categorii juridice angajează esențe diferite – cea de substanță și cea de procedură, respectiv, determinarea competenței jurisdicționale a tribunalelor unui stat asupra unui alt stat, neinterferându-se în nici un mod cu aplicabilitatea la cazul litigiului a normelor materiale *jus cogens*.

Din perspectiva prezentului demers științific, nu putem fi completamente de acord cu logica juridică dezvoltată de CIJ, cel puțin din motivul că, în rezultat, la stabilirea competenței de jurisdicție a instanței de judecată dintr-un stat asupra unui alt stat reclamat, întotdeauna aplicarea imunității de jurisdicție, care, de altfel, urmează a fi *ex officio* și automată, va avea ca efect nesoluționarea plângerii în fond și, respectiv, va duce la inaplicabilitatea practică a normelor imperative ale dreptului internațional, dacă ele sunt alegate ca fiind încălcate.

Adică, deși în plan teoretic aplicarea imunității de jurisdicție nu aduce atingere operării normelor *jus cogens*, în plan practic ele nu vor fi niciodată abordate de către instanță, din simplul motiv că aceasta își va stabili incompetența de a soluționa cauza deferită spre examinare.

Nu putem să nu accentuăm faptul că hotărârea respectivă pronunțată de CIJ, deși, în sens formal, nu constituie izvor al dreptului internațional public, fiind înzestrată cu puterea lucrului judecat (*res judicata*) doar cu referire la părțile în litigiu și doar în limitele problemei juridice soluționate, în plan practic, fără îndoială, este deja tratată ca și model pertinent pentru alte jurisdicții internaționale și mai cu seamă, naționale, în evaluarea aplicabilității în practica lor a imunității de jurisdicție.

Însă nu putem nici să nu acordăm o atenție cuvenită opiniilor juriștilor teoreticieni și de carieră că supremația normelor *jus cogens* pe care acestea o dețin asupra oricăror altor norme de origine cutumiară sau convențională implică și supremația asupra normelor cu caracter procedural, precum este principiul imunității de jurisdicție.

3.2. Imunitatea de jurisdicție prin prisma jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului

Imunitatea de jurisdicție și-a găsit reflectare nu doar în jurisprudența degajată de forul contenciosului interstatal general, diferite implicații ale acesteia au fost analizate și de magistrații principalului for al contenciosului european al drepturilor omului, supranumit „Bastionul drepturilor omului în Europa” [113, p. 38]. Prima speță în care Curtea de la Strasbourg s-a pronunțat asupra principiului supus prezentei investigații științifice este *Fogarty c. Regatul Unit* din 2001 [31]. Faptele cauzei s-au referit la *raporturile de muncă* ale unei resortisante irlandeze, dna Fogarty, angajată în calitate de asistent administrativ la Ambasada Statelor Unite ale Americii la Londra, ulterior eliberată din serviciu. În urma concedierii sale, reclamanta a depus cerere de chemare în judecată împotriva Guvernului Statelor Unite la Tribunalul britanic, susținând că demiterea a fost rezultatul unei discriminări și hărțuiri sexuale. Esențial este faptul că Guvernul Statelor Unite nu a solicitat aplicarea imunității la nici un stadiu al acestei proceduri. La 13 mai 1996 tribunalul a dat câștig de cauză reclamantei, fiind convenită între părți și o despăgubire compensatorie în mărime de 12.000 lire sterline.

Totodată, pe parcursul examinării cauzei, reclamanta a aplicat și a fost angajată în funcția de asistent administrativ în cadrul aceleiași ambasade, pe o durată determinată de 12 luni, până în iunie 1996. Obținând câștig de cauză în proces și fiind la finele contractului său secund cu termen, ea a solicitat să fie angajată pentru una din funcțiile vacante existente în cadrul ambasadei, însă fără succes. La 15 septembrie 1996, dna Fogarty a înaintat o acțiune nouă, pretinzând că refuzul ambasadei de a o reangaja a fost din cauza litigiului anterior și ale plângerilor sale privind

discriminarea și hărțuirea sexuale și, în esență, a constituit o nouă victimizare și discriminare în sensul Legii Regatului Unit privind discriminarea sexuală din 1975 [143].

În cadrul noului proces, reprezentanții Guvernului SUA au notificat tribunalul asupra intenției de a invoca imunitatea de jurisdicție în temeiul Legii asupra imunității statului din 1978. Scrisoarea conținea anexată o declarație a primului Secretar al Ambasadei SUA, în care se menționa că fiecare dintre posturile solicitate de reclamantă fac parte din personalul administrativ și tehnic al ambasadei și, prin urmare, se încadrează în sfera imunității reglementate de Legea din 1978 [144]. Tribunalul a admis excepția invocată de Guvernul Federal și a considerat că situația se încadra în limitele Legii asupra imunității statului, iar, în consecință, cererea reclamantei a fost respinsă pe motiv de lipsă de competență jurisdicțională, fără a fi examinată în fond.

Nefiind de acord cu o asemenea soluție, dna Fogarty a înaintat o plângere Curții Europene a Drepturilor Omului în care a pretins încălcarea articolelor 6 (dreptul la un proces echitabil) și 14 (interzicerea discriminării) din CEDO.

Pronunțându-se în speță, Curtea a constatat că imunitatea suverană este o noțiune de drept internațional, dezvoltată din principiul *par in parem non habet imperium*, în virtutea căruia un stat nu va fi supus jurisdicției unui alt stat și a considerat că acordarea imunității suverane unui stat străin în procedurile civile urmărește scopul legitim de a respecta dreptul internațional, de a promova *comitas gentium* și bunele relații între state prin respectarea suveranității unui alt stat. Curtea a reamintit că CEDO trebuie interpretată în lumina normelor prevăzute în Convenția de la Viena din 23 mai 1969 cu privire la dreptul tratatelor și că art. 31 alineatul (3) litera (c) din acest tratat stabilește că trebuie luată în considerare „orice regulă pertinentă de drept internațional aplicabilă relațiilor dintre părți” [71]. Convenția, inclusiv art. 6, nu poate fi interpretată în vid. Trebuie să se țină cont de caracterul special al Convenției ca tratat privind drepturile omului și să se ia în considerare normele relevante ale dreptului internațional. Convenția ar trebui, în măsura posibilului, să fie interpretată în armonie cu celelalte norme de drept internațional din care face parte, inclusiv referitoare la acordarea imunității unui stat. Astfel, măsurile luate de o parte contractantă, care reflectă normele general recunoscute ale dreptului internațional public privind imunitatea acordată unui stat străin, nu pot fi, în principiu, considerate ca impunând o restricție disproporționată asupra dreptului de acces la instanță, așa cum este prevăzut la art. 6 § 1 din CEDO.

Merită atenție că Curtea a remarcat caracterul raporturilor în speță, invocând că procedurile pe care reclamanta dorea să le inițieze nu au vizat drepturile contractuale ale unui angajat curent al ambasadei, dar s-au referit la pretinsa discriminare în procesul de recrutare. Întrebările referitoare la recrutarea personalului în misiuni și ambasade pot, prin însăși natura lor, să implice chestiuni sensibile și confidențiale, legate, printre altele, de politica diplomatică și organizatorică

a unui stat străin. În aceste condiții, prin recunoașterea imunității Statelor Unite în prezenta cauză în temeiul dispozițiilor Legii din 1978, Regatul Unit nu a depășit marja de apreciere acordată statelor în limitarea accesului la justiție, astfel nu poate fi constatată o încălcare a art. 6 § 1.

În ceea ce privește art. 14, în coroborare cu art. 6 § 1, s-a afirmat că imunitatea acordată SUA se aplică în raport cu toate litigiile legate de angajare, indiferent de obiectul lor și de criteriile precum: sex, naționalitate, locul de reședință sau alte atribute ale reclamantei. Prin urmare, nu se poate spune că ea a fost tratată în mod diferit de orice altă persoană care dorea să inițieze un litigiu de muncă împotriva ambasadei sau că restricția privind dreptul său de acces la justiție era discriminatorie. Astfel, nu a existat vreo încălcare a acestor două articole privite în coroborare.

O abordare similară a fost dezvoltată de forul european într-o altă hotărâre pronunțată în aceeași zi – speța *Al-Adsani c. Regatului Unit* [21], care, de asemenea, a scos în vizor problematica imunității de jurisdicție. Faptele speței s-au referit la *solicitarea de daune compensatorii* pentru pretinse acte de tortură suferite pe teritoriul Kuweitului, urmare a conflictului cu un oficial arab de rang înalt (șeic Al-Saud Al-Sabah), deplânse de pilotul vaselor aeriene care deținea dubla cetățenie – a Regatului Unit și a Kuweitului. În fața instanței britanice reclamantul, care a depus cerere de chemare în judecată împotriva șeicului kuweitian și a statului Kuwait, cerând despăgubiri pentru vătămarea sănătății sale fizice și psihice provocate de tortură și pentru amenințările la adresa vieții și bunăstării după reîntoarcerea în Regatul Unit, a obținut o hotărâre *in absentia* doar împotriva șeicului, fiind autorizată intentarea unui proces civil împotriva persoanei individuale, dar nu și împotriva statului Kuwait, care beneficiază de imunitate de jurisdicție, în virtutea Legii asupra imunității statului.

În cererea sa către instanța europeană reclamantul a pretins că Regatul Unit nu i-a asigurat dreptul garantat de art. 3 (interzicerea torturii), coroborat cu articolele 1 (obligația de a respecta drepturile omului) și 13 (dreptul la un remediu efectiv) din Convenție.

Stabilind raționamentul, a fost notat, cu titlu de principiu, că statele trebuie să ia anumite măsuri pentru a se asigura că persoanele aflate în jurisdicția lor nu sunt supuse torturii sau tratamentelor ori pedepselor inumane sau degradante. Potrivit jurisprudenței de referință a instanței europene, art. 13, coroborat cu art. 3, impune statelor obligația de a efectua o investigație amănunțită și eficientă a incidentelor de tortură, iar atunci când o persoană înaintează pretenția că a fost maltrată de polițiști sau alți agenți ai statului în încălcarea art. 3, această dispoziție, coroborată cu obligația generală a statelor, conform art. 1, de a „recunoaște oricărei persoane aflate sub jurisdicția lor drepturile și libertățile definite în ... prezenta Convenție”, impune, implicit, că ar trebui să existe o anchetă oficială efectivă. Cu toate acestea, în fiecare caz, obligația statului se aplică numai în legătură cu maltratarea presupusă *a fi comisă în jurisdicția sa* [21, § 38].

În prezenta cauză, reclamantul nu a susținut că presupusa tortură ar fi avut loc în jurisdicția Regatului Unit sau că autoritățile britanice ar fi avut legături cu incidentele deplânse. În aceste condiții, nu se poate constata că partea contractantă are datoria să asigure un remediu civil în ceea ce privește tortura presupusă a fi efectuată de autoritățile din Kuwait. Astfel, Curtea a hotărât că situația din speță nu relevă o încălcare a art. 3 CEDO.

Suplimentar, reclamantul a pretins că i s-a refuzat accesul la o instanță în vederea soluționării cererii sale împotriva statului Kuwait și că aceasta a constituit o încălcare a art. 6 § 1 al Convenției. Curtea, amintind despre originile imunității de jurisdicție dezvoltate din principiul latin *par in parem non habet imperium* și imposibilitatea interpretării „în vid” a Convenției, remarcând recunoașterea tot mai accentuată a importanței primordiale a interzicerii torturii, totuși, nu a considerat că în dreptul internațional contemporan ar exista opinia precum că statele nu beneficiază de privilegiul imunității în ceea ce privește cererile privind despăgubiri pentru presupusa tortură comisă în afara statului-for. Legea din 1978 [144], care acordă imunitate statelor în ceea ce privește cererile de vătămare corporală, cu excepția cazului în care prejudiciul a fost cauzat în Regatul Unit, nu este incompatibilă cu acele limitări acceptate în general de către comunitatea națiunilor ca parte a doctrinei imunității unui stat străin. În aceste condiții, aplicarea de către instanțele engleze a dispozițiilor Legii asupra imunității statului din 1978 și admiterea cererii Kuwaitului nu poate fi considerată o limitare nejustificată a accesului reclamantului la o instanță, precum este prevăzut în art. 6 § 1 din CEDO.

Pe acest teren, sunt esențiale concluziile forului european privind corelarea dreptului ce rezultă din art. 3 CEDO în contextul recunoașterii internaționale a interzicerii torturii, privilegiului cutumiar și, mai recent, convențional al statelor lumii la imunitate în ceea ce privește cererile privind despăgubiri pentru presupusa tortură comisă în afara jurisdicției lor, dar și a practicii aplicării principiului imunității din perspectiva limitării justificate a dreptului la un proces echitabil ce reiese din textul art. 6 din Convenție.

Relevant este faptul că hotărârea în cauză a fost pronunțată cu votul majorității calificate – nouă voturi la opt – în ceea ce privește neîncălcarea art. 6 din Convenție, iar judecătorul Ferrari Bravo, membru al completului de judecată, și-a început opinia disidentă cu exclamația „What a pity!” („Ce regret!”), *Curtea omițând ocazia de aur să pronunțe o condamnare clară și puternică a tuturor actelor de tortură* [21].

Nu putem trece cu vederea nici criticile aduse Curții de la Strasbourg pentru această soluție din partea juriștilor de carieră și doctinarilor care, totuși, în mare parte, au recunoscut că practica poate fi schimbată în continuare, racordându-se la cerințele dreptului internațional contemporan [96, p. 127].

În a treia hotărâre dată în aceeași zi – 21 noiembrie 2001, în care au fost puse în balanță imunitatea de jurisdicție și drepturile fundamentale ale omului – *McElhinney c. Irlandei* [42] – forul european a concluzionat într-o manieră similară asupra neîncălării CEDO.

Astfel, reclamantul, de profesie ofițer de poliție, nefiind în exercițiu, a condus accidental mașina în bariera de control, traversând frontiera din ținutul Derry și trecând din Irlanda de Nord (Regatul Unit) în Irlanda (Republica Irlanda), lovind un soldat britanic înarmat care, ulterior, îi aplicase violență. Reclamantul a fost arestat în urma unei suspiciuni că conducea mașina după consumul excesiv de alcool, însă a refuzat să se conformeze cerințelor de a furniza probe pentru expertizare. Mai apoi, el a fost condamnat în Irlanda pentru refuzul de a furniza probe.

Reclamantul a pretins că se teme pentru viața sa și că a suferit un șoc post-traumatic sever ca urmare a incidentului produs, înaintând o acțiune în instanța irlandeză împotriva soldatului și a Secretarului Britanic de Stat pentru Irlanda de Nord. El a solicitat *despăgubiri*, inclusiv daune pentru că soldatul britanic l-a atacat pe nedrept.

Avocații Guvernului Regatului Unit au afirmat, drept răspuns la alegațiile lui McElhinney, că Secretarul de Stat pentru Irlanda de Nord nu poartă nicio răspundere pentru acțiunile soldatului în forțele armate britanice aflat sub autoritatea Secretarului de Stat pentru Apărare în Regatul Unit și, prin urmare, Secretarul de Stat pentru Irlanda de Nord nu este pârâtul corespunzător în acest proces. Mai mult, în orice eventualitate, pârâții sunt scutiți de jurisdicția instanțelor irlandeze potrivit doctrinei imunității unui stat străin. Reclamantul a înlocuit pe cel de-al doilea pârât cu Secretarul de Stat pentru Apărare. Secretarul de Stat, invocând imunitatea de jurisdicție, a solicitat respingerea cererii de chemare în judecată. Această solicitare a fost admisă de instanța de judecată pe motiv că reclamantul nu beneficia de dreptul de a introduce o acțiune în instanțele irlandeze împotriva unui membru al unui guvern suveran străin. Reclamantul a atacat decizia în instanța supremă, invocând mai multe argumente în susținerea recursului său. În primul rând, a pretins că doctrina imunității suverane nu se aplică cererilor de despăgubire pentru prejudiciul cauzat prin delikte care au loc în jurisdicția statului-for. În al doilea rând, a susținut că ar trebui să se aplice principiul reciprocității, ca instanța irlandeză să nu acorde imunitate Regatului Unit în circumstanțe în care instanțele britanice, aplicând Legea asupra imunității statului din 1978 și excepțiile prevăzute de acest act normativ [144], nu ar acorda imunitate Irlandei. În al treilea rând, el a susținut că în cauza sa doctrina imunității unui stat străin nu ar trebui aplicată, întrucât s-a pretins o încălcare a dreptului la integritate corporală protejat prin Constituție. Totodată, drept jurisprudență relevantă în recurs a fost citată hotărârea Curții Supreme din Canada într-o cauză din 1992.

Curtea Supremă a Irlandei a respins recursul reclamantului. Instanța a considerat că hotărârea invocată cu titlu de precedent judiciar se referea la relațiile comerciale desfășurate de guvernul străin și deplânse în fața jurisdicțiilor Canadei. Faptele invocate de reclamant nu s-au referit la nicio activitate comercială și nu s-a stabilit că, ca principiu al dreptului internațional public, imunitatea nu mai este aplicată în cazul vătămarilor corporale cauzate de fapta ilicită a unui funcționar sau agent al statului străin acționând în sfera activității suverane. Alte argumente, de asemenea, au fost respinse, ca neîntemeiate.

Ținând cont de circumstanțele particulare ale cauzei, în fața Curții Europene a Drepturilor Omului, reclamantul s-a plâns că, prin recunoașterea imunității Regatului Unit, instanțele irlandeze i-au încălcat dreptul de acces la justiție, invocând art. 6 § 1 al Convenției.

Examinând scopul legitim al limitării dreptului la un proces echitabil, Curtea a notat că imunitatea statului străin reprezintă un principiu al dreptului internațional public, în virtutea căruia un stat nu va fi supus jurisdicției unui alt stat. Acordarea imunității unui stat străin în procedurile civile urmărește scopul legitim de a respecta dreptul internațional, iar măsurile care reflectă normele general recunoscute ale dreptului internațional public privind imunitatea de jurisdicție nu pot fi, în principiu, considerate ca impunând o restricție disproporționată asupra dreptului de acces la un tribunal, astfel cum este prevăzut la art. 6 § 1.

Mai mult, Curtea a notat că, în circumstanțele din prezenta cauză, reclamantul ar fi putut introduce o acțiune în Irlanda de Nord împotriva Secretarului de Stat pentru Apărare al Regatului Unit și a observat, de asemenea, că în corespondența inițială dintre consilierii reclamantului și cei ai Regatului Unit în cadrul procedurii interne (irlandeze), reprezentanții guvernului au recunoscut că nu există nicio piedică pentru a înainta o acțiune în Irlanda de Nord, iar avocații reclamantului au răspuns că preferă să inițieze acțiunea în Republica Irlanda. Aceștia nu au făcut referire la vreo procedură specială sau alt obstacol care nu ar permite înaintarea unei acțiuni în Irlanda de Nord. În aceste condiții nu se poate concluziona că deciziile instanțelor irlandeze care au admis cererea Regatului Unit și i-au recunoscut imunitatea de jurisdicție depășesc marja de apreciere acordată statelor în ceea ce privește limitarea dreptului garantat de art. 6 § 1 [42, § 40].

Prezenta speță este interesantă nu doar din perspectiva aplicării imunității de jurisdicție, în special, sub aspectul că faptele deplânse (delictele) au fost comise pe teritoriul statului-for, dar și a soluției pronunțate de instanțele irlandeze, având în vedere aspectele tensionate existente între relațiile oficialelor Londra și Dublin din cauza zonei disputate a Irlandei de Nord. Semnificativ este faptul că, în pofida acestor aspecte politic problematice, principiu imunității de jurisdicție a fost aplicat de către instanțele din Republica Irlanda în privința Coroanei Britanice, deși

reclamantul a invocat că, în virtutea Legii Regatului Unit asupra imunității statului din 1978, instanțele engleze, în condițiile speței, nu i-ar fi acordat imunitate Irlandei.

Cauzele respective, hotărârile cărora au fost pronunțate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului merită atenție deosebită din următoarele considerente:

1. Au fost reiterate prevederile din dreptul tratatelor ce au format contextul pentru aplicarea Convenției, care a fost privită drept parte integrantă a dreptului internațional public ce nu poate fi interpretată „în vid”.
2. S-au recunoscut de către o jurisdicție internațională caracterelor cutumiar și universal al imunității de jurisdicție a unui stat.
3. S-a accentuat scopul imunității de jurisdicție a statelor ca fiind respectarea dreptului internațional, promovarea *comitas gentium* și a bunelor relații între state, respectarea suveranității unui alt stat.
4. S-a analizat specificul relațiilor în privința cărora imunitatea de jurisdicție a fost aplicată la nivel național, făcându-se distincția între relațiile de muncă deja existente (angajat curent al ambasadei) și relațiile de muncă planificate (procesul de recrutare a personalului ambasadei, condițiile și exigențele în acest sens).
5. A fost consolidat principiul potrivit căruia statul este obligat să desfășoare o anchetă efectivă a plângerilor cu privire la încălcarea art. 3 CEDO doar cu privire la faptele comise în jurisdicția sa, nu și în alte state, chiar dacă reclamantul este cetățeanul acestui stat.
6. S-a stabilit că, chiar și în cazul cererilor privind încălcarea art. 3 CEDO, care nu admite nicio derogare și are un caracter absolut, imunitatea de jurisdicție a statului străin este aplicabilă.
7. La examinarea cererilor privind încălcarea drepturilor fundamentale, urmare a aplicării imunității de jurisdicție față de un stat străin, se va ține cont, în funcție de circumstanțe, și de principiul proporționalității, inclusiv prin evaluarea faptului dacă reclamantul beneficiază de alte opțiuni de a-și proteja drepturile eventual violate (înaintarea cererii împotriva unui alt pârât, sesizarea instanțelor dintr-un alt stat).

Analizând practica ulterioară a Curții Europene a Drepturilor Omului, menționăm speța ***Kalogeropoulou și alții c. Greciei și Germaniei*** [40], care a fost predecesoarea cauzei analizate supra în fața CIJ *Germania c. Italiei* și s-a referit la *solicitarea despăgubirilor* în fața Tribunalului grec din Livadia pentru acțiunile naziștilor. Magistrații CtEDO s-au pronunțat asupra plângerii pe terenul art. 6 § 1 și art. 1 Protocol nr. 1 la Convenție privind refuzul de a executa hotărârea

respectivei instanțe grecești prin a aplica sechestrul pe anumite bunuri aparținând Germaniei și situate în Grecia, și au conchis finalmente că plângerea este inadmisibilă.

Pe terenul dreptului la un proces echitabil, s-a specificat că aplicarea imunității de jurisdicție a fost conformă CEDO și nu a fost disproporționată. Or, Convenția ar trebui interpretată în armonie cu celelalte norme de drept internațional din care face parte, inclusiv referitoare la acordarea imunității unui stat străin. Mai mult, deși instanțele elene au obligat Germania să plătească reclamanților despăgubiri, acest fapt nu impunea statul elen să se asigure că ei își pot recupera efectiv datoria prin intermediul procedurii de executare în Grecia.

În ceea ce privește proporționalitatea ingerinței în dreptul la respectarea bunurilor, s-a subliniat că Guvernul elen nu ar putea fi obligat să suprascrie imunitatea statului străin împotriva voinței sale și să compromită bunele relații internaționale pentru a permite reclamanților să execute o hotărâre judecătorească pronunțată în cadrul unui proces civil în care au avut câștig de cauză. De asemenea, ei trebuia să fi știut că, fără acordul prealabil al ministrului justiției, cererea lor privind aplicarea sechestrului nu avea sorți de izbândă, conform legislației în vigoare. În sfârșit, reclamanții nu și-au pierdut creanța datorată de statul german, ei putând să o revendice mai târziu, într-un moment mai potrivit sau într-o altă țară, cum ar fi Germania. Referitor la capătul de cerere împotriva Germaniei, având în vedere refuzul ministrului elen de a executa hotărârea judecătorească, responsabilitatea statutului german nu putea fi angajată.

Urmează a fi trecută în revistă și soluția dată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului în speța *Manoilescu și Dobrescu c. României și Rusiei* [41], ale cărei circumstanțe de fapt au fost inedite. Astfel, reclamanții au fost descendenții lui A.D., care încă în 1929 a procurat un lot de teren din suburbia Bucureștiului (Snagov) și a edificat un imobil, ulterior rechiziționat în cadrul celui de al Doilea Război Mondial și transmis Misiunii aliate de control a URSS dislocată pe teritoriul României, iar în perioada postbelică – Ambasadei URSS la București în urma schimbului de proprietăți între oficialele București și Moscova. În anul 1995 a fost adoptată Legea nr. 112 privind reglementarea situației juridice a unor imobile cu destinația de locuințe, trecute în proprietatea statului (denumită și Legea caselor naționalizate) [91], în temeiul căreia reclamanții au solicitat Comisiei administrative formate în cadrul administrației publice locale restituirea în natură a imobilului (construcție și teren aferent), cererea fiind admisă. Hotărârea în cauză a comisiei administrative a fost atacată în instanță pe cale extraordinară de către o companie de stat, pretențiile fiind respinse printr-o hotărâre judecătorească din 12 ianuarie 1998, care a rămas definitivă prin neatacare.

Ulterior, a urmat o rundă de *tentative de executare a deciziei cu privire la retrocedarea imobilului*, îngreunată de faptul că acesta a fost încontinuu utilizat de către Ambasada Federației

Ruse la București. Instanțele judiciare, pronunțându-se asupra pretențiilor reclamanților cu privire la obligarea autorităților municipale să execute decizia administrativă, au concluzionat că imobilul disputat se află în proprietatea Federației Ruse, ca succesoare de drept a URSS, iar faptul că acesta ar fi fost rechiziționat și naționalizat ilegal nu afectează drepturile actualului proprietar. Executarea deciziei administrative ar însemna încălcarea imunității de care se bucură Misiunea diplomatică a Federației Ruse în România, subminând astfel în mod direct interesele fundamentale ale statului rus. Mai mult, imunitatea de executare este un principiu recunoscut în dreptul internațional, teoria dreptului și practica judiciară.

În fața forului european reclamanții au pretins încălcarea art. 6 și a art. 1 Protocol nr. 1 la CEDO prin imposibilitatea de a obține executarea deciziei comisiei administrative cu privire la retrocedarea imobilului.

Dezvoltând raționamentul final, Curtea de la Strasbourg a subliniat opinia reclamanților că dreptul lor individual la executarea unei decizii interne a fost de o importanță atât de mare încât să prevaleze asupra principiilor dreptului internațional, inclusiv asupra imunității unui stat străin. Curtea însă nu a fost convinsă de acest argument, reiterând faptul că CEDO trebuie interpretată în lumina normelor stabilite în Convenția de la Viena din 23 mai 1969 cu privire la dreptul tratatelor [71]. De asemenea, trebuie să se țină cont de caracterul special al Convenției, ca tratat al drepturilor omului, și de normele relevante ale dreptului internațional. Convenția ar trebui interpretată în armonie cu celelalte norme de drept internațional din care face parte, inclusiv cu cele referitoare la recunoașterea imunității statului străin.

Deși autoritățile naționale nu s-au bazat, în general, pe imunitatea statului străin pentru a justifica deciziile judecătorești adoptate sau lipsa de acțiune a organelor administrative, din hotărârile instanțelor românești și din argumentele răspunsului prezentate de autoritățile administrative împuternicite să execute decizia în favoarea reclamanților se concluzionează că neexecutarea deciziei rezultă din dorința de a nu aduce atingere drepturilor de care dispune Federația Rusă asupra proprietății în cauză. Acest lucru a reprezentat, fără îndoială, o recunoaștere, deși oarecum tacită, a principiului imunității statului străin pe teritoriul României [41, § 71-72].

Mai mult, trebuie remarcat faptul că toate instrumentele juridice internaționale care reglementează imunitatea unui stat stabilesc principiul general potrivit căruia, sub rezerva unor excepții strict delimitate, statele străine beneficiază de imunitate de executare pe teritoriul statului tribunalelor. Protecția acordată astfel statelor străine este sporită în ceea ce privește bunurile care aparțin misiunilor lor diplomatice și consulare amplasate în statul-for. Art. 22 din Convenția de la Viena cu privire la relațiile diplomatice din 18 aprilie 1961 [72] garantează inviolabilitatea premiselor misiunilor diplomatice prin interzicerea agenților statului acreditat de a avea acces în

ele, decât cu consimțământul șefului Misiunii, și prin obligarea statului acreditat de a lua toate măsurile potrivite pentru a împiedica invadarea sau deteriorarea localurilor Misiunii, tulburarea liniștii Misiunii sau micșorarea demnității acesteia.

Niciuna din dovezile în fața Curții nu a sugerat că statul străin, și anume Federația Rusă, nu a folosit proprietatea în cauză în conformitate cu puterea sa suverană (*acta jure imperii*) sau că a acceptat în mod expres aplicarea măsurilor de constrângere, cum ar fi sechestrarea sau arestarea de bunuri – circumstanțe care ar justifica la caz neacordarea imunității de executare.

Referitor la argumentul reclamanților potrivit căruia proprietatea în litigiu a fost transferată ilegal Federației Ruse și, prin urmare, ambasadei sale în România, s-a menționat că în dispozițiile relevante ale dreptului internațional asupra imunității statului străin nu se face nicio distincție în ceea ce privește mijloacele, dacă acestea sunt legale sau nu, prin care proprietatea în statul-for destinată utilizării ca sediu al Misiunii a trecut în proprietatea celui alt stat. Este suficient ca proprietatea să fie „folosită în scopul Misiunii” statului străin pentru a se aplica principiile relevante, o condiție îndeplinită în cazul de față, imobilul fiind utilizat de funcționari ai Ambasadei Federației Ruse în România. În plus, și instanțele naționale au ajuns la concluzia că Federația Rusă a beneficiat de dreptul la proprietate asupra clădirii, fără a considera că acest titlu a fost obținut în mod ilegal.

Drept consecință, având în vedere normele de drept internațional pertinente, Guvernului român nu i se poate cere, împotriva voinței, să suprascrîie imunitatea statului străin, care este menită să asigure funcționarea optimă a misiunilor diplomatice (*ne impediatur legatio*) și, în general, să promoveze *comitas gentium* și bunele relații dintre statele suverane. Acest lucru este valabil, cel puțin în ceea ce privește stadiul actual al dreptului internațional public, dar nu împiedică dezvoltarea în viitor a dreptului internațional cutumiar sau a dreptului tratatelor.

Deci, nici deciziile prin care instanțele naționale au refuzat să oblige autoritățile administrative să ia măsuri referitor la imobilul ocupat de Ambasada Federației Ruse în România și nici faptul că autoritățile administrative nu au executat acțiunea în sensul solicitat de petiționari nu pot fi considerate restricții nejustificate în dreptul reclamanților de acces la instanță, cererea în fața CtEDO fiind inadmisibilă, ca nefondată.

Referitor la plângerea reclamanților pe terenul dreptului la proprietate, Curtea a menționat că nu are nicio îndoială, având în vedere circumstanțele cauzei, că omisiunea autorităților competente ale statului român de a lua măsuri de executare a fost „în interesul public”, având în vedere necesitatea de a evita perturbarea relațiilor dintre state, precum și împiedicarea bunei funcționări a Misiunii diplomatice. Mai mult, Federația Rusă a notificat statul român, prin intermediul Ministerului Afacerilor Externe al României, că are dreptul real la clădirea în cauză.

Deși se poate accepta că neexecutarea în decursul mai multor ani a deciziei administrative finale în favoarea reclamanților ar fi trebuit să le provoace un sentiment de nedreptate și de frustrare, ei, totuși, nu și-au pierdut pretenția față de statul român. În aceste condiții, situația în care autoritățile române au omis să ia măsuri pentru a restabili în fapt dreptul de proprietate al reclamanților asupra imobilului în litigiu din motive de interes public legate direct de respectarea imunității statului străin, consacrat la scară universală atât prin convenții, cât și în dreptul internațional cutumiar, nu a adus atingere echilibrului necesar între protecția dreptului individului la proprietate și cerințele de interes general [41, § 94-97].

În ceea ce privește plângerea împotriva Federației Ruse, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a stabilit că reclamanții nu se aflau sub jurisdicția acestui stat.

Această cauză este relevantă din mai multe considerente:

1. În primul rând, aici se intercalează trei categorii de imunitate – imunitatea de jurisdicție a statului străin, imunitatea de executare a statului străin și imunitatea Misiunii diplomatice unui stat acreditată în străinătate – analizate într-un mod unitar la stabilirea soluției finale.
2. În al doilea rând, pentru prima dată o jurisdicție internațională menționează despre „recunoașterea tacită” a imunității statului străin de către instanțele judecătorești ale statului acreditar.
3. În al treilea rând, se subliniază irelevanța mijloacelor (legale sau ilegale) prin care statul străin a obținut dreptul de proprietate asupra bunurilor imobile disputate și în privința revendicării cărora beneficiază de imunitate în fața instituțiilor statului unde acestea sunt amplasate.

În cauza ulterioară, de referință, *Cudak c. Lituaniei* [27], Marea Cameră a Curții Europene a Drepturilor Omului a conchis asupra încălcării drepturilor garantate de Convenție, în pofida invocării imunității de jurisdicție a statului străin. De fapt, reclamanta a fost angajată Ambasadei Republicii Polone la Vilnius, în funcție tehnică de secretar și operator. În 1999 ea a adresat Ombudsmanului pentru egalitate al Lituaniei o plângere, invocând hărțuirea sexuală de către unul dintre colegii săi de sex masculin, membru al corpului diplomatic. În rezultatul anchetei, Ombudsmanul a stabilit că reclamanta a fost, într-adevăr, victimă a hărțuirii sexuale. Urmare a evenimentelor respective, ei i s-a refuzat accesul în sediul ambasadei și ea a fost eliberată din funcție. Dânsa a inițiat acțiune civilă, *solicitând despăgubiri pentru concediere ilegală*.

În cadrul procesului, ministrul polonez al afacerilor externe a emis o notă verbală în care a pretins asupra imunității de jurisdicție în fața instanțelor lituaniene. Drept consecință, Judecătoria Regională din Vilnius a încetat procedura din lipsă de competență jurisdicțională, soluție care a

fost menținută în apel și în recurs. Curtea Supremă a Lituaniei, stabilind soluția, s-a referit la principiile generale ale dreptului internațional, în special, cele ce izvorăsc din textul Convenției Europene asupra imunității statului din 1972.

În fața Curții Europene a Drepturilor Omului, reclamanta Cudak a susținut că, prin admiterea cererii Guvernului polonez, instanțele lituaniene au lipsit-o de dreptul de acces la o instanță, în sensul art. 6 din Convenție.

Dezvoltând raționamentul în speță, Curtea a observat, în special, că reclamanta era un operator la Ambasada Poloniei, ale cărei principale atribuții se refereau la înregistrarea convorbirilor telefonice internaționale, scrierea, expedierea și primirea faxurilor, copierea documentelor, furnizarea de informații și asistarea organizării anumitor evenimente. Nici Curtea Supremă a Lituaniei, nici guvernul reclamat nu au demonstrat că aceste îndatoriri ar putea fi legate în mod obiectiv de interesele suverane ale Guvernului polonez. În ceea ce privește aspectul dacă îndatoririle în cauză aveau importanță pentru interese de securitate, simpla afirmație că reclamanta ar fi putut avea acces la anumite documente sau că ar fi putut intercepta conversații telefonice confidentiale nu este suficientă pentru a considera astfel. În acest sens, nu trebuie neglijat faptul că demiterea reclamantei și procedurile ulterioare au provenit inițial din acte de hărțuire sexuală, care au fost confirmate de Ombudsmanul lituanian pentru egalitate. Asemenea acte cu greu pot fi considerate ca subminând interesele de securitate ale Poloniei. Astfel, prin admiterea obiecției Guvernului Poloniei referitoare la imunitatea statului și prin declinarea competenței de a examina acțiunea în fond, instanțele lituaniene, prin faptul că nu au găsit o relație rezonabilă de proporționalitate, și-au depășit marja de apreciere și au afectat însăși esența dreptului de acces la o instanță, încălcând art. 6 § 1 al CEDO.

Prezenta cauză este inedită în sensul cum magistrații europeni au analizat în detaliu modul în care atribuțiile funcționale ale unui angajat al ambasadei în statul acreditat poate afecta și avea implicații asupra imunității de jurisdicție a statului acreditant, iar în situația în care suntem în prezența atribuțiilor de natură tehnică și operațională ce nu interferează cu interesele respectivului stat principiul imunității de jurisdicție nu este aplicabil.

O situație ce prezintă interes științific o găsim într-o altă cauză relativ recentă a Curții de la Strasbourg – *Sabeh El Leil c. Franței* [53], care s-a referit la *rezilierea contractului individual de muncă* al contabilului-șef angajat în Ambasada Kuweitului de la Paris. Contestând rezilierea contractului său, reclamantul a introdus o acțiune în cadrul instanței specializate franceze (*conseil de prud'hommes*), *solicitând despăgubiri pentru concediere*. În hotărârea sa, instanța a respins obiecția de inadmisibilitate formulată de statul Kuweit, argumentând că reclamantul a fost recrutat și angajat în Franța, în baza unui contract pe durată nedeterminată semnat la Paris și executat pe

teritoriul francez. În cazul dat, atribuțiile de contabil încredințate lui Sabe El Leil într-un context de gestiune internă se încadrau în domeniul activităților de drept privat și al jurisdicției instanțelor franceze. Pe marginea fondului, instanța a constatat că încetarea angajării reclamantului, „care a fost decisă brusc, după douăzeci de ani de muncă ireproșabilă, fără sancțiuni sau critici”, nu a avut un temei real și esențial, adjudecând despăgubiri pentru concediere. În dezacord cu suma compensației, reclamantul a atacat cu apel hotărârea judecătorească, iar Curtea de Apel Paris a anulat hotărârea primei instanțe. Analizând activitatea reclamantului în cadrul ambasadei, instanța de apel a constatat că el și-a asumat anumite responsabilități suplimentare: soluționarea problemelor administrative și juridice, achitarea plăților și urmărirea contribuțiilor financiare ale Kuweitului. Reclamantul Sabe El Leil, având în vedere nivelul său de răspundere și natura sarcinilor în ansamblu, nu a efectuat acțiuni simple, dar „a beneficiat de o anumită autonomie”, ceea ce înseamnă că și-a desfășurat activitatea în interesul serviciului diplomatic. Astfel, el a participat la acte de autoritate guvernamentală a statului Kuweit prin reprezentanța sa diplomatică în Franța, iar pretențiile lui sunt inadmisibile, în virtutea principiului imunității de jurisdicție a statului străin. Reclamantul a formulat recurs la Curtea de Casație care, pronunțându-se în cadrul procedurii de admisibilitate preliminară, a statuat că motivele invocate „nu sunt de natură să justifice admiterea recursului pe chestiuni de drept”.

În fața forului de la Strasbourg, reclamantul, bazându-se pe art. 6 § 1 al Convenției, a pretins că a fost lipsit de dreptul său de acces la instanță pe motivul recunoașterii imunității de jurisdicție a Kuweitului.

Formulând raționamentul final, Marea Cameră a Curții a reiterat principiile generale degajate în jurisprudența de referință, în particular notând că dreptul de acces la instanță garantat prin art. 6 § 1 nu este absolut și poate fi limitat, deoarece dreptul de acces, prin însăși natura sa, impune reglementarea de către stat, iar statele contractante se bucură de o anumită marjă de apreciere în acest sens. Trebuie să se asigure că restricțiile aplicate nu limitează sau reduc accesul persoanei în așa fel încât însăși esența dreptului de acces la justiție este afectată. Mai mult, o limitare nu va fi compatibilă cu art. 6 § 1, decât dacă urmărește un scop legitim și există o relație rezonabilă de proporționalitate între mijloacele folosite și scopul urmărit.

Convenția Europeană a Drepturilor Omului trebuie interpretată în lumina normelor prevăzute în Convenția de la Viena din 23 mai 1969 cu privire la dreptul tratatelor [71]. CEDO, inclusiv art. 6, nu poate fi interpretată în vid. Trebuie să se țină cont de caracterul special al Convenției ca tratat privind drepturile omului și să se ia în considerare normele relevante ale dreptului internațional public. Convenția ar trebui, în măsura posibilului, să fie interpretată în armonie cu celelalte norme de drept internațional din care face parte, inclusiv referitoare la

acordarea imunității unui stat. Astfel, măsurile luate de o parte contractantă, care reflectă normele general recunoscute ale dreptului internațional public privind imunitatea acordată unui stat străin, nu pot fi, în principiu, considerate ca impunând o restricție disproporționată asupra dreptului de acces la instanță, așa cum este prevăzut la art. 6 § 1 din CEDO, deoarece dreptul incident reprezintă o parte inerentă a garanției procesului echitabil prevăzut în articolul respectiv, astfel că unele restricții privind accesul la justiție trebuie, de asemenea, considerate inerente, exemplu fiind limitele acceptate în general de comunitatea națiunilor ca parte a doctrinei imunității statului străin. Prin urmare, în cazurile în care aplicarea imunității jurisdicționale a statului limitează exercitarea dreptului de acces la instanță, trebuie să se stabilească dacă împrejurările cauzei justifică o astfel de restricție.

Cu referire la circumstanțele speței deduse judecării, Marea Cameră a Curții Europene a observat că reclamantul, care a fost recrutat în 1980 de Ambasada Kuweitului, și-a îndeplinit funcțiile de contabil și, ulterior, de contabil-șef. Când a fost promovat în funcția de contabil-șef, o notă oficială i-a enumerat sarcinile, fără a menționa atribuții suplimentare. În mod similar, certificatul de angajare prezentat în cadrul procesului se referea exclusiv la funcția de contabil-șef. Doar o declarație semnată de un număr de douăzeci de angajați releva că reclamantul și-ar fi asumat și un alt rol, cel al reprezentantului neoficial al personalului ambasadei. Nici instanțele naționale și nici Guvernul francez, care a indicat că nu a avut altă posibilitate decât să facă referire la constatările Curții de Apel, întrucât nu a fost parte la proces intern, nu au arătat că aceste sarcini ar putea fi obiectiv legate de interesele suverane ale statului Kuweit.

În așa fel, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a aplicat la caz distincția după calitatea statului ca subiect al raporturilor private și celor legate de suveranitate (*acta jure imperii* și *acta jure gestionis*) și a concluzionat că, în speță, statul Kuweit a acționat în relațiile de muncă cu reclamantul în capacitatea sa privată, nefiind atinse interesele suverane.

Așadar, prin susținerea în prezenta cauză a obiecției referitoare la imunitatea Kuweitului și respingerea cererii reclamantului, fără a formula motive relevante și suficiente și fără a ține cont de normele dreptului internațional aplicabile, instanțele franceze nu au găsit o relație rezonabilă de proporționalitate între interesele concurente implicate și, astfel, au afectat esența dreptului de acces la instanță al reclamantului, încălcând art. 6 § 1 al Convenției [53, § 67-68].

Ad contrario, în cauza de referință mai recentă – **Jones și alții c. Regatul Unit** [38], magistrații europeni au concluzionat că aplicarea principiului imunității de jurisdicție în privința oficialului Riyadh nu a afectat dreptul la un proces echitabil în aspectul accesului la justiție. În esență, pentru a decide astfel, forul european a analizat cazuistica diferitor instanțe naționale care s-au pronunțat asupra aplicabilității respectivului principiu (SUA, Canada, Italia, Grecia, Franța

etc.), dar și a altor curți internaționale (CIJ, TIPIu), trecând în revistă degajările jurisprudențiale actuale.

În fața instanței britanice, reclamanții au invocat că au fost supuși în mod repetat relexor tratamente și că continuă să sufere pagube psihice și fizice severe, ca urmare a detenției în Arabia Saudită, înaintând *acțiuni de despăgubire* împotriva statului și agenților ultimului. Acțiunile au fost respinse în primă instanță pe motiv că atât statul, cât și agenții săi se bucurau de imunitate de jurisdicție. Curtea de Apel a confirmat aplicabilitatea la caz a principiului imunității de jurisdicție a statului, dar nu a fost de acord cu aplicarea imunității și față de agenții statului. La rândul său, Camera Lorzilor a punctat în final că și agenții, ca exponenți ai statului, se bucură de imunitate de jurisdicție în fața tribunalelor britanice. Reclamanții au sesizat forul european, invocând art. 6 § 1 al Convenției Europene a Drepturilor Omului.

Dezvoltând concluziile din speță, instanța europeană a reiterat că în cazurile în care aplicarea imunității de jurisdicție a statului limitează exercitarea dreptului de acces la instanță, trebuie să se verifice dacă circumstanțele cauzei justifică o astfel de restricție. Imunitatea statului străin reprezintă o noțiune a dreptului internațional, dezvoltată din principiul *par in parem non habet imperium*, în virtutea căruia un stat nu va fi supus jurisdicției unui alt stat. Acordarea imunității statului străin în procedurile civile urmărește scopul legitim de a respecta dreptul internațional, a promova politețea și bunele relații între state prin respectarea suveranității unui alt stat. În ceea ce privește proporționalitatea restricției, necesitatea de a interpreta Convenția, pe cât posibil, în armonie cu alte norme de drept internațional din care face parte, inclusiv cele referitoare la acordarea imunității statului străin, a dispus Curții să concluzioneze că măsurile adoptate de un stat care reflectă normele general recunoscute ale dreptului internațional public privind imunitatea statului străin nu pot fi, în principiu, considerate ca impunând o restricție disproporționată dreptului de acces la o instanță, așa cum este prevăzut la art. 6 § 1.

Plângerea reclamantului Jones privind respingerea acțiunii sale împotriva Arabiei Saudite este identică în fond cu cea din cauza *Al-Adsani* [21]. După cum s-a considerat în *Al-Adsani*, recunoașterea imunității a urmărit scopul legitim al respectării dreptului internațional, promovării politeții și a bunelor relații între state prin respectarea suveranității unui alt stat. Restricția a fost compatibilă cu art. 6 § 1, deoarece reflecta regulile general recunoscute la acea etapă ale dreptului internațional public asupra imunității de jurisdicție a statului străin.

În asemenea condiții, s-a recurs să se examineze dacă la momentul pronunțării soluției Camerei Lorzilor din 2006 în prezenta cauză s-ar fi conturat o evoluție a standardelor internaționale de la adoptarea hotărârii anterioare în cauza *Al-Adsani* în ceea ce privește stabilirea excepției referitoare la acte de tortură în contextul imunității statului străin, care să justifice

concluzia că recunoașterea imunității de jurisdicție într-o asemenea situație nu ar mai reflecta normele general recunoscute ale dreptului internațional public [38, § 196].

În opinia Curții Europene a Drepturilor Omului, hotărârea CIJ în cauza *Germania c. Italiei* [4] stabilește în mod clar că, până în februarie 2012, nu s-a cristalizat nicio excepție referitoare la normele *jus cogens*. Astfel, aplicarea de către instanțele britanice a dispozițiilor Legii asupra imunității statului din 1978, admițând cererea de recunoaștere a imunității Regatului Arabiei Saudite în 2006, nu poate fi considerată ca reprezentând o restricție nejustificată a dreptului de acces al reclamantului la o instanță, chiar dacă el a deplâns comiterea actelor de tortură. Astfel, nu există nicio încălcare a art. 6 § 1 al Convenției în ceea ce privește respingerea plângerii reclamantului Jones împotriva Arabiei Saudite.

În ceea ce privește cererile celor patru reclamanți privind refuzul instanțelor britanice de a examina în fond acțiunile împotriva agenților Arabiei Saudite, în prezenta speță este clar că Camera Lorzilor a examinat pe deplin toate argumentele relevante privind existența unei posibile excepții de la imunitatea generală a statului în ceea ce privește pretențiile civile pentru aplicarea torturii. Într-o hotărâre detaliată și cuprinzătoare, Camera Lorzilor a ajuns la concluzia că dreptul internațional cutumiar nu a admis nicio excepție (în ceea ce privește tortura) de la norma generală privind imunitatea *ratione materiae* a funcționarilor de stat în domeniul creanțelor civile, în care însuși statul se bucură de imunitate. Constatările Camerei Lorzilor nu au fost nici vădit eronate, nici arbitrare, ci s-au bazat pe referiri ample la materialele de drept internațional și pe luarea în considerare a argumentelor juridice ale reclamanților și a hotărârii Curții de Apel, care a decis în favoarea ultimelor. Instanțele naționale ale altor state au examinat în detaliu constatările Camerei Lorzilor din hotărârea pronunțată în 2006 și au considerat că aceste constatări sunt ferm convingătoare. În aceste condiții, acordarea imunității funcționarilor de stat în acest caz reflectă normele general recunoscute ale dreptului internațional public. Aplicarea dispozițiilor Legii din 1978 prin acordarea imunității funcționarilor de stat în cauzele civile nu a reprezentat o restricție nejustificată a dreptului de acces la instanță a reclamanților. În consecință, art. 6 § 1 al Convenției nu a fost încălcat nici în acest caz.

Respectiva speță prezintă interes juridic din mai multe perspective:

1. În primul rând, forul european a citat un număr impunător de hotărâri adoptate de tribunale naționale ale diferitor state, precum și curți internaționale, pe terenul imunității de jurisdicție, concluziile acestora servind sub forma unui indice de drept comparat pentru magistrații europeni.
2. În al doilea rând, Curtea a analizat și instrumentele internaționale în materie, și anume Convenția ONU cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor

acestora și Convenția Europeană asupra imunității statelor (Convenția de la Basel), racordându-și ideile finale la esența, sensul și scopul respectivelor tratate internaționale.

3. Și, în cel de al treilea rând, *inter alia* Curtea a apreciat și anumite elemente de consens european asupra chestiunii imunității agenților statului ce acționau în capacitatea lor oficială în presupusele acte de tortură, audiind opiniile terților intervenienți (organizații nestatale din sfera protecției drepturilor omului) și conchizând că, în dependență de situația de fapt a cauzei, statele-membre ale Consiliului Europei formulau raționamente diferite, neexistând o linie de demarcație clară între procesele civile și cele penale în care se invocă comiterea actelor condamnabile de tortură [112, p. 306].

În lumina considerentelor enunțate supra, urmează să conchidem că, deși speța analizată nu a constituit un reviriment jurisprudențial și nu a răsturnat concluziile forului contenciosului european formulate în jurisprudența sa anterioară, dar, din contra, a întărit argumentele precedente, ea prezintă o importanță deosebită, deoarece relevă o așezare clară și logică a raționamentelor juridice ale magistraților europeni, precum și atestă o detaliere certă a conceptelor și categoriilor deja stabilite referitoare la particularitățile și limitele de aplicare ale imunității de jurisdicție a statului străin.

Ne rezervăm dreptul să nu ne expunem pe marginea respectării de facto în această speță a dreptului reclamanților la integritatea fizică și psihică în aspectul interdicției torturii, dar notăm că atât timp cât în lumea contemporană vor exista state cu un regim absolutist de guvernământ, precum sunt statele Golfului Persic – Kuweit și Arabia Saudită, care nu asigură un minim necesar de respect al drepturilor omului și libertăților fundamentale, anumite tentative regionale de a le promova pe cale jurisprudențială vor rămâne finalmente lipsite de trăinicie.

Dacă spețele analizate anterior au vizat preponderent chestiuni referitoare la dreptul la un proces echitabil sub aspectul dreptului de acces la instanță (art. 6 din Convenție), în cauza *NML Capital Ltd c. Franței* din 2015 [46] Curtea Europeană a Drepturilor Omului, care a considerat cererea inadmisibilă, s-a referit la imunitatea statului străin din perspectiva protecției proprietății (art. 1 Protocol nr. 1 la Convenție). Speța a relevat încercările unui creditor al Republicii Argentina, statul care a dat faliment pe obligațiile sale oficiale în 2001, să obțină *rambursarea împrumutului prin intermediul activelor argentinienne confiscate* în Franța. Aplicând principiul imunității în materie de executare, instanțele franceze au respins cererea societății reclamante. În fața forului de la Strasbourg societatea a invocat încălcarea art. 6 din CEDO și a art. 1 Protocol nr. 1 la aceeași Convenție, pretinzând că, prin aplicarea față de Argentina a principiului imunității în materie de executare, a fost lipsită nu doar de acces la instanță, dar i s-a adus, în special, atingere protecției proprietății prin imposibilitatea de a obține rambursarea creanțelor.

Magistrații europeni au reiterat faptul că o cerere ar putea fi depusă numai după ce au fost epuizate toate căile de atac interne conform art. 35 § 1 al Convenției. Cu toate că societatea reclamantă, într-adevăr, a epuizat toate căile de atac ale instanțelor ordinare pe care le avea la dispoziție, aceasta ar fi putut, totuși, să introducă încă o acțiune de angajare a răspunderii Argentinei în fața instanțelor administrative franceze. S-a subliniat că Consiliul de Stat francez a recunoscut, în cauze similare, posibilitatea angajării răspunderii unui stat străin pe motiv că a existat o încălcare a egalității în raport cu sarcina publică, în cazul în care imunitatea în materia executării a provocat prejudicii grave în detrimentul reclamantului. În concluzie, Curtea Europeană de la Strasbourg a respins cererea, ca fiind inadmisibilă pe criteriul neepuizării căilor de atac interne.

Este interesantă o astfel de abordare. Or, într-o speță contra Republicii Moldova, soluționată cu șase luni mai devreme de *NML Capital Ltd*, care a vizat recurgerea de către reclamant la calea de atac apelul, consacrat la acea dată prin lege, pentru cauzele civile (contencios administrativ) în care persoana nu a fost parte în proces, însă drepturilor și intereselor sale legitime prin cauzele respective li s-a adus atingere directă – *Cornea v. Republica Moldova* [26] – Curtea Europeană a Drepturilor Omului a enunțat expres că nu este necesar ca o persoană să încerce mai multe decât o cale de recurs din cele disponibile. Prin urmare, întrucât reclamantul a încercat să utilizeze calea de apel prevăzută de articolul 360 din Codul de procedură civilă, el nu era obligat să exploreze alte căi [115, p. 138]. Astfel, Curtea a respins obiecția guvernului privind neepuizarea căilor de recurs interne și a conchis că a avut loc încălcarea dreptului reclamantului de acces la un tribunal garantat de art. 6 § 1 din Convenție. Precum vedem, în speța referitoare la aplicarea imunității statului străin, Curtea a considerat că nerecurgerea de către societatea reclamantă la mijloacele alternative de contestare (nu de recurs) în materie administrativă, a constituit nesatisfacerea criteriului obligatoriu de epuizare a căilor de recurs interne.

În cauza ulterioară – *Naku c. Lituaniei și Suediei* [43], Curtea a constatat încălcarea art. 6 prin aplicarea imunității de jurisdicție de către statul lituanian în următoarele circumstanțe: reclamanta a activat în cadrul Ambasadei Suediei de la Vilnius în funcția de ofițer pentru cultură, informare și presă. Ulterior, ambasada a redactat o nouă descriere a postului, însărcinând reclamanta să se preocupe de afaceri culturale, devenind astfel ofițer pentru afaceri culturale și informare. Reclamanta a renunțat la noua funcție, în rezultat fiind informată despre imposibilitatea angajării în continuare și a fost concediată. Invocând concedierea ilegală, ea a depus cerere de chemare în judecată împotriva Ambasadei Suediei la Tribunalul Regional de la Vilnius, solicitând restabilirea în prima funcție și *repararea prejudiciului cauzat de angajator*. În cadrul procesului în fața instanțelor lituaniene, Regatul Suediei a invocat imunitatea sa de jurisdicție. Instanțele au

admis cererea cu privire la recunoașterea imunității de jurisdicție și au respins acțiunea din lipsă de competență jurisdicțională.

În fața forului de la Strasbourg, bazându-se pe art. 6 § 1 al CEDO, reclamanta a pretins că a fost lipsită de dreptul de acces la instanță, urmare a recunoașterii imunității de jurisdicție a Suediei. În ceea ce ține de plângerea împotriva Lituaniei, Curtea a concluzionat că instanțele au încălcat dreptul reclamantei de acces la justiție când au decis că orice persoană care a activat într-o reprezentanță diplomatică a unui stat străin, inclusiv personalul administrativ, tehnic și de serviciu, prin simplul fapt al angajării contribuie la îndeplinirea obiectivelor suverane ale statului acreditar; instanțele interne nu au prezentat argumente relevante și suficiente că reclamanta ar fi îndeplinit atribuții specifice în exercitarea autorității guvernamentale. Concluzionând astfel, Curtea a ținut cont de jurisprudența anterioară degajată în cauzele *Cudak* [27], *Fogarty* [31] și *Sabeh El Leil* [53] și a subliniat că reclamanta nu a fost nici resortisantă suedeză și nici agent diplomatic ori consular al Suediei și, prin urmare, ea nu cădea sub incidența art. 11 (2) din Convenția ONU cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora [77], invocat de instanțele naționale cu titlu de linii directe (Lituania nu a ratificat Convenția în cauză). Mai mult, anume domeniul de aplicare a sarcinilor efective ale reclamantei ar fi trebuit examinat în fond de către instanțele lituaniene pentru a răspunde la întrebarea dacă aceasta a îndeplinit anumite funcții în exercitarea atribuțiilor legate de autoritatea suverană a Suediei.

În ceea ce privește plângerea împotriva Suediei, aceasta a fost considerată inadmisibilă.

Cauza *Naku* se prezintă a fi printre ultimele în șirul de spețe în care Curtea Europeană a Drepturilor Omului s-a pronunțat pe marginea pretinselor încălcări ale drepturilor fundamentale, urmare a aplicării la nivel național a imunității de jurisdicție față de un stat străin. Ea relevă conturarea unei jurisprudențe deja stabilite la acest segment, întrucât scoate în vizor distincția între *acta jure imperii* și *acta jure gestionis*, precum și conține trimiteri la principiile degajate de Curte în spețele anterioare, stabilind o dezvoltare continuă a considerațiilor consolidate. Însă, precum a recunoscut însăși Curtea, cu multiple ocazii, CEDO este un instrument viu, care trebuie interpretat în lumina condițiilor zilei de azi [34, § 175]. Astfel, în eventualitatea evoluției standardelor internaționale referitoare la imunitatea de jurisdicție a statului în raport cu aplicarea normelor *jus cogens*, precum cele privind interzicerea torturii, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, similar exercițiului dezvoltat în 2014 în speța *Jones și alții c. Regatului Unit*, va recurge din nou la analiza dacă recunoașterea imunității unui stat străin, vizavi de deplângerea încălcărilor drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, reflectă în continuare normele general recunoscute ale dreptului internațional public.

3.3. Concluzii la Capitolul 3

Analizând jurisprudența curților internaționale asupra imunității de jurisdicție, în exemplul Curții Internaționale de Justiție și a Curții Europene a Drepturilor Omului, am definitivat următoarele concluzii:

1. Din perspectiva prezentului demers științific, subliniem anumite critici în raport cu logica juridică dezvoltată de Curtea Internațională de Justiție privind absența categorică a legăturii de cauzalitate între normele *jus cogens* încălcate și principiul cutumiar al imunității de jurisdicție la cazul Germaniei, cel puțin din motivul că, urmând această ipoteză, la stabilirea competenței de jurisdicție a forului dintr-un stat asupra unui alt stat (reclamat) aplicarea imunității de jurisdicție, care, de altfel, urmează a fi *ex officio* și automată, întotdeauna va avea ca efect nesoluționarea plângerii în fond și, respectiv, va duce la inaplicabilitatea practică a normelor imperative ale dreptului internațional pretinse a fi încălcate. Astfel, deși în plan teoretic aplicarea imunității de jurisdicție nu aduce atingere operării normelor *jus cogens*, în plan practic ele nu vor fi niciodată aplicate de către instanță, din simplul motiv că aceasta își va stabili incompetența de a soluționa cauza deferită spre examinare.

2. Semnificația soluției pronunțată de CIJ în afacerea *Imunitățile jurisdicționale ale statului* rezidă în următoarele: în primul rând, jurisdicția internațională a identificat existența normei cutumiare cu privire la imunitatea de jurisdicție a statelor; în al doilea rând, ea a disputat și a proiectat limitele aplicării acestei norme; în al treilea rând, hotărârea în speță, deși în sens formal nu constituie izvor al dreptului internațional public, fiind înzestrată cu puterea lucrului judecat (*res judicata*) doar cu referire la părțile în litigiu și doar în limitele problemei juridice soluționate, în plan practic este deja tratată ca model pertinent pentru alte jurisdicții internaționale și naționale; în al patrulea rând, pentru a formula raționamentele în speță și a adopta în final hotărârea, CIJ a identificat și analizat practica generală *opinio juris* existentă cu privire la aplicarea respectivei norme cutumiare, în acest sens existând o legătură inversă între tribunalul de talie internațională și instanțele naționale; și, respectiv, în al patrulea rând, jurisprudența internă a statelor, care a constituit terenul particular pentru găsirea adevărului juridic de către CIJ, a îmbrăcat forma unui *quasi izvor* de drept internațional, fiind prezent un caz aparte în care actele judiciare interne influențează practica curții internaționale a contenciosului interstatal general.

3. În ceea ce ține de practica dezvoltată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului, sunt semnificative un șir de aspecte. În primul rând, în cadrul analizei coraportului dintre imunitatea de jurisdicție a statelor și drepturile fundamentale ce izvorăsc din art. 3 CEDO (interzicerea torturii), a fost consolidat principiul potrivit căruia statul este obligat să desfășoare o anchetă efectivă a

plângerilor doar cu privire la faptele comise în jurisdicția sa, nu și în alte state; a fost stabilit că și în cazul cererilor privind încălcarea art. 3 CEDO (care nu admite nicio derogare și are un caracter absolut) este aplicabilă imunitatea de jurisdicție a statului străin; a fost menționată lipsa consensului european asupra chestiunii imunității agenților statului ce acționau în capacitatea lor oficială în presupusele acte de tortură, statele-membre ale Consiliului Europei formulând raționamente diferite în dependență de situația de fapt a cauzei.

4. În al doilea rând, în ceea ce ține de imunitatea de jurisdicție în contextul art. 6 CEDO (dreptul la un proces echitabil) cu referire la cauzele privind raporturile de muncă a personalului misiunilor diplomatice, a fost analizat specificul relațiilor în privința cărora imunitatea de jurisdicție a fost aplicată la nivel național, făcându-se distincția între relațiile de muncă deja existente (angajat curent al ambasadei) și relațiile de muncă planificate (procesul de recrutare a personalului, condițiile și exigențele în acest sens); a fost conturată o jurisprudență stabilită la acest segment, făcându-se de principiu distincția între *acta jure imperii* și *acta jure gestionis*.

5. În al treilea rând, în spețe în care s-a reclamat încălcarea art. 1 Protocol nr. 1 la Convenție (protecția proprietății) prin recunoașterea imunității statului străin în anumite cauze referitoare la imobilele utilizate de misiuni diplomatice și activele statelor străine, s-a notat intercalarea a trei categorii de imunitate – imunitatea de jurisdicție a statului străin, imunitatea de executare a statului străin și imunitatea misiunii diplomatice unui stat acreditată în străinătate; a fost subliniată „recunoașterea tacită” a imunității statului străin de către instanțele judecătorești ale statului acreditar; a fost evidențiată irelevanța mijloacelor (legale sau ilegale) prin care statul străin a obținut dreptul de proprietate asupra bunurilor imobile disputate.

6. Cu titlu de aspecte generale comune categoriei generice de cauze privind imunitatea de jurisdicție a statelor, CtEDO a reiterat prevederile din dreptul tratatelor ce au format contextul pentru aplicarea Convenției, privită drept parte integrantă a dreptului internațional public ce nu poate fi interpretată „în vid”; a recunoscut caracterul cutumiar și universal al imunității de jurisdicție a unui stat; a notat scopul imunității de jurisdicție a statelor ca fiind respectarea dreptului internațional și a suveranității unui alt stat, promovarea *comitas gentium* și a bunelor relații între state; a conchis asupra aplicării, în funcție de circumstanțe, a principiului proporționalității, inclusiv prin evaluarea faptului dacă reclamantul beneficiază de alte opțiuni de a-și proteja drepturile încălcate; a citat și analizat hotărâri adoptate de tribunale naționale ale diferitor state și curți internaționale, pe terenul imunității de jurisdicție; a analizat instrumentele internaționale în materie, precum Convenția ONU cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora și Convenția Europeană asupra imunității statelor.

CAPITOLUL 4. IMUNITATEA DE JURISDICȚIE A STATELOR ÎN LUMINA PRECEDENTULUI JUDICIAR NAȚIONAL

4.1. Imunitatea de jurisdicție a statelor în contextul despăgubirii pentru crime de război și împotriva umanității

De principiu, aplicabilitatea imunității de jurisdicție a luat o nouă anvergură după regretatele și odioasele evenimente ce au avut loc în perioada anilor 1939-1945, când s-a produs cel mai sângeros conflict din istoria omenirii. Anume acțiunile condamnabile și atrocitățile comise preponderent de forțele naziste au servit ulterior, peste câteva decenii, temeiuri pentru a solicita despăgubiri de către victime și descendenții lor. Deși cele mai multe cereri din partea victimelor au fost introduse în Italia și Grecia, anumite implicații ale cazuisticii juridice au fost catalogate și în alte state europene – Polonia, Slovenia, dar și peste ocean, în Statele Unite ale Americii.

Din perspectivă normativă, potrivit art. 5 din Convenția ONU cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora din 2 decembrie 2004 [77], un stat beneficiază, pentru el și bunurile sale, de imunitate de jurisdicție în fața instanțelor unui alt stat. În sensul art. 6 alin. (2) din aceeași Convenție, un proces care are loc în fața instanțelor unui stat este considerat ca fiind intentat contra unui alt stat, când acesta:

- a) este citat ca parte la proces; sau
- b) chiar dacă nu este citat ca parte la proces, procesul vizează în fapt să aducă atingere bunurilor, drepturilor, intereselor sau activităților acestui alt stat.

Prin prisma art. 2 alin. (1) lit. b) din Convenția ONU, termenul „stat” desemnează:

- i. statul și organele sale de guvernare;
- ii. componentele unui stat federal sau subdiviziunile politice ale statului, care sunt abilitate să îndeplinească și îndeplinesc efectiv acte în cadrul exercitării autorității suverane a statului;
- iii. stabilimentele sau organismele statului ori alte entități, în măsura în care sunt abilitate să îndeplinească și îndeplinesc efectiv acte care presupun exercițiul autorității suverane de stat;
- iv. reprezentanții statului, când aceștia acționează sub acest titlu.

Convenția ONU cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora nu conține prevederi explicite care s-ar referi la activități de război în sensul Convenției referitoare la începerea ostilităților (a treia Convenție de la Haga) [69] și Convenției privind legile și obiceiurile războiului terestru (a patra Convenție de la Haga) [70] din 18 octombrie 1907, sau a

Convenției privitoare la tratamentul prizonierilor de război (a treia Convenție de la Geneva) [68] și a Convenției privitoare la protecția persoanelor civile în timp de război (a patra Convenție de la Geneva) [66] din 12 august 1949. Cu toate acestea, art. 16 din Convenția ONU cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora la capitolul situațiilor în care statele nu pot invoca imunitatea referitoare la navele aflate în proprietatea sau în exploatarea unui stat stipulează în alin. (1) că „un stat care deține în proprietate sau exploatare o navă nu poate invoca imunitatea de jurisdicție în fața instanței unui alt stat, competentă în acel caz, într-o procedură referitoare la exploatarea acelei nave, dacă, la momentul producerii faptului care a dat naștere acțiunii, nava era utilizată în alte scopuri *decât cele guvernamentale necomerciale*”, iar în alin. (2) se menționează că „*Alineatul 1 nu se aplică navelor de război, navelor auxiliare sau altor nave deținute ori prin care operează un stat și care sunt, pentru moment, folosite în mod exclusiv doar pentru scopuri guvernamentale necomerciale*”.

Convenția ONU nu conține alte prevederi tangențiale, într-un mod sau altul, domeniului ostilităților și războiului. Prin urmare, poate fi concluzionat că în acțiunile judiciare în care sunt implicate navele de război și, implicit, acțiunile care sunt legate de „scopuri guvernamentale necomerciale”, inclusiv activități de război, statul se va bucura de imunitate de jurisdicție în fața forurilor unui alt stat, chiar dacă asemenea activități sunt caracterizate prin săvârșirea unor infracțiuni internaționale, inclusiv condamnabile în cel mai înalt grad.

Spre comparație, Convenția Europeană asupra imunității statului din 16 mai 1972 [73] consacră expres, în art. 31, că: „Nimic din prezenta Convenție nu va afecta imunitățile sau privilegiile de care se bucură un stat contractant cu privire la orice acțiune întreprinsă sau omisă de a fi exercitată *de către sau în legătură cu forțele sale armate atunci când se află pe teritoriul unui alt stat contractant*”. Aceeași Convenție, în art. 27 alin. (2), de asemenea, prescrie expres că „instanțele judecătorești nu pot iniția proceduri cu privire la *acțiunile efectuate în exercitarea autorității suverane (acta jure imperii)*”. Astfel, Convenția Europeană, de o manieră directă, exclude acțiunile militare ale unui stat din sfera sa de aplicare, indiferent de specificul și consecințele acestora.

Totodată, în art. 11 din Convenția Europeană asupra imunității statului se stipulează că un stat contractant nu poate pretinde imunitatea de jurisdicție în fața instanței unui alt stat în proceduri care se referă la repararea prejudiciului adus persoanei sau bunurilor, dacă faptele care au provocat prejudiciul s-au produs pe teritoriul statului-for și dacă autorul prejudiciului a fost prezent pe teritoriul respectiv la momentul producerii acelor fapte.

Totuși, ținând cont de conținutul articolelor 27 alin. (2) și 31 din această Convenție, care reprezintă *lex specialis*, acțiunile ce reies din cauzarea de daune în sensul art. 11 se referă la orice

altă situație decât activități militare și cele săvârșite în exercițiul puterii suverane, spre exemplu, accidente cu implicarea navelor statului străin, accidente ce relevă risc ecologic, distrugeri din imprudență a bunurilor.

Având în vedere prevederile normative citate supra, se poate deduce că, la stadiul de dezvoltare actuală a dreptului internațional public, nu există norme convenționale care să instituie obligația unui stat de a compensa daunele provocate, urmare a crimelor de război și contra umanității, care pot fi cerute în instanțele unui alt stat. Prin urmare, nu există vreo normă internațională care să instituie competența și să autorizeze instanțele judiciare ale unui stat să examineze asemenea plângeri individuale sau colective contra unui stat străin, privându-l pe ultimul de imunitatea de jurisdicție, ca privilegiu recunoscut ce rezultă din dreptul internațional cutumiar. În asemenea circumstanțe, statele dispun de o oarecare „marjă de apreciere”, oarecum „condițională” de a examina astfel de cereri, reieșind din prevederile legislațiilor naționale și a limitelor discreției judiciare. În plan practic, atât până, cât și după adoptarea Convenției ONU cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora, care nu s-a referit de o manieră strictă, dar mai degrabă implicită la acțiunile ce reies din activități de război și agresiune, instanțele judecătorești din diferite colțuri ale lumii au examinat cereri de compensare a acțiunilor ce s-au ridicat la crime de război și contra umanității în lumina cadrului legislativ de care au dispus, deseori lovit de ambiguitate, și au pronunțat soluții atât privind lipsa de jurisdicție pe motivul aplicării imunității de jurisdicție față de statul reclamat, cât și admitere în fond a cererilor de despăgubire, conturând în final, cel puțin, până în 2012, când a fost adoptată hotărârea de principiu în speța CIJ, o cazuistică neuniformă și divergentă.

Prima speță care a vizat despăgubirea pentru atrocitățile comise de regimul nazist pe teritoriile ocupate este *Prefectura Voioției c. Republicii Federale Germane (Grecia)*, ale cărei circumstanțe se refereau la *solicitări de despăgubiri*, urmare a executării de către trupele germane de ocupație a circa 300 de civili și distrugere de proprietăți în satul grecesc Distomo, prefectura Voiotia, la 10 iunie 1944. Jumătate de secol mai târziu, Prefectura Voiotia – care acționa în numele descendenților victimelor – a acționat în judecată Germania în Tribunalul din Livadia, solicitând daune compensatorii. Acțiunea a fost admisă în prima instanță, care s-a considerat competentă să examineze respectiva cauză pe marginea fondului, iar soluția a fost menținută de instanțele supreme. Curtea Supremă a Greciei a concluzionat mai întâi că imunitatea statului străin a reprezentat o regulă a dreptului internațional cutumiar și, prin urmare, o normă general acceptată de dreptul internațional, care, în temeiul art. 28 alin. 1 din Constituția Greciei, a constituit o parte integrantă a ordinii juridice grecești și a avut forță superioară [48]. Ulterior, Curtea s-a referit la acceptarea de către statele europene a faptului că imunitatea statului străin nu era absolută, dar

relativă, aplicându-se numai actelor suverane exercitate cu titlu de *jure imperii*, și nu actelor *jure gestionis*, îndeplinite de stat într-un mod similar cu persoanele private. Imunitatea restrictivă a fost consacrată prin Convenția Europeană asupra imunității statului, adoptată în 1972. Deși nu a fost ratificată de toate statele europene, ultimele au acceptat doctrina imunității restrictive, iar Curtea Supremă a Greciei a considerat că art. 11 al Convenției relevă prevederile din dreptul cutumiar. În esență, art. 11 stipulează că un stat nu posedă imunitate de jurisdicție în procesele referitoare la acțiuni delictuale în cazul în care faptele deplânse au avut loc pe teritoriul statului-for. Astfel, există o regulă general acceptată a dreptului internațional cutumiar potrivit căreia statele erau competente să exercite jurisdicția asupra cererilor de despăgubiri delictuale împotriva unui stat străin, chiar dacă actele în cauză fuseseră executate cu titlu de *jure imperii*.

Urmând aceeași logică juridică, Curtea a notat că, în conformitate cu art. 31 al Convenției de la Basel, imunitatea statului nu a putut fi eliminată în procedurile referitoare la conflictele militare dintre state. Cu toate acestea, o excepție de la regula imunității ar trebui să se aplice atunci când faptele pentru care s-au solicitat despăgubiri (în special, crimele împotriva umanității) nu au vizat civili la general, ci mai degrabă persoane concrete dintr-un anumit loc, care nu au fost implicate direct sau indirect în acțiuni militare. De asemenea, deoarece actele supuse aprecierii constituiau încălcări ale normelor *jus cogens*, imunitatea urma să fie revocată în mod implicit. În urma acestui raționament, Curtea Supremă a Greciei a respins aplicarea distincției între acte *jure imperii* și *jure gestionis*, fundamentându-și raționamentul final pe caracterul imperios al interzicerii infracțiunilor în cauză, pe baza art. 46 al Convenției de la Haga referitoare la legile și obiceiurile războiului terestru din 1907 (Secțiunea a III-a „Despre autoritatea militară pe teritoriul statului inamic”, art. 46: „Onoarea și drepturile de familie, viața indivizilor și proprietatea privată, precum și credințele religioase și exercițiul cultelor trebuie respectate. Proprietatea privată nu poate fi confiscată”) [70].

Într-o altă cauză – *Margellos și alții c. Republicii Federale Germane (Grecia)*, care se bazează pe evenimente similare celor din cauza *Prefectura Voiotiei*, la cererea Curții de Casație, Curtea Supremă Specială a fost sesizată să stabilească dacă în dreptul internațional cutumiar există o normă prin care, la cazul acțiunilor ilegale săvârșite cu încălcarea normelor internaționale cu caracter imperativ, s-ar reglementa o excepție de la imunitatea de jurisdicție de care urmează să se bucure statul străin. În urma analizei cazuisticii diferitelor instanțe naționale, precum și a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului în cauzele *McElhinney c. Irlandei* și *Al-Adsani c. Regatului Unit* și, în lumina prevederilor din Convenția Europeană asupra imunității statului din 1972, Curtea Supremă Specială a concluzionat că, în ciuda faptului că s-a conturat o anumită tendință, ea nu poate, totuși, să confirme existența unei norme internaționale care să

reglementeze o excepție de la imunitatea de jurisdicție a statului străin în cazul infracțiunilor comise de forțele armate cu încălcarea obligațiilor internaționale *jus cogens* [2, p. 14].

Anumite implicații ale cauzei *Ferrini c. Republicii Federale Germane (Italia)* [29] au fost analizate pe terenul hotărârii CIJ în speța de referință *Imunitățile jurisdicționale ale statelor*. Circumstanțele de fapt în speța *Ferrini* sunt, din păcate, tipice situației care a apărut în Italia în timpul ocupației germane la finele celui de al Doilea Război Mondial. La 4 august 1944, reclamantul Luigi Ferrini a fost capturat de trupele naziste din provincia Arezzo și deportat în Germania, unde a fost obligat să lucreze în industria de război până la 20 aprilie 1945. La 23 septembrie 1998, Ferrini a adresat o cerere Curții din Arezzo *de a obține despăgubiri* din partea Germaniei pentru vătămrile fizice și psihice cauzate de tratamentul inuman la care a fost supus în timpul detenției. Prima instanță a aplicat normele internaționale care reglementează imunitatea statului străin pentru acțiunile desfășurate în exercitarea puterii suverane (*acta jure imperii*) și a considerat că instanțele italiene nu au competență să examineze în fond această cerere. Deși tratamentul aplicat lui Ferrini ar putea fi considerat o crimă de război în conformitate cu dreptul internațional de atunci, acțiunile armatei germane erau de natură suverană. Ferrini a contestat decizia în fața Curții de Apel din Florența, care a menționat concluziile primei instanțe. Soluția a fost inversată de Curtea de Casație a Italiei, care a hotărât că cererea lui Luigi Ferrini împotriva Germaniei, prin care se solicită despăgubiri pentru reținerea și detenția în timpul războiului, deportarea și munca forțată, intră în jurisdicția instanțelor italiene. Curtea de Casație a stabilit că acordarea imunității de jurisdicție Germaniei nu a fost necesară, deoarece această imunitate nu se aplică în cazul în care acțiunile disputate constituie o infracțiune internațională [11, p. 776].

Curtea de Casație a subliniat, în primul rând, gravitatea crimei de deportare, interzisă de dreptul internațional umanitar. Apoi, a insistat asupra particularității cauzei *Ferrini* în contradicție cu cauza *McElhinney* soluționată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului prin faptul că circumstanțele pretinse a fi izvorul principal al prejudiciului, și anume arestarea reclamantului, au avut loc pe teritoriul Italiei. Mai mult decât atât, Curtea s-a referit la evoluțiile din Statele Unite ale Americii în care Legea asupra imunității statelor străine a fost modificată prin trimiterile la Legea împotriva terorismului și a pedepselor cu moartea din 1996 [145], care a deschis ușa cererilor împotriva statelor finanțatoare ale terorismului, recunoscute în acest sens de Guvernul SUA. În cele din urmă, Curtea de Casație a susținut că, în situația în care liderii care ocupă funcții înalte într-un guvern pot fi acuzați de săvârșirea unor infracțiuni grave, nu există niciun motiv pentru a interzice victimelor să înainteze pretenții civile împotriva statului responsabil. Cu toate acestea, în ceea ce privește precedentele existente, Curtea nu a putut decât să citeze hotărârea *Areios Pagos*, cel mai înalt Tribunal grec din materie civilă, care primul a considerat că imunitatea

de jurisdicție nu poate fi revendicată de statele care comit încălcări grave ale drepturilor omului. În concluzie, Curtea a afirmat că, având în vedere poziția ierarhică diferită a normelor care protejează drepturile omului, pe de o parte, și cea a imunității, pe de altă parte, primele trebuie să prevaleze [3, p. 15].

Curtea a fost ținută să sublinieze elemente relevante din punct de vedere juridic care justificau soluția adoptată în cauza *Ferrini* în contradictoriu cu instanțele inferioare. Unul din elemente a fost faptul că evenimentele au avut loc în Italia, adică pe teritoriul statului-for. Cu toate acestea, respectivul aspect al argumentației pare a fi de importanță secundară, în comparație atât cu definiția deportării și a muncii forțate a lui Ferrini drept crimă internațională, cât și cu încălcarea unei norme cu caracter imperativ care consacră drepturile omului. Curtea a folosit argumentele menționate pentru a sublinia existența unei excepții de la regula generală privind imunitatea de jurisdicție care ar justifica exercitarea competenței asupra Germaniei în cazul lui Ferrini [137, p. 95].

Cauza *Giovanni Mantelli și alții c. Republicii Federale Germane (Italia)* s-a referit la *acțiunea civilă în despăgubire* introdusă în 2004 de Giovanni Mantelli și alte treisprezece victime ale deportărilor ce au avut loc după 8 septembrie 1943, când sute de mii de italieni au fost deportați în Germania și forțați să lucreze pentru întreprinderile germane, reclamantii pretinzând despăgubiri în fața Curții de la Torino pentru daunele materiale și morale pe care le-au suferit prin deportare și sclavie în valoare de 1 milion de euro fiecare [32]. Ei au susținut că Germania și-a recunoscut răspunderea pentru astfel de încălcări grave ale dreptului internațional umanitar prin înființarea, în 2000, a Fundației „Comemorare, Responsabilitate și Viitor” [90]. Fundația urma să efectueze plăți persoanelor forțate să muncească în timpul celui de al Doilea Război Mondial. Cu toate acestea, schema de compensare nu a satisfăcut numeroasele cereri depuse de victime, deoarece Guvernul german a informat Fundația că, în sensul art. 4 din Convenția de la Geneva privitoare la tratamentul prizonierilor de război din 27 iulie 1929 [67], statul nu era obligat să despăgubească persoanele care fuseseră deținute ca prizonieri de război.

Ca urmare a încercărilor nereușite de a obține reparații pe cale diplomatică, Mantelli și alți treisprezece reclamantii au inițiat proceduri civile. Aceștia au susținut că, după decizia pronunțată în cauza *Ferrini*, instanțele italiene ar fi trebuit să își exercite jurisdicția în dosarul lor, care, la fel ca precedentul, se referă la crime de deportare și sclavie, adică crime de război și crime împotriva umanității interzise prin norme *jus cogens*. Guvernul Germaniei, în cererea sa asupra deciziei preliminare privind competența Curții de la Torino, a pretins că instanțele italiene nu aveau jurisdicție asupra cauzei în lumina obligațiilor puse în sarcina Italiei în temeiul Tratatului de pace din 1947 și Acordului bilateral de compensare pentru victimele regimului nazist din 1961.

Suplimentar, Guvernul Germaniei a susținut că instanțele italiene nu erau competente în temeiul dreptului internațional cutumiar potrivit principiului *par in parem non habet jurisdictionem*, astfel Germania se bucură de imunitate de jurisdicție în materie civilă în ceea ce privește acțiunile *jure imperii*. Curtea de Casație a hotărât că instanțele italiene dispun de jurisdicție la caz, iar argumentul esențial în favoarea acestei soluții a fost faptul că acțiunile ilegale au avut loc pe teritoriul Italiei. Curtea a considerat că jurisdicția instanțelor italiene nu a fost înlăturată nici prin Tratatul de Pace din 1947 și nici prin Acordul bilateral din 1961, deoarece ambele aveau legătură cu drepturile materiale și cu fondul litigiului – adică, dacă dreptul la despăgubire realmente a existat sau nu – și nu chestiunea competenței era incidentă. O altă decizie ar fi fost în contradicție cu angajamentele asumate de Italia în cadrul acestor tratate și cu Misiunea Fundației, care nu a exclus eventualitatea cererilor legitime ale victimelor italiene ale regimului nazist.

În ceea ce privește acțiunile exercitate sub imperiul autorității suverane (*acta jure imperii*) care se ridică la infracțiuni contra umanității, apreciem argumentarea juridică detaliată dezvoltată de Curtea de Casație a Italiei. Ea a subliniat că în practica internațională nu se regăsesc norme cutumiare care să deroge de la principiul imunității și nici norme cutumiare care să confirme un astfel de principiu în ceea ce privește creanțele civile ce decurg din comiterea infracțiunilor internaționale. Având în vedere faptul că respectul pentru drepturile inviolabile ale ființei umane a constituit un principiu fundamental al sistemului juridic internațional, în cazul unui conflict între principiul imunității de jurisdicție a statului străin și normele *jus cogens* care interzic încălcările grave ale drepturilor omului, acestea din urmă au întâietate – normele cu caracter obligatoriu bucurându-se de un rang mai înalt în ierarhia izvoarelor dreptului internațional.

Șirul cauzelor introduse în instanțele europene împotriva Germaniei, ca urmare a acțiunilor ilegale ale naziștilor în teritoriile ocupate, a fost continuat cu speța soluționată de jurisdicțiile poloneze – *Natoniewski c. Republicii Federale Germane (Polonia)* [80, p. 299-303]. În fapt, Winicjusz Natoniewski, în cererea sa din 29 octombrie 2007 introdusă împotriva Republicii Federale Germane și Cancelariei Federale, a solicitat suma de 1 milion de zloți polonezi ca *despăgubire* pentru prejudiciul cauzat de ocuparea orașului polonez Szczecin de forțele armate germane în timpul celui de al Doilea Război Mondial. În plângere, reclamantul a invocat că a suferit prejudicii fizice la 2 februarie 1944, când forțele germane au intrat în localitate și ulterior au expulzat și au executat locuitori polonezi. Natoniewski – atunci un băiat de șase ani – a suferit arsuri grave pe cap, pe piept și pe brațe, iar consecințele prejudiciului produs sănătății persistă până în prezent.

Curtea Supremă de Justiție a Poloniei a considerat că nu există vreo excepție cutumiară de la imunitatea statului străin pentru acțiunile militare comise de forțele armate pe teritoriul statului-

for, chiar dacă acestea au constituit încălcări grave ale drepturilor omului. Având în vedere soluțiile date în cauzele grecești și italiene similare, s-ar putea susține că o nouă excepție se află în procesul de formare, însă, în lumina doctrinei dreptului internațional contemporan, un astfel de proces nu a rezultat încă într-o nouă normă obligatorie. Mai mult, Curtea Supremă a reamintit faptul că, în ciuda importanței majore a drepturilor omului, atât imunitatea de jurisdicție a statului străin, cât și principiul egalității suverane a statelor au jucat un rol semnificativ în relațiile internaționale prin susținerea raporturilor prietenoase și prevenirea tensiunilor între state [88, p. 241].

Prin urmare, Curtea Supremă de Justiție a concluzionat că, deși ocuparea orașului Szczecin a reprezentat o încălcare flagrantă a dreptului internațional umanitar și a fost contrară normelor imperative care consacră drepturile omului, pretențiile ce decurg din acțiunile ilegale ale naziștilor nu puteau fi considerate excepție de la principiul imunității de jurisdicție a statului. Curtea a observat, de asemenea, că reclamantul avea soluții legale alternative, rezonabile și eficiente pentru a căuta dreptate, fiind în drept să adreseze plângerea instanței statului care a încălcat obligațiile sale în materia drepturilor omului, *i.e.* Germania.

Pe acest teren, subliniem că, deși soluția pronunțată de Curtea Supremă de Justiție a Poloniei în 2010 a fost în sensul opiniei CIJ formulate doi ani mai târziu și a relevat stadiul actual al evoluției dreptului internațional cutumiar referitor la imunitatea de jurisdicție a statelor, servind și un oarecare „indicator” pentru a ajunge la un consens internațional în această materie, totuși, argumentele invocate de Curte în susținerea poziției sale, îndeosebi cele suplimentare referitoare la posibilitatea reclamantului de a adresa cererea de compensare instanței germane, sunt surprinzătoare, întrucât poziția statului german în această privință a fost una consolidată de neadmitere a unor astfel de acțiuni pe cale jurisdicțională, iar exemple de precedent judiciar care ar reflecta cazuri similare cu cel al lui Natoniewski nu au fost identificate.

O altă cauză vizează reclamantul, sloven de origine, care a dorit să-și păstreze anonimatul, victimă a germanizării în timpul celui de-al Doilea Război Mondial – *A.A. c. Republicii Federale Germane (Slovenia)*. El a pretins *despăgubiri* pentru perioada petrecută în lagărul de concentrare, pentru suferințele psihice (din cauza decesului părinților săi și a distrugerii fericirii în viața sa) și pentru proprietatea distrusă de autoritățile ocupante în 1942.

Prima instanță, în hotărârea sa a respins acțiunea, afirmând că un stat străin se bucură de imunitate de jurisdicție, ca stat suveran. Instanța de apel a respins apelul și a adăugat în raționament că statele străine beneficiază întotdeauna de imunitate jurisdicțională în conformitate cu normele de drept internațional în baza tratatelor, cutumei și practicii judiciare, precum și în conformitate cu principiul *par in parem non habet jurisdictionem*, atunci când problema se referă la activități *jure imperii*. Curtea Supremă a Sloveniei, examinând cauza în ordine de recurs, a considerat

relevante concluziile instanțelor ierarhic inferioare și a respins argumentele recursului. Instanța supremă a notat că principiul *par in parem non habet jurisdictionem* în mare măsură a evoluat, însă nu într-atât încât un stat străin să nu poată pretinde imunitate jurisdicțională în cazurile în care este acționat în justiție pentru activități *jure imperii*. Imunitatea de jurisdicție a statelor s-a dezvoltat pe baze practice pentru a deveni o normă cutumiară internațională [20].

Această soluție pronunțată de instanțele slovene în 2011, de asemenea, marchează abordările care foarte curând, după adoptarea hotărârii CIJ, vor fi considerate ca corespunzând stării de lucruri existente la momentul actual în dreptul internațional contemporan.

Dacă trecem de pe continentul european spre cel american, unde în perioada postbelică s-au stabilit multiple persoane resortisante din statele afectate de atrocitățile săvârșite de regimul celui de-al Treilea Reich, vom vedea că și cazuistica instanțelor nord-americane, deși nu este atât de bogată în plângeri individuale și colective, scoate în vizor anumite situații particulare. Speța ***Princz c. Republicii Federale Germane (SUA)*** [51] relevă istoria tragică a unei familii de evrei având cetățenie a SUA, supuși Holocaustului. De-a lungul anilor, reclamantul a încercat să obțină o compensație asigurată altor supraviețuitori ai Holocaustului, însă toate acțiunile întreprinse nu au dat rezultate. În 1992, Princz a apelat în cele din urmă la Curtea Federală, depunând acțiune împotriva Germaniei pentru detenție ilegală, provocarea daunelor fizice și psihice, precum și recuperarea financiară a valorii muncii sale la uzinele Farben și Messerschmidt. În fața instanțelor americane, reclamantul, de principiu, a invocat încălcarea normelor imperative ale dreptului internațional public, precum și inaplicabilitatea imunității de jurisdicție. De asemenea, a menționat excepția de la aplicarea imunității referitoare la activitățile comerciale ale statului, el fiind supus sclaviei în industria de război [157, p. 80].

La 1 iulie 1994 Curtea de Apel din districtul Columbia a respins acțiunea reclamantului Princz, argumentând că încălcarea normelor *jus cogens* nu relevă o renunțare implicită la imunitatea de jurisdicție a statului străin. În ceea ce privește argumentul privind implicarea în activități comerciale, Curtea nu a fost explicită în acest sens în detalii, totuși, magistrații nu au considerat că înrobirea persoanelor poate fi privită ca acte cu caracter privat ale regimului nazist. Dar chiar și admitând o asemenea situație, excepția enunțată nu poate fi aplicată din cauza lipsei unui efect direct al respectivei activități pe teritoriul SUA [16, p. 79].

Este interesantă optica din care instanța federală a analizat latura juridică a acestei cauze. Astfel, ea a examinat dacă acțiunile ilegale ale naziștilor săvârșite cu încălcarea normelor cu caracter obligatoriu ale dreptului internațional public, care au constituit *acta jure imperii*, pot fi considerate ca un renunț tacit la imunitatea de jurisdicție ce ar putea fi revendicată cu alte ocazii. Este puțin probabil că regimul nazist s-a preocupat de o asemenea dilemă juridică la timpul

evenimentelor și s-ar fi aventurat în proiectarea de soluții în cauze judiciare ipotetice. Însă, chiar și urmând o logică juridică neobișnuită, totuși, jurisdicția americană a formulat concluzii împărtășite de majoritatea instanțelor de judecată ale altor state sesizate cu acțiuni similare și a conchis, în esență, că încălcarea normelor *jus cogens* nu înlătură imunitatea de jurisdicție a statului străin.

În general, cazul lui Hugo Princz este un exemplu absolut ilustrativ al opiniilor diferite ale societății per ansamblu și ale magistraților profesioniști într-o materie atât de sensibilă precum consecințele celui de al Doilea Război Mondial, ororile Holocaustului, cererile victimelor în despăgubire și principiile actuale ale dreptului internațional public, întrucât, deși reclamantul nu a avut câștig de cauză în instanță, în fine, el, totuși, a beneficiat de despăgubiri, urmare a acordului încheiat între guvernele Germaniei și SUA cu privire la compensarea victimelor regimului nazist, iar încheierea acestui acord a fost rezultatul unei presiuni politice imense asupra Guvernului Germaniei, a cărui reputație a fost pusă în joc în cercurile oficiale și publicul larg american, din cauza componentei emoționale puternice ale speței în cauză.

Dacă acțiunile inițiate de victimele armatei germane s-au referit, în special, la daune compensatorii pentru acte de tortură, muncă forțată și sclavaj, distrugerii de proprietăți pretinse de la statul german, care, la rândul său, a revendicat imunitatea de jurisdicție, victimele acțiunilor armatei japoneze au deplâns și violențe sexuale, un domeniu mult mai sensibil caracterizat de o componentă emoțională foarte puternică, iar recunoașterea imunității de jurisdicție pe cale judiciară urma să condiționeze o frustrare și mai puternică a societății americane care pleda pentru apărarea *de facto* a drepturilor omului.

Astfel, cauza *Hwang Geum Joo și alții c. Japoniei și alții* (SUA) [35] s-a referit la plângerile în despăgubire a cincisprezece femei abuzate sexual în Extremul Orient pe parcursul celui de al Doilea Război Mondial, care au făcut parte din grupul numeros cu o soartă tragică a aproximativ 200.000 de femei preluate în mod masiv și organizat, prin răpiri forțate, înșelăciune și coerciție, în sclavie sexuală în armata japoneză între anii 1931 și 1945. Deși niciuna dintre reclamante nu era cetățean al Statelor Unite, cererile s-au bazat pe prevederile Legii cu privire la revendicări delictuale ale străinilor (*Alien Tort Statute/Alien Tort Claims Act*), sub imperiul căreia jurisdicțiile americane erau competente să examineze cererile de despăgubire ale străinilor legate de încălcări ale dreptului internațional [14, p. 587-647]. Japonia a argumentat că tratatele încheiate după război nu permit nicio pretenție suplimentară referitoare la reparații, iar în conformitate cu Legea asupra imunității statelor străine din 1976 instanțele federale nu dispun de jurisdicție. La 4 octombrie 2001, instanța districtuală a respins acțiunea, considerând că nu avea jurisdicție asupra Japoniei ca stat suveran. Instanța de apel a menținut decizia primei instanțe, motivând, de

asemenea, că, chiar dacă Japonia nu ar avea dreptul la imunitate de jurisdicție în baza Legii asupra imunității statelor străine, problemele ridicate de reclamante erau chestiuni politice ce nu puteau fi revendicate pe cale judiciară. Reclamantele au înaintat Curții Supreme a Statelor Unite o cerere *certiorari* (recurs pe temeiuri de drept). La 14 iunie 2004, Curtea Supremă a admis cererea reclamantelor, anulând hotărârea instanței de apel și dispunând o reexaminare a cauzei. Curtea de Apel și-a reafirmat însă decizia anterioară, subliniind într-un mod mai degrabă emoțional că, oricât de mult ar compătimi situația tristă a reclamantelor, instanțele din Statele Unite pur și simplu nu sunt autorizate să le examineze cauza pe marginea fondului [35, p. 6]. Deși reclamantele au solicitat o altă hotărâre *certiorari*, la 21 februarie 2006, Curtea Supremă a Statelor Unite a respins respectiva cerere.

Speța referitoare la tabloul „Madame Soler” al lui Pablo Picasso (SUA) relevă atât circumstanțe particulare, cât și o analiză juridică bine structurată și abundă în detalii în aplicarea principiului imunității de jurisdicție. La 23 martie 2013 reclamanții Julius H. Schoeps, Britt-Marie Enhoerning și Florence Von Kesselstatt, succesorii bancherului german Paul von Mendelssohn-Bartholdy, evreu de origine, au intentat în Tribunalul Districtual New-York o acțiune împotriva landului Bavaria al Republicii Federale Germane (case *Schoeps v. Free State of Bavaria*) de restituire a tabloului „Madame Soler” a celebrului pictor francez de origine spaniolă Pablo Picasso [99].

Făcând parte din patrimoniul bancherului Paul von Mendelssohn-Bartholdy, în 1934 tabloul „Madame Soler” a fost obiectul unei percheziții la Berlin de către reprezentanții regimului nazist și, după câteva schimbări de posesori, a ajuns în prezent să facă parte din colecția Muzeului din Munchen, aflat sub supravegherea administrației landului bavarez. În fapt, în 1934, răposatul bancher, după aproape doi ani de persecuție nazistă intensă care l-a devastat financiar, profesional și social, a transmis forțat tabloul către un comisionar artistic german, Justin K. Thannhauser. Pentru o perioadă de 30 de ani, tabloul „Madame Soler” a rămas în posesia respectivei persoane, care, în urma războiului și căderii regimului Wehrmachtului, s-a mutat cu traiul la New-York. În toamna anului 1963, Halldor Soehner, curatorul superior și ulteriorul director general al Colecției de Stat de Tablouri din Munchen, organizație ce activa sub auspiciile Ministerului Bavarez pentru Educație și Cultură, a efectuat o vizită de studiu în SUA, pentru a se familiariza cu activitatea muzeelor și galeriilor de arte americane. În SUA, Soehner a fost primit de Justin K. Thannhauser, descoperind în colecția acestuia tabloul cu pricina. În iulie 1964, în urma reîntoarcerii în Germania și imediat după ce a fost avansat în funcția de director general al Colecției de Stat de Tablouri, Halldor Soehner a întreprins acțiuni în vederea procurării tabloului de la comisionarul Thannhauser, dâșii având o întrevvedere în Franța – St. Jean, Cap Ferrat, în urma căreia tabloul

„Madame Soler” a fost vândut către Colecția de Stat de Tablouri din Munchen pentru o sumă de 1.775.000 franci elvețieni. Ulterior, tabloul a fost plasat în Muzeul din Munchen, unde se află până în prezent, făcând parte din patrimoniul artistic al poporului german.

În fața Tribunalului american, succesorii bancherului Paul von Mendelssohn-Bartholdy au invocat ilegalitatea transferului tabloului „Madame Soler” al lui Pablo Picasso către Muzeul din Munchen, acesta aparținându-le lor cu drept de proprietate, și au solicitat restituirea lui. În urma intentării cauzei *in rem*, în fața Tribunalului de la New York, pârâtul, landul Bavaria, a invocat imunitatea sa de jurisdicție, de care ar beneficia în temeiul Legii SUA asupra imunității statelor străine. Reclamanții au contraargumentat că Legea în cauză stabilește excepții de la regula imunității de jurisdicție, și anume aceasta nu este aplicabilă, dacă: (1) acțiunea se referă la activitatea comercială desfășurată de statul reclamat pe teritoriul Statelor Unite; (2) acțiunea se întemeiază pe un act/acțiune întreprinsă în SUA în legătură cu activitatea comercială a statului reclamat oriunde ar fi desfășurată aceasta; și (3) acțiunea se întemeiază pe un act/acțiune întreprinsă în afara teritoriului Statelor Unite în legătură cu activitatea comercială a statului străin oriunde ar fi desfășurată, dacă acest act/acțiune produce consecințe directe pe teritoriul american [54].

În examinarea chestiunii preliminare ce ține de jurisdicție, judecătorul american Jed S. Rakoff s-a referit la toate cele trei situații de inaplicabilitate a imunității, considerând, în final, că acestea nu se referă la circumstanțele prezentei spețe. Astfel:

1. Dosarul în cauză nu se referă la oricare activități comerciale ale landului bavarez în SUA, deoarece tranzacția de achiziție a tabloului nu a avut loc pe teritoriul american. Mai mult, din materialele cauzei rezultă în mod evident că transferul tabloului către comisionarul-afacerist Justin K. Thannhauser a avut loc în mod ilegal, prin urmare, chiar dacă cauza ar fi ajuns vreodată la examinare pe marginea fondului, raționamentul final s-ar focusa exclusiv pe circumstanțele inițiale de înstrăinare/transmitere a tabloului „Madame Soler” în anii 1930, și nu pe evenimentele ce aparent au avut loc în SUA în anii 1960. În asemenea condiții, Bavaria nu ar avea calitatea de pârât în dosar doar pe motivul că ulterior a procurat de la Thannhauser tabloul, deoarece acest fapt este insuficient pentru a satisface criteriul că acțiunea se referă la activitatea comercială a statului reclamat, acesta din urmă presupunând o legătură mai strânsă între motivele pe care se întemeiază cererea de chemare în judecată și actele/acțiunile care ar condiționa stabilirea jurisdicției Tribunalului american.
2. De asemenea, judecătorul Jed S. Rakoff a analizat situația actului/acțiunii întreprinse în SUA în legătură cu activitatea comercială a statului pârât, infirmând faptul că

eventuala înțelegere prealabilă asupra înstrăinării tabloului a avut loc în timpul vizitei la New York al lui Halldor Soehner, ulterior director general al Colecției de Stat de Tablouri din Munchen, deoarece discuțiile acestuia din urmă purtate cu afaceristul Thannhauser au fost preliminare și nu au culminat cu încheierea unui contract între părți. Mai mult, Soehner la acel moment încă nu era directorul colecției și, deci, nu putea să facă o ofertă oficială. Iar reieșind din probele cauzei, atât semnarea contractului de vânzare-cumpărare, cât și achitarea costului tabloului și predarea tabloului beneficiarului au avut loc în Europa, și anume în Franța, Elveția și Munchen. Dar, chiar admitând faptul că tranzacția de vânzare-cumpărare a fost planificată în New York, o singură întrevedere între doi privați nu se poate încadra în criteriul desfășurării unei activității comerciale de către statul reclamat.

3. În ceea ce ține de cea din urmă excepție, argumentul reclamanților, precum că, prin semnarea de facto a contractului în Europa, landul Bavaria a avut intenția să fraudeze normele fiscale americane prin eschivarea de la plata eventualelor taxe, ceea ce a dus la consecințe directe pe teritoriul american, este declarativ și lipsit de raționament juridic [54]. Or, materialele dosarului nu au relevat nicio probă în acest sens, cu atât mai mult, faptul că vânzătorul Thannhauser a rezidat legal în SUA, nu are incidență asupra eventualelor evaziuni fiscale din partea cumpărătorului, landul bavarez.

Având în vedere respectivele considerațiuni, magistratul american a concluzionat asupra aplicabilității la caz a imunității de jurisdicție față de landul Bavaria al Republicii Federale Germane, prin ordonanța din 27 iunie 2014 a Tribunalului Districtual New York.

Este firesc că reclamanții, descendenții și succesorii răposatului bancher Paul von Mendelssohn-Bartholdy, au contestat cu recurs respectiva ordonanță la instanța americană supremă, Curtea Supremă a Statelor Unite ale Americii, solicitând anularea ei și examinarea cauzei pe marginea fondului, cu ulterioara admitere a acțiunii înaintate. Nu este uimitor nici faptul că, în urma cercetării argumentelor recursului reclamanților, similare *in termenis* cu cele invocate întru inaplicabilitatea principiului imunității de jurisdicție, Curtea Supremă americană, la 21 martie 2016, a respins recursul înaintat, considerându-l neîntemeiat [55]. În atare circumstanțe, datorită aplicării principiului imunității jurisdicționale, în plin sec. XXI, tabloul renumitului pictor expresionist Pablo Picasso, „Madame Soler”, a rămas să facă parte din patrimoniul artistic al poporului german, fiind expus în continuare la Muzeul din Munchen [107, p. 112].

Din perspectivă teoretico-practică, această cauză prezintă interes în ceea ce privește argumentarea juridică dezvoltată de magistratul Jed S. Rakoff, care, cu lux de amănunte a obiectat asupra poziției reclamanților și a exemplificat de ce motivele invocate de ultimii nu exclud

imunitatea de jurisdicție a Bavariei ca parte a Republicii Federale Germane. Trebuie notat că magistratul american nu s-a referit din oficiu la eventuala imposibilitate a executării hotărârii tribunalelor americane în ipoteza în care acțiunea ar fi admisă în fond, cu trimitere la imunitatea de executare a statului străin, care, spre deosebire de imunitatea de jurisdicție, demonstrează doar un caracter absolut. Or, pictura „Madame Soler” face parte din patrimoniul artistic al poporului german și, astfel, aparține statului german, care se bucură atât de imunitatea de jurisdicție în fața instanțelor americane, cât și de imunitatea de executare în ceea ce privește proprietatea sa în cazul în care imunitatea de jurisdicție nu ar fi aplicată, mai ales în situația în care bunul cu pricina fizic se regăsește pe teritoriul german și nu poate fi înstrăinat/transmis decât cu acordul expres al autorităților guvernamentale competente.

Trebuie reamintit faptul că, în lumina instrumentelor normative naționale și internaționale, imunitatea de jurisdicție poate fi aplicabilă nu doar statului *per se* și entităților sale, dar și funcționarilor care îl reprezintă. Or, potrivit Legii SUA asupra imunității statelor străine [146, § 1603], prin sintagma „statul străin” se au în vedere subdiviziunile politice, instituțiile sau instrumente ale statului străin, în special: persoane juridice, corporații, organe ale statului, entități politice, alte persoane, în circumstanțele în care nu sunt cetățeni ai Statelor Unite și nici instituite potrivit cadrului juridic al statelor terțe.

Totodată, precum a fost enunțat supra, în sensul art. 2 alin. (1) lit. a) din Convenția ONU cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora [77], termenul „stat” desemnează:

- i. statul și organele sale de guvernare;
- ii. componentele unui stat federal sau subdiviziunile politice ale statului, care sunt abilitate să îndeplinească și îndeplinesc efectiv acte în cadrul exercitării autorității suverane a statului;
- iii. stabilimentele sau organismele statului ori alte entități, în măsura în care sunt abilitate să îndeplinească și îndeplinesc efectiv acte care presupun exercițiul autorității suverane de stat;
- iv. reprezentanții statului, când aceștia acționează sub acest titlu.

Din această perspectivă a relației, imunitatea de jurisdicție a statului străin – imunitatea de jurisdicție a agentului acestuia, merită atenție o altă cauză deferită spre soluționare instanțelor federale americane referitoare la evenimentele din Orientul Mijlociu – *Ali Saadallah Belhas și alții c. Moshe Ya'alon* (SUA) [22]. În fapt, în aprilie 1996, Forțele de Apărare ale Israelului au efectuat o operațiune militară denumită „Strugurii mâniei” (*The Grapes of Wrath*), bombardând timp de trei săptămâni localitățile din sudul Libanului spre a exercita presiuni asupra Guvernului

libanez pentru a dezarma membrii organizației recunoscută ca teroristă de multe state ale lumii – Hezbollah. Datorită bombardamentelor, aproximativ 400.000 de persoane au fost forțate strămutate. Civili libanezi din sud au fugit în sediile ONU, mai mult de 800 de civili – în majoritate femei, copii și vârstnici – au căutat refugiu în complexul ONU din Qana. Forțele de Apărare ale Israelului au atacat complexul. În urma atacului, mai mult de 100 de civili au decedat și mai multe persoane au fost rănite [81]. Generalul Moshe Ya’alon era șeful Forțelor de Apărare ale Israelului la 18 aprilie 1996, când acestea au bombardat complexul ONU din Qana.

Persoanele care au avut de suferit, urmare a respectivelor operațiuni militare, precum și rudele acestora, au înaintat în instanța federală americană plângeri, solicitând *despăgubiri și remedii compensatorii*. Ei au susținut că generalul Ya’alon a participat la decizia de a ataca sediul din Qana și s-a făcut responsabil de comandă pentru atac.

Curtea Districtului Columbia a respins plângerea împotriva generalului Ya’alon, motivând că orice posibile încălcări ale dreptului internațional comise de acesta au avut loc în timp ce el activa în mod oficial în armata Israelului. Presupusele încălcări includeau crime de război, executări extrajudiciare, crime împotriva umanității și acte de tortură [119, p. 169]. Luând ca atare faptele pretinse în cerere, acțiunile generalului Ya’alon constituie încălcări grave ale normelor *jus cogens*. În pofida severității acestor încălcări, Curtea Federală a conchis că poziția generalului în armata Israelului i-a oferit imunitate în lumina Legii asupra imunității statelor străine [109, p. 17].

La 15 februarie 2008, Curtea de Apel din Districtul Columbia a menținut decizia primei instanțe, considerând că, în perioada vizată, generalul Ya’alon a acționat în calitate sa oficială, fapt recunoscut de statul Israel. Prin urmare, Curtea de Apel a declarat că generalul Ya’alon beneficiază de imunitate în temeiul Legii asupra imunității statelor străine și a respins argumentul reclamanților, potrivit căruia generalul nu ar trebui să beneficieze de protecție, deoarece a acționat în contradicție cu normele *jus cogens* ale dreptului internațional, săvârșind încălcări grave ale dreptului internațional umanitar și a regulilor și principiilor de purtate a războiului. Motivul principal invocat de instanțele judiciare a fost faptul că Legea citată nu conținea nicio excepție pentru încălcările normelor *jus cogens*.

Dacă ne mutăm de pe carourile juridice spre cele politice ale relațiilor internaționale, care alteori interferează, observăm interesantul fapt că figura generalului Ya’alon a fost privită controversat de către opinia publică. În Israel el a devenit erou național și a îmbrățișat o carieră de succes, mai recent, în perioada 2013-2016, a fost și ministru al apărării, iar în timpul imposibilității premierului Benjamin Netanyahu de a-și exercita atribuțiile în anul 2013 a îndeplinit și funcțiile de Prim-ministru interimar, în contextul recente escaladări a violențelor în Ierusalim și Fâșia Gaza (mai 2021), criticând acțiunile guvernului condus de Netanyahu și apreciindu-le ineficiente.

Statele lumii arabe apreciază continuu persoana generalului Moshe Ya'alon drept criminal internațional din cauza atât a carierei sale militare și activităților aferente ei, cât și a poziției foarte dure în privința Palestinei și a Libanului. Adevărul se pare a fi la mijloc, însă practica respingerii de către jurisdicțiile americane a cererilor victimelor arabe împotriva înalților demnitari israelieni privind compensarea daunelor, urmare a bombardamentelor armate, în special, în afara limitelor teritoriale ale Israelului și Palestinei, pe motivul imunității de jurisdicție a agentului statului, dincolo de realitățile judiciare, a ridicat chestiuni referitoare la poziția diasporei evreiești, care, în mod tradițional, este suficient de puternică în mediul american, inclusiv juridic și academic.

La capitolul coraportului imunității de jurisdicție și a crimelor internaționale, urmează a fi menționată și speța *Amerada Hess Shipping Corp. c. Argentinei (SUA)* [150, p. 1119-1124], care a obținut titlul de cauză de precedent judiciar de referință, care a vizat circumstanțele atacului în marea liberă a vasului petrolier aparținând proprietarilor liberieni, neutru și neînarmat, de către o aeronavă de război din Argentina, în timpul conflictului din insulele Falkland între Marea Britanie și Argentina. Tancul petrolier a suferit daune grave. Argentina a refuzat să plătească despăgubiri proprietarilor liberieni pentru pierderile suferite, iar curțile argentinene au respins, neexaminând în fond, plângerile proprietarilor navei pe motiv că acestea s-au referit la chestiuni politice. Căutând soluții pentru a obține despăgubiri, proprietarii au inițiat procesul judiciar în Statele Unite, întrucât compania Amerada Hess Shipping făcea parte din corporația internațională Amerada Hess, înregistrată în SUA. Tribunalul Districtual american a respins cererea, considerând că Argentina beneficia de imunitate de jurisdicție în temeiul Legii asupra imunității statelor străine din 1976. Curtea de Apel Federală a afirmat că, deși excepțiile de la legea în cauză erau inaplicabile, jurisdicția poate surveni prin aplicarea Legii cu privire la revendicări delictuale ale străinilor (*Alien Tort Statute*) [103]. În recurs, Curtea Supremă a Statelor Unite a decis, în primul rând, să examineze chestiunea jurisdicției. A constatat că unicul temei pentru jurisdicția asupra unui stat străin în instanțele americane este Legea asupra imunității statelor străine. Deci, toate acțiunile împotriva unui stat străin trebuie să facă parte din cadrul reglementat de Legea enunțată. Instanța supremă a respins plângerea din lipsă de jurisdicție, notând că nu există nicio excepție de la imunitatea statului străin, iar răspunderea delictuală este limitată la pagube sau pierderi de bunuri care au loc exclusiv în limitele teritoriale ale Statelor Unite, iar în speță deplânsul bombardament a avut loc în marea liberă. Mai mult, în această cauză nu a fost identificată nicio excepție de la Legea asupra imunității statelor străine, în virtutea unui tratat internațional, care ar reglementa ridicarea imunității Argentinei, de care ea urmează să beneficieze [23].

4.2. Imunitatea de jurisdicție a statelor în contextul despăgubirii pentru acte de tortură și de terorism

Imunitatea de jurisdicție și-a găsit reflectare în cazuistica jurisdicțiilor interne din statele Americii Latine, Orientului Apropiat și Extremului Orient în probleme nu mai puțin sensibile decât încălcările grave ale drepturilor omului, comise ca urmare a activităților militare, referindu-se la acte de tortură, omor cu intenție, răpiri de persoane, acțiuni de terorism.

Potrivit art. 2 alin. (1) și (2) din Convenția ONU împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante din 10 decembrie 1984 [79], fiecare stat-parte va lua măsuri legislative, administrative, judiciare și alte măsuri eficace pentru a împiedica săvârșirea de acte de tortura pe oricare teritoriu aflat sub jurisdicția sa; nicio împrejurare excepțională, oricare ar fi ea, chiar starea de război sau de amenințare cu războiul, instabilitatea politică internă sau orice altă stare de excepție nu poate fi invocată pentru a justifica tortura. În sensul art. 7 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice [122], nimeni nu va fi supus torturii și nici unor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante.

Prevederi similare de interdicție a torturii, având caracter absolut, se conțin și în instrumentele regionale, precum art. 3 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului [74] și art. 5 alin. (2) din Convenția Americană a Drepturilor Omului [65].

Este remarcabil faptul că nici Convenția ONU cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora [77] și nici Convenția Europeană asupra imunității statului [73] nu conțin vreo prevedere care să reglementeze aspectele imunității statelor în ceea ce privește acțiunile judiciare civile unde se reclamă despăgubiri pentru tortură în afara statului-for. Cu atât mai mult, nu se conțin prevederi care să se refere la soluționarea chestiunii jurisdicției din perspectiva clarificării aplicabilității imunității în ceea ce privește plângerile penale privind pedepsirea agenților statului străin pentru acte de tortură. Așadar, precum a fost formulat anterior într-o serie de cauze, convențiile asupra imunităților jurisdicționale nu consacră excepții referitoare la tortură care să excludă aplicabilitatea imunității de jurisdicție, adesea fiind notată sintagmă „cel puțin, la stadiul actual al dreptului internațional public”.

Deși asemenea concluzii au fost formulate pe cale jurisprudențială în multe spețe soluționate de jurisdicții de pe diferite continente în care fie pretinsele victime, fie rudele/succesorii acestora au solicitat compensații pentru încălcarea normelor *jus cogens* referitoare la interdicția torturii de agenții statelor străine, care, la rândul lor, au invocat lipsa de competență a tribunalelor statului-for și au optat pentru aplicarea imunității de jurisdicție în privința statului și a agenților săi. Practica judiciară relevă și soluții opuse, privind nerecunoașterea

imunității de jurisdicție statului străin și agenților săi privind deplânsele acte de tortură, omor etc., soluții divergente fiind pronunțate chiar de jurisdicțiile aceluiași stat.

În plan practic, examinarea în fond a unor asemenea plângeri împotriva statului străin, de principiu, a vizat evaluarea în fapt a actului ilegal de rele tratamente sau a actului de terorism de către jurisdicția altui stat, situație care, în mod inevitabil, a condiționat tensionarea relațiilor politice între statul implicat în proces și statul-for, deși de cele mai multe ori, aceste relații se conturau deja ca suficient de dificile la etapa inițierii litigiului în instanță, iar examinarea chestiunii jurisdicției și aplicabilității imunității le agravau mult înainte de adoptarea soluției pe marginea fondului, dacă se ajungea atât de departe. În anumite spețe, reclamantii inițiau acțiuni în compensare a prejudiciului, urmare a actelor de tortură împotriva statului cu care relațiile statului-for erau tensionate din perspectiva politicii externe, iar în alte cauze, guvernul statului-reclamat pe plan internațional era „aliat” sau chiar susținut de statul-for. Indezirabil juridic, totuși, aspectele politice interferau cu problematica imunității de jurisdicție, ceea ce nu însemna că consecințele interferenței ar afecta echitatea justiției. Magistrații SUA au mers destul de departe în a face claritate între domeniile jurisdicțional și politic, atunci când au pus bazele doctrinei politicii de stat (*political question doctrine*) și au considerat că chestiunile referitoare la politica statului, inclusiv externă, nu pot fi evaluate pe cale jurisdicțională. Precum vom vedea în continuare, doctrina politicii de stat a fost aplicată de către judecătorii americani și cu referire la acțiunile statelor străine, însă problema principală s-a referit la recunoașterea sau neaplicarea imunității de jurisdicție în contextul încălcării normelor *jus cogens* asupra interdicției torturii.

În cauza *Siderman de Blake c. Argentinei* (SUA), în seara loviturii militare din 1976 din Argentina, care se consideră că, de principiu, nu a fost condamnată de Guvernul american, zece bărbați înarmați l-au răpit pe Jose Siderman, l-au bătut și l-au maltratat timp de șapte zile, după care l-au aruncat într-o zonă izolată și l-au amenințat cu omor. Într-un efort de a strânge bani înainte de a fugi în Statele Unite, Jose Siderman și-a vândut 127.000 acri de teren pentru aproximativ 10% din valoarea reală de piață. Familia Siderman a acordat, de asemenea, competența de administrare asupra afacerii lor, Imobiliaria del Nor-Oeste, S.A. (INOSA), unui contabil public autorizat din Argentina [93, p. 516]. În aprilie 1977, printr-o „intervenție judiciară fictivă”, militarii argentinieni au confiscat afacerea INOSA, iar în 1982, familia Siderman a intentat în SUA o acțiune împotriva Argentinei, solicitând despăgubiri pentru exproprierea INOSA, precum și pentru maltratarea lui Jose.

Tribunalul Districtual a respins cererile în compensare pe baza Legii asupra imunității statelor străine, din lipsă de jurisdicție în privința Argentinei. Curtea de Apel, la rândul său, a decis asupra lipsei jurisdicției în pofida încălcării normelor *jus cogens* referitoare la interdicția torturii,

concluzionând că Congresul ar trebui să clasifice în mod expres încălcările principiilor *jus cogens* drept o renunțare implicită la imunitatea suverană. În stabilirea soluției asupra cauzei, instanța de apel a reiterat că: (1) Curtea dispune de jurisdicție în materia exproprierii dacă aceasta din urmă se referă la activități comerciale conform excepțiilor din Legea asupra imunității statelor străine; (2) un stat va renunța la imunitate exclusiv cu referire la o scrisoare rogatorie din partea instanțelor americane cu privire la un litigiu pendinte concret; (3) o plângere privind încălcarea de către un stat a normelor de drept internațional cu caracter obligatoriu poate fi examinată doar dacă constituie una din excepțiile prevăzute de enunțata Lege; (4) în cazul cererilor care vizează exproprieri sau pierderi de proprietate, urmează să existe o legătură clară cu teritoriul Statelor Unite ale Americii. În cazul dedus judecății, instanțele americane au stabilit că condițiile enumerate nu au fost întrunite, prin urmare, nu sunt competente să examineze respectiva plângere. De asemenea, judecătorii au notat că exproprierea proprietății cetățeanului argentinian pe teritoriul argentinian nu aduce atingere principiilor dreptului internațional. În ceea ce ține de capătul de plângere privind despăgubirea pentru actele de tortură pretinse, s-a notat că Congresul SUA ar urma să includă încălcarea normelor cu caracter obligatoriu, ca o excepție de la aplicarea imunității în textul Legii cu privire la imunitatea suverană [57].

Într-o altă cauză – *Filartiga c. Peña-Irala* (SUA), magistrații americani, de asemenea, au evaluat imunitatea de jurisdicție în contextul pretinselor acte de tortură comise asupra persoanei, însă au adoptat o soluție opusă celei din cauza *Siderman de Blake*. Astfel, Dolly și dr. Joel Filartiga, resortisanți din Paraguay, au susținut că, la 29 martie 1976, fiul lor de șaptesprezece ani, Joelito Filártiga, a fost răpit și maltratată până la moarte de inspectorul general al poliției din capitala Asuncion, Américo Norberto Peña-Irala. Reclamanții au invocat că Joelito a fost maltratată, deoarece tatăl său era un adversar cunoscut al Președintelui paraguayean Alfredo Stroessner, șef de stat începând cu 1954. La 6 aprilie 1979 familia Filártiga a depus o plângere în fața tribunalelor americane în care a pretins că Peña a provocat moartea fiului Joelito prin tortură și a solicitat daune compensatorii și punitive în mărime de 10 mil. dolari SUA [30]. În sprijinul jurisdicției federale, familia Filártiga s-a bazat pe prevederile Legii cu privire la revendicări delictuale ale străinilor (*Alien Tort Statute*) [103]. Curtea Districtuală din New York a respins cererea pe motiv că nu are jurisdicție materială, totodată invocând și principiul *forum non conveniens* (potrivit căruia există o jurisdicție mai potrivită la cazul speței decât aceea care a fost sesizată). Reclamanții au atacat hotărârea cu apel. Curtea de Apel a inversat decizia Curții Districtuale și a concluzionat că cetățenii străini, care sunt victime ale încălcărilor internaționale ale drepturilor omului, pot să acționeze în justiție „călăul” în fața instanței federale pe căile de atac civile, chiar și pentru fapte săvârșite în străinătate, atât timp cât instanța are jurisdicție personală asupra inculpatului. Curtea de Apel a

hotărât, de asemenea, că interdicția torturii este garantată de dreptul internațional, interdicția ca atare „este clară și lipsită de ambiguitate și nu recunoaște nicio distincție între tratamentul străinilor și cetățenilor”. În plus, instanța a afirmat că un act de tortură comis de un funcționar de stat împotriva unei persoane aflate în detenție încalcă normele stabilite de dreptul internațional al drepturilor omului și, prin urmare, dreptul națiunilor.

O altă speță inițiată în SUA, *Isabel Morel de Letelier și alții c. Republicii Chile și alții* (SUA) [36], s-a referit la asasinarea în urma detonării unei bombe în automobilul fostului Ambasador al Republicii Chile în Statele Unite, Orlando Letelier, și a adjunctului său, Ronni Moffitt, în septembrie 1976 în drum spre Washington. Investigația efectuată în SUA a relevat identitatea a nouă asasini și presupusa lor legătură cu Guvernul din Chile. În august 1978, membrii familiilor Letelier și Moffitt au intentat o acțiune civilă în fața Curții din Districtul Columbia împotriva Republicii Chile. Reclamanții au înaintat cinci plângeri în cadrul acțiunii: (1) conspirația de a-i priva de drepturile lor constituționale; (2) asalt și violență; (3) transportarea neglijentă și detonarea explozivilor; (4) încălcarea dreptului internațional, care s-a soldat cu decese; (5) asasinarea unei persoane protejate la nivel internațional. Chile a refuzat să ia parte la proces, susținând că o *asasinare motivată politic este un act suveran și, prin urmare, se bucură de imunitate potrivit doctrinei imunității statale*. Curtea a respins argumentul chilian, considerând că Legea asupra imunității statelor străine nu a oferit libertate de acțiune pentru asasinatul pe motive politice în alte țări. Curtea a constatat că a dispus de jurisdicție asupra Chile în conformitate cu legislația americană, iar reclamanții au prezentat dovezi admisibile pentru a demonstra că angajații Republicii Chile, acționând în capacitățile lor oficiale și sub conducerea funcționarilor chilieni, au săvârșit acțiuni ilegale care au cauzat decesele lui Orlando Letelier și Ronni Moffitt, survenite pe teritoriul american. Într-o decizie ulterioară, Curtea Federală americană a acordat reclamanților peste cinci milioane de dolari.

Oricât ar părea de surprinzător faptul, dar principiul imunității de jurisdicție a fost invocat, apreciat și evaluat cu referire la o serie de cauze care au vizat evenimentele din multiple state ale Orientului Apropiat.

Astfel, în prima speță de acest gen – *Tel-Oren și alții c. Libiei și alții* (SUA) [61], circumstanțele au vizat acțiunile teroriste comise de Organizația pentru Eliberarea Palestinei (OEP), sprijinită de Guvernul Libiei. La 11 martie 1978, treisprezece membri înarmați ai OEP au debarcat în Israel și au luat ca ostatici civili. Când poliția israeliană a oprit atacul, numărul de morți s-a ridicat la 37, iar 76 de persoane au fost rănite. Acest atac a fost considerat, în acel moment, a fi „cel mai grav atac terorist din istoria Israelului”, ulterior denumit „Masacrul de pe drumul adiacent” (*Costal road massacre*). Majoritatea victimelor erau cetățeni israelieni, alții fiind

cetățeni americani și olandezi. Victimele rănite ale atacului și rudele decedaților au intentat acțiuni în Statele Unite împotriva mai multor organizații non-statale și a Libiei, care a susținut mișcarea națională din Palestina și s-a opus inițiativei Președintelui egiptean Anvar Sadat de a stabiliza relațiile între lumea arabă și Israel, pe care le-au considerat responsabile pentru atac. Ei și-au întemeiat acțiunea pe Legea cu privire la revendicări delictuale ale străinilor (*Alien Tort Statute*) [103].

Au fost intentate două acțiuni civile împotriva Libiei, Organizației pentru Eliberarea Palestinei, Oficiului de Informații Palestiniene, Asociației Naționale a Arabilor Americani și Congresului Palestinian din America de Nord. Acțiunile au fost depuse, cerându-se despăgubiri compensatorii și punitive, de către reprezentanții personali ai 29 de persoane-victime ale atacului. Tribunalul Districtual a respins acțiunea, atât din cauza lipsei jurisdicției, cât și a faptului că era interzisă de statutul de limitare aplicabil. În așa fel, instanțele americane au efectuat o evaluare a afirmațiilor reclamanților cu privire la răspunderea pentru acțiuni criminale multiple. Curtea s-a concentrat pe analiza jurisdicțională, scopul căreia presupunea că afirmațiile sunt adevărate. Întrebarea juridică principală a fost dacă reclamanții au prezentat suficiente probe pentru ca faptele să îndeplinească exigențele jurisdicționale ale aplicabilității legislației Statelor Unite. În conformitate cu aceste prevederi, instanțele districtuale dispuneau de competența inițială asupra tuturor acțiunilor civile care decurg din Constituție, legi sau tratate la care SUA sunt parte și asupra oricărei acțiuni civilă împotriva unui stat străin pentru o acțiune delictuală comisă în încălcarea legii națiunilor sau a unui tratat internațional.

Judecătorii au convenit asupra respingerii acțiunii, atât pe motivul lipsei de jurisdicție, cât și pe cel al doctrinei politicii de stat. Motivele pot fi rezumate după cum urmează:

1. În primul rând, judecătorul Edwards și-a limitat analiza la acuzațiile făcute împotriva Organizației pentru Eliberarea Palestinei, apreciind acuzațiile aduse împotriva Oficiului de Informații Palestiniene și a Asociației Naționale a Arabilor Americani vădit neîntemeiate. Referitor la jurisdicția asupra Libiei, magistratul a concluzionat că aceasta a fost interzisă prin Legea asupra imunității statelor străine, statul libian beneficiind de imunitate de jurisdicție în fața tribunalelor SUA, iar poziția Libiei asupra deplânselor încălcări nu putea fi suspusă analizei judiciare pe motivul doctrinei politicii de stat. El a subliniat că soluționarea plângerii împotriva Libiei prezintă multe dintre aceleași probleme de separare a puterilor ca și soluționarea plângerii împotriva celorlalți pârâți.
2. El nu a fost de acord cu judecătorul Bork, precum că cadrul național permite reclamantului să pretindă un drept de a deplânge în judecată acțiunile comise în baza

dreptului (legii) națiunilor. Acceptând că dreptul națiunilor interzice tortura, Edwards a negat ideea că acest drept impune aceleași responsabilități față de actorii nestatali, cum ar fi Mișcarea pentru Eliberarea Palestinei.

3. Totodată, judecătorul Bork a negat existența la caz a unui drept de a sesiza instanța de judecată, fiind ghidat prin separarea principiilor puterii de stat, care cere prudență instanțelor pentru a evita o posibilă interferență în sfera ramurilor politice ale relațiilor.
4. La rândul său, judecătorul Robb a considerat instanțele federale incompetente să se pronunțe în acest dosar din cauza doctrinei politice, reiterând că problemele privind statutul internațional al actelor teroriste și problemele sensibile ale diplomației se află în domeniul exclusiv al ramurilor executive și legislative.

Reclamanții au atacat hotărârea Curții Districtuale, însă Curtea de Apel a menținut soluția pronunțată, de respingere a acțiunii.

O altă cauză împotriva Libiei – *Smith și alții c. Libiei și alții (SUA)*, este cunoscută pentru circumstanțele tragice care au vizat decesul pasagerilor unui bord al cursei transatlantice, urmare a atacului terorist. În fapt, la 21 decembrie 1988, cursa Pan Am 103 a părăsit orașul Frankfurt, Germania, cu destinația Detroit, SUA, cu escale la Londra și New York. La ora 19:00 avionul cursei 103 a explodat deasupra localității Lockerbie, Scoția, Marea Britanie, toate cele 259 de persoane aflate la bord (243 pasageri și 16 membri de echipaj), inclusiv pasagerele Smith și Hudson, decedând.

Reclamantul Bruce Smith, a cărei soție a decedat, urmare a accidentului, a pretins că avionul cursei Pan Am 103 a fost distrus de o bombă și că „acțiunile Libiei în încurajarea și susținerea acestor acte private de terorism au condus la distrugerea deliberată și intenționată a avionului”. Smith a pretins compensări privind moartea, atacul, provocarea unei suferințe emoționale, pierderea consortului și încălcarea dreptului internațional public. Reclamantul Paul Hudson a susținut, la rândul său, că presupusa bomba „a fost pusă la bordul aeronavei și a fost detonată de către și la indicația Libiei” [59]. Hudson a pretins recuperarea daunelor pentru delictele intenționate de deces cauzat nelegitim și vătămare corporală.

Inițial, reclamanții Smith și Hudson au acționat în judecată pentru a obține despăgubiri pentru daunele provocate de acest act terorist pe teritoriul Regatului Unit. În iunie 1993, Smith a înaintat o acțiune împotriva Libiei în Scoția. Hudson s-a alăturat acțiunii împotriva companiei Pan Am, în care juriul a constatat responsabilitatea acesteia pentru distrugerea avionului. În fața Curții Districtuale din New York, reclamanții Bruce Smith și Paul Hudson au cerut *recuperarea daunelor civile*. Smith a acționat în judecată Libia, compania Libyan Arab Airlines, Organizația Libiană de Securitate Externă, pe Abdel Basset Ali Al-Megrahi (oficialul responsabil de securitatea zborurilor

internaționale, angajat al serviciului de inteligență) și Lamem Khalifa Fhimah (manager de stație al companiei aeriene Libyan Arab Airlines), ca agenți ai Libiei. Hudson a înaintat acțiunea doar împotriva Libiei. Luând în considerare circumstanțele cauzei, pretențiile reclamantilor au fost conexe. Libia a înaintat o cerere de încetare a procedurii, invocând imunitatea statului străin în baza Legii asupra imunității statelor străine.

Curtea Federală a constatat că, deși presupusa participare a Libiei, dacă este adevărată, în această tragedie este scandaloasă și condamabilă, iar suferința umană este dezesperantă, instanța nu poate obține în mod legal jurisdicție asupra Libiei. Presupusele acțiuni teroriste ale statului libian nu se încadrează în excepțiile enumerate de Legea asupra imunității statelor străine și, prin urmare, Libia urma să beneficieze de imunitate. Instanța de fond a specificat că pretinsa încălcare a normelor *jus cogens* nu constituie o renunțare implicită la imunitatea suverană garantată prin lege. De asemenea, nu s-a considerat că acest caz relevă excepția antiteroristă de la principiul imunității [98, p. 450], întrucât implicarea directă a oficialului Tripoli în atacul asupra bordului aerian nu a fost demonstrată în mod convingător. Curtea de Apel a menținut hotărârea Curții Districtuale, stabilind că Libia în cazul dat nu poate fi supusă jurisdicției instanțelor americane, în pofida faptului că acțiunile pentru comiterea cărora s-au solicitat despăgubiri, au reprezentat atac terorist [58].

Astfel, în pofida faptului că s-au solicitat despăgubiri pentru acțiuni teroriste pretinse a fi comise de agenții Libiei, fiind notată expres încălcarea normelor cu caracter obligatoriu ale dreptului internațional public, instanțele americane au considerat că statul reclamat beneficiază de imunitate de jurisdicție chiar și în cazul unor asemenea acuzații grave, când, din 259 de persoane victime ale exploziei, 190 au fost resortisanți SUA [86].

Trebuie remarcat că, doi ani mai târziu de soluția pronunțată de Curtea de Apel Federală, cazul a excedat cadrul jurisdicțional al unui singur stat, fiind inclus pe agenda internațională notorie, la 27 august 1998 Consiliul de Securitate al ONU prin Rezoluția nr. 1192 (1998) [133] asupra incidentului de la Lockerbie a reafirmat sancțiunile împotriva Libiei și a salutat inițiativa judecării celor doi acuzați de explozie – Abdel Basset Ali Al-Megrahi și Lamem Khalifa Fhimah, obligând Libia să predea acuzații către Tribunalul scoțian (cu reședință în Olanda) și prezentarea oricăror probe solicitate de tribunal. În 2003, urmare a sancțiunilor aplicate de Consiliul de Securitate și ca o condiție pentru anularea acestora, Libia a recunoscut oficial răspunderea agenților săi pentru explozia din Lockerbie și s-a oferit să achite despăgubirile necesare descendenților victimelor tragicului incident, condamnăm terorismul și reafirmând angajamentele sale în acest sens, potrivit scopurilor promovate de Națiunile Unite [92].

În speța ulterioară, *Daliberti și alții c. Irakului (SUA)* [28], acțiunea reclamanților se datorează a trei incidente separate, dar similare, în care statul-reclamat ar fi arestat și reținut reclamanții-cetățeni ai Statelor Unite care desfășurau la timpul evenimentelor afaceri în Kuweit. Cei patru reclamanți au pretins daune pentru acte de răpire, detenție ilegală și tortură. Pentru a concluziona asupra existenței la caz a jurisdicției asupra Irakului și inaplicabilității imunității de jurisdicție, magistrații federali au fost puși în situația să se pronunțe asupra a patru obiecții ridicate de guvernul statului reclamat, în ceea ce privește (1) separarea puterilor la nivel federal și ilegalitatea calificării de către Congres a Irakului drept stat-sponsor al terorismului; (2) încălcarea principiului protecției egale a statelor suverane prin stigmatizarea ca stat ce sponsorizează activitatea teroristă; (3) lipsa jurisdicției personale asupra statului străin; (4) precum și faptul că activitățile deplânse de reclamanți urmează să se bucure de imunitate, întrucât fac parte din doctrina de stat și constituie o expresie a politicii oficiale irakiene.

Analizând obiecțiile enunțate, magistrații federali au decis că, la momentul amendării Legii asupra imunității statelor străine prin includerea excepției de sponsorizare a terorismului, Irakul deja se regăsea pe lista condamnabilă a acestor state, fapt recunoscut în acte oficiale emise de Congresul SUA. Acele națiuni care operează într-o manieră incompatibilă cu normele internaționale nu ar trebui să se aștepte să li se acorde privilegiul de imunitate față de onoarea care se află în prerogativele Congresului de a acorda sau de a retrage imunitatea. Distincția făcută de Congres între statele care au fost desemnate ca sponsori ai terorismului și cele care nu au fost, este rațional legată de scopul său de a proteja cetățenii SUA prin descurajarea terorismului internațional și acordarea de despăgubiri pentru victimele actelor de terorism.

De asemenea, a fost pus în balanță faptul că detenția reclamanților a avut un efect direct pe teritoriul Statelor Unite și a fost admisă în mod conștient de statul-reclamat pentru a afecta politica Guvernului american. În aceste circumstanțe, Irakul nu poate să pretindă a fi surprins în ceea ce privește afirmația de jurisdicție a Curții asupra cererilor introduse ca răspuns la acțiunile sale ilegale. Prin urmare, este rezonabil ca Irakul să răspundă într-un tribunal din Statele Unite pentru acte de terorism împotriva cetățenilor Statelor Unite comise în Orientul Mijlociu.

Mai mult, pe marginea argumentului privind aplicabilitatea doctrinei de stat, magistrații au reiterat că, în timp ce actul doctrinei de stat urmărește să împiedice instanțele să interfereze în puterile externe ale Președintelui și ale Congresului, acesta nu interzice Congresului și Executivului să folosească amenințarea de a acționa în justiție ca un instrument de politică externă. Desemnarea Irakului drept stat terorist a fost făcută de către Secretarul de Stat în numele puterii executive, sub rezerva acordării exprese a autorității de către Congres. Astfel, în situația în care Curtea ar recunoaște lipsa de jurisdicție asupra Irakului pe motiv că faptele comise sunt expresie

a puterii de stat irakiene, aceasta ar constitui mai mult o ingerință juridică în politica externă anunțată a ramurilor puterii statului american.

Într-o altă cauză care vizează deplânsele acte de rele tratamente, *Nikbin c. Iranului și alții* (SUA), circumstanțele se referă la pedepsirea resortisantului naturalizat al SUA de origine iraniană pentru convertirea din islam în mormonism. Aflându-se în vizită la rude în Iran, reclamantul a fost reținut și acuzat de încălcarea canoanelor islamului, în timpul interogatoriilor pretinzând că ar fi fost maltratată de agenții forțelor de ordine ale Iranului. După trei ani și jumătate de detenție, el a fost eliberat și i s-a permis reîntoarcerea în SUA.

Nikbin a înaintat acțiune civilă împotriva Iranului, Ministerului de Informații și Securitate al Iranului, gardienilor Revoluției Islamice și împotriva a doi agenți ai statului, solicitând *despăgubiri pentru prejudiciile cauzate de actele de tortură săvârșite în timp ce se afla în custodia statului iranian*.

Curtea a constatat lipsa jurisdicției asupra lui a agenților statului și a respins acțiunea împotriva acestora [44]. Potrivit legislației americane, terorismul constituie excepție de la principiul imunității de jurisdicție a statului străin, care nu este aplicabilă decât dacă: (1) respectivul stat a fost desemnat ca sponsor al terorismului la momentul actului sau ca urmare a faptei, (2) statului străin i s-a oferit posibilitatea rezonabilă de a soluționa cererea în conformitate cu normele internaționale acceptate de arbitraj, (3) reclamantul sau victima a fost cetățean al Statelor Unite la timpul evenimentelor. În opinia Curții Federale, având în vedere faptul că Iranul a fost calificat ca stat-sponsor al terorismului din 1984, precum și respectarea celorlalte două condiții – existența posibilității reale de a soluționa cererea pe cale de negocieri și calitatea de resortisant al SUA a reclamantului, toate aceste trei condiții au fost îndeplinite în cazul dat, astfel Iranului nu i-a fost recunoscută imunitatea de jurisdicție, iar Curtea s-a declarat competentă să examineze cauza pe marginea fondului [45]. Într-un final, Nikbin a obținut câștig de cauză pronunțată *in absentia* pentru asalt, violență și provocarea intenționată a suferințelor emoționale – totul în valoare de 2,6 mil. dolari SUA, reclamantul reușind să demonstreze pentru angajarea răspunderii statului străin existența a patru elemente, și anume: conduita extremă sau periculoasă, intenția de a cauza sau verosimilitatea clară că au fost cauzate daune emoționale severe, legătura causală între conduită și daunele produse, existența unor suferințe emoționale grave.

În speța ulterioară, deferită spre soluționare jurisdicțiilor Coroanei Britanice, *Suleiman Al Adsani c. Guvernului din Kuweit și alții* (Marea Britanie), care a stat la baza cauzei Curții Europene a Drepturilor Omului analizată pe terenul Capitolului III *Al-Adsani c. Regatului Unit* [21], reclamantul a înaintat o acțiune civilă în fața instanței britanice contra Kuweitului, cerând *despăgubiri pentru vătămarea sănătății sale fizice și psihice*. Al Adsani a pretins că în mai 1991

el a fost victimă a torturii, și anume: reținut în casa sa din Kuwait, transportat la închisoare și supus relor tratamente, urmare a conflictului cu un oficial arab de rang înalt, în timpul în care Kuwaitul era ocupat de forțele militare irakiene [60]. El a reușit să revină în Marea Britanie, unde a fost supus unui tratament medical îndelungat, obținând și concluzii medicale că starea sa de sănătate a devenit precară, în mod obiectiv, din cauza situației traumatice ce a avut loc în Kuwait.

Guvernul Kuwaitului a solicitat scoaterea cererii de pe rolul tribunalului, obiectând asupra jurisdicției forului și declarând că se bucură de imunitate datorită secțiunii 1 (1) a Legii din 1978 asupra imunității statului („Imunitatea generală de jurisdicție”) [144]. Curtea de Apel a admis obiecția guvernului reclamat, stipulând că legea reflectă o codificare comprehensivă a normelor în materie și, chiar dacă dreptul internațional public interzice tortura, nu este stabilită vreo excepție expresă sau implicită de la imunitate în cazurile de tortură [89, p. 654].

Mai târziu, după epuizarea căilor de recurs interne, Al-Adsani a înaintat plângere către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, pretinzând că, prin recunoașterea imunității de jurisdicție Kuwaitului, i-a fost încălcat dreptul de acces la instanța garantat de articolul 6 din CEDO.

O situație similară o găsim în cauza *Jones și alții c. Ministerului de Interne al Regatului Arabiei Saudite (Marea Britanie)* [39], în care reclamanții (trei cetățeni britanici și un cetățean britanic și canadian) au fost reținuți de forțe de inteligență saudite, acuzați că s-au implicat într-o campanie de bombardament în Riyadh, Arabia Saudită, în 2001 și 2002, torturați, impuși să-și recunoască vinovăția, judecați în cadrul unui proces secret și, în final, trei dintre ei au fost condamnați la pedeapsa cu moartea și, respectiv, 18 ani de detenție. În urma protestelor la nivel mondial și a mai mult de 900 de zile în custodie, ei au fost eliberați în cele din urmă printr-un ordin de clemență.

Circumstanțele cauzei se rezumă la două capete de cerere ale diferiților reclamanți. Reclamantul Jones a depus cerere de chemare în judecată în fața instanțelor britanice împotriva Ministerului de Interne al Regatului Arabiei Saudite și locotenentului colonel Abdul Aziz și a pretins că a fost reținut ilegal și maltrat de oficialii din Riyadh, *solicitând despăgubiri*. Arabia Saudită a solicitat respingerea cererii pe motiv că statul *per se* și agenții săi se bucurau de imunitate de jurisdicție, iar tribunalele britanice erau incompetente să examineze o astfel de cerere. Instanța a considerat că atât Arabia Saudită, cât și pârâțul Abdul Aziz beneficiază de imunitate de jurisdicție în temeiul Legii Regatului Unit asupra imunității statului din 1978.

La rândul său, reclamanții Mitchell, Sampson și Walker au fost arestați și judecați la Riyadh, ulterior pretinzând că în timpul detenției au fost supuși torturii continue și sistematice. Reîntorși în Marea Britanie, ei au acționat în judecată patru persoane pe care le-au considerat responsabile de tortură: doi polițiști, guvernatorul adjunct al închisorii în care au fost deținuți și

ministrul saudit de interne, care ar fi autorizat aplicarea torturii, *pretinzând daune compensatorii*. Tribunalul britanic și-a declinat competența, recunoscând imunitatea de jurisdicție a agenților Arabiei Saudite în această cauză.

În ordine de apel, cauzele Jones, Mitchell, Sampson și Walker au fost conexe într-o singură procedură. Examinând cererile, Curtea de Apel a respins apelul lui Jones în ceea ce privește intentarea procesului contra Arabiei Saudite, recunoscând că ultima beneficiază de imunitate de jurisdicție și se află în afara jurisdicției britanice. Cu toate acestea, instanța a admis apelurile în partea care se referă la refuzul de a iniția proceduri contra pârâților individuali. Arabia Saudită a formulat recurs la Camera Lorzilor în ceea ce privește concluzia referitoare la pârâții individuali, iar reclamantul Jones – în ceea ce privește imunitatea de jurisdicție a statului străin. Camera Lorzilor a admis recursul Arabiei Saudite și a respins recursul formulat de reclamantul Jones.

Ulterior, reclamanții au înaintat plângeri în fața Curții Europene a Drepturilor Omului, argumentând că li s-a refuzat dreptul de acces la justiție în temeiul articolului 6 din Convenție, care au servit drept fundament pentru raționamentul juridic al forului contenciosului european analizat în Capitolul precedent.

La rândul său, cauza ***Bouzari și alții c. Iranului*** (*Canada*) [117, p. 940] se referă la aplicarea imunității de jurisdicție a statului de către instanțele canadiene într-o *acțiune civilă de despăgubire*, intentată ca urmare a răpirii, detenției ilegale, torturii și amenințării cu moartea a afaceristului iranian, stabilit ulterior în Canada, Houshang Bouzari, de către agenții Iranului în 1993-1994. La 24 noiembrie 2000, Houshang Bouzari, soția sa și cei doi copii ai lor au intentat o acțiune împotriva Republicii Islamice Iran în instanța din Ontario. Tribunalul de primă instanță a respins cererea, afirmând că nu are jurisdicție în cauza dată, neexistând niciun tratat sau normă cutumiară care obligă Canada să aplice jurisdicția universală în cazul unei acțiuni civile pentru tortură comisă într-un alt stat. În plus, aplicând testul conexiunii substanțiale în determinarea jurisdicției asupra unei acțiuni civile pentru tortură în străinătate, nu există nicio legătură reală și substanțială cu Ontario.

Reclamanții cu contestat soluția primei instanțe la Curtea de Apel din Ontario. În ceea ce privește imunitatea statului străin, Curtea de Apel a afirmat că statele străine se bucură de imunitate în fața instanțelor canadiene, decât dacă se aplică una dintre excepțiile prevăzute în Legea asupra imunității statului străin, și anume: (1) proceduri penale, (2) acțiuni ce rezultă din deces sau vătămare corporală sau orice prejudiciu sau pierdere de proprietate care are loc în Canada și (3) acțiuni ce rezultă din activitățile comerciale ale unui stat. În ceea ce privește prima excepție, Curtea a statuat că recurenții au solicitat daune compensatorii, care reprezintă un mijloc de atac în procedurile civile. În ceea ce privește a doua excepție, Curtea a considerat că tortura nu a avut loc

pe teritoriul Canadei. În cele din urmă, s-a respins și aplicarea celei de-a treia excepții, deoarece tortura nu se referea la nicio activitate comercială. În consecință, Curtea a constatat că acțiunea reclamanților nu poate fi examinată pe marginea fondului, având în vedere imunitatea de jurisdicție de care se bucură Iranul, în virtutea Legii asupra imunității statului străin.

În ceea ce privește obligațiile ce revin Canadei în temeiul dreptului internațional public, Curtea de Apel din Ontario a hotărât că trebuie să se realizeze un echilibru între condamnarea torturii, ca o crimă internațională împotriva umanității, și principiul conform căruia statele trebuie să se trateze reciproc ca fiind egale, nefiind supuse jurisdicției fiecăruia dintre ele. Urmând logica respectivă, ar fi incoerent ca acest echilibru să ofere un remediu civil împotriva unui stat străin pentru tortura comisă în străinătate. Astfel, Curtea a respins cererea de apel și a menținut soluția primei instanțe de recunoaștere a imunității Iranului.

Într-o altă speță, aflată pe rolul instanțelor canadiene ce a vizat evenimentele din Iran, *Hashemi și alții c. Iranului și alții (Canada)* [33], s-a pretins că jurnalista resortisantă canadiană și iraniană, Zahra Kazemi, a fost maltrată până la moarte în detenție în Iran. Kazemi a fost arestată în timpul unei deplasări în Iran în iunie 2003, în timp ce reflecta proteste, fiind supusă reținerii și agresiunii sexuale în detenție, iar ulterior internată în spital, unde mai târziu a decedat. În ciuda eforturilor familiei sale și a intervenției autorităților consulare canadiene, oficialii iranieni au refuzat solicitările privind examinarea medicală independentă, precum și transferul ei în Canada pentru tratament și recuperare, iar ulterior, și repatrierea cadavrului.

În 2006, fiul Zahrei Kazemi, Stephan Hashemi, a introdus o acțiune civilă în instanța din Québec împotriva Iranului și agenților săi de cel mai înalt grad, presupuși responsabili pentru tortura și moartea mamei sale, și anume: Ayatollah Ali Khamenei, liderul spiritual suprem al Iranului, Procurorul-șef al Teheranului, Saeed Mortazavi, despre care se presupunea că a ordonat arestarea lui Kazemi, și Mohammad Bakhshi, șeful adjunct al închisorii, care se presupunea că ar fi interogat-o, agresat-o fizic și torturat-o pe Zahra Kazemi.

Reprezentanții statului iranian au invocat în fața Curții din Québec aplicabilitatea la caz a Legii asupra imunității statului străin și lipsa de jurisdicție a instanțelor canadiene. Instanța din Québec a stabilit că cazul din speță relevă aplicabilitatea acestei Legi și că nu există excepții în dreptul comun, în dreptul internațional sau în tratatele internaționale care ar permite neaplicarea imunității. Cu toate acestea, Curtea a constatat că acțiunea personală a lui Stephan Hashemi ar putea să se încadreze într-o excepție legală de la imunitatea statului străin aplicabilă doar procedurilor privind vătămarile corporale care au loc pe teritoriul Canadei. Hotărârea primei instanțe nu a mulțumit părțile în proces și, în rezultat, ambele au declarat apel.

Curtea de Apel a hotărât că, în lumina legislației canadiene, Iranul se bucură de imunitate. Formulând raționamentul jurisdicțional, magistrații instanței de apel au dezvoltat o veritabilă teorie asupra imunității statelor străine și au reliefat că chestiunea ce urmează a fi soluționată în speță este dacă Republica Islamică Iran, agenții săi în cel mai înalt grad, care se pretinde că au deținut-o și torturat-o pe Zahra Kazemi până la moarte în Iran, au dreptul la imunitate prin aplicarea Legii asupra imunității statului străin. Rezolvarea acestei chestiuni se bazează pe sfera de aplicare a respectivei Legi, impactul evoluției dreptului internațional de la adoptarea ei asupra interpretării sale și dacă Legea este conformă prevederilor constituționale. O întrebare de ansamblu este dacă dreptul internațional a creat o jurisdicție civilă obligatorie universală în ceea ce privește acțiunile de tortură, ceea ce ar impune ca Canada să-și deschidă instanțele la cererile victimelor actelor de tortură angajate în străinătate. Mai mult, Curtea este rugată să stabilească dacă tortura poate constitui un act oficial al unui stat și dacă agenții săi care au comis acte de tortură pot beneficia de imunitate.

Având în vedere chestiunile de drept ridicate în fața sa, Curtea a concluzionat că, în Canada, imunitatea statului străin în cauzele civile este reglementată prin Legea asupra imunității statului străin, acest act reprezentând o codificare completă a dreptului canadian. Legea stabilește o listă exhaustivă de excepții de la imunitatea statului străin și nu conține vreo excepție referitoare la procesele civile ce se bazează pe acte de tortură comise în străinătate. Din acest motiv, cerințele reclamantului nu trebuie și nu pot fi înaintate în temeiul normelor de drept comun, normelor *jus cogens* sau dreptului internațional cutumiar pentru a determina excepții suplimentare de la imunitatea acordată statelor străine în conformitate cu Legea în cauză. Deși nu există nicio îndoială că interzicerea torturii a ajuns la nivelul unei norme imperative, dreptul internațional cutumiar contemporan nu modifică conținutul Legii asupra imunității statului și nu o face ambiguă în ceea ce privește recursul victimelor torturii. Analizând textul Legii, magistrații au concluzionat că Parlamentul nu a dat nici un indiciu ca instanțele canadiene să considere tortura drept un act neoficial și să fie instituită o jurisdicție civilă universală care permite oficialilor străini să fie acționați în justiție în instanțele canadiene. Crearea acestui tip de jurisdicție ar avea un impact considerabil asupra relațiilor Canadei pe arena internațională. O asemenea decizie trebuie luată de Parlament, dar nu de instanțele judecătorești.

Astfel, în timp ce interzicerea torturii este cu siguranță o normă *jus cogens* de la care Canada nu poate deroga și este, de asemenea, un principiu al justiției fundamentale, norma imperativă care interzice tortura nu a creat încă o excepție de a exclude imunitatea de răspundere civilă în cazurile de tortură comise în străinătate. În acest moment, practica existentă și *opinio juris* nu sugerează că Canada este obligată prin interdicția *jus cogens* să-și deschidă instanțele, astfel

încât cetățenii să poată solicita despăgubiri civile pentru tortura comisă în străinătate. În consecință, neacordarea unui astfel de acces nu ar constitui o încălcare a principiilor justiției fundamentale.

În concluzie, Curtea de Apel din Québec a stabilit că Legea asupra imunității statului străin în forma sa actuală nu prevede o excepție de la imunitatea statului străin în cauzele civile care se referă la acte de tortură ce au loc în afara Canadei. Deci, un stat străin și agenții săi nu pot fi acționați în justiție în instanțele canadiene pentru acte de tortură comise în străinătate. Această concluzie, totuși, nu îngheață imunitatea de stat în timp. Parlamentul are puterea și capacitatea de a schimba starea actuală a legii cu privire la excepțiile de la imunitatea de jurisdicție a statului străin, așa cum a făcut-o în trecut, și pentru a permite reclamantului în situații precum prezenta să solicite despăgubiri în instanțele canadiene.

La 10 octombrie 2014, Curtea Supremă a Canadei a menținut soluția Curții de Apel. Instanța a constatat că Legea asupra imunității statului străin este aplicabilă atât Iranului, cât și oficialilor individuali, punând punctul final în analiza aplicabilității imunității de jurisdicție față de statul străin în cazul acțiunilor de compensare, urmare a actelor de tortură.

În alte regiuni de pe mapamond, de asemenea, au fost înregistrate anumite situații care au dat naștere litigiilor judiciare, implicând principiul imunității de jurisdicție, în special, referitoare la consecințele tratamentului din partea oficialului Beijing față de adepții curentului filozofico-religios Falun Gong, practicii spirituale a cărui scop declarat este realizarea spiritualității prin rectitudine morală, exerciții și meditație [24, § 5]. Falun Gong are adepți în China, precum și în alte state, inclusiv Republica Moldova [25].

Astfel, în cauza *Jane Doe I și alții c. Liu Qi și alții (SUA)* au fost analizate implicațiile imunității de jurisdicție a statului prin prisma imunității agentului care acționase în calitate sa oficială. În fapt, circumstanțele cauzei au fost deosebite și s-au referit la următoarele. În iulie 1999, Președintele Republicii Populare Chineze (RPC) Jiang Zemin și alți oficiali de rang înalt au declarat că Falun Gong este o organizație ilegală și au ordonat inițierea unei represiuni guvernamentale la scară largă împotriva practicanților Falun Gong. Ca urmare, potrivit relatărilor adepților acestui curent, peste 100.000 de persoane au fost supuse pedepselor, inclusiv arestarea și detenția în închisori, lagăre de muncă și spitale psihiatrice, bătăi, foametea și alte forme de tortură, inclusiv șocul electric și medicamente care dăunează sistemului nervos. Ei au susținut că un număr impunător de persoane au murit în timp ce se aflau în custodia organelor de forță sau a personalului închisorilor [37].

Între 1999 și 2003, pârâtul Liu Qi a deținut funcția de primar al capitalei Beijing, care a reprezentat focarul represiunii și persecuției cultului Falun Gong. În calitate de primar al capitalei,

Liu a avut autoritatea de a institui și sancționa toate politicile metropolitane și de a conduce filialele executive ale administrației orașului, inclusiv Biroul Securității Publice de la Beijing. Poliția și alte forțe de securitate funcționau sub administrarea Biroului Securității Publice de la Beijing.

În mai 2000, Jane Doe, resortisantă a Republicii Populare Chineze, a participat la protestul împotriva persecuției, arestării și torturării practicantilor Falun Gong. Ea a fost arestată și deținută fără a-i fi înaintată vreo învinuire, supusă relelor tratamente și interdicției de a avea acces la avocat. După eliberare, a plecat din China și s-a stabilit cu traiul în SUA.

La 20 noiembrie 2001, mai multe persoane, care s-au alăturat ulterior în calitate de reclamanti, au fost arestate în Piața Tiananmen în timpul unei demonstrații în sprijinul Falun Gong, printre care Helen Petit, resortisantă a Franței, care a pretins că a fost agresată fizic și sexual de agenți chinezi în timpul arestării și interogării; Martin Larsson, cetățean al Suediei, student în Statele Unite, interogat de ofițeri și asaltat fizic; Leeshai Lemish, cetățean al Israelului și al Statelor Unite, interogat și supus relelor tratamente; Roland Odar, cetățean al Suediei, bătut în timpul arestării și interogării și ulterior deportat în Suedia.

La 7 februarie 2002 persoanele menționate au înaintat o acțiune civilă împotriva lui Liu Qi, primarul Beijingului, acuzându-l de planificare, instigare, ordonare, autorizare sau incitare a poliției și altor forțe de securitate să comită tortură și persecuție. Reclamantii au introdus plângerea în temeiul Legii privind protecția victimelor torturii [147] și a Legii cu privire la revendicări delictuale ale străinilor (*Alien Tort Statute*) [103] și au solicitat despăgubiri compensatorii și punitive.

Atât Guvernul chinez, cât și Departamentul de Stat din SUA au emis opinii conform cărora plângerile urmau a fi respinse, printre altele, pentru că vor avea, cel mai probabil, un impact negativ asupra relațiilor dintre cele două state. În plus, Departamentul de Stat a argumentat că cererile trebuie respinse în temeiul Legii asupra imunității statelor străine: „Instanțele ar trebui să fie atente atunci când sunt rugate să se pronunțe asupra acțiunilor funcționarilor străini întreprinse în țările lor, în conformitate cu politica guvernului lor”.

După ce Qi nu a compărut în fața instanței, reclamantii au depus o cerere de pronunțare a unei hotărâri în lipsă la 11 iunie 2003. La 28 octombrie 2004, judecătorul Chen și-a prezentat raportul și recomandarea. Potrivit raportului, Qi a încălcat legislația chineză, deoarece a acționat în afara domeniului autorității sale, chiar dacă faptele sale au fost „autorizate” de o politică guvernamentală neuniformă de tortură. În consecință, Qi nu urma să se bucure de imunitate în temeiul Legii asupra imunității statelor străine, deoarece aceasta protejează doar agenții care acționează în limitele autorității lor. În plus, judecătorul Chen a afirmat că o hotărâre declarativă împotriva lui Qi ar „atenua orice preocupare privind politica externă”.

Pentru a stabili astfel, magistratul a subliniat că, adesea, în spețele precum prezenta, întrebarea critică este dacă agentul statului are intenția de a acționa în calitate sa personală, și nu cea oficială. Chiar dacă se presupune că pârâțul Liu a acționat în calitate sa oficială, în opoziție cu capacitățile personale în desfășurarea practicii contestate de tortură, există o întrebare dacă actele comise au fost autorizate în mod valabil și el a acționat în limitele scopului autorității sale oficiale. Mai mult, simplul fapt că persoana, la momentul evenimentelor, are calitate oficială nu o face *per se* imună, în temeiul Legii asupra imunității statelor străine. S-a mai notat la caz că Republica Populară Chineză pare să fi autorizat în mod secret, deși a dezmințit public presupusele încălcări ale drepturilor omului cauzate sau permise de către pârâțul Liu, cu toate că astfel de încălcări sunt, de fapt, interzise de legea chineză.

La 8 decembrie 2004, Curtea Districtuală a Statelor Unite pentru Districtul de Nord din California a pronunțat o hotărâre *in absentia* împotriva lui Liu Qi, stabilind că Qi a fost vinovat de încălcarea drepturilor lui Jane Doe și ale lui Petit în materia torturii și detenției arbitrare. Instanța a respins pretențiile celorlalți reclamânți.

Cauza **Zhang v. Zemin și alții** (Australia) s-a referit, de asemenea, la evenimentele ce au avut loc în China privind persecutarea adeptilor curentului Falun Gong. Cuiying Zhang a pretins că, din cauza calității de membru al Falun Gong, a fost supusă torturii, asaltului, detenției și arestării ilegale și a susținut că responsabili pentru maltratarea sa au fost Președintele de atunci al Chinei, Zemin Jiang, Biroul de Control al Falun Gong (așa-numitul „birou 610”, departament guvernamental al RPC) și oficialul Luo Gan, membru al Biroului Politic al Partidului Comunist Chinez, responsabil pentru aplicarea legii.

Plângerea privind compensarea daunelor pentru tratamentele aplicate în legătură cu practicarea curentului religios a fost înaintată în fața instanțelor australiene, unde reclamanta s-a refugiat. Procurorul General al Commonwealthului a primit permisiunea de a se alătura în calitate de parte în proces și a susținut că, în conformitate cu Legea asupra imunităților statelor străine din 1985 [8], pârâții sunt imuni față de jurisdicția Curții. Legea permitea Procurorului General să prezinte asigurări din partea Ministerului de Externe, care să ateste că pârâții făceau parte din guvernul altui stat (art. 40 alin. (1) lit. c) – „Ministrul Afacerilor Externe poate certifica în scris că, în sensul prezentei legi, o persoană specificată este sau a fost, la un anumit moment, șeful sau membrul guvernului unui stat străin”) [101, p. 276]. Procurorul General a recurs la o asemenea procedură, susținând astfel că RPC, Biroul de Control al Falun Gong și Luo Gan au fost imuni în fața instanțelor australiene. Curtea a considerat argumentul Procurorului General întemeiat și a respins cererea pe motiv de lipsă de competență în legătură cu aplicarea imunității de jurisdicție. Reclamanta a atacat hotărârea, însă Curtea de Apel a menținut soluția primei instanțe [63].

Printre lista cauzelor inițiate de adepții practicii Falun Gong se regăsește și *Fang v. Jiang Zemin* (Noua Zeelandă), care s-a referit la acțiunea civilă a rezidenților Noii Zeelanda, originari din China, împotriva fostului Președinte al RPC, Jiang Zemin. Reclamanții au cerut *compensare pentru pretinsele acte de tortură* la care ei au fost supuși sistematic în timpul campaniei împotriva curentului Falun Gong. Speța este marcantă din perspectiva raționamentului judecătorilor de la Curtea Supremă de Justiție a Noii Zeelanda, deși acțiunea înaintată a fost în esență civilă și a vizat jurisdicția *ratione materiae* asupra respectivului președinte chinez. Magistrații, de asemenea, au deliberat asupra imunității șefului de stat în materie penală pentru a trasa diferențele între aceste două imunități de jurisdicție de natură civilă și penală.

Astfel, Curtea Supremă de Justiție a Noii Zeelanda a stabilit că imunitatea de jurisdicție poate proteja foștii oficiali de rang înalt de răspundere civilă chiar și în cauzele privind compensarea daunelor cauzate de pretinse acte de tortură. Nu a existat nicio excepție de la imunitatea statului în revendicările împotriva persoanelor în materia torturii, deoarece Convenția ONU împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante [79] a stabilit o excepție numai pentru cauzele penale; Convenția ONU cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora [77] nu conține vreo excepție referitoare la tortură, iar noua lege a Noii Zeelanda reflectă tendințele dreptului internațional. Hotărârea în cauza dată a fost de principiu conformă concluziilor Camerei Lorzilor în speța engleză *Jones*, care, la rândul său, a urmat logica cauzei *Pinochet (nr. 3)*, spețe invocate, de asemenea, de completul de judecată în soluția dată [125, p. 180].

Magistrații au notat [38, § 135] că s-ar putea să existe ocazii în care instanțele din Noua Zeelandă vor prelua întâietatea, recunoscând noi tendințe în dreptul internațional, dar ar fi absolut necorespunzător ca Noua Zeelandă să adopte o abordare diferită de cea pe care a fost înființată recent în Camera Lorzilor după o revizuire extensivă a surselor tradiționale de drept internațional.

4.3. Concluzii la Capitolul 4

Efectuând o trecere detaliată în revistă a cauzelor soluționate de către instanțe de judecată naționale privind aplicarea imunității de jurisdicție și analizând raționamentele judecătorești, am degajat următoarele concluzii:

1. La stadiul actual de dezvoltare a dreptului internațional public nu există norme convenționale care să instituie obligația unui stat de a compensa daunele provocate ca urmare a crimelor de război și contra umanității care pot fi cerute în instanțele unui alt stat. Deci, nu există vreo normă internațională care să instituie competența și să autorizeze instanțele judiciare ale unui

stat să examineze asemenea plângeri individuale sau colective, fiind ele și înaintate de resortisanții statului-for contra unui stat străin, privându-l pe ultimul de imunitatea de jurisdicție ca privilegiu recunoscut ce rezultă din dreptul internațional cutumiar.

2. În asemenea circumstanțe, statele dispun de o oarecare „marjă de apreciere”, oarecum „condițională” de a examina astfel de cereri, reieșind din prevederile legislațiilor naționale și ale limitelor discreției judiciare. În plan practic, atât până, cât și după adoptarea Convenției ONU cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora care nu s-a referit în mod expres, dar, mai degrabă, implicit, la acțiunile ce reies din activități de război și agresiune, instanțele judecătorești din diferite colțuri ale lumii au examinat cereri de compensare a acțiunilor ce s-au ridicat la crime de război și contra umanității în lumina cadrului legislativ de care au dispus, deseori lovit de ambiguitate, și au pronunțat soluții, privind atât lipsa de jurisdicție pe motivul aplicării imunității de jurisdicție față de statul reclamat, cât și admiterea în fond a cererilor de despăgubire, conturând, în final, cel puțin, până în 2012, când a fost adoptată hotărârea de principiu în speța CIJ, o cazuistică neuniformă și divergentă.

3. Nici Convenția ONU cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora și nici Convenția Europeană asupra imunității statului nu reglementează aspectele imunității statelor în ceea ce privește acțiunile judiciare civile unde se reclamă despăgubiri pentru acte de tortură săvârșite în afara statului-for. De altfel, nu se conțin prevederi care să se refere la soluționarea chestiunii jurisdicției din perspectiva clarificării aplicabilității imunității în ceea ce privește plângerile penale privind pedepsirea agenților statului străin pentru acte de tortură. Așadar, precum a fost formulat într-o serie de cauze, convențiile speciale nu consacră excepții referitoare la tortură, care să excludă aplicabilitatea imunității de jurisdicție, adesea fiind notată sintagmă „cel puțin, la stadiul actual al dreptului internațional public”.

4. Deși asemenea concluzii au fost formulate pe cale jurisprudențială în multe spețe soluționate de jurisdicții de pe diferite continente, în care fie pretinsele victime, fie rudele/succesorii acestora au solicitat compensații pentru încălcarea normelor *jus cogens* referitoare la interdicția relelor tratamente comise de agenții statelor străine, care, la rândul lor, au invocat lipsa de competență a tribunalelor statului-for și au optat pentru aplicarea imunității de jurisdicție în privința statului și a agenților săi, practica judiciară relevă și soluții opuse, de nerecunoaștere a imunității de jurisdicție statului străin și agenților săi privind deplânsele acte de tortură, omor etc., soluții divergente fiind pronunțate chiar de jurisdicțiile aceluiași stat.

5. În plan practic, examinarea în fond a unor asemenea plângeri împotriva statului străin de principiu a vizat evaluarea în fapt a actului ilegal de rele tratamente sau a actului de terorism de către jurisdicția altui stat, situație care, în mod inevitabil, a condiționat tensionarea relațiilor

politice între statul implicat în proces și statul-for, deși, de cele mai multe ori aceste relații se conturau deja ca suficient de dificile la etapa inițierii litigiului în instanță, iar examinarea chestiunii jurisdicției și aplicabilității imunității le agravau mult înainte de soluția pe marginea fondului, dacă se ajungea atât de departe. În anumite spețe, reclamanții inițiau acțiuni în compensare a prejudiciului, urmare a actelor de tortură împotriva statului cu care relațiile statului-for erau tensionate, din perspectiva politicii externe, iar în alte cauze, guvernul statului-reclamat pe plan internațional era aliat sau chiar susținut de statul-for. Indezirabil juridic, totuși, aspectele politice interferau cu problematica imunității de jurisdicție, ceea ce nu înseamnă, însă, că consecințele interferenței ar afecta echitatea justiției.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Scopul prezentei teze de doctor a constat în analiza multidimensională a imunității de jurisdicție a statelor, cu identificarea accepțiunilor, definițiilor și particularităților acesteia, în special, prin studierea actelor adoptate de diverse jurisdicții naționale și internaționale la soluționarea unor spețe concrete. A fost formulată *definiția proprie* a imunității de jurisdicție a statului. Au fost realizate **obiectivele incipiente** ale cercetării, stabilite în vederea realizării scopului propus.

Rezultatele obținute care contribuie la soluționarea unei probleme științifice importante rezidă în conceptualizarea principului imunității de jurisdicție a statelor în sistemul dreptului internațional public prin identificarea particularităților și limitelor sale de aplicare de către diverse instanțe naționale și internaționale, ceea ce conduce la clarificarea pentru teoreticienii și practicienii din domeniul dreptului a situațiilor în care instanțele statului-for urmează să recunoască statului reclamat imunitatea de jurisdicție, precum și excepțiile corespunzătoare, în vederea uniformizării aplicării acestei imunități și excluderii practicii judiciare divergente.

– *Din perspectivă teoretică*, este formulată o veritabilă teorie științifică asupra imunității de jurisdicție a statelor, fiind stabilite accepțiunile și abordările acesteia în sens normativ și jurisprudențial.

– *Din perspectivă practică*, sunt trecute în revistă și analizate o multitudine de spețe soluționate de instituțiile jurisdicționale naționale și internaționale, fiind astfel determinate limitele de aplicare a imunității de jurisdicție a statelor.

Efectuând analiza multidimensională a imunității de jurisdicție a statelor în contextul scopului și obiectivelor stabilite, am reușit să formulăm următoarele **concluzii**:

1. Imunitatea de jurisdicție a statelor, deși are o istorie lungă de adevărată, este în continuare în proces de transformare și definitivare, realitățile sec. XXI, în special, combaterea torturii și a terorismului internațional, determină noi tratamente ale sale și generează o *armonizare* cu normele cu caracter obligatoriu ale dreptului internațional public (*Cap. 2: par. 2.1, par. 2.2, Cap. 4*).

2. În ceea ce privește consacrarea imunității de jurisdicție în sistemul de drept al Republicii Moldova, în pofida faptului că statul nu este parte la Convenția Europeană asupra imunității statului și nici la Convenția Națiunilor Unite cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora, în cazul în care instanțele naționale vor fi sesizate cu o cerere de chemare în judecată împotriva unui stat străin, prin care se vor contesta anumite acțiuni ale ultimului sau agenților săi, autoritățile judiciare vor adopta doctrina restrictivă a imunității de jurisdicție. În acest context, urmează de ținut cont că, deși art. 457 CPC reglementează posibilitatea acționării în

instanță a unui stat străin, art. 59 din același Cod nu menționează statul străin ca eventualul participant (reclamant sau pârât) în cadrul proceselor de judecată civile în instanțele naționale, fapt care denotă existența unui conflict, cel puțin, aparent, între normele naționale de drept procesual. Oricum, în cazul admiterii spre examinare a unei cereri de chemare în judecată împotriva unui stat străin, la momentul actual nu există premise pentru ca autoritățile naționale să opteze pentru imunitatea de jurisdicție absolută (*Cap. 2: par. 2.1, par. 2.3*).

3. Conceptul imunității unui stat este complex și pluridimensional, accepțiunile imunității se referă în mod primar la imunitatea de jurisdicție recunoscută statului, iar în mod secundar – la imunitatea de executare a statului și, în ultimul rând, la imunitatea șefului de stat sau agentului statului care îl reprezintă (*Cap. 2: par. 2.2; Cap. 3; Cap. 4*).

4. Soluția pronunțată de CIJ în afacerea *Imunitățile jurisdicționale ale statului* reliefează perspective noi în abordarea imunității de jurisdicție a statelor din următoarele considerente: a fost identificată norma cutumiară cu privire la imunitatea de jurisdicție a statelor; au fost analizate și proiectate limitele aplicării acestei norme; hotărârea în speță, deși în sens formal nu constituie izvor al dreptului internațional public, fiind înzestrată cu puterea lucrului judecat (*res judicata*) doar cu referire la părțile în litigiu și doar în limitele problemei juridice soluționate, în plan practic este deja tratată ca model pertinent pentru alte jurisdicții internaționale și naționale; jurisprudența internă a statelor, care a constituit terenul particular pentru găsirea adevărului juridic de către CIJ, a îmbrăcat forma unui *quasi izvor* de drept internațional, fiind prezent un caz aparte în care actele judiciare interne influențează practica curții internaționale (*Cap. 3: par. 3.1; Cap. 4: par. 4.1*).

5. În ceea ce privește imunitatea de jurisdicție din perspectiva CEDO, următoarele abordări actuale sunt importante: Convenția nu poate fi interpretată „în vid”, ea constituie parte integrantă a dreptului internațional public și se aplică în corelație cu instrumentele internaționale asupra imunității statului precum Convenția ONU cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora (chiar dacă nu a intrat în vigoare) și Convenția Europeană asupra imunității statelor; scopul imunității de jurisdicție a statelor constă în respectarea dreptului internațional și a suveranității unui alt stat, promovarea *comitas gentium* și a bunelor relații între state; raționamentele formulate de tribunale naționale ale diferitor state sunt luate în considerație de CtEDO în identificarea soluției în speță, servind, din nou, precum și în cazul afacerii soluționate de CIJ, sub forma unui *quasi izvor* de drept internațional; aplicarea imunității de jurisdicție poate fi condiționată de evaluarea, în funcție de circumstanțe, a principiului proporționalității, inclusiv prin stabilirea dacă reclamantul beneficiază de alte opțiuni de a-și proteja drepturile încălcate (*Cap. 3: par. 3.1*).

6. În cauzele în care se reclamă în fața instanțelor statului-for compensarea daunelor provocate prin crimele de război și contra umanității de către un stat străin, având în vedere lipsa normelor convenționale care să instituie obligații pe acest teren, statele dispun de o oarecare „marjă de apreciere”, oarecum „condițională” reieșind din prevederile legislațiilor naționale (deseori ambigue) și a limitelor discreției judiciare. În plan practic, instanțele judecătorești din diferite colțuri ale lumii au pronunțat soluții atât privind lipsa de jurisdicție pe motivul aplicării imunității de jurisdicție față de statul reclamat, cât și admiterea în fond a cererilor de despăgubire, conturând în final, cel puțin, până în 2012, când a fost adoptată hotărârea de principiu în speța CIJ, o cazuistică neuniformă și divergentă (*Cap. 4: par. 4.1*).

7. Convenția ONU cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora și Convenția Europeană asupra imunității statului nu reglementează aspectele imunității statelor în ceea ce privește acțiunile judiciare civile în care se reclamă despăgubiri pentru acte de tortură săvârșite în afara statului-for. Subsecvent, precum a fost formulat într-o serie de cauze, convențiile asupra imunităților jurisdicționale nu consacra excepții referitoare la tortură care să excludă aplicabilitatea imunității de jurisdicție, cel puțin la stadiul actual al dreptului internațional public (*Cap. 3: 3.2; Cap. 4: par. 4.2*).

8. Datorită cauzelor soluționate de jurisdicțiile naționale și internaționale, care, numeric, sunt în creștere constantă și care deja scot la lumină raționamente intercalate din perspectiva precedentului judiciar, principiul imunității de jurisdicție a statelor își arogă un loc aparte în sistemul dreptului internațional public, existând premise chiar pentru configurarea unei instituții distincte a dreptului contenciosului internațional, importanța căreia va crește în continuare în lumina spețelor soluționate în practica judiciară și se va fortifica odată cu intrarea în vigoare a Convenției Națiunilor Unite cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora (*Cap. 2: par. 2.3, Cap. 3, Cap. 4*).

9. Definiția proprie a principiului imunității de jurisdicție o vom formula astfel: imunitatea de jurisdicție a statelor reprezintă un principiu de sorginte cutumiar, potrivit căruia un stat, ca subiect de drept internațional public, se bucură de prerogativa inopozabilității calității procesuale jurisdicționale raportată unei cereri introductive în instanța statului străin, fiind astfel exceptat de la jurisdicția statului-for, decât în cazul unor excepții strict definite. Prerogativa respectivă, care îmbracă forma imunității, este aplicabilă atât statului *per se*, cât și entităților care îl formează, organelor sale și persoanelor/agenților care îl reprezintă (*Cap. 2: par. 2.3*).

Concluziile cu caracter general enunțate sugerează anumite **recomandări** pe care îndrăznim să le prezentăm în atenția publicului:

1. Ratificarea de către Republica Moldova prin adoptarea unei legi organice a Convenției Europene asupra imunității statului (ETS 74) și a Protocolului adițional la aceasta (ETS nr. 74A) (*Anexa 1*);

2. Ratificarea de către Republica Moldova prin adoptarea unei legi organice a Convenției Națiunilor Unite cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora (*Anexa 2*);

3. Cu titlu de *lege ferenda*, până la ratificarea Convențiilor internaționale sus-nominalizate, modificarea art. 457 alin. (1) al Codului de procedură civilă al Republicii Moldova, precum urmează: *„Republica Moldova adoptă doctrina restrictivă a imunității de jurisdicție a statelor. Statele străine beneficiază de imunitate de jurisdicție în fața instanțelor de judecată ale Republicii Moldova, cu excepția litigiilor referitoare la: tranzacții comerciale; raporturi de muncă; prejudiciu cauzat persoanelor și bunurilor; bunuri imobile; proprietatea intelectuală; societăți comerciale; nave maritime și fluviale aflate în proprietatea sau exploatarea unui stat”* (*Anexa 3*).

4. Amendarea Planurilor modulare de formare continuă ale Institutului Național al Justiției prin includerea unui modul nou, intitulat *Aspecte de drept internațional și practică judiciară a jurisdicțiilor internaționale și străine*, care să reflecte activități de formare pentru judecători și alți profesioniști din sfera justiției dedicate imunității de jurisdicție a statului, în eventualitatea ratificării Convenției Europene asupra imunității statului și Convenției Națiunilor Unite cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora, precum și pentru a explica noțiunile generale ale dreptului internațional cutumiar și a prezenta exemple de precedent judiciar internațional și străin din perspectiva excluderii practicii divergente (*Anexa 4*).

Semnificația teoretică și valoarea aplicativă a lucrării

Importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării este determinată de noutatea științifică și actualitatea la nivel național a temei de cercetare; rezultatele ei pot servi la elaborarea unor lucrări de sinteză, nu numai pentru dreptul internațional public, dar și pentru procedura civilă, în contextul imunității de jurisdicție ale statelor străine, sau penală, în contextul răspunderii penale ale figurilor politice proeminente, deoarece scoate în vizor un studiu complex al abordărilor jurisprudențiale asupra imunității de jurisdicție a statelor și prezintă repere pentru aplicarea uniformizată a acesteia în corespundere cu tendințele contemporane dezvoltate de forurile internaționale și străine, fiind în măsură să ghideze în procesul perfecționării activității judiciare actuale și racordării ei la standardele internaționale.

Valoarea aplicativă a lucrării poate fi rezumată la următoarele aspecte: teoretico-științific, normativ-legislativ, practico-jurisprudențial și juridico-didactic.

În plan teoretico-științific se analizează și se conturează accepțiunile, definițiile și particularitățile imunității de jurisdicție a statelor.

În plan normativ-legislativ se analizează instrumentele internaționale din perspectivă evolutivă, de reglementare a imunității de jurisdicție, precum și cadrul juridic național al diferitor state ale lumii.

În plan practico-jurisprudențial se cercetează un vast și impunător material cazuistic bazat pe actele jurisdicționale pronunțate de CIJ, CtEDO, tribunalele naționale ale multiplelor state de pe mapamond care dezvăluie aplicarea complexă, diferită și pe alocuri contradictorie a imunității de jurisdicție a statelor, condiționând formularea unor repere pentru aplicarea sa uniformizată.

În plan juridico-didactic, analiza imunității de jurisdicție a statelor prezintă un interes particular în procesul științifico-didactic în cadrul dreptului internațional public, dreptului contenciosului internațional și al jurisdicțiilor internaționale pentru cadrele didactice universitare și formatorii instituțiilor specializate de formare judiciară.

Impactul investigațiilor asupra științei și culturii

Raportând obiectivele lucrării la realitățile analitice ale literaturii de specialitate asupra imunității de jurisdicție a statelor, apreciem că prin gama subiectelor supuse analizei suplimentăm lacunele raportate la capitolul studiului accepțiunilor și particularităților sale și conturăm repere conceptuale pentru o aplicare mai uniformizată.

Astfel, având în vedere constatările definitive asupra imunității de jurisdicție a statelor în cadrul prezentei lucrări și, în contextul transpunerii lor în practică în vederea aplicării uniformizate, prin implementarea recomandărilor formulate și a propunerilor de *lege ferenda*, se va contribui la perfecționarea actului de justiție, ceea ce va atrage îmbunătățirea contribuției justițiarilor și, respectiv, creșterea gradului de încredere și satisfacție a justițiabilului.

Limitele cercetării. În contextul complexității elaborării unei cercetări științifice asupra unei tematici în proces de afirmare continuă, este inevitabilă apariția anumitor limite în cadrul analizei efectuate. În primul rând, având în vedere faptul că aplicarea practică a imunității de jurisdicție a statelor reprezintă un proces evolutiv, generându-se cauze noi în care aceasta se reclamă, abordările și limitele sale de aplicabilitate pot suferi modificări într-o perioadă relativ scurtă de timp. În al doilea rând, tratările complexe, diferite și chiar contradictorii din partea practicienilor, face dificilă stabilirea unor repere comune pentru uniformizarea aplicării sale. În al treilea rând, neintrarea în vigoare a Convenției Națiunilor Unite cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora, precum și numărul limitat al statelor-părți la Convenția Europeană asupra imunității statului (8 țări), menite să reglementeze limite de aplicabilitate, cel puțin, de natură generică ale imunității de jurisdicție a statelor, condiționate de

reticența statelor lumii de a aproba abordările organismelor internaționale pe acest segment, rezultă în crearea unor bariere „formale” în procesul definitivării rolului imunității de jurisdicție a statelor și evoluției progresive în aplicabilitatea sa uniformă.

Planul cercetărilor de perspectivă se va referi la următoarele aspecte:

- analiza principiului imunității de jurisdicție a statelor în contextul circumstanțelor conflictelor armate contemporane;
- studierea particularităților aplicabilității imunității de jurisdicție a statelor în cazul afacerilor care rezultă din încălcări grave ale drepturilor și libertăților fundamentale ale omului;
- aprofundarea cercetărilor referitoare la stabilirea tiparelor pentru aplicarea uniformă a imunității de jurisdicție.

LISTA BIBLIOGRAFICĂ

1. Afacerea CIJ Imunitățile juridictionale ale statului (Germania c. Italiei, intervenient Grecia), cererea Germaniei contra Italiei privind inițierea procedurilor în fața CIJ [citată 20.09.2019]. Disponibil: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/143/14923.pdf>
2. Afacerea CIJ *Imunitățile juridictionale ale statului* (Germania c. Italiei, intervenient Grecia), declarația Republicii Elene [citată 20.09.2019]. Disponibil: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/143/16658.pdf>
3. Afacerea CIJ *Imunitățile juridictionale ale statului* (Germania c. Italiei, intervenient Grecia), memoriul Republicii Federale Germane [citată 20.09.2019]. Disponibil: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/143/16644.pdf>
4. Afacerea CIJ *Imunitățile juridictionale ale statului* (Germania c. Italiei, intervenient Grecia), hotărârea din 3.02.2012 [citată 25.08.2019]. Disponibil: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/143/143-20120203-JUD-01-00-EN.pdf>
5. Afacerea CIJ *referitoare la anumite chestiuni privind asistență reciprocă în materie penală* (Djibouti c. Franței), hotărârea din 4.06.2008 [citată 21.11.2019]. Disponibil: <http://www.icj-cij.org/files/case-related/136/136-20080604-JUD-01-00-EN.pdf>
6. Afacerea CIJ *referitoare la mandatul de arest din 11 aprilie 2000* (Republica Democrată Congo c. Belgiei), hotărârea din 14.02.2002 [citată 21.11.2019]. Disponibil: <http://www.icj-cij.org/files/case-related/121/121-20020214-JUD-01-00-EN.pdf>
7. APPADORAI, A. *The Substance of Politics*. London: Oxford University Press, 1968. 573 p. ISBN 978-0196352633.
8. Australia Foreign States Immunities Act of 1985, last amendments dated 21.10.2016 [citată 12.08.2019]. Disponibil: <https://www.legislation.gov.au/Details/C2016C00947>
9. BABĂRĂ, V. Imunitatea de jurisdicție a statelor în procesele de drept internațional privat. În: *Avocatul poporului*, 2006, nr. 3, pp. 7-8. ISSN 1810-7141.
10. BANKAS, E.K. *The state immunity controversy in international law*. Berlin: Springer, 2005. 541 p. ISBN 978-3-540-25695-3.
11. BASTIN, L. International law and International Court of Justice's decision in Jurisdictional Immunities of the State. In: *Melbourne Journal of International Law*, 2012, Issue 2, Vol. 13, pp. 774-791. ISSN 1444-8602.
12. Baza de date a hotărârilor și deciziilor Curții Europene a Drepturilor Omului HUDOC [citată 05.09.2020]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D%7D>
13. BIANCHI, A. Immunity versus human rights: the Pinochet case. In: *European Journal of International Law*, 1999, Vol. 10, no. 2, pp. 237-277. ISSN 09385428.
14. BRADLEY, C.A. The Alien Tort Statute and Article III. In: *Virginia Journal of International Law*, Vol. 42, 2002, pp. 587-647. ISSN 0042-6571.

15. BRADLEY, C.A., Helfer L.R. International law and the U.S. common law of foreign official immunity. In: *The Supreme Court Review*, no. 6, 2010, pp. 213-273. ISBN 978-0-226-36326-4.
16. BRÖHMER, J. *State Immunity and the Violation of Human Rights*. The Hague/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers, 1997. 242 p. ISBN 978-9041103222.
17. Canada State Immunity Act of 1985 [citat 12.08.2019]. Disponibil: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/S-18/FullText.html>
18. CAPLAN, L.M. State immunity, human rights and jus cogens: a critique of the normative hierarchy theory. In: *American Journal of International Law*, 2003, Vol. 97, pp. 741-781. ISSN 0002-9300.
19. Carta Națiunilor Unite din 26 iunie 1945 [citat 05.09.2019]. Disponibil: <https://www.un.org/en/charter-united-nations/index.html>
20. Cauza A.A. c. Republicii Federale Germane (Slovenia), decizia Curții Constituționale din 8.03.2011 [citat 20.09.2017]. Disponibil: <http://odlocitve.us-rs.si/documents/f8/e1/up-13-99-an2.pdf>
21. Cauza *Al-Adsani c. Regatului Unit*, hotărârea CtEDO din 21.11.2001 [citat 27.11.2019]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59885>
22. Cauza *Ali Saadallah Belhas și alții c. Moshe Ya'alon* (SUA), hotărârea Curții de Apel al SUA al Districtului Columbia din 15.02.2008 [citat 14.10.2019]. Disponibil: http://www.asser.nl/upload/documents/DomCLIC/Docs/NLP/US/Belhas_Appeal_15-2-2008.pdf
23. Cauza *Amerada Hess Shipping Corp. c. Argentinei* (SUA), hotărârea Curții Supreme a SUA din 23.01.1989 [citat 14.10.2019]. Disponibil: <https://casetext.com/case/argentine-republic-v-amerada-hess-shipping>
24. Cauza *AO Falun Dafa și alții c. Republicii Moldova*, hotărârea CtEDO din 29.06.2021 [citat 13.07.2021]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-210690>
25. Cauza *AO Societatea Protecției Drepturilor Invalizilor și Veteranilor – ECHITATE v. Ministerului Justiției și AO Falun Dafa, AO Asociația de Qigong Falun Gong Moldova* (Moldova), decizia Curții Supreme de Justiție din 7.12.2016 [citat 31.07.2019]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=33214
26. Cauza *Cornea c. Republicii Moldova*, hotărârea CtEDO din 22.07.2014 [citat 15.11.2019]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145717>
27. Cauza *Cudak c. Lituaniei*, hotărârea CtEDO din 23.03.2010 [citat 27.08.2019]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-97879>
28. Cauza *Daliberti și alții c. Irakului* (SUA), hotărârea Tribunalului districtual Columbia din 23.03.2000 [citat 14.10.2019]. Disponibil: <http://uniset.ca/other/cs5/97FSupp2d38.html>
29. Cauza *Ferrini c. Republicii Federale Germane* (Italia), decizia Curții de Apel din 11.03.2004 [citat 20.09.2019]. Disponibil:

<http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:ildc/19it04.case.1/law-ildc-19it04#law-ildc-19it04-div3-17>

30. Cauza *Filartiga c. Peña-Irala* (SUA), hotărârea Curții de Apel, Circuitul secund, din 30.06.1980 [citată 20.09.2019]. Disponibil: [http://www.asser.nl/upload/documents/DomCLIC/Docs/NLP/US/Jimenez v Filartiga Opinion_30-6-1980.pdf](http://www.asser.nl/upload/documents/DomCLIC/Docs/NLP/US/Jimenez_v_Filartiga_Opinion_30-6-1980.pdf)
31. Cauza *Fogarty c. Regatului Unit*, hotărârea CtEDO din 21.11.2001 [citată 27.08.2019]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59886>
32. Cauza *Giovanni Mantelli și alții c. Republicii Federale Germane* (Italia), ordonanța Curții de Casație asupra chestiunii jurisdicției din 29.05.2008 [citată 20.09.2019]. Disponibil: <http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:ildc/1037it08.case.1/law-ildc-1037it08>
33. Cauza *Hashemi și alții c. Iranului și alții* (Canada), hotărârea Curții Supreme din Canada din 10.10.2014 [citată 14.10.2019]. Disponibil: <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/14384/index.do>
34. Cauza *Hirsi Jamaa și alții c. Italiei*, hotărârea CtEDO din 23.02.2012 [citată 27.12.2020]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109231>
35. Cauza *Hwang Geum Joo și alții c. Japoniei și alții* (SUA), decizia Curții de Apel al Districtului Columbia din 28.06.2005 [citată 20.09.2019]. Disponibil: [http://www.asser.nl/upload/documents/DomCLIC/Docs/NLP/US/Hwang Geum %20Joo %20et %20al v Japan DC Appeal 28-06-2005.pdf](http://www.asser.nl/upload/documents/DomCLIC/Docs/NLP/US/Hwang_Geum_%20Joo_%20et_%20al_v_Japan_DC_Appeal_28-06-2005.pdf)
36. Cauza *Isabel Morel de Letelier și alții c. Republicii Chile și alții* (SUA), hotărârea Curții de Apel, Circuitul Secund, din 20.11.1984 [citată 20.09.2019]. Disponibil: <http://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F2/748/790/218543/>
37. Cauza *Jane Doe I și alții c. Liu Qi și alții* (SUA), hotărârea Tribunalului districtual California din 28.10.2004 [citată 20.09.2019]. Disponibil: [http://hrflf.net/wp-content/uploads/2014/08/LiuQi Judgment for Declaratory Relief-1.pdf](http://hrflf.net/wp-content/uploads/2014/08/LiuQi_Judgment_for_Declaratory_Relief-1.pdf)
38. Cauza *Jones ș.a. c. Regatului Unit*, hotărârea CtEDO din 14.01.2014 [citată 20.09.2019]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-140005>
39. Cauza *Jones și alții c. Ministerului de Interne al Regatului Arabiei Saudite* (Marea Britanie), hotărârea Camerei Lorzilor din 14.06.2006 [citată 20.09.2019]. Disponibil: <https://www.publications.parliament.uk/pa/ld200506/ldjudgmt/jd060614/jones-1.htm>
40. Cauza *Kalogeropoulou și alții c. Greciei și Germaniei*, decizia CtEDO cu privire la admisibilitate din 12.12.2002 [citată 20.09.2019]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-23539>
41. Cauza *Manoilescu și Dobrescu c. României și Rusiei*, decizia CtEDO cu privire la admisibilitate din 03.03.2005 [citată 20.09.2019]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-72683>
42. Cauza *McElhinney c. Irlandei*, hotărârea CtEDO din 21.11.2001 [citată 20.09.2019]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59887>

43. Cauza *Naku c. Lituaniei și Suediei*, hotărârea CtEDO din 08.11.2017 [citată 20.09.2019]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-168382>
44. Cauza *Nikbin c. Iranului și alții* (SUA), opinia Tribunalului districtual Columbia din 10.01.2007 [citată 20.09.2019]. Disponibil: https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/USCOURTS-dcd-1_04-cv-00008/pdf/USCOURTS-dcd-1_04-cv-00008-1.pdf
45. Cauza *Nikbin c. Iranului și alții* (SUA), opinia Tribunalului districtual Columbia din 28.09.2007 [citată 20.09.2019]. Disponibil: https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/USCOURTS-dcd-1_04-cv-00008/pdf/USCOURTS-dcd-1_04-cv-00008-4.pdf
46. Cauza *NML Capital Ltd c. Franței*, decizia CtEDO cu privire la admisibilitate din 13.01.2015 [citată 20.09.2019]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-151209>
47. Cauza *Oleynikov c. Rusiei*, hotărârea CtEDO din 14.03.2013 [citată 20.09.2019]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-117124>
48. Cauza *Prefectura Voiotiei c. Republicii Federale Germane* (Grecia), decizia Curții Supreme Elene din 4.05.2000, rezumat [citată 20.09.2019]. Disponibil: <http://www.internationalcrimesdatabase.org/upload/ICD/Upload3247/Prefecture%20of%20Voiotia%20v.%20Germany%20-%20Greece%20-%202000.pdf>
49. Cauza *Prefectura Voiotiei c. Republicii Federale Germane* (Grecia), hotărârea Tribunalului Livadia din 30.09.1997. În: *Nomiko Vima* (Greek Law Journal), Vol. 46, 1998, pp. 246-253.
50. Cauza *Prefectura Voiotiei contra Republicii Federale Germane* (Grecia), decizia Curții Supreme Elene din 4.05.2000. În: *Nomiko Vima* (Greek Law Journal), Vol. 49, 2001, pp. 212-229.
51. Cauza *Princz c. Republicii Federale Germane* (SUA), decizia Curții de Apel din 1.07.1994 [citată 20.09.2019]. Disponibil: <http://openjurist.org/26/f3d/1166/princz-v-federal-republic-of-germany>
52. Cauza *Regina v. Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate and others, ex parte Pinochet Ugarte* (no. 3), hotărârea Camerei Lorzilor din 24.03.1999 [citată 20.09.2019]. Disponibil: <https://www.law.umich.edu/facultyhome/drwcasebook/Documents/Documents/Regina%20v.%20Bow%20Street%20Metropolitan%20Stipendiary%20Magistrate%20And%20Others,%200Ex%20Parte%20Pinochet%20Ugarte%20No.%203.pdf>
53. Cauza *Sabeh El Leil c. Franței*, hotărârea CtEDO din 29.06.2011 [citată 20.09.2019]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105378>
54. Cauza *Schoeps c. Landului Bavaria* (SUA), ordonanța Tribunalului districtual din New York din 27.06.2014 [citată 20.09.2019]. Disponibil: <https://casetext.com/case/schoeps-v-bayern>
55. Cauza *Schoeps c. Landului Bavaria* (SUA), rezultatele examinării la Curtea Supremă a SUA [citată 20.09.2019]. Disponibil: <http://www.supremecourt.gov/search.aspx?filename=/docketfiles/15-447.htm>
56. Cauza *Sedelmayer c. Germaniei*, decizia CtEDO cu privire la admisibilitate din 10.11.2009 [citată 20.09.2019]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-95943>

57. Cauza *Siderman de Blake c. Argentinei* (SUA), hotărârea Curții de Apel, Circuitul 9, din 22.05.1992 [citată 20.09.2019]. Disponibil: <https://casetext.com/case/siderman-de-blake-v-republic-of-argentina>
58. Cauza *Smith și alții c. Libiei și alții* (SUA), hotărârea Curții de Apel al SUA, Circuitul secund, din 26.11.1996 [citată 20.09.2019]. Disponibil: <http://caselaw.findlaw.com/us-2nd-circuit/1379970.html>
59. Cauza *Smith și alții c. Libiei și alții* (SUA), hotărârea Tribunalului districtual New York din 17.05.1995 [citată 20.09.2019]. Disponibil: <http://uniset.ca/other/cs5/886FSupp306.html>
60. Cauza *Suleiman Al Adsani c. Guvernului din Kuweit și alții* (Marea Britanie), hotărârea Curții de Apel din 21.01.1994 [citată 20.09.2019]. Disponibil: http://www.uniset.ca/other/cs4/aladsani_kuwait.html
61. Cauza *Tel-Oren și alții c. Libiei și alții* (SUA), hotărârea Curții de Apel din Districtul Columbia din 3.02.1984 [citată 20.09.2019]. Disponibil: http://www.asser.nl/upload/documents/DomCLIC/Docs/NLP/US/Tel-Oren_v_LigyanArabRepublic_3_2_1984.pdf
62. Cauza *Treska c. Albaniei și Italiei*, decizia CtEDO cu privire la admisibilitate din 29.06.2006 [citată 20.09.2019]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-76581>
63. Cauza *Zhang v. Zemin și alții* (Australia), hotărârea Curții de Apel New South West din 5.10.2010 [citată 20.09.2019]. Disponibil: http://documents.law.yale.edu/sites/default/files/Zhang_243FLR299.pdf
64. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Nr. 225-XV din 30.05.2003. Republicat în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 3.08.2018, nr. 285-294/436.
65. Convenția Americană a Drepturilor Omului din 22 noiembrie 1969 [citată 27.12.2020]. Disponibil: <https://www.cidh.oas.org/basicos/english/basic3.american%20convention.htm>
66. Convenția de la Geneva privitoare la protecția persoanelor civile în timp de război din 12 august 1949 [citată 27.12.2020]. Disponibil: <https://cruceariosie.ro/assets/Uploads/Conventia-de-la-Geneva-IV.pdf>
67. Convenția de la Geneva privitoare la tratamentul prizonierilor de război din 27 iulie 1929 [citată 05.09.2019]. Disponibil: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/52d68d14de6160e0c12563da005fdb1b/eb1571b00daec90ec125641e00402aa6?OpenDocument>
68. Convenția de la Geneva privitoare la tratamentul prizonierilor de război din 12 august 1949 [citată 27.12.2020]. Disponibil: <https://cruceariosie.ro/assets/Uploads/Conventia-de-la-Geneva-III.pdf>
69. Convenția de la Haga referitoare la începerea ostilităților din 18.10.1907 [citată 27.12.2020]. Disponibil: <https://www.loc.gov/law/help/us-treaties/bevans/m-ust000001-0619.pdf>
70. Convenția de la Haga referitoare la legile și obiceiurile războiului terestru din 18.10.1907 [citată 27.12.2020]. Disponibil: <http://www.arduph.ro/wp->

<content/uploads/2014/01/Conven%C8%9Bia-Regulamentul-referitoare-la-legile-%C5%9Fi-obiceiurile-r%C4%83zboiului-pe-terestru-Haga-18-octombrie-19072.pdf>

71. Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor din 23 mai 1969. Publicată în ediția oficială Tratatate internaționale, 1998, nr. 4, art. 54.
72. Convenția de la Viena cu privire la relațiile diplomatice din 18 aprilie 1961 [citată 05.09.2019]. Disponibil: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961.pdf
73. Convenția europeană asupra imunității statului din 16 mai 1972 [citată 27.07.2021]. Disponibil: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800730b1>
74. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale din 4 noiembrie 1950 [citată 27.08.2019]. Disponibil: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ROM.pdf
75. Convenția internațională pentru unificarea anumitor reguli privitoare la imunitățile vaselor de stat din 10 aprilie 1926 [citată 8.11.2018]. Disponibil: <https://lege5.ro/Gratuit/g42tgmzs/conventia-internationala-pentru-unificarea-anumitor-reguli-privitoare-la-imunitatile-vaselor-de-stat-semnata-la-bruxelles-la-10-aprilie-1926>
76. Convenția Națiunilor Unite asupra dreptului mării din 10 decembrie 1982 [citată 27.05.2021]. Disponibil: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/26155>
77. Convenția Națiunilor Unite cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora din 2 decembrie 2004 [citată 27.08.2019]. Disponibil: https://treaties.un.org/doc/source/RecentTexts/English_3_13.pdf
78. Convenția Națiunilor Unite cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora. Publicată în Monitorul Oficial al României, nr. 1.008 din 19 decembrie 2006.
79. Convenția Națiunilor Unite împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante din 10 decembrie 1984 [citată 05.09.2019]. Disponibil: <http://www.un.org/documents/ga/res/39/a39r046.htm>
80. DAŢBROWSKA, E. Polish practice in International law: The Supreme Court decision of 29 October 2010, Ref. No. IV CSK 465/09 in the case brought by Winicjusz N. against the Federal Republic of Germany and the Federal Chancellery for payment. In: *Polish Yearbook of International Law*, 2010, Vol. XXX, pp. 299-303. ISSN 0554-498X.
81. Detalii despre cauza *Ali Saadallah Belhas și alții c. Moshe Ya'alon (SUA)* [citată 14.10.2019]. Disponibil: <https://ccrjustice.org/home/what-we-do/our-cases/belhas-v-ya-alon>
82. DORUL, O. Cadrul normativ internațional în materia irelevanței calității oficiale a făptuitorului în procesul de angajare a răspunderii internaționale penale. În: *Revista Administrarea publică*, 2016, nr. 1 (89), pp. 51-56. ISSN 1813-8489
83. GAMURARI, V. Cazul generalului Pinochet: o nouă interpretare a conceptului imunității de stat acordată în raport cu comiterea unor crime internaționale? În: *Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale*, 2008, nr. 3, pp. 12-16. ISSN 1857-1999.

84. GAMURARI, V. Răspunderea persoanelor ce se bucură de imunități și privilegii pentru comiterea crimelor internaționale în baza obligațiilor erga omnes. În: *Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale*, 2008, nr. 4, pp. 18-26. ISSN 1857-1999.
85. Informația oficială referitor la statutul tratatului internațional – Convenția Națiunilor Unite cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora [citată 26.07.2021]. Disponibil: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=III-13&chapter=3&clang=en
86. Informații despre victimele cursei Pan Am 103 (explozia de la Lockerbie) [citată 26.08.2020]. Disponibil: <https://www.victimsofpanamflight103.org/victims>
87. IOVANE, M. The Ferrini judgment of the Italian Supreme Court: opening up domestic courts to claim of reparation for victims of serious violations of fundamental human rights. In: *Italian Yearbook of International Law*, 2004, Vol. 16, pp. 165-193. ISBN: 978-90-04-15027-0.
88. KAŁDUŃSKI, M. State immunity and war crimes: The Polish Supreme Court on the Natoniewski case. In: *Polish Yearbook of International Law*, Vol. XXX, 2010, pp. 235-262. ISSN 0554-498X.
89. LAUTERPACHT, E. et al. *International Law Reports: Volume 129*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. 834 p. ISBN 978-05-21-87919-4.
90. Law on the Creation of a Foundation „Remembrance, Responsibility and Future” dated 2 August 2000 [citată 12.08.2019]. Disponibil: <https://1997-2001.state.gov/regions/eur/holocaust/foundationlaw.pdf>
91. Legea României pentru reglementarea situației juridice a unor imobile cu destinația de locuințe, trecute în proprietatea statului nr. 112 din 25 noiembrie 1995. Publicată în Monitorul Oficial al României nr. 279 din 29 noiembrie 1995.
92. Libya’s Letter to the UN Security Council accepting responsibility for the 1988 Lockerbie bombing. [citată 20.09.2020]. Disponibil: <https://web.archive.org/web/20050410113224/http://www.libya1.com/news/n2003/august/n16aug3a.htm>
93. LIEBERMAN, Ph. Expropriation, Torture, and Jus Cogens Under the Foreign Sovereign Immunities Act: *Siderman de Blake v. Republic of Argentina*. In: *Inter-American Law Review*, 1993, Vol. 24, Issue 3, pp. 503-540. ISSN 0884-1756.
94. Lista statelor sponsori ai terorismului aprobată de Departamentul de Stat al SUA [citată 17.08.2020]. Disponibil: <https://www.state.gov/state-sponsors-of-terrorism/>
95. MARLAR, M. Recent trends in the principle of state immunity. In: *The Journal of the study of modern society and culture*, 2006, no. 35, pp. 97-115 [citată 8.11.2019]. Disponibil: <https://niigata-u.repo.nii.ac.jp/records/7721>
96. MCGREGOR, L. State Immunity and Human Rights: Is There a Future after *Germany v. Italy*? In: *Journal of International Criminal Justice*, 2013, no. 11, pp. 125-145. ISSN 1478-1387.
97. MCGREGOR, L. Torture and State immunity: deflecting impunity, distorting sovereignty. In: *European Journal of International Law*, 2007, vol. 18, pp. 903-919. ISSN 09385428.

98. MCKAY, L. A new take on antiterrorism' Smith v. Socialist People's Libyan Arab Jamahiriya. In: *American University International Law Review*, 1997, Vol. 13, no. 2, pp. 439-469. ISSN 00031453.
99. MICHAELS, Ch. *Case Review: Schoeps v. Free State of Bavaria (June 2014)* [citat 20.09.2019]. Disponibil: <https://itsartlaw.com/2014/07/07/case-review-schoeps-v-free-state-of-bavaria-june-2014/>
100. MIGA-BEȘTELIU, R. *Drept internațional. Introducere în dreptul internațional public*. Ediția a III-a. București: All Beck, 2003. 472 p. ISBN 973-655-248-9
101. MILLS, D. Zhang v Zemin. In: *Australian International Law Journal*, 2010, Vol. 19, Issue 17, pp. 275-281. ISSN 1325-5029.
102. MOLDOVAN, C. Aspecte noi privind principiul imunității de jurisdicție a statelor. In: *Analele științifice ale Universității „Al.I.Cuza” Iași*, tomul LVI, Științe Juridice, 2010, pp. 89-100. ISSN 1221-8464.
103. MULLIGAN, S. P. The Alien Tort Statute (ATS): A Primer. [citat 20.09.2020]. Disponibil: <https://fas.org/sgp/crs/misc/R44947.pdf>
104. MURPHY, D.T. The American doctrine of sovereign immunity: an historical analysis. In: *Villanova Law Review*, Vol. 13, no. 3, 1968, pp. 583-603. ISSN 0042-6229.
105. NICA, A. Abordările actuale ale principiului imunității de jurisdicție a statelor în lumina hotărâri CIJ din 03 februarie 2012. În: *În: Materialele Conferinței științifice internaționale a doctoranzilor și tinerilor cercetători “Tendințe contemporane ale dezvoltării științei în contextul valorificării opțiunii europene: viziuni ale tinerilor cercetători”*. Vol. I, Ediția a VII-a, 30 mai 2013, Chișinău, pp. 243-252. ISBN 978-9975-4023-2-3.
106. NICA, A. Accepțiunile principiului imunității statului. În: *Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale*, 2014, Nr. 4 (34), pp. 66-74. ISSN 1857-1999.
107. NICA, A. Aplicarea principiului imunității de jurisdicție în Cauza referitoare la tabloul Madame Soler al lui Pablo Picasso. În: *Rezumate ale comunicărilor, Științe juridice, Conferința Științifică națională cu participare internațională Integrare prin cercetare și inovare, 28-29 septembrie 2016*. CEP USM, Chișinău, 2016, pp. 109-113. ISBN 978-9975-71-816-5.
108. NICA, A. Aspectele istorico-evolutive ale regulei imunității jurisdicționale ale statelor. În: *Materialele Conferinței științifice internaționale anuale a tinerilor cercetători Consolidarea statului de drept în Republica Moldova în contextul evoluției sistemului internațional și proceselor integraționiste, Vol. I, Secția drept internațional și relații internaționale, Ediția a VIII-a, 3 iunie 2014*, Chișinău, pp. 207-216. ISBN 978-9975-9742-7-1.
109. NICA, A. Case law of American courts on the application of the principle of jurisdictional immunities of states in cases with regard to the Middle East. In: *Bulletin of Academy of Justice (Armenia)*, no. 1 (3), 2020, pp. 14-21. ISSN 2579-2806.
110. NICA, A. Definierea principiului imunității de jurisdicție a statelor prin prisma surselor normative. În: *Materialele Conferinței științifice pentru studenții ciclului I, II și doctoranzi*

- Jurisdicția teritorială a statelor: obligații pozitive și responsabilitate*, 8 aprilie 2014, Rezumatele comunicărilor, Chișinău, CEP USM, 2015, pp. 25-29. ISBN 978-9975-71-620-8.
111. **NICA, A.** Definierea principiului imunității de jurisdicție prin prisma jurisprudenței degajate de CEDO. În: *Materialele Conferinței științifice naționale cu participare internațională Integrare prin cercetare și inovare, 10-11 noiembrie 2014*, Rezumate ale comunicărilor, Științe sociale, Vol. II, CEP USM, Chișinău, 2014, pp. 206-209. ISBN 978-9975-71-570-6.
112. **NICA, A.** Principiul imunității de jurisdicție a statelor în lumina hotărârii Curții Europene a Drepturilor Omului în Cauza Jones ș.a. contra Marii Britanii. În: *Culegerea comunicărilor participanților la Conferința științifică internațională Interacțiunea dreptului intern cu dreptul internațional: provocări și soluții* (Palatul Republicii, 14 noiembrie 2014), manifestare dedicată celei de-a 70-a aniversări a dlui profesor universitar Nicolae Osmochescu, Vol. II, Chișinău, 2015, pp. 302-307. ISBN 978-9975-53-557-1.
113. **NICA, A.** Principiul imunității de jurisdicție în lumina jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului. În: *Revista Institutului Național al Justiției*, 2018, nr. 2 (45), pp. 37-46. ISSN 1857-2405.
114. **NICA, A.** Rule of state immunity: historical perspective. In: *International law and integration problems (Azerbaijan)*, 2016, No. 1 (45), pp. 5-11. ISSN 2223-0874.
115. **NICA, A.** ș.a. *Convenția Europeană a Drepturilor Omului: Comentariu asupra hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului versus Republica Moldova*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2017. 576 p. ISBN 978-9975-53-828-2.
116. **NICA, A.** The principle of the jurisdictional immunities of states: from normative to jurisprudential perspective. In: *Revista Institutului Național al Justiției*, 2018, nr. 3 (46), pp. 55-60. ISSN 1857-2405.
117. **NOVOGRODSKY, N.B.** Immunity for Torture: Lessons from Bouzari v. Iran. In: *European Journal of International Law*, 2007, Vol. 18, no. 5, pp. 939-953. ISSN 09385428.
118. **O'KEEFE, R.** State immunity and Human Rights: heads and walls, hearts and minds. In: *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, vol. 44, 2011. pp. 999-1045. ISSN 0090-2594.
119. **OGILVY, G.** Belhas v. Ya'Alon: The Case for a Jus Cogens Exception to the Foreign Sovereign Immunities Act. In: *Journal of International Business and Law*, 2009, Vol. 8, Issue 1, pp. 169-195 [citat 20.09.2019]. ISSN: 2151-7649. Disponibil: <https://scholarlycommons.law.hofstra.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1108&context=jibl>
120. Opinia disidentă a judecătorului Abdulqawi A. Yusuf pe marginea Afacerii CIJ *Imunitățile jurisdicționale ale statului* (Germania c. Italiei, intervenient Grecia) [citat 20.09.2019]. Disponibil: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/143/143-20120203-JUD-01-05-EN.pdf>
121. Opinia disidentă a judecătorului Augusto Cançado Trindade pe marginea Afacerii CIJ *Imunitățile jurisdicționale ale statului* (Germania c. Italiei, intervenient Grecia) [citat 20.09.2019]. Disponibil: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/143/143-20120203-JUD-01-04-EN.pdf>

122. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice din 16 decembrie 1966. Publicat în ediția oficială Tratatate internaționale, 1998, nr. 1, art. 31.
123. Pagina oficială a Curții Europene a Drepturilor Omului [citată 05.09.2020]. Disponibil: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>
124. Pagina oficială a Curții Internaționale de Justiție [citată 05.09.2020]. Disponibil: <https://www.icj-cij.org/en>
125. PEDRETTI, R. *Immunity of Heads of State and State Officials for International Crimes*. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2014. 508 p. ISBN 978-9004287761.
126. POALELUNGI, M., SPLAVNIC, S. *Extraterritorialitatea Convenției Europene a Drepturilor Omului: obligații pozitive și jurisdicție*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2014. 300 p. ISBN 978-9975-53-404-8.
127. Proiectul de articole al Comisiei de Drept Internațional cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora, 1991 [citată 27.08.2019]. Disponibil: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/4_1_1991.pdf
128. Protocolul adițional la Convenția europeană asupra imunității statului din 16 mai 1972 [citată 27.07.2021]. Disponibil: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800730b2>
129. Protocolul adițional la Convenția internațională pentru unificarea anumitor reguli privitoare la imunitățile vaselor de stat din 24 mai 1934 [citată 8.11.2018]. Disponibil: <https://lege5.ro/Gratuit/g42dsobt/protocolul-aditional-al-conventiei-internationale-pentru-unificarea-anumitor-reguli-privitoare-la-imunitatile-vaselor-de-stat-de-la-bruxelles-din-10-aprilie-1926-semnat-la-bruxelles-la-24-mai-1934?d=2017-08-02>
130. Recomandarea Curții Supreme de Justiție nr. 26 privind imunitatea misiunilor diplomatice din 1.11.2012 [citată 8.11.2019]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_rec_csj.php?id=44
131. REINISCH, A. European Court practice concerning state immunity from enforcement measures. In: *European Journal of International Law*, 2006, Vol. 17, no. 4, pp. 803-836. ISSN 09385428.
132. REINISCH, A. *International organizations before national courts*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 449 p. ISBN 9780511494437.
133. Rezoluția nr. 1192 (1998) a Consiliului de Securitate al ONU din 27 august 1998 [citată 8.11.2020]. Disponibil: <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1192>
134. RIESENFELD, S.A. Sovereign Immunity of Foreign Vessels in Anglo-American Law: The Evolution of a Legal Doctrine. In: *Minnesota Law Review*, 1940, Vol. 25, no. 1, pp. 1-65. ISSN 0026-5535 [citată 21.01.2021]. Disponibil: <https://scholarship.law.umn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3334&context=mlr>
135. SEIDL-HOHENVELDERN, I. State immunity: Federal Republic of Germany. In: *Netherlands Yearbook of International Law*, 1979, Vol. 10, pp. 55-72 [citată 20.09.2019]. Disponibil: <https://www.cambridge.org/core/journals/netherlands-yearbook-of-international-law>

[law/article/state-immunity-federal-republic-of-germany/03FBE77B59289569888288206F09DCE0#fndtn-information](http://www.fndtn-information-law/article/state-immunity-federal-republic-of-germany/03FBE77B59289569888288206F09DCE0#fndtn-information)

136. SEN, B. *A diplomat's handbook of international law and practice*. Third revised edition. Dordrecht/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers, 1988. 607 p. ISBN 978-94-011-8792-3.
137. SENA DE, P., VITTOR DE, F. State Immunity and human rights: the Italian Supreme Court Decision on the Ferrini case. In: *European Journal of International Law*, 2005, vol. 16, pp. 89-112. ISSN 09385428.
138. Statutul Curții Internaționale de Justiție, parte integrantă a Cartei ONU [citată 05.09.2020]. Disponibil: <https://www.icj-cij.org/en/statute>
139. Statutul de la Roma al Curții Internaționale Penale din 17 iulie 1998 [citată 05.04.2021]. Disponibil: <https://www.icc-cpi.int/Publications/Rome-Statute.pdf>
140. Stenograma ședinței de judecată din 12 septembrie 2011 în afacerea CIJ *Imunitățile jurisdicționale ale statului* (Germania c. Italiei, intervenient Grecia) [citată 20.09.2019]. Disponibil: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/143/143-20110912-ORA-01-00-BI.pdf>
141. STRAUMANN, B. The Peace of Westphalia as a Secular Constitution. In: *Institute for International Law and Justice Constellations Publication*, 2008, Vol. 15, no. 2, pp. 173-188 [citată 20.09.2019]. Disponibil: https://www.academia.edu/437326/The_Peace_of_Westphalia_As_a_Secular_Constitution
142. TOMUSCHAT, Ch. The International Law of State immunity and its Development by National institutions. In: *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 2011, vol. 44, pp. 1105-1140. ISSN 0090-2594.
143. UK Sex Discrimination Act of 20.11.1975 [citată 8.11.2020]. Disponibil: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1975/65/enacted>
144. UK State Immunity Act of 20.07.1978 [citată 8.11.2018]. Disponibil: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1978/33>
145. USA Antiterrorism and effective death penalty Act of 3.01.1996 [citată 8.11.2020]. Disponibil: <https://www.legislationline.org/download/id/1423/file/2aa79f855731388e1ca49e2ae053c671.pdf>
146. USA Foreign Sovereign Immunities Act of 21.10.1976 [citată 12.08.2019]. Disponibil: <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/STATUTE-90/pdf/STATUTE-90-Pg2891.pdf>
147. USA Torture Victim Protection Act of 24.04.1991 [citată 12.08.2019]. Disponibil: <https://www.congress.gov/bill/102nd-congress/house-bill/2092/text>
148. WALKER, L. *History of foreign state immunity* [citată 05.09.2016]. Disponibil: https://www.academia.edu/4634818/History_of_Foreign_State_Immunity
149. WALKER, L. Jurisdictional immunities of the state. In: *Australian International Law Journal*, 2012, Vol. 19, pp. 251-257. ISSN 1325-5029.

150. WEBSTER, W.F. *Amerada Hess Shipping Corp. v. Argentine Republic: Denying Sovereign Immunity to Violators of International Law*. In: *The Hastings Law Journal*, 1988, Vol. 39, Issue 5, pp. 1109-1146. ISSN 0017-8322
151. YANG, X. *State immunity in international law*. Cambridge: University Press, 2012. 761 p. ISBN 978-1107535831.
152. БОГУСЛАВСКИЙ, М. *Иммунитет государства*. Москва: Издательство Института Международных Отношений, 1962. 232 с.
153. БОГУСЛАВСКИЙ, М. *Международное частное право. Учебник*. Москва: Юрист, 2005. 604 с. ISBN 5-7975-0786-2.
154. ВЫЛЕГЖАНИН, А., Чурилина, Н. Международно-правовые основания юрисдикционного иммунитета государств. В: *Московский журнал международного права*. 2015, № 2, с. 35-51. ISSN 0869-0049.
155. КРАВЧЕНКО, О. Юрисдикционный иммунитет государства: абсолютный или ограниченный? В: *Белорусский журнал международного права и международных отношений*, 1998, № 1, с. 48-54. ISSN 2072-0513.
156. ЛАПШИНА, А. Особенности рассмотрения международным коммерческим арбитражем споров с участием государств. В: *Сибирский Юридический Вестник*, 2010, №2 (49), с. 79-84. ISSN 2071-8136.
157. НИКА, О. Справи, що стосуються застосування принципу юрисдикційного імунітету держав до обставин Другої світової війни. В: *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2019, № 2 (22), с. 73–84. ISSN 2312-8968. [citat 26.08.2020]. Disponibil: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/2-2019/nika.pdf>
158. Стаття «Верховный суд Нидерландов принял решение в пользу Казахстана по делу Стати» [citat 17.01.2021]. Disponibil: <https://kapital.kz/gosudarstvo/91980/verkhovnyy-sud-niderlandov-prinyal-resheniye-v-pol-zu-kazakhstana-po-delu-stati.html>
159. УШАКОВ, Н. *Юрисдикционные иммунитеты государств и их собственности*. Москва: Наука, 1993. 240 с. ISBN 5-02-013217-9.
160. Федеральный закон №297-ФЗ “О юрисдикционных иммунитетах иностранного государства и имущества иностранного государства в Российской Федерации” от 3 ноября 2015 г. В: “Российской газете” от 6 ноября 2015 г., №251.
161. ХЛЕСТОВА, И. *Юрисдикционный иммунитет государства*. Москва: Юриспруденция, 2007. 216 с. ISBN 978-5-9516-0313-5.
162. ЦИММЕРМАН, А. Юрисдикционный иммунитет государства как участника процесса международного военно-технического сотрудничества. В: *Правоведение*, 2014, № 3 (314), с. 98-115. ISSN 0131-8039.
163. ЧУРИЛИНА, Н. *Международно-правовые основания юрисдикционного иммунитета государства*: автореферат дис. кандидата юр. наук. Москва, 2018. 31 с.
164. ЧУРИЛИНА, Н. Международный суд ООН о юрисдикционном иммунитете государства. В: *Электронное приложение к «Российскому юридическому журналу»*.

2016, № 5, с. 39-46. ISSN 2219-6838 [citat 05.09.2020]. Disponibil:
<http://electronic.ruzh.org/?q=ru/system/files/%D0%A7%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%B%D0%B8%D0%BD%D0%B0.pdf>

165. ШАЙХУТДИНОВА, Г. *Юрисдикционный иммунитет государства*: автореферат дис. кандидата юр. наук. Казань, 1991.

ANEXE

Anexa 1
Proiect

L E G E
pentru ratificarea Convenției Europene asupra imunității statului (ETS 74) și a
Protocolului adițional la aceasta (ETS nr. 74A)

nr. __ din ____202_

* * *

Parlamentul adoptă prezenta lege organică.

Art. 1. – Se ratifică Convenția Europeană asupra imunității statului (ETS 74) și Protocolul adițional la aceasta (ETS nr. 74A), semnată la Basel la 16 mai 1972.

Art. 2. – Guvernul va întreprinde măsurile necesare pentru realizarea prevederilor Convenției și ale Protocolului adițional la aceasta.

Art. 3. – Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene va notifica depozitarul cu privire la ratificarea actelor nominalizate.

PREȘEDINTELE PARLAMENTULUI

Nr. __ Chișinău, _____

LEGE
pentru ratificarea Convenției Națiunilor Unite cu privire la imunitățile de jurisdicție ale
statelor și ale bunurilor acestora
nr. __ din ____202_

* * *

Parlamentul adoptă prezenta lege organică.

Art. 1. – Se ratifică Convenția Națiunilor Unite cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora, semnată la New York la 2 decembrie 2004.

Art. 2. – Guvernul va întreprinde măsurile necesare pentru realizarea prevederilor respectivei Convenții.

Art. 3. – Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene va notifica depozitarul cu privire la ratificarea actelor nominalizate.

PREȘEDINTELE PARLAMENTULUI

Nr. __ Chișinău, _____

L E G E
pentru modificarea și completarea unor acte legislative

nr. __ din ____202_

* * *

Parlamentul adoptă prezenta lege organică.

Art. I. — Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225/2003 (republicat în: *Monitorul Oficial al RM*, 3.08.2018, nr. 285-294/436), cu modificările și completările ulterioare, se modifică și se completează după cum urmează:

1. Articolul 457 va avea următorul cuprins:

La „Articolul 457. Acțiunile intentate altor state și organizațiilor internaționale. Imunitatea diplomatică.” alineatul (1) va avea următorul cuprins:

„(1) Republica Moldova adoptă doctrina restrictivă a imunității de jurisdicție a statelor. Statele străine beneficiază de imunitate de jurisdicție în fața instanțelor de judecată ale Republicii Moldova, cu excepția litigiilor referitoare la: tranzacții comerciale; raporturi de muncă; prejudiciu cauzat persoanelor și bunurilor; bunuri imobile; proprietatea intelectuală; societăți comerciale; nave maritime și fluviale aflate în proprietatea sau exploatarea unui stat.”

Art. II. – (1) Prezenta lege intră în vigoare la _____.

(2) Guvernul, în termen de trei luni, va adopta actele normative necesare pentru implementarea prezentei legi.

PREȘEDINTELE PARLAMENTULUI

Nr. ____ Chișinău, _____

INSTITUTUL NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI
NATIONAL INSTITUTE OF JUSTICE

SEMINAR

IMUNITATEA DE JURISDICȚIE A STATELOR

ora 9:00
Offline/Online

DURATA: 8 ore academice.

BENEFICIARI: judecători.

ORGANIZATOR: Institutul Național al Justiției.

FORMATORI: _____ .

OBIECTIVELE ACTIVITĂȚII DE FORMARE:

- Să identifice conceptele de bază referitoare la imunitatea de jurisdicție a statelor;
- Să analizeze prevederile convenționale și exemplele de practică judiciară;
- Să aplice cadrul relevant unor spețe concrete.

	AGENDĂ
08:45 – 08:55	Înregistrarea participanților
09:00 – 10:30	Instrumentele internaționale și actele legislative interne de reglementare a imunității de jurisdicție. Formator:
10:30-10:40	Pauză
10:40 – 12:10	Aspectele istorico-evolutive ale imunității de jurisdicție a statelor. Accepțiunile și definițiile imunității statului. Formator:
12:10-13:10	Prânz
13:10 – 14:40	Jurisprudența jurisdicțiilor internaționale asupra imunității de jurisdicție a statelor (CIJ, CtEDO). Formator:
14:40– 14:50	Pauză
14:50-16:20	Repere din practica judiciară națională privind aplicarea imunității de jurisdicție statelor străine. Formator:

LISTA CAUZELOR ASUPRA IMUNITĂȚII DE JURISDICȚIE

Denumirea cauzei	Jurisdicția competentă	Actul jurisdicțional de dispoziție	Data pronunțării soluției
Afacerea referitoare la mandatul de arest din 11 aprilie 2000 (Republica Democrată Congo c. Belgiei)	Curtea Internațională de Justiție	Hotărâre	14.02.2002
Afacerea referitoare la anumite chestiuni privind asistență reciprocă în materie penală (Djibouti c. Franței)	Curtea Internațională de Justiție	Hotărâre	4.06.2008
Afacerea Imunitățile jurisdicționale ale statului (Germania c. Italiei, intervenient Grecia)	Curtea Internațională de Justiție	Hotărâre	3.02.2012
Al-Adsani c. Regatului Unit	Curtea Europeană a Drepturilor Omului	Hotărâre	21.11.2001
Fogarty c. Regatului Unit	Curtea Europeană a Drepturilor Omului	Hotărâre	21.11.2001
McElhinney c. Irlandei	Curtea Europeană a Drepturilor Omului	Hotărâre	21.11.2001
Kalogeropoulou și alții c. Greciei și Germaniei	Curtea Europeană a Drepturilor Omului	Decizie	12.12.2002
Manoilescu și Dobrescu c. României și Rusiei	Curtea Europeană a Drepturilor Omului	Decizie	03.03.2005
Treska c. Albaniei și Italiei	Curtea Europeană a Drepturilor Omului	Decizie	29.06.2006
Sedlmayer c. Germaniei	Curtea Europeană a Drepturilor Omului	Decizie	10.11.2009
Cudak c. Lituaniei	Curtea Europeană a Drepturilor Omului	Hotărâre	23.03.2010
Sabeh El Leil c. Franței	Curtea Europeană a Drepturilor Omului	Hotărâre	29.06.2011
Hirsi Jamaa și alții c. Italiei	Curtea Europeană a Drepturilor Omului	Hotărâre	23.02.2012
Oleynikov c. Rusiei	Curtea Europeană a Drepturilor Omului	Hotărâre	14.03.2013

Jones ș.a. c. Regatului Unit	Curtea Europeană a Drepturilor Omului	Hotărâre	14.01.2014
NML Capital Ltd c. Franței	Curtea Europeană a Drepturilor Omului	Decizie	13.01.2015
Naku c. Lituaniei și Suediei	Curtea Europeană a Drepturilor Omului	Hotărâre	08.11.2017
Filartiga c. Peña-Irala	Curtea de Apel, Circuitul secund din SUA	Hotărâre	30.06.1980
Tel-Oren și alții c. Libiei și alții	Curtea de Apel a Districtului Columbia din SUA	Hotărâre	3.02.1984
Isabel Morel de Letelier și alții c. Republicii Chile și alții	Curtea de Apel, Circuitul secund din SUA	Hotărâre	20.11.1984
Amerada Hess Shipping Corp. c. Argentinei	Curtea Supremă a SUA	Hotărâre	23.01.1989
Siderman de Blake c. Argentinei	Curtea de Apel, Circuitul 9 din SUA	Hotărâre	22.05.1992
Princz c. Republicii Federale Germane	Curtea de Apel a Districtului Columbia din SUA	Hotărâre	1.07.1994
Smith și alții c. Libiei și alții	Curtea de Apel, Circuitul secund din SUA	Hotărâre	26.11.1996
Daliberti și alții c. Irakului	Tribunalul Districtual Columbia din SUA	Hotărâre	23.03.2000
Jane Doe I și alții c. Liu Qi și alții	Tribunalul Districtual California din SUA	Hotărâre	28.10.2004
Hwang Geum Joo și alții c. Japoniei și alții	Curtea de Apel a Districtului Columbia din SUA	Hotărâre	28.06.2005
Nikbin c. Iranului și alții	Tribunalul Districtual Columbia din SUA	Ordonanță	28.09.2007
Ali Saadallah Belhas și alții c. Moshe Ya'alon	Curtea de Apel a Districtului Columbia din SUA	Hotărâre	15.02.2008
Schoeps c. Landului Bavaria	Tribunalului Districtual al New York din SUA	Ordonanță	27.06.2014
Regina v. Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate and others, ex parte Pinochet Ugarte (no. 3)	Camera Lorzilor a Parlamentului Regatului Unit	Hotărâre	24.03.1999

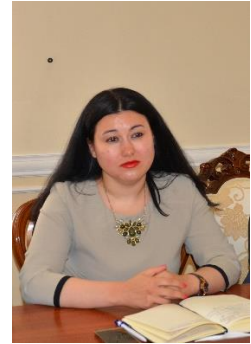
Suleiman Al Adsani c. Guvernului din Kuwait și alții	Curte de Apel (Colegiul civil)	Hotărâre	21.01.1994
Jones și alții c. Ministerului de Interne al Regatului Arabiei Saudite	Camera Lorzilor a Parlamentului Regatului Unit	Hotărâre	14.06.2006
Ferrini c. Republicii Federale Germane	Curtea de Casație a Italiei	Decizie	11.03.2004
Giovanni Mantelli și alții c. Republicii Federale Germane	Curtea de Casație a Italiei	Ordonanță	29.05.2008
Prefectura Voiotiei contra Republicii Federale Germane	Curtea Supremă a Greciei	Decizie	4.05.2000
Bouzari și alții c. Iranului	Curtea de Apel din Ontario a Canadei	Hotărâre	30.06.2004
Hashemi și alții c. Iranului și alții	Curtea Supremă a Canadei	Hotărâre	10.10.2014
Natoniewski c. Republicii Federale Germane	Curtea Supremă a Poloniei	Decizie	29.10.2010
A.A. c. Republicii Federale Germane	Curtea Constituțională a Sloveniei	Decizie	8.03.2011
Zhang v. Zemin și alții	Curtea de Apel New South West din Australia	Hotărâre	5.10.2010
Fang v. Jiang Zemin	Curtea Supremă de Justiție din Noua Zeelandă	Hotărâre	21.12.2006

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnata, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Alexandra NICA

17 martie 2022

CURRICULUM VITAE

Informații personale

NUMELE,
PRENUMELE Nica Alexandra

CETĂȚENIE Republica Moldova

DATE DE CONTACT Chișinău, str. Romană 2/3A, ap. 19
069232325, alexandra.nica@hotmail.com

Educație

2012-2015: Studii doctorat, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei, Specialitatea 552.08 – Drept internațional și european public

2010-2012: Studii masterat, Universitatea de Stat a Moldovei, Facultatea de Drept, Specialitatea – Drept internațional, Tema tezei: “Limitele exercitării dreptului la libera exprimare în lumina jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului”

2006-2010: Studii licență, Universitatea de Stat a Moldovei, Facultatea de Drept, Filieră anglofonă

2003-2006: Studii bacalaureat, Colegiul republican de informatică, Facultatea de Drept

Stagii și formări (selectiv)

4-6.12.2018 Stagiul „Consolidarea cooperării regionale pe segmentul combaterii corupției și recuperării bunurilor infracționale în Europa de Sud-Est”, București, România

17-27.10 2018 Programul de schimb profesional „Statul de drept - Program de educație și formare juridică”, Washington, Raleigh, SUA

8-10.06.2017	Curs de Formare formatori în domeniul Standardelor CPT și interzicerii torturii, Amnesty International, Chișinău, Moldova
1-5.08.2016	Stagiu în cadrul instituțiilor de drept și de formare, consolidarea componentei de cercetare, Barcelona, Madrid, Spania
12-16.07.2016	Stagiu în cadrul instituțiilor de drept și de formare judiciară, Trier, Köln, Bonn, Germania
21-22.10.2015	Curs de formare formatori în domeniul E-learning, Chișinău, Moldova
5-9.10.2015	Stagiu, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Strasbourg, Franța
9-11.09.2015	Curs de formare formatori ai Programului HELP al Consiliului Europei, Strasbourg, Franța

Activitate profesională

14.10.2020	Reprezentantul reclamantului în fața Marii Camere a Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza <i>NIT S.R.L. v. Republica Moldova</i>
2019 – prezent	Consilier juridic (Sector privat)
2016 – 2019	Formator al Institutului Național al Justiției, domeniu: Procedura și practica CtEDO și alte tratate internaționale obligatorii pentru Republica Moldova
2016-2019	Șef Direcție instruire și cercetare, Institutul Național al Justiției (Sector guvernamental)
2015	Tutore certificat al programului HELP al Consiliului Europei (Programul European pentru formarea juriștilor în domeniul drepturilor omului)
2013-2016	Asistent judiciar, Curtea Supremă de Justiție (Sector guvernamental)
2011-2012	Consilier juridic (Sector privat)
2010-2011	Asistent de programe, Asociația Promo-LEX (Sector neguvernamental)

Domenii de activitate științifică

Dreptul internațional public, Dreptul Convenției europene a drepturilor omului

Premii, distincții:

Diplomă de onoare a Institutului Național al Justiției, 2016

Diplomă de apreciere acordată de Ambasada SUA în Republica Moldova, 2018

Competențe lingvistice:

Limba rusă: limba maternă (L1)

Limba română: a doua limbă maternă (L2)

Limba engleză: utilizator avansat (C2)

Limba franceză: utilizator independent (B2)

Participări la foruri științifice internaționale și naționale:

1. Nica A., Sârcu D. Destinatarii libertății de exprimare potrivit jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului. În: Materialele Conferinței științifice cu participare internațională „Creșterea impactului cercetării și dezvoltarea capacității de inovare”, 21-22 septembrie 2011, Științe sociale, Volumul I. Chișinău: CEP USM, 2011, p. 21.
2. Nica A. Abordările actuale ale principiului imunității de jurisdicție a statelor în lumina hotărâri CIJ din 03 februarie 2012. În: Materialele Conferinței științifice internaționale a doctoranzilor și tinerilor cercetători “Tendințe contemporane ale dezvoltării științei în contextul valorificării opțiunii europene: viziuni ale tinerilor cercetători”. Vol. I, Ediția a VII-a, 30 mai 2013, Chișinău, p. 243-252.
3. Nica A. Aspectele istorico-evolutive ale regulii imunității jurisdicționale ale statelor. În: Materialele Conferinței științifice internaționale anuale a tinerilor cercetători Consolidarea statului de drept în Republica Moldova în contextul evoluției sistemului internațional și proceselor integraționiste, Vol. II, Secția drept internațional și relații internaționale, Ediția a VIII-a, 3 iunie 2014, Chișinău, p. 207-216.
4. Nica A. Definirea principiului imunității de jurisdicție prin prisma jurisprudenței degajate de CEDO. În: Materialele Conferinței științifice naționale cu participare internațională Integrare prin cercetare și inovare, 10-11 noiembrie 2014, Rezumate ale comunicărilor, Științe sociale, Vol. II, CEP USM, Chișinău, 2014, p. 206-209.
5. Nica A. Definirea principiului imunității de jurisdicție a statelor prin prisma surselor normative. În: Materialele Conferinței științifice pentru studenții ciclului I, II și doctoranzi Jurisdicția teritorială a statelor: obligații pozitive și responsabilitate, 8 aprilie 2014, Rezumatele comunicărilor, Chișinău, CEP USM, 2015, p. 25-29.
6. Nica A. Principiul imunității de jurisdicție a statelor în lumina hotărârii Curții Europene a Drepturilor Omului în speța Jones ș.a. contra Marii Britanii. În: Culegerea comunicărilor participanților la Conferința științifică internațională Interacțiunea dreptului intern cu dreptul internațional: provocări și soluții (Palatul Republicii, 14 noiembrie 2014), manifestare dedicată

cele de-a 70-a aniversări a dlui profesor universitar Nicolae Osmochescu, Vol. II, Chișinău, 2015, p. 302-307.

7. Nica A. Aplicarea principiului imunității de jurisdicție în speța referitoare la tabloul Madame Soler al lui Pablo Picasso. In: Rezumate ale comunicărilor, Științe juridice, Conferința Științifică națională cu participare internațională Integrare prin cercetare și inovare, 28-29 septembrie 2016. CEP USM, Chișinău, 2016, p. 109-113.

Lucrări științifice și științifico-practice publicate:

1. Nica A., Sârcu D. Specificul jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului în spețele de whistle – blowing. In: Revista moldovenească de drept internațional și relații internaționale, 2011, nr.2, pp.15-22.
2. Nica A. Accepțiunile principiului imunității statului. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale, 2014, nr. 4 (34), p. 66-74.
3. Nica A. Rule of state immunity: historical perspective. In: International law and integration problems (Azerbaijan), 2016, No. 1 (45), p. 5-11.
4. Nica A. ș.a. Convenția Europeană a Drepturilor Omului: Comentariu asupra hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului versus Republica Moldova. Chișinău: Tipografia Centrală, 2017. 576 p.
5. Nica A. ș.a. (redacție juridică). Modele de acte judecătorești în procesul contravențional. Chișinău: Tipografia Centrală, 2017. 376 p.
6. Nica A. The principle of the jurisdictional immunities of states: from normative to jurisprudential perspective. In: Revista Institutului Național al Justiției, 2018, nr. 3 (46), p. 55-60.
7. Nica A. Principiul imunității de jurisdicție în lumina jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului. In: Revista Institutului Național al Justiției, 2018, nr. 2 (45), p. 37-46.
8. Nica A. ș.a. (coordonator al ediției). Implementarea legislației cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie. Chișinău: Tipografia Bons Offices, 2018. 144 p.
9. Ніка О. Справи, що стосуються застосування принципу юрисдикційного імунітету держав до обставин Другої світової війни. В: Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2019, № 2 (22), с. 73–84.
10. Nica A. ș.a. (redacție juridică). Modele de acte judecătorești în procesul contravențional pentru judecătorii de instrucție. Ediție centenară. Chișinău: Tipografia Centrală, 2019. 940 p.
11. Nica A. ș.a. Indice tabelar “Hotărâri ale Curții Europene a Drepturilor Omului versus Republica Moldova, 13 decembrie 2001-31 decembrie 2018”, în limbile română și engleză. Chișinău: Tipografia Centrală, 2019. 600 p.
12. Nica A. Case law of American courts on the application of the principle of jurisdictional immunities of states in cases with regard to the Middle East. In: Bulletin of Academy of Justice (Armenia), no. 1 (3), 2020, p. 14-21.